

॥ ॐ ૩ અહં ॥

અધ્યાત્મસાર

રચયિતા

શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી
પંડિત શ્રી વીરવિજયજીના દયા સહ

પ્રગટકર્તા

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળ

(હા. મણિલાલ મોહનલાલ પાદરાકર)

વીરાત ૨૪૬૪]

પ્રત ૧૦૦૦

[વિક્રમ સ ૧૯૯૪

મૂલ્ય ૦-૧૨-૦

मुरह-पेट दुवनेइ कामच।
आनेइ प्री प्रेह—मायनगर,

પ્રસ્તાવના.

શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયના પૂન્ય નામથી જૈન સમાજ સુપરિચિત છે તેઓ આજે વિદેહી છતાં અક્ષરદેહે જીવતા છે. તેમની કેટલીક અમર કૃતિઓ જનમમાજમા ઘેર ઘેર વંચાય છે. તેમના જેટલી લોકપ્રિયતા મેલ્લવા વધુ ઓછી વ્યક્તિઓ શક્તિમાન્ થઈ છે જે થોડાંક પત્રિત્ર-પ્રથમ પક્તિના સાધુઓ જૈન સમાજે પ્રકટાવ્યા છે તેમાના તેઓશ્રી એક છે

સર્વદર્શનમા તેમ જૈનદર્શનમા અધ્યાત્મજ્ઞાન ઉપર ઘણો માર મૂકવામા આવ્યો છે તેનું કારણ છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન સર્વ જ્ઞાનને મોઝરે છે. જેણે આત્માને જાણ્યો તેણે સર્વ જાણ્યું, અને જેણે સર્વ જાણ્યું છતાં આત્માને ન જાણ્યો તેણે કદ ન જાણ્યું ધાર્મિક વિધિવિધાનો, અનુષ્ઠાનો વગેરે નિકાસને માર્ગે લઈ જનારા છે સ્વરા પરન્તુ આત્માનો પૂર્ણ નિકાસ અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ મિવાય શક્ય નથી આત્મકલ્યાણ એ જ જેનું ધ્યેય છે તેને માટે અધ્યાત્મ વિના આગે નથી

આત્મા ગહન છે, અગમ્ય છે આનંદઘનજીવ પોતાના “નિશાની કયા વતાનું રે, તેરા અગમ અગોચર રૂપ” થી શરૂ થતા એક સુદર પદમા એની અગમ્યતા વધુ કુશલતાપૂર્વક વતાવી છે તેથી જ મહાપુરુષો આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ જાણવા સતત પ્રયત્નશીલ રહે છે—નીવન સુદ્ધા મમર્ષી દે છે

અધ્યાન્મરમિકને અન્ય કોઈ પ્રિયમા રસ પડતો નથી. અધ્યાત્મની તેને લગની લાગે છે શ્રી યશોવિજયજી સ્વયં કહે છે કે “સ્ત્રીના અધરરૂપ અધ્યાત્મશાસ્ત્રના સ્વાદથી જુવાન પુરુષને

જે સુણ ઉપજે છે, તે સુણનો સ્વાદ અધ્યાત્મશાસ્ત્રના સ્વાદનો જે સમુદ્ર છે તેના એક ટિંદુમાત્ર છે " (અ. મા શ્લો ૯) પરંતુ તેની પ્રાપ્તિ અત્યંત મુશ્કેલ છે " જેમ વનને પિપે ઘર, દરિદ્રને ઘન, અધારામા ઉઘોત, તથા મરુદેશને પિપે જે પાણી, તે દુ રે પામરા યોગ્ય છે, તેમ જે ધન્ય પ્રાણી હોય છે તેને જ અધ્યાત્મ શાસ્ત્ર કલિયુગને પિપે પ્રાપ્ત થાય છે " (અ મા શ્લો ૧૭) અધ્યાત્મનો આ રમ અમર્યાદિત છે, નિરવધિ છે, અગુટ છે, અનત છે " કામનો જે રમ તે ભોગ્યતા સુધી મધુર છે મલા મોચનનો રસ તે જમરાના વાલત સુધી મધુરપણે વર્તે છે, પણ અધ્યાત્મશાસ્ત્રની સેવાનો જે રમ તે તો નિરવધિ છે, કેમકે તે પ્રારંભકાલથી માઢીને મદા વધતો જ રહે છે, પણ સ્થિરે સ્થિર ન થાય " (અ સા શ્લો ૨૧)

અધ્યાત્મ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી જ મનુષ્ય મહાન્ થઈ શકે છે તે વિના સાચી મહત્તા આપતી નથી " જે પ્રાણી નિશ્ચે અધ્યાત્મશાસ્ત્રને પામ્યા નથી અને આચાર્ય-પદિતપણુ ઇચ્છે છે તે પણ વ્યર્થ છે " (અ સા શ્લો ૧૧)

શ્રવણની ભાષા મસ્કૃત છે, પરંતુ મસ્કૃતનાં સામાન્ય જ્ઞાતા પણ સમજી શકે એવી સરલતા અને સુગમતા તમની ભાષામા છે તમની કાવ્યશક્તિ ઘણા ઉચ પ્રમાણની છે તેમના ગુણરાઠી કાવ્યોમા નજરે પડતી મધુસ્તા, પ્રામાદિકતા, શૃંગ્લાલિત્ય અને મનોહર ઉપમાઓ તેમના સસ્કૃત કાવ્યમા પણ નજરે પડે છે રમ્ય વલ્પનાઓથી તેમની કાવ્યપ્રકૃતિઓ દિધી ઊઠે છે અહિંસાન માત્રા સ્વરૂપમા જીવનમા ઉતામનાર જૈન મેલધારીમા જે મૃદુતા અને માર્દવની આશા ગતી શકાય તે મૃદુતા અને માર્દવ તમની

કલમમાથી ટપકી રહેલા આજે પણ દેસાય છે. માપામા તેના લેખકના માનસનું પ્રતિબિંબ પડે છે. તેમના અનેક લેખાનોમાથી આપણે એક એવા યશોવિજયની કલ્પનામૂર્તિ ઘડી શકીએ છીએ કે જે તેઓની જીવંતમૂર્તિ સાથે કદાચ અત્યંત નિકટનું સામ્ય ધરાવતી હોય.

તેઓથી સંસ્કૃતના મહા નિદ્વાન્ હતા. પરંતુ નિદ્વાન્ કે પઢિત કહેવડાવવા માટે તે જમાનામા જડવાતોડ શબ્દો, ક્ષિપ્ત સમાસો અને ભારેલમ માપાનો ઉપયોગ કરવાની આવશ્યકતા રહેતી હતી તેની માપા ન લેખનાર પઢિતોની ટીકાને પાત્ર થતો, પઢિતોમા તેની ગણના થતી નહિ શ્રીમદ્ યશોવિજયજીનામા પઢિતોની માપા વાપરવાની શક્તિ હતી, પરંતુ તેમને સામાન્ય જનસમૂહને પ્રયોગ્યો હતો એવી ક્ષિપ્ત માપા વાપરી ગ્રંથને સમજી ન શકાય એવા કોયડારૂપવનાવગાની તેમની ઇચ્છા નહોતી પંડિતોની ટીકા પણ કાતિલ હતી જનસમૂહની અને પઢિતો વચ્ચેની માપાની સંચારોચી તેમના પોતાના શબ્દોમા આ પ્રમાણે છે. “જે વારે પોતાની મેલે પદ વાચતા અર્થ સૂઝે એવા અલ્પાર્થ ને સુગમ પદ જો અમે જોડીયે તો ચલ માણસ એમ કહેશે જે, આ ગ્રંથમા કાંઈ માગ નથી, વઢી જો અમે ગંભીર અર્થ સહિત પદ વાંધીએ તો ચલ માણસ કહેશે કે કઠણ પદ વાંધ્યા છે, એનો શુ અર્થ વરીએ ? એ તો મુગાની પારસી છે એવે ગ્રંથે કોઈને ગુણ ન થાય ” (અ સા પ્રશસ્તિ શ્લો० ૪) તેમનો આસો ગ્રંથ અવલોકતા જણાય છે કે તેઓશ્રીએ કાવ્યનું અને વિષયનું ગૌરવ સાચવ્યા છતાં માપાની સરલતા ટકાવી રાખી છે, અને પઢિત-અપઢિત વચ્ચે સમાધાન સ્વીકારી સમતુલા જાળવી વચ્ચેની ટીકાઓથી પર થતા પ્રયત્ન કર્યો છે.

આ ગ્રંથ ઉપર પડિત ગ્રીરવિજયજી ગણીળ અર્થ મર્યા છે શ્રીગ્રીરવિજયજીના પરિચયની જૈન સમાજને કે સાહિત્યરસિક વાચકને માગ્યેજ જરૂર છે તેમની માપાની મીઠાશ અને લલિત ઉપમાઓમા તંઓ વીનહરિફ છે તેમની પૂજાઓથી માગ્યેજ જૈનનુ નાનુ ચાલક પળ અનાળ હશે પર્યુષણના પવિત્ર દિવસોમા મદિર મદિરે તેમની પૂજાઓના મધુર ઘોષ કર્ણપટલ પર અથઢાય છે તેમના કાવ્યોની પ્રાપાદિકતા અને મધુરતા પર માત્ર જૈનો નહિ, જૈનેતરો પણ મુગ્ધ થન્યા છે ં સર્વપિદિત છે તેમના જૈવા સમયે પુરુષને હાથે લણાયેલો ટંગો વીના કોદ લેણકના કરતા વધારે પ્રમાણિક હોદ શકે ં સ્વામાણિક છે સસ્કૃત નહિ જાણનાર વર્ગ ઉપર તેમનો ઉપકાર અનહદ છે

આ યુગમા જ્યારે અધ્યાત્મજ્ઞાન તરફ વિશેષ વેદરકારી થતાગાતી જાય ં, જ્યારે અધ્યાત્મશાસ્ત્રના ગહન સમુદ્રમા ઢુબકી મારગને રદલે થોડાણક આચારવિચારો અને પડિતાદ પાછલ મથી ધર્મના કિનારા ઉપર ધૂમ્યા કરવામા આવે છે, જ્યારે ધર્મ, ધર્મ-ધૂગરો માટે, કુરુક્ષેત્રનુ મદાન પૂરુ પાડે છે તેગા સમયે આવા માર્ગશૂચક ગ્રંથની રાસ જરૂર છે થોડાણક વિચારવત પુણ્યાત્માઓ આ ગ્રંથ વાંચી અધ્યાત્મવાનને માર્ગે વઢશે અને અધ્યાત્મ રમનો ચર્ત્તિકિત્ આસ્વાદ કરવા પણ શક્તિગાન્ થશે તો ગ્રંથ-લેખકનો શ્રમ સફલ થયો ગણાશે

રામમહેશ રેડ

થડાદગા

તા ૧-૮-૩૭

}

નાગકુમાર મકાતી

વી ૫, ંલ્લલ વી

શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયકૃત

અધ્યાત્મસાર (સાર્થ)

ऐंद्रश्रेणिनतः श्रीमान्नदतान्नाभिनदनः ।

उद्धार युगादौ यो जगदज्ञान पक्तः ॥ १ ॥

श्रीशान्तिस्तातिभिद्भूयाद्भविना मृगलाउनः ।

गावः कुवलयोल्लास कुर्वते यस्य निर्मलाः ॥ २ ॥

અર્થ—ઇન્દ્ર સપ્તઘી જે શ્રેણિ તેણે નત કેન્દ્ર નમસ્કાર કર્યો છે જેને ણ્ના અને અષ્ટ મહા પ્રાતિહાર્યરૂપ લક્ષ્મીએ કરી યુક્ત તથા યુગને આદે જગતને અજ્ઞાનરૂપ કાદવમાથી ઉદ્ધાર કરનાર એના જે શ્રીરૂપમદેન મગાન્ તે જયન્તા વર્તો ! ॥ ૧ ॥ શ્રીશાંતિનાથ મગન્ત તે ભવ્યપ્રાણીઓ પ્રતિ સતાપના મેદનારા થાઓ ! મૃગાનુ લાઇન છે જેને ણ્ના તથા જેમ ચંદ્રકિરણ નિર્મલ ચક્રા કુમુદિનીને નિરુસિત કરે છે તેમ જેની ગાય કેન્દ્ર ગાળી તે પૃથ્વીને ત્રિપે ઉદ્ધામ કરે છે ॥ ૨ ॥

શ્રોશૈવેય જિન સ્તૌમિ મુવન યશસેય યઃ ।

માસ્તેન મુગ્યોચ્છેન પાચજન્યમપૂરત ॥ ૩ ॥

જોયાત્ ફણિફણપ્રાત સક્રાતતનુરેકદા ।

ઉદ્ધર્તુમિવ વિશ્વાનિ શ્રીપાર્શ્વાચ્છરૂપભારૂ ॥ ૪ ॥

અર્થ—શિખારાણીના પુત્ર શ્રીનેમનાથજી તેમને સ્તુતુ છું જે મગસતે પોતાના યશો કરીને જેમ જગતને મર્યું છે તેમન પોતાના મુગ્યથી પ્રગટ્યો જે વાયુ તેણે કરીને પાચજન્ય નામ શરણે પૂરીને તેનો નાદ કીધો ॥ ૩ ॥ ફણી કે૦ શેષનાથ તની ફણના પ્રાતે જે મળી તેને નિપે સક્રમ્યુ જે શરીર તેણે કરીને ણ જગતનો ઉદ્ધારજ જાણે કરતા હોયની ણા જે શ્રીપાર્શ્વનાથ બહુસ્વરૂપના કર્તા તે જય-વતા વર્તો ॥ ૪ ॥

જગદાનદન સ્વામી જયતિ જ્ઞાતનદન. ।

ઉપજીવતિ યદ્વા ચામદ્યાપિ વિવુધા સુધામ્ ॥ ૫ ॥

જ્ઞાતાનન્યાનપિ જિનાન્નમસ્કૃત્ય ગુરુનપિ ।

અધ્યાત્મસારમધુના પ્રકટીકર્તુમુત્સદ્દે ॥ ૬ ॥

અર્થ—જગતને આનદના કરનાર, વલી જેહની અમૃતસરિ સી વાળીને હજી સુધી પડિત લોકો સેવે છે, અગીકાર કર છે એહવા જ્ઞાતનદન જે શ્રી વીરજિન તે જયવતા વર્તો ॥ ૫ ॥ એ પાંચે પરમેશ્વરને તથા મીજા પણ જિનોને તથા પોતાના ગુરુને નમસ્કાર કરીને અધ્યાત્મનો સાર જે રહસ્ય તે પ્રગટ કરવાને હવે ઉત્સાહ કરુ છું ॥ ૬ ॥

શાસ્ત્રત્પરિચિતા સમ્યક્ સપ્રદાયાચ્છ ધર્મતા ।

ઈદાનુભવયોગાચ્છ પ્રક્રિયા કામપિ બ્રુવે ॥ ૭ ॥

યોગિના પ્રીતયે પન્થમધ્યાત્મરસપેશલ ।

ભોગિના ભામિનીગીત મગોતકમય યથા ॥ ૮ ॥

અર્થ—યના શાસ્ત્રોથી મલી રીતે પરિચયેકરીને ને રલી પઢિતલોકોના મંદ્રદાયકી જે અધ્યાત્મશાસ્ત્રને વિષે અનુભવ થયો તેષ્ઠી હું કાઠ્ઠ મહેપ માત્ર પ્રસ્તાવના કરુ હુ ॥૭॥ જે રીતે ભોગીપુરુષને સ્ત્રીના ગીતમગીત પ્રિયકારી લાગે છે તે રીતે યોગીશ્વર પુરુષને પ્રીતિના અર્થે અધ્યાત્મરસે કરીને મનોહરકારી એવો આ ગ્રન્થ પદ્યમયતાયે કરુ હુ ॥ ૮ ॥

અથ અધ્યાત્મમાહાત્મ.

કાતાધરસુધાસ્વાદા ચૂના યજ્ઞાયતે સુગ્ધ ।

વિંદુઃ પાર્શ્વે તદધ્યાત્મશાસ્ત્રસ્વાદસુગ્ધોદધેઃ ॥૯॥

અધ્યાત્મશાસ્ત્રસમ્ભૂત સતોપસુગ્ધશાલિનઃ ।

ગણયતિ ન રાજાન ન શ્રીદ નાપિ વાસવમ્ ॥૧૦॥

અર્થ—સ્ત્રીના અધરૂપ અમૃતના સ્વાદથી જુગાન પુરુષને જે સુરુષ ઉપજે છે તે સુરુષનો સ્વાદ અધ્યાત્મશાસ્ત્રના સ્વાદનો જે સમુદ્ર છે તેના એક વિંદુમાત્ર છે ॥ ૯ ॥ જે પ્રાણીને અધ્યાત્મશાસ્ત્રથી મનોહર સતોપરૂપ સુરુષ પ્રાપ્ત થયું તે પ્રાણી રાજાને તથા ધનદને અને દ્વડ્ર સરિસાને પણ લેણામા ગણતો નથી ॥ ૧૦ ॥

યઃ કિલાશિક્ષિતાધ્યાત્મશાસ્ત્રઃ પાઢિત્યમિચ્છતિ ।

ઉત્કિષ્પત્યગુલી પગુઃ સ સ્વદ્રુફલલિપ્સયા ॥૧૧॥

દમપર્વતદમ્બોલિઃ સૌહાર્દા બુદ્ધિચદ્રમાઃ ।

અધ્યાત્મશાસ્ત્રમુત્તાલ મોહજાલવનાનલઃ ॥૧૨॥

અર્થઃ—જેમ કલ્પવૃક્ષના ફલને લેવાની ઇચ્છાયે પાગલો પુરુષ આગલી ઝૂંચી કરે છે તે જેમ વ્યર્થ છે, તેમ જે પ્રાણી નિથે

અધ્યાત્મશાસ્ત્રને પામ્યા નથી અને આચાર્ય—પંડિતપણું ફગ્ગે છે તે પણ વ્યર્થ છે ॥ ૧૧ ॥ કપટરૂપ પરતને મેદાને વન્ન સમાન, મૈત્રતા મારૂપ સમુદ્રની શુદ્ધિ કરાને ચંદ્રમા સમાન એહતુ અધ્યાત્મશાસ્ત્ર તે શુદ્ધિ પામલુ એહતુ જે મોહજાલનુ વન તેહને ગાલગાને અર્થે દાગાનલ સમાન છે ॥ ૧૨ ॥

અધ્વા ધર્મસ્ય સુસ્ય. સ્યાત્પાપચારૈ. પલાયતે ।

અધ્યાત્મશાસ્ત્રસૌરાજ્યે ન સ્યાત્કશ્ચિદુપપ્લવઃ ॥૧૩॥

યેપામધ્યાત્મશાસ્ત્રાર્થ તત્ત્વ પરિણત હૃતિ ।

કપાયવિપયાવેશસ્લેશસ્તેપા ન કર્દ્ધિચિત્ ॥૧૪॥

અર્થ—અધ્યાત્મશાસ્ત્રનુ મલુ રાજપ્રવર્તે તે થકે કશોયે ઉપદ્રવ થાય નહીં, ધર્મનો માર્ગ સુગમ થાય અને પાપરૂપ ચોરટા નાસી જાય ॥ ૧૩ ॥ જે પ્રાણીના હૃદયને ત્રિપે અધ્યાત્મશાસ્ત્રના અર્થનુ તત્ત્વતઃ જ્ઞાન થયુ છે તેને કપાયરૂપ વિપયના વેગનો ફલેશ તે કદી ઇ ન થાય ॥ ૧૪ ॥

નિર્દયઃ કામચઢાલ પટિતાનપિ પીડયેત્ ।

યદિ નાધ્યાત્મશાસ્ત્રાર્થનોધયોઘરૂપા ભવેત્ ॥૧૫॥

વિપવલ્લિસમા તૃષ્ણા વર્ધમાના મનોવને ।

અધ્યાત્મશાસ્ત્રદાત્રેણ ઝિદતિ પરમર્પય. ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—જો અધ્યાત્મશાસ્ત્રના અર્થના બોધની કૃપા પંડિત જેગાન પણ ન હોય તો નિર્દય એવો જે કામરૂપ ચઢાલ તે પંડિતને પણ પીડા કર્યા ત્રિના રહ નહી ॥ ૧૫ ॥ જે પરમશુદ્ધીશ્વર છે તે અધ્યાત્મશાસ્ત્રરૂપ દાતરહે કરીને મનરૂપી વનને ત્રિપે શુદ્ધિ પામતી ણ્હરી તૃષ્ણારૂપ શેહરની વેલી તેને છેદી નાસે છે ॥ ૧૬ ॥

વને વેદમ ધન દૌસ્યે તેજો ધ્વાતે જલ મરૌ ।

દુરાપમાપ્યતે ધન્યઃ કલાવધ્યાત્મવાદ્મયં ॥૧૭॥

વેદાન્યશાસ્ત્રવિત્ કલેશ રમમધ્યાત્મશાસ્ત્રવિત ।

ભાગ્યભૃદ્ભોગમાપ્નોતિ ચત્તે ચદન સ્વર. ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—જેમ પૂનને વિષે ઘર, દરિદ્રને ધન, અધારામા ઉદ્યોત તથા મરુદેશને વિષે જે પાણી, તે દુઃખે પામના યોગ્ય છે, તેમ જે ધન્ય પ્રાણી હોય છે તેનેજ અધ્યાત્મશાસ્ત્ર કલિયુગને વિષે પ્રાપ્ત થાય છે ॥ ૧૭ ॥ વેદના જ્ઞાણ તથા વીજ્ઞા શાસ્ત્રના જ્ઞાણનારા તે જ્ઞેશના મોક્ષા છે, અને રમના મોક્ષા તે અધ્યાત્મ-શાસ્ત્રના જ્ઞાણનારા છે એ રમનો ભોગ તો જે ભાગ્યવત્ત હોય તેજ પામે, અને જે ગંધેલો હોય તે તો માત્ર ચદનના ભારને ઉપાડે એટલુંજ ॥ ૧૮ ॥

મુજાસ્ફાલનહસ્તાસ્પવિકારામિનયાઃ પરે ।

અધ્યાત્મશાસ્ત્રવિજ્ઞાસ્તુ વદત્યવિકૃતેક્ષણાઃ ॥૧૯॥

અધ્યાત્મશાસ્ત્રહેમાદ્રિ મયિતાદાગમોદધેઃ ॥

ભૂયાસિ ગુણરત્નાનિ પ્રાપ્યતે વિબુધૈર્ન કિમ્ ? ॥૨૦॥

અર્થ—મુજાના આસ્ફોટ કરવે કરીને, વલી હાથને તથા મુસને વિકારે કરીને, ઇત્યાદિક નાટિકના અમિનય કરવે કરીને મોગી પુરુષ સુરુ કરી માને છે, અને અધ્યાત્મશાસ્ત્રના જ્ઞાણ જે પુરુષ છે, તે તો અધિકારી નેત્રના ઘણી ઇન્દ્રિયના વિકાર રહિત છે ॥ ૧૯ ॥ અધ્યાત્મશાસ્ત્રમ્પ જે હેમાચલ પર્વત તેણે મથ્યો છે આગમરૂપ સમુદ્ર તે થકી નીકળ્યા ઘણા ગુણરૂપીયા જે રત્ન તે તો વિબુધ જે પડિત લોક તેઓજ પામે છે ॥ ૨૦ ॥

રસોભોગાવધિ કામે સદ્ગુણે ભોજનાવધિ ।

અધ્યાત્મશાસ્ત્રસેવાયા રસોનિરવધિઃ પુનઃ ॥૨૧॥

કૃતર્કગ્રયસર્વસ્વ ગર્વજ્વરવિકારિણી ।

ગતિદગ્નિર્મલોભાવ મધ્યાત્મગ્રથભેષજાત્ ॥૨૨॥

અર્થ—કામનો જે રસ તે ભોગગતા સુધી મધુર છે, મલા ભોનનનો જે રસ તે જમગાના વણત સુધી મધુરપણે વર્તે છે, પણ અધ્યાત્મશાસ્ત્રની સેવાનો જે રસ તે તો નિરવધિ છે કેમકે તે પ્રારમ્ભકાલથી માડીને સદા વધતો જ રહે છે, પણ ફિવાર નિરસ ન થાય ॥ ૨૧ ॥ કૃતર્કશાસ્ત્રના સર્વ રહસ્યનો જે અહકાર, તે રૂપી તાત્ર તેહના નિકારગાલી થઈ એહી જે દ્રષ્ટિ તે અધ્યાત્મશાસ્ત્રરૂપ ઔષધના યોગથી નિર્મલપણાને પામ છે ॥૨૨॥

ધનિના પુત્રદારાદિ યથા સસારવૃદ્ધયે ।

તથા પાઙ્કિત્યદક્ષાના શાસ્ત્રમધ્યાત્મવર્જિત ॥૨૩॥

અધેતવ્ય તદધ્યાત્મશાસ્ત્ર ભાવ્ય પુનઃ પુનઃ ।

અનુષ્ઠેયસ્તદ્યથ દેયો યોગ્યસ્ય કસ્યચિત્ ॥૨૪॥

અર્થ—ધનગત જનને જેમ પુત્ર અને સ્ત્રી તે સમારની વૃદ્ધિના કારણ છે તેમ અભિમાને મરાયેલા પાંકિત લોકને અધ્યાત્મશાસ્ત્ર વિના માત્ર સમારની વૃદ્ધિ છે ॥ ૨૩ ॥ તે માટે અધ્યાત્મશાસ્ત્રને મળવું, રલી વારગાર હૃદયને ત્રિપે ભાગવું, એના અર્થનું વારગાર ચિંતન કરવું અને જે પુરુષો યોગ્ય હોય તેનેજ શીખવું—પુસ્તક આપવું ॥ ૨૪ ॥ એ રીતે અધ્યાત્મશાસ્ત્રના મહાત્મ્યનો પદલો અધિકાર પૂરો થયો

अथ अध्यात्म स्वरूप.

भगवन् ! किं तदध्यात्म यदिच्छमुपवर्ण्यते ।

शृणु वत्स यथाशास्त्र वर्णयामि पुरस्तव ॥ १ ॥

गतमोहाधिकाराणामात्मानमधिकृत्य या ।

प्रवर्तते क्रिया शुद्धा तदध्यात्म जगुर्जिनाः ॥ २ ॥

अर्थ—हवे शिष्ये पूछ्यु के—हे भगवन् ! अध्यात्म ते
शु छे के जेनु तमे आतु वर्णन करो छो ? त्यारे गुरु कहे छे के—
हे शिष्य ! शास्त्रमर्यादाये तने कहुं तुं ते सामळ ॥ १ ॥ जे
मुनिराजनो मोहनो अधिकार नाश पाम्यो छे अने जे आत्माने
आश्रीने शुद्ध क्रियाये अंतरआत्माने रिपे प्रवर्त्ते, तेनु नाम
परमेश्वर अध्यात्म कहे छे ॥ २ ॥

सामायिक यथासर्व चारित्र्येऽनुवृत्तिमत् ।

अध्यात्म सर्वयोगेषु तथानुगतमिष्यते ॥ ३ ॥

अपुनर्वधकायावद्गुणस्थान चतुर्दश ।

क्रमशुद्धिमती तावत् क्रियाध्यात्ममयी मता ॥ ४ ॥

अर्थ—सामायिक चारित्र्य जेम सर्व चारित्र्यने रिपे अनुगत
कारणपणे वर्त्ते छे तेम सर्व जोगने रिपे अध्यात्म पण महचारीपणे
वर्त्ते छे ॥ ३ ॥ अपुनर्वधी जे चोखु गुणठाणु त्याथी माडीने
चौदमा गुणठाणा लगण अनुक्रमे जे आत्मानी त्रिशुद्धता प्रगट
थाय ते सर्व अध्यात्म क्रिया जाणनी ॥ ४ ॥

आहरोपधिपूजार्हं गौरवप्रतिबधत्तः ।

भवाभिनदी या कुर्यात् क्रिया साध्यात्मचैरिणी ॥ ५ ॥

ધુદ્રો લોભરતિર્દીનો મત્સરી ભયવાન્ શઠઃ ।

અજો ભવામિનર્દાસ્યા નિષ્ફલારભસગતઃ ॥ ૬ ॥

અર્થ—અને જે આહારોપધિને અર્થે તથા પૂજા પામવાની ઋદ્ધિ તેની ગૌરવતાય વધાણા થકા ભવામિનર્દી જે ત્રિયા કર તે સર્વ અધ્યાત્મ ક્રિયાની પ્રેરિણી જાણતી ॥ ૫ ॥ ૧ ધુદ્રતા, ૨ લોભ, ૩ રતિ, ૪ દીનતા, ૫ મત્સરીપણ, ૬ ભય, ૭ શઠતા, ૮ અવાનતાએ ભવામિનર્દિપણાના મગથકી જે ત્રિયા કર તે ક્રિયાનો આરમ્ભ નિષ્ફલ થાય છે ॥ ૬ ॥

શાતો દાત, સદાગુપ્તો મોક્ષાર્થી ચિશ્વવત્સલઃ ।

નિર્દમા યા ક્રિયા કુર્યાત્ સાધ્યાત્મગુણશુદ્ધયે ॥ ૭ ॥

અતઃ एव जनः पृच्छो त्वन्नसज्ज. पिपृच्छिषु ।

સાધુપાર્શ્વે જિગમિષુર્ધર્મમ્ પૃચ્છન્ ક્રિયાસ્યિતઃ ॥ ૮ ॥

અર્થ—૧ શાતગુણ, ૨ દાતગુણ, ૩ મન્નાગુપ્તેન્દ્રિયપણ, ૪ મોક્ષાર્થીપણ, ૫ ત્રિશ્વનુ વાત્સલ્યતાપણુ ઇત્યાદિક ગુણગણો નિર્દમીપણે જે ક્રિયા કર ત ક્રિયા અધ્યાત્મગુણની શુદ્ધિકર્તા થાય ॥ ૭ ॥ તે માટે જેને તત્ત્વ પૂઝવાની સાગા ઉપની છે તથા પિપૃચ્છિષુ કે० તત્ત્વ પ્રતે હવે પૂઝાને સન્મુખ યપો છે ત, સાધુની પાસે તત્ત્વ સામલગાને અર્થે જગાનુશીલ છે જેનુ તે તથા ક્રિયા યોગને વિષ રહ્યો થકો ધર્મના તત્ત્વને પૂછે છે ત ॥ ૮ ॥

प्रतिपित्सु सृजन् पूर्वं प्रतिपन्नश्च दर्शन ।

આદ્યોયતિશ્ચ ત્રિવિધોઽનતાશક્ષપક્ષસ્તથા ॥ ૯ ॥

દુર્ગમોદક્ષપક્ષો મોહગમક શાતમોદક ।

ક્ષપક્ષ ક્ષોણમોહશ્ચ જિનોઽયોગી ચ કેવલી ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—વલી તત્ત્વને અગીકાર કરતા થકા પૂર્વે પ્રતિપન્ન થયુ છે સમ્યક્ત્વદર્શન જેને એના શ્રાવક તથા યતિ તે ત્રણ પ્રકારના ૧ ઉપશમમમકિત્તી, ૨ ક્ષયોપશમમમકિત્તી, ૩ ક્ષાયક્રમમકિત્તી તે અનંતાનુગ્રધીનો અગ્ર સ્થાવ્યો છે જેણે ॥૯॥ વલી જેણે દર્શનમોહનીય સ્થાપી છે અથવા માહનીયને ઉપશમારી છે એહવા જે ઉપશાતમોહી તથા ક્ષપકુશ્રેણિને નિપ જર્તે છે તથા જેણે મોહનો ક્ષય કર્યો છે તે સયોગીકેન્દ્રલી તથા અયોગીક્રમલી મગત્ત જાણવા ॥૧૦॥

યથાક્રમમમો પ્રોક્તા અસંખ્યગુણનિર્જરાઃ ॥

યતિતવ્યમતોધ્યાત્મવૃદ્ધયે કલ્યાપિ હિ ॥ ૧૧ ॥

જ્ઞાન શુદ્ધ ક્રિયા શુદ્ધેત્પશૌ દ્વાવિહ સગતૌ ॥

ચક્રે મહારથસ્યેવ પક્ષાચિવ પતત્રિણઃ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—એ અનુક્રમે જે કહ્યા તે મધલા એક એક યક્ષી અમર્યાતગુણી નિર્જરાના કર્તા છે, માટે એક કલાએ કરીને પણ અધ્યાત્મની વૃદ્ધિને અર્થ ઉત્પન્ન કરવો એહીજ હેતુ છે ॥ ૧૧ ॥ જેમ રથના બે ચક્ર તે રથની માથે સત્ગ્નજ છે, તથા પક્ષીની બે પાસો તે પક્ષીની માથે મલગ્નજ છે, તેમ એક શુદ્ધ જ્ઞાન અને ત્રીજી શુદ્ધ ક્રિયા એ બે અગ્ર તે અધ્યાત્મની માથે મલગ્ન છે ॥ ૧૨ ॥

તત્પચમગુણસ્થાનાદારમ્ભૈવૈતદિચ્છત્તિ ॥

નિશ્ચયોવ્યવહારસ્તુ પૂર્વમપ્યુપચારતઃ ॥ ૧૩ ॥

ચતુર્યેઽપિ ગુણસ્થાને શૂશ્રપાન્થા ક્રિયોચિતા ॥

અપ્રાપ્તસ્વર્ણભૂપાણા રજતાભૂપણ યથા ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—પૂર્વે પણ નિશ્ચયનય અને વ્યવહારનયનુ આરોપણ

ઉપચારથી છે, પણ પાંચમા ગુણઠાણથી માંડીને એ નથ રહે ૩
 ॥ ૧૩ ॥ અને ચોથે ગુણઠાણે પણ શુશ્રૂષાદિક ક્રિયા તે ઉચિત
 છે, જેમ કોઈને સોનાના ઘરેણા ન મલતા હોય તેને રૂપાના મળે
 તે પણ રુડા મનાય ॥ ૧૪ ॥

અપુનર્યથકસ્યાપિ યા ક્રિયા શમસયુતા ॥

ચિત્રાદર્શનભેદેન ધર્મચિત્રક્ષયાય સા ॥ ૧૫ ॥

અશુદ્ધા પિ હિશુદ્ધાયા ક્રિયાદેતુઃ સદાશયાત્ ॥

તામ્ર રસાનુવેધેન સ્વર્ણત્વમધિગચ્છતિ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—સમમાન કરીને સહિત, દર્શન ભેદે કરીને
 ત્રિચિત્ર પ્રકારનું અપુનર્યથ જે ચોથું ગુણઠાણ તહની ક્રિયા પણ
 ધર્મના વિપ્લવ ક્ષય કરનારી છે ॥ ૧૫ ॥ સો પણ મલ્તા આશ્રય-
 થકી અશુદ્ધ ક્રિયા કર તે પણ શુદ્ધ કહનાય જેમ ગ્રાણુ જે છે
 તેને ગાલી તેમા રસાનુવેધ કર્યાથી (રસાયન મલ્તરાથી) સોનું
 થઈ જાય છે તેમ ॥ ૧૬ ॥

અતો માર્ગપ્રવેશાય વ્રત મિથ્યાદશામપિ ॥

દ્રવ્યસમ્યક્ત્વમારોપ્ય દદતે ધીરબુદ્ધય ॥ ૧૭ ॥

યો બુદ્ધર ભવનેર્ગુણ્ય ધીર, સ્પાદ વ્રતપાલને ॥

સયોગ્યો ભાવભેદસ્તુ દુર્લભ્યોનોપયુજ્યતે ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—એ જ કારણ માટે ધીરબુદ્ધિના ધર્મી રત્નત્રયના
 માર્ગને વિષે પ્રવેશવાને મિથ્યાદશાલાને પણ દ્રવ્ય સમક્રિતનો
 આરોપ કરીને ચારિત્ર આપે છે ॥ ૧૭ ॥ જે ગ્રાણી સમાસ્તુ
 નિર્ગુણ્ય જાણીને વ્રત પાલવાને વિષે ધીર થાય તે ગ્રાણી ધર્મને
 યોગ્ય જાણતો અને અંતરગમાનનો ભેદ તો દુરો કરીને સમનાય
 છે, માટે તે ઉપયોગમા ન આણતો ॥ ૧૮ ॥

નોચેદ્વાવાપરિજાનાત્સિદ્ધયસિદ્ધોપરાહતે ॥

દોક્ષાઽદાનેન મવ્યાના માર્ગોઽચ્છેદઃ પ્રસજ્યતે ॥૧૯॥

અશુદ્ધાનાદરેભ્યાસાચોગાન્નો દર્શનાદ્યપિ ॥

સિદ્ધિર્નૈર્સર્ગિકોમુક્તા તદપ્યભ્યાસિક યતઃ ॥૨૦॥

અર્થ—કદાપિ કોઈ એમ કહેશે જે માત્ર જાણ્યા વિના ચારિત્ર દેરાથી સિદ્ધિ અસિદ્ધિ સર્વ હળાઈ જાય, તે વારે મવ્યને પણ દોક્ષા ન આપવી કેમ કે તેને અતરંગની સ્વરૂપ નથી, અને એ રીતે દોક્ષા ન આપવાથી તો મમ્યગ્માર્ગનો ડચ્છેદ થાય ॥૧૯॥ એમ અશુદ્ધનો અનાદર કરે અને શુદ્ધ જોગનો અમ્યામ ન કરે ત્યાર દર્શન જે મમકિત તે પણ શુદ્ધ ન થાય, કેમ કે એક નિર્સર્ગ મમકિત ટાલીને શુદ્ધ કરવું તે પણ અમ્યાસથી જ થઈ શકે ॥ ૨૦ ॥

શુદ્ધમાર્ગાનુરાગેનાશઠાના યાતુ શુદ્ધતા ॥

ગુણવત્પરતત્રાણા સાનકાપિ વિદ્યન્યતે ॥ ૨૧ ॥

વિષયાત્માનુયધૈર્હિ ત્રિધાશુદ્ધ યયોત્તર ॥

શ્રુયતે કુર્મ્મ તત્રાથ મુક્ત્યર્થપતનાદ્યપિ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—શુદ્ધમાર્ગને અનુરાગે કરીને અશઠતા માટે જો આત્માની શુદ્ધતા કે ૦ નિર્મલતાયે ગુણવત્ત્રાણીને આધીન થઈને રહે, તો તે પ્રવૃત્તિ કોઈ ઠેકાણે હળાય નહીં ॥ ૨૧ ॥ વિષયે કરીને, આત્માયે કરીને અને અનુયધે કરીને એ ત્રણ પ્રકારની વિશુદ્ધિ છે તે એકેરૂથી નિર્મલ છે એ ત્રણે કર્મ છે, તેમા જે દુઃસ્વથી પોતાના આત્માને સ્વકામનાં જ્ઞાપાપાત પ્રમુલ્ક કરે તેહને વિષયશુદ્ધિ કહિયે ॥ ૨૨ ॥

અજ્ઞાનોના દ્વિતીય તુ લોકદૃષ્ટ્યાયમાદિક ॥

તૃતીય જ્ઞાતૃત્વ્યાતત્ત્વસંવેદનાનુગ ॥ ૨૩ ॥

આજ્ઞાનાજ્ઞાનપ્રાપ્ત્યાન્મોક્ષબાધકપ્રાધન ॥

સદ્બાવાશયલેશોનોચિત જન્મપરે જગુઃ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—અજ્ઞાનીને આત્મશુદ્ધિ નામે ત્રીજી શુદ્ધિ થાય, તે લોકદૃષ્ટિયે પાંચ યમ નિયમ પ્રમુખ પાલે છે-૧. ધીનો મેદ ત્રીજો આત્માનુગ્રહ તે કહિયે, જે જ્ઞાત યુક્તિય તત્ત્વનું સંવેદન કરે, ચિંતન કરે ॥ ૨૩ ॥ પહેલી શુદ્ધિમા અજ્ઞાનની મદુલતા છે, જેણે કરીને મોક્ષના વાધરૂને પ્રાધ ન કરે અને તેના મદુભાગ્યકી શુભાશયનો લેશમાત્ર હોય, તો તેથી જન્મ-મરણની પરપરા કાંઈ નુટે નહીં. એટલું યોગામ્યામી પુરુષ કહે છે ॥ ૨૪ ॥

દ્વિતીયાદોષદાનિ સ્યાત્સ્વચિન્મદૂરચૂર્ણવત્ ॥

આત્યતિક્રી તૃતીયા તુ ગુરુલાગ્નચિંતયા ॥ ૨૫ ॥

અપિસ્વરૂપતઃશુદ્ધાક્રિયા તસ્માદ્વિશુદ્ધિકૃત્ ॥

મૌર્નાદ્રવ્યવદ્દોરણ માર્ગયોજ દદાદરાત્ ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—આત્મશુદ્ધિ નામે ત્રીજા જોગ્યકી કાંઈક લગ-લેશ માત્ર દોષની હાનિ તો થાય, પણ પરપરાયે ઘણા દોષ થયેલા તે દેહમાના ચૂર્ણની પઠે એક દેહકાનો નાશ થાય, પણ તેથી ત્રીજા ઘણા દેહકા ઉત્પન્ન થાય ત્રીજી શુદ્ધિ આત્યતિક્રી છે, તેથી કર્મની હાનિ થાગ કેન કે ત ગુરુતામાત્ર અને લઘુતામાત્રની વિચારણા કરનાથી પ્રગટે. એવી છે ॥ ૨૫ ॥ સ્વરૂપ થકી જે ક્રિયા શુદ્ધ છે ત જ નિશ્ચયપણે આત્માને વિશુદ્ધતાની કરનારી છે, તે માટે શુદ્ધક્રિયા કરતી મુર્નાદ્ર જે પરમશ્વર તેણે ઘટાવ્યો જે

વ્યવહાર તેનું સેવન કરવે કરીને ઘણા આદર સહિત ક્રિયા કરે,
તો માર્ગ જે રત્નપ્રાપ્તિ તેનું ગ્રીજ પ્રગટ થાય છે ॥ ૨૬ ॥

ગુર્વાજ્ઞાપારતઙ્મેણ દ્રવ્યદીક્ષાગ્રહાદપિ ॥

ચોર્યોલ્લાસક્રમાત્પ્રાપ્તા ઘટ્વઃ પરમ પદ ॥ ૨૭ ॥

અધ્યાત્માભ્યાસકાલેપિ ક્રિયા કાપ્યેવમસ્તિ હિ ॥

શુભૌષસજ્ઞાનુગત જ્ઞાનમપ્યસ્તિ કિંચન ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—ગુરુની આજ્ઞાને આધીન રહેનારી દ્રવ્યદીક્ષા
લીધી હોય તો પણ ગ્રીયોલ્લાસની અનુક્રમે વૃદ્ધિ કરીને ઘણા જીવ
પરમપદને પામ્યા છે ॥ ૨૭ ॥ એ રીતે અધ્યાત્મના અભ્યાસ-
કાલને ત્રિપે પણ ક્રિયા કાઢક લેશમાત્ર નિશ્ચે વર્તેજ છે, અને
શુભકારી ઓષ સત્તાને સહચારીપણે તિહા જ્ઞાન પણ કાઢક
વર્તે છે ॥ ૨૮ ॥

અતો જ્ઞાનક્રિયારૂપમધ્યાત્મ વ્યવતિષ્ઠતે ॥

ઘટત્પ્રવર્દ્ધમાન સ્યાન્નિર્દંભાચારશાલિના ॥ ૨૯ ॥

અર્થ—એ જ કારણ માટે જ્ઞાનને ક્રિયારૂપ તે અધ્યાત્મ-
પણ વર્તે છે, જે જ્ઞાન ક્રિયારૂપ તે અધ્યાત્મ છે એ જ જ્ઞાનક્રિયા
નિર્દંભાચારે કરીને મનોહર એટલો જે શ્રાણી તેને ત્રિપે ઉત્તરોત્તર
વૃદ્ધિને પામે છે ॥ ૨૯ ॥ એ વીજો અધ્યાત્મના સ્વરૂપનો અધિકાર
સંપૂર્ણ થયો ॥

દમ્ભો મુક્તિલતાવહિર્દમ્ભો રાદુઃ ક્રિયાચિન્તૈ ॥

દૌર્ભાગ્યકારણ દમ્ભો દમ્ભોધ્યાત્મસુખાર્ગલા ॥ ૧ ॥

દમ્ભો જ્ઞાનાદ્રિદમ્ભોલિર્દમ્ભઃ કામાનલેટચિઃ ॥

વ્યસનાના સુદ્ધદમ્ભો દમ્ભચ્ચૌરો વ્રતશ્રિયઃ ॥ ૨ ॥

દમ્ભેન વ્રતમાસ્યાય યો વાચ્છતિ પરમ પદ ॥

લોહનાવ સમાચ્છસોબ્ધે પાર ચિયાસતિ ॥ ૩ ॥

અર્થ—મુક્તિરૂપ વેલીને દહન કરવામા કપટ તે અગ્નિ સમાન છે, ને ક્રિયારૂપ ચંદ્રનો ગાસ કરવાને કપટ તે રાદુ છે, ધર્મે કપટ જ દુર્ભાગ્યનું કારણ છે, અધ્યાત્મમુક્તિની પ્રાપ્તિમા ભર્ગલારૂપ છે ॥ ૧ ॥ જ્ઞાનરૂપ પર્વતને તોડવાને કપટ તે વજ્ર સમાન છે, કામરૂપી અગ્નિની વૃદ્ધિ કરવાને ઘૃત જોડ્યે તે પણ કપટ છે, વ્યસનનો મિત્ર તે કપટ છે, અને વ્રતરૂપ લક્ષ્મીનો ધોર પણ દમ્ભ જ છે ॥ ૨ ॥ કપટ રાણી વ્રતને ત્રિપ રહી જે પ્રાણી પરમ પદ જે મોષ તેની વાચ્છના કર છે, તે પ્રાણી લોહાની નાનમા થેમી સમુદ્ર તરવાની હજ્જ રાસે છે ॥ ૩ ॥

કિં વ્રતેન તપોભિર્વા દમ્ભશ્ચેન્ન નિરાકુલ. ॥

કિમાદર્શન કિં દીર્ઘર્થયાધ્ય ન દર્શાગત ॥ ૪ ॥

કૌશલોચધરાશય્યા મિદ્ધાગ્રહવ્રતાદિક ॥

દમ્ભેન દુષ્યતે સર્વ ગ્રાસેનૈવ મહામણિઃ ॥ ૫ ॥

અર્થ—તે તપે પણ શુ ? તે વ્રતે પણ શુ ? જો કપટ દિશાને તની નહીં તો તે મર્મ નિષ્ફલ છે, તે આરમીએ પણ શુ ? અને દીર્ઘે પણ શુ ? જો દષ્ટીએ અથ છે તો તેહને મર્મ ઠેકાણે અંધકારન રહેશે ॥ ૪ ॥ કેશ લોચ કરગો, શ્રુમિ ઉપર શયન કરતુ, મિદ્ધા માગરી, શીલવ્રતાદિક પાલના, એ મર્મ ધર્મરૂપી કપટે કરીને ટુપાડ જાય છે, જેમ સુદર મણિ હોય તે ઉપર છુટા લાગનાથી તેની કાલિ મટ થાય છે તેહની પરે જાણતુ ॥ ૫ ॥

સુત્યજ રમલાપટ્ય સુત્યજ દેહભૂષણ ॥

સુત્યજાઃ કામભોગાશ્ચ દુસ્ત્યજ દમ્ભસેવન ॥ ૬ ॥

સ્વદોષનિન્દ્વો લોક પૂજા સ્યાદ્ ગૌરવ તથા ॥

ઇયતૈવ કદર્યતે દમ્ભેન વત બાલિશાઃ ॥ ૭ ॥

અર્થ—રસનુ લોલપીપણુ તે સુસ્તે તજી શકાય, દેહની શોભા પળ સુરે તજી શકાય, કામભોગાદિને પળ સુરે તજાય, પળ કપટનો ત્યાગ કર્યો ઘણો જ વિકટ છે ॥ ૬ ॥ પોતાના દોષને ઢાકી ગયે તેથી લોકમા પૂજના થાય, તથા મોટાઈ થાય, એહિ જ પૂજા પ્રમુખની લાલચ માટે પોતાના આત્માને મૂર્છે પ્રાણી કદર્યના ઉપજાવે છે ! ॥ ૭ ॥

અસત્તોના યયા શીલમગ્નીલસ્યૈવ વૃદ્ધયે ॥

દમ્ભેનાવ્રત વૃદ્ધયર્થ વ્રત વેપમૃતા તથા ॥ ૮ ॥

જાનાનાઅપિ દમ્ભસ્ય સ્ફુરિત બાલિગાજનાઃ ॥

તત્રૈવ ધૃતચિશ્વાસાઃ પ્રસ્વલતિ પદે પદે ॥ ૯ ॥

અર્થ—જેમ કુલટા નારીનુ શીલ જે આચારતે કુશીલની વૃદ્ધિને અર્થે જ હોય, તેમ કપટે વેપ ધરનાર વ્રતવ્રતાને મરની વૃદ્ધિ થાય, તે અવ્રતની વૃદ્ધિને અર્થે જ થાય ॥ ૮ ॥ કપટના વિપારુને જાણતા થકા પળ મૂર્છે અજ્ઞાની પ્રાણી તે જ કપટને વિષે વિશ્વાસ કરતા થકા પળે પળે સ્વલના પામે છે ॥ ૯ ॥

અહો મોહસ્ય માદ્યાત્મ્યં દીક્ષા ભાગવતીમપિ ॥

દમ્ભેન યદ્વિલુપતિ રુઝ્જલેનેવ રૂપક ॥ ૧૦ ॥

અબ્જે હિમ તનૌ રોગો વને વહિર્દિને નિગા ॥

પ્રયે મૌલ્ય કલિઃ મૌલ્યે ધર્મ્મ દમ્ભવપ્લવઃ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—અહો ઇતિ સેદે જૂઓ ! મોહરાજાનો મહિમા !
જે મગત સરઘી દીશ્વા તે પળ જેમ કાઝલે કરીને ચિત્રામણનું
લોપ થાય છે, તેટલી પર કપટે કરીને લોપી નારો છે, જેમ
કમલને પ્રિયે હિમ, શરિરને પ્રિય રોગ, વનને પ્રિયે અગ્નિ, દિવસને
પ્રિયે રાત્રી, ગ્રંથને પ્રિયે મૂર્ચ્છા, સુષ્ણ પ્રિય હ્રેષ્ઠ, તે ઉપદ્રવના
કરતા છે તેમ ધર્મને પ્રિય કપટ તે દુ સકર્તા છે ॥ ૧૦-૧૧ ॥

અતઃપ્વ નયો ધર્તુ મૂત્યોત્તરગુણાનલ ॥

યુક્તા સુશ્રાદ્ધતા તસ્ય ન તુ દમ્ભેન જીવન ॥ ૧૨ ॥

પરિહર્તુ ન ચો લિગમપ્યલ દ્વદરાગવાન્ ॥

સચિજ્ઞપાક્ષિક સસ્યાન્નિર્દમ્ભ, સાધુસેવક ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—અહિજ હતુ માટે મૂલગુણ પચમહાવ્રત અને ઉત્તર-
ગુણ કરણમિત્તરી પ્રમુલ ધરવાન જે પ્રાણી સમર્થ ન હોય, તેણે
શ્રાવકના ત્રત પાલના તે યુક્ત જ છે, પણ કપટ ચારિત્રે જીવતુ
તે રુઢ નથી ॥ ૧૨ ॥ હવે જે પ્રાણી ત્રતને મૂકવાને સમર્થ નથી
કમરે જેન ત્રત ઉપર દ્વદરાગ લાગ્યો હોય તે મૂકી શકે નહીં તો
તેણે સચિજ્ઞ અગીકાર કરવો શ્રેષ્ઠ છે, કમરે નિર્દમ્ભી સાધુની
સેવના કરવાથી ધણો ગુણ થાય છે ॥ ૧૩ ॥

નિર્દમ્ભસ્યાવમન્નસ્યાપ્યસ્ય શુદ્ધાર્થમાપિણ. ॥

નિર્જરા યતનાદત્તે સ્વલ્પાપિ ગુણરાગિણ ॥ ૧૪ ॥

વ્રતમારાસદ્વ્રત્ય યે ચિદતોપ્યાત્મન સ્ફુટ ॥

દમાત્રતિત્વમાખ્યાતિ તેષા નામાપિ પાપ્મને ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—નિષ્કપટી હોય, શુદ્ધ મિદ્ધાતના અર્થના માપક
હોય, તે ગુણે કરીને તે ઉસન્નાપ્રમુલ સાધુ જો થોડી પણ જતના

કરે છે, તો પણ તે ગુણના રાગીપણાથી વર્તતા થકા તેને નિર્જેરા થાય છે ॥ ૧૪ ॥ પોતાથી વ્રતનો માર નથી ઉપડતો, એવું જાણ્યા ઠતા પણ જે પોતાના આત્માને પ્રગટ રીતે કપડે કરીને યતિપણુ ઠરાવે છે, સયમીપણુ સ્થાપે છે તે લિંગીનું નામ લેતા પણ પાપ થાય તો તેની સેવના તો પાપકારી થાય જ તેમા શુ કહેયુ ? ॥ ૧૫ ॥

કુર્વન્તે યે ન યતના સમ્યગ્લોચિતાનપિ ॥

તૈરહો યતિનામ્નૈવ દામ્ભિકૈર્વચ્યતે જગત્ ॥ ૧૬ ॥

ધર્માતિહ્યાતિલાભેન પ્રચ્છાદિતનિજાશ્રવઃ ॥

તૃણાયમન્યતે વિશ્વ હીનોઽપિ ધૃતકૈતવઃ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—જે લિંગી મલી રીતે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, માત્ર જોડીને યત્ના નથી કરતા, તે લિંગી યતિ એવે નામ કરીને કપટી થઈ લોકને ઠગતા ફરે છે ॥ ૧૬ ॥ જે હીનાચારી યકો કપટનો ધરનારો લિંગી હોય અને તે યતિ ર્મી છે એવી પ્રસિદ્ધિ થડ, તેના લાભે કરીને પોતાના આશ્રમને ઢાક્યા હોય એવા જે યતિ તે સમગ્ર જગત્ને તૃણ તુલ્ય જાણે છે ॥ ૧૭ ॥

આત્મોત્કર્ષાત્તતો દમાત્પરેષા ચાપચાદતઃ ॥

વધ્નાતિ કઠિન કર્મ્મ વાધક યોગજન્મનઃ ॥ ૧૮ ॥

આત્માર્થિના તતસ્ત્યાજ્યો દમ્ભોઽનર્થનિવધન ॥

ગુહિઃ સ્યાદ્દ્રુમ્ભૂતસ્યેત્યાગમંપ્રતિપાદિત ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—પોતાના આત્માની વડાઈ કરે, ઘણુ કપટ ધરે અને પારકા અર્મ્મપાદ બોલે તેથી કરીને કઠિન કર્મ વાધે છે,

તેના પુરુષો તે યોગીના જન્મને ગાયક કરનારા છે, તે શુદ્ધ
ચારિત્રને પામી શકે નહીં ॥ ૧૮ ॥ માટે અનર્થનું કારણ જે
કપટ તેને ધર્માર્થી પ્રાણીય તજવું, જેમકે આત્માની શુદ્ધિ તો
સરલતામાયે થાય છે, એવું આગમને વિષે કહ્યું છે ॥ ૧૯ ॥

જૈનેર્નાનુમત કિંચિન્નિપિદ્ધ ચા ન સર્વયા ॥

કાર્યમાવ્યમદમેનેત્યેપાજ્ઞા પારમેશ્વરી ॥ ૨૦ ॥

અધ્યાત્મરતચિત્તાના દમ સ્વત્પોઽપિ નોચિત, ॥

છિદ્રલેશોઽપિ પોતસ્ય સિંધુ લઘયતામિચ ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—તીર્થસ્ત્રે એકાત જાણ્યા પળ નથી કરી, તેમ
સર્વયા નિષ્પન્ન પળ નથી ક્રીધો, તોપણ જે કાર્ય કરવું તે કપટ
રહિત કરવું એવી જ પરમશરણી આગ છે ॥ ૨૦ ॥ જેમ વહા-
ળમા ઝિનો ટેશ હોય તે પળ સમુદ્ર તરવામા યોગ્ય નથી, તેમ
અધ્યાત્મને વિષે જેનું મન ગ્માયું છે, તેને જરાપણ કપટ કરવું
ત યોગ્ય નથી ॥ ૨૧ ॥

દમલેશોઽપિ મરત્યાદેઃ સ્ત્રીત્વાનર્થનિયધન ॥

અતસ્તત્પરિહારાય યતિતવ્ય મદ્દાત્મના ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—જેમ મહિનાયનીને કપટનો લેશ પણ સ્ત્રીવેદનો
કારિણક થયો, માટે મદ્દાત્મ પુરુષે કપટ તજવાને ઘણો યત્ન
કરવો ॥ ૨૨ ॥ ક્ષિત્રીઋગ્વિષ્ણુસાર ગ્રંથને વિષે દંભત્યાગ
નામા ગ્રંથનો અધિકાર સમાપ્ત થયા ॥

भवस्वरूपचिन्ताधिकार

तदेव निर्दभाचरणपटुता चेतमि
स्वरूप सचित्य क्षणमपि मनान्
इय चिन्ताऽध्यात्मप्रसरसरसी तान्त्र
सता वैराग्यायप्रियपत्रनर्पणा मु

अर्थ—एटला माटे निर्दम अन्तः

तुं साधन था ! आत्मस्वरूपतु चिन्ता
मात्र पण सदबुद्धि हृदयमा गरीने आत्म
तेही ज आत्मदिशारूप सरोवरी नीचे
एसी छे, एही ज सज्जन लोकने
पुष्टाकारी छे, माटे ते आत्मिमुख

इतः कामौर्वाग्निर्ज्वलति परि
पतति आवाणो विषयगि

इत' क्रोधावर्ता विकृतितदिना
समुद्रे ससारं तदिह न

अर्थ—एक तरफ काम

रहो छे ते दुःखे सहन थाय एवा
प्रकारना विषयरूप परत, तेही
तेणे करी भयकर, वली एक तरफ
थकी क्रोधना आपर्च पड्या छे, ए
कहो क्या ठेकाणे प्राणीने भय

પ્રિયા જ્વાલા યત્રોદ્ભવતિ રતિસત્તાપતરલા

કદાક્ષાન્ ધૂમૌધાન્ કુચલયદલશ્યામલરુચીન્ ॥

અથાગાન્યગારા કૃતચતુવિકારાશ્ચ વિપયા

દદત્યસ્મિન્નહૌ ભવવપુષિ શમં ય્વ સુલભ ? ॥ ૩ ॥

અર્થ—જે મમારને વિષ રતિના સત્તાપે કરીને તરલા કે^૦ ઘપલ દી જે પ્રિયા કે^૦ માર્યા તે રુદુરુજ્વાલા વર્તે છે, વલી નીલકમલ દલના સમગ્રી જેની કાતિ છે એકા નેત્રના ત્રિકોણ-માધી જે જોડુ તત્તુ નામ કટાશ્વ તે રૂપ ધૂમ્રના સમૂહ ચાલે છે, તથા સ્ત્રીના અગ ત અગારા સમાન છે, જે અગરહે ઘણા પ્રકારના વિકાર પ્રગટ થાય છે, ત માટે સસારરૂપ અપ્રિમા રલી રહ્યા જે પ્રાણી તન મરમા પળ મુગ્ય નથી તેમજ શરીરમા પળ પડે જ મુગ્ય નથી ॥ ૩ ॥

ગલે દત્ત્યા પાશ તનયરનિતાસ્નેહઘટિત

નિષીઘ્યતે યત્ર પ્રકૃતિરૂપણ પ્રાણિપશવ ॥

નિતાત દુ ગ્વાર્તા વિપમવિષયૈર્ધાતિકભટ્ટ-

ર્ભવ સૂનાસ્થાન તદદદ મદામાધ્વસકર ॥ ૪ ॥

અર્થ—જેના ગલાને વિષ પુર તથા સ્ત્રીરૂપ સ્નેહનો કામો નસાયો છે, તેના સ્નેહપાશમા પહ્યા તુન્ડ સ્વભાવના ઘળી તે અતિશયપણે પીટા પામે છે, આકરા વિષયરૂપ જે ઘાતકી મુમટ તેણે ફરીન સસાર તે પાટકીનુ સ્થાનક છે, માટે હાહા મમાર તે કેરલ દુ પાનુ મૂલ છે ॥ ૪ ॥

અવિત્રાયા રાત્રૌ ચરતિ વહતે મૃદ્ધિન વિપમ

કપાયન્ધ્યાલોઘ ક્ષિપતિ વિપયાસ્યીનિ ચ ગલે ॥

મહાદોષાન દત્તાન પ્રકટયતિ વક્સમરમુખો

ન વિશ્વાસાર્હોય ભવતિ ભવનચ્ચર ઇતિ ॥ ૫ ॥

અર્થ—અત્રાનદિશારૂપ રાત્રિનો ચાલનાર જેના માથા ઉપર ત્રિપક્ષપાયરૂપ મર્પનો સમૂહ રહ્યો છે, જેના ગલ્લાને ત્રિપે ત્રિપયરૂપ ઢાઢકા વાધ્યા છે, જે મહોટા દોષરૂપ દાત પ્રકટ કર છે, જેનું મુલ કામની વેષ્ટા કરે છે, ણો મમારૂપી રાશ્મ તે વિશ્વાસ કરવાને યોગ્ય નથી ॥ ૫ ॥

જના લબ્ધ્યા વર્મ્મદ્રવિણલવમિક્ષા કથમપિ

પ્રયાતોવામાશ્વોસ્તનવિપમદુર્ગસ્યતિક્રૂતા ॥

વિલુપ્યતે યસ્યા કુસુમશરભિલ્લેન ઘલિના

ભવાદબ્યા નાસ્યામુચિતમમહાયસ્ય ગમન ॥ ૬ ॥

અર્થ—જે પ્રાણી વર્મરૂપ વનના લગ્નલેશને પામ્યો છે, તેણે મિક્ષા માગવાને એકલા વિચરતુ નહિ, કેમકે મગાટવીને ત્રિપે વલગત્તર મીલ ણો જે કામ તે સ્ત્રીના સ્તનરૂપ ત્રિપયી કોટમા રહીને તે પ્રાણીમાત્રના વર્મરૂપ ધનને છુટી લે છે, માટે સહાય વિના તે પ્રાણીએ એકલુ વિચરતુ (ચાલવું) યોગ્ય નથી ॥ ૬ ॥

ધન મે ગેહ મે મમ સુતકલત્રાદિકમતો

વિપર્યાસાદાસાદિતવિતતદ્વૃત્વા અપિ મુદ્ ॥

જના યસ્મિન મિથ્યાસુખમદમૃત. કુટઘટના-

મયો ય સસારસ્તદિદ ન વિવેકી પ્રસજતિ ॥ ૭ ॥

અર્થ—વન, ઘર, પુત્ર ને સ્ત્રી આદિ સર્વ યસ્તુ મારી છે,

આ વિપર્યાયપણાથી વિશેષ પ્રપિદ્ધ દુરગ્ધ છે, માટે જે પ્રાણી
વારંવાર મુલને મટે મર્યા થઈ સુખ માને છે, તે ફોક્ડ છે
અ સતાર તો કાલ કષ્ટ રચનાથી મર્યા છે, તેને રિપે રિવેની
પ્રાણીય પ્રીતિ કરતી નથી ॥ ૩ ॥

પ્રિયાસ્નેહો યસ્મિન્નિગડસદૃશો યામિકમ્બદો-

પમઃ સ્ત્રોયો વર્ગા ધનમભિનય યગ્નમિવ ॥

મહામેઘ્યાપૂર્ણ વ્યસનધિલસસર્ગચિપમ

ભવ, કારાગેહ તદિદ ન રતિઃ ક્ષાપિ ઘિટ્ટપા ॥ ૮ ॥

અર્થ—છીનો સ્નેહ તે ગેડી સમાન છે, ઘીજા સગામઘઘી
લોક તે પોરિયાત સમાન છે, ધનસપત્તિ તે નગા ગ્રધન સરખી
છે અને મહા અમેઘ્યેકરી સહિત છે, માત પ્રકારના વ્યમનરૂપ
ધિલે સહિત છે, દૂકામા રહિયે તો આ મમાર તે બદિયાના જોગો
છે માટે પડિત લોકને જ વસ્તુમાહેની જાકે વસ્તુ ઉપર રતિ કે
મરજી થતી નથી ॥ ૮ ॥

મહાક્રોધોગૃધ્રોઽનુપરતિશૃગાલી ચ ચપલા

સ્મરોલ્લસો યથ પ્રકટરુદુશબ્દ પ્રચરતિ ॥

પ્રદીપ્તઃ શોકાગ્નિસ્તતમપથશોભસ્મ પરિત

સ્મશાન સમારસ્તદતિગ્મણિપિત્તમિદ કિં ? ૯ ॥

અર્થ—જે પડિત લોક તે આ સમાગ્ને સ્મશાન સરખો કહ
છે, કેમકે સ્મશાનમા ગ્હેનાગી ઘીજો સર્વ સમારમા છે, તે વહી
વતાયે છે જેમ સ્મશાનમા મિત્ર પક્ષી છે તેમ મમાગમા મહાક્રોધ
તે ગીધ પક્ષી છે, અરતિરૂપ ઘણી ચપલ શિયાલ્ટણી છે, ધુરડ
પક્ષીરૂપ કામ છે, તે પ્રગટપણે કહ્યા શબ્દથી રુદન કરે છે,

દેદીપ્યમાન શોરૂપી અગ્નિ પ્રજ્વલે છે, નિરતર અપયશરૂપ રાણ છે, માટે સસાર તે સ્મશાન છે, એમા સ્મણીક ચીજ કોઈ નથી॥૯॥

ધનાશા ઘચ્છાયાપ્યતિ વિપમમૂર્ઘા પ્રણયિની
વિલાસો નારીણા ગુરુવિકૃતયે યત્સુમરસઃ ॥

ફલાસ્વાદો યસ્ય પ્રસ્તરનરકવ્યાધિનિવહ-
સ્તદાસ્યા નો યુક્તતા ભવ વિપતરાવન્ન સુધિયા॥૧૦॥

અર્થ—ધનની જે ઇચ્છા તે અતિશય વિષયરૂપ વિપમ મૂર્છાને વિસ્તારનારી છે, સ્ત્રીયોનો વિલાસ તે મહાવિકારકારી કુસુમનો રસ છે, જેના ફલનો સ્વાદ વિસ્તાર પામતો નર્કની પીડાના સમૂહ તુલ્ય થાય, એવું સસારરૂપ ત્રિપયવૃક્ષ છે, એની હેઠળ ત્રિશ્રામ કરવો યુક્ત નથી ॥ ૧૦ ॥

ક્ષચિત્ પ્રાજ્ય રાજ્ય કચન ધનલેશોપ્યસુલભઃ
ક્ષચિજ્ઞાતિસ્ફાતિઃ ક્ષચિદપિ ચ નીચત્વકુયશઃ ॥

ક્ષચિજ્ઞાવધ્યશ્રીરતિશયવતી ક્ષાપિ ન વપુઃ
સ્વરૂપ ચૈવમ્ય રતિકરમિદ કસ્ય નુ ભવે ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—કોઈને તો વિસ્તારવાલુ રાજ્ય છે, કોઈને ધનનો લેશ પણ દોહલો છે, કોઈની ઉત્તમ જાતિ છે, કોઈની નીચ જાતી છે, કોઈને અપયશ છે, કોઈને લાગણ્યલીલાની લક્ષ્મી ઘણી છે, કોઈનું શરીર પણ રુદ્ધ નથી, એવું સસારનું સ્વરૂપ ત્રિપમ છે, તે કોને રતિકારી થાય ? ॥ ૧૧ ॥

હહોદામઃ કામઃ ધ્વનતિ પરિપથિ ગુણમહી-
મધિશ્રામઃ પાર્શ્વસ્થિતકુપરિણામસ્ય કલહઃ ॥

નિલાત્યત કામન્મદક્ષણમૃતા પામરમત

વદામ કિ નામ પ્રકટમવધામસ્યિતિસુર્ય ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—હા ઉદામ કામ દિશા છે, તે જ પરિપક્વી કે. શુ છે, તે ગુણરૂપ જે મહી કે. પૃથ્વી તેને રાખે છે અને પાસે રહ્યો જે રૂપરિણામ તે ત્રિશ્રામ લીધા વિના નિરતર ક્લેશ કરે છે, એ ક્લેશવડે સરડાયા એના જે ગ્રાણી તે અષ્ટ મદરૂપ સર્પ તેણે કરી યુક્ત છે એવું પામર લોચને માનના યોગ્ય આ સસારરૂપ જે ઘર તેનું શુ સુસ કહીએ ? ॥ ૧૨ ॥

તવાર્તા ગિચત વિષયવિગ્નશા યત્ર ભવિન

કરાલક્રોધાર્કાન્તમમરસિ શોષ ગતયતિ ॥

સ્મરસ્વેદસ્લેદગ્લપિતગુણમેદસ્યનુદિન

ભવગ્રીષ્મે ભીષ્મે કિમિદ જરણ તાપહરણ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—સમારન વિષ ગ્રાણી માત્ર પુદ્ગલની તૃણારૂપ તરસે કરીને પીડાળા છે, અને વિષયની આશા કરી પરગ્ન થયા છે, પદ્મના ગ્રાણીથી ત્રિહામણા ક્રોધ કરી પીડાય છે, કેમકે તેમને માટ મમતારૂપ મરાતર તા સુકાડ ગયું છે, અને કામ-ત્રિશારૂપ જે પરસ્વેદ તની જે ગ્લાનતા તણે કરી નિરતર ગુણ મદા સરડાય છે જ્યાં એવો ત્રિહામણો આ સમારરૂપ ઉષ્ણકાલ છે ત્યાં તના તાપને હા ણ્યો કોડ નથી ॥ ૧૩ ॥

પિતા માતા આતાપ્યભિલપિતમિદ્ધાવભિમતો

ગુણગ્રામજાતા ન ચ્ચલુ ધનદાતા ચ ધનચાન્ ॥

જના સ્વાર્થસ્ફાતાવનિશમરદા નાશયમૃત

પ્રમાના ક ચ્ચાતાવિદ્ધ મત્સુગ્નસ્યાશુ રમિક ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—આ સંસારને ત્રિપે પિતા, માતા ને આતા કે. માદ આદિ તે સર્વ ચિતિત અર્થની અમિલાણા પૂરે ત્યા લગી અભિમતકે. મમત કરી માન, તથા ગુણના મમૂહનો જાણ એહનો ધનાત પ્રાણી હોય તે પળ કૃપણપણે કરીને ગુણી જનને ધન દેઈ શકે નહીં, એમ મર્મ પ્રાણી પોતાના સ્વાર્થ માધન કરવાને સાધનપણે વર્તે છે, પણ પરમાર્થથી વેગલા રસે છે, એવા ભવ-સુખના રસિયા જે જીવ તેહના સ્વરૂપને કહવાને કોણ સમર્થ થઈ શકે ? ॥ ૧૪ ॥

પર્ણઃ પાણિ ઘૃહ્ણાત્યહમહમહતિ સ્વાર્થ ઇહ યાન
ત્યજત્યુઘૈર્લોકસ્તૃણયદઘૃણસ્તાનપરથા ॥

વિપ સ્પાતે વસ્ત્રેઽમૃતમિતિ ચ વિશ્વામહતિઠુદ-
ભવાદિત્યુદ્વેગો યદિ ન ગદિતૈઃ કિતદધિકૈઃ ॥૧૭॥

અર્થ—એમ સ્વાર્થને વશ થઈને પ્રાણી ચડાલનો હાથ પકડી ચાલે છે ! અહો ઇતિ આશ્ચર્ય ! જે સ્વાર્થપણુ તે એહવું છે. ગલી જે ઉત્તમ કુલથી ઉપજેલા તેહને તજે છે અને તરણા જેનો નિર્લજ્જ થઈને હૈયામા ફેર મર્યું હોય પણ મોઢ અમૃત જેવું મીઠું બોલે છે. એવા અનેક પ્રપચ સ્વાર્થ માટે પ્રાણી કર છે ને વિશ્વા-સઘાતી થાય છે, એવા પ્રાણી આ સંસારમા વસે છે, તે લોઈને પણ આ સસારથી જેવું મન ઉદ્વેગ પામતુ નથી તેને ઘણુ શુ કહીએ ? ॥ ૧૫ ॥

દશા પ્રાતૈઃ કાતૈઃ કલયતિ મુદ કોપકલિતૈ-

રમીભિઃ સ્વિન્નઃ સ્યાદ્ધનધનનિધીનામપિ ગુણી ॥

વપાયે સ્તુત્યાર્થેરપનયતિ રોષ કથમપી—

ત્વહો મોહસ્યૈવ મગ્નમવનર્વૈવમ્પ્રવટના ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—સ્ત્રીની દષ્ટિના પ્રાત્ કે. સૂના તે મનોહર છે, માટે તેના જોગથી હર્ષ ઉપજે છે, અને સ્ત્રીની કોપયુક્ત દષ્ટિ ચરાય છે માટે તે દેસીને રોદ ઉપજે છે, તથા ઘણા ધનચાલા પુરુષને ગુણીજનો સ્તુતિ આદિ કરી રીજવે છે; ને કષ્ટ સહીને તેમનો રોષ ઉતારે છે, એ મગ્ન મોહયક્ષી થાય છે, માટે જુઓ મોહરૂપી રાનાનુ કેવુ પ્રિયમતાપણું છે, કે જે તજવા યોગ્ય છે તેનો આદર કરાવે છે અને જેનો આદર કરવો જોઈએ તેનો ત્યાગ કરાવે છે ॥ ૧૬ ॥

પ્રિયા પ્રેક્ષા પુત્રો વિનય હૃદ પુત્રી ગુણરતિ—

વિવેકાશ્ચસ્તાત પરિણતિરનિયા ચ જનની ॥

વિશુદ્ધ્ય સ્વસ્ય સ્ફૂરતિ તિ કુદુચ સ્ફુટમિદ

ભવે તન્નો દૃષ્ટ તદપિ ન મયોગસુખધીઃ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—જીમને તત્ત્વનિચારણા કરતી ત સ્ત્રી છે, વિનય કરવો ત પુત્ર છે, ગુણને પ્રિયે જે રતિ કરતી ત પુત્રી છે, સ્વાદ્યા દષણે સ્વપર-વિવેચન કરવું ત પિતા છે, અનિષ્ટા જે પાત્કી નિંદા તજવી ત આત્માની માતા છે, એવું જે અતરંગ કુદુચ છે ત તો જે વાર આત્મા શુદ્ધ થાય તે વાર પ્રગટ રીતે પેદા થાય, પણ તેને જે પુરુષ સયોગી સુખમા મગ્ન થઈ રહ્યો છે તે તો ક્યાર પણ દણતો નથી ॥ ૧૭ ॥

પુરા પ્રેમારભે તદનુત્તદ વિચ્છેદ્યટને,

તદુચ્છેદે હુ ત્વાન્યય કઠિનચેતા વિપદ્યતે ॥

વિપાકાદાપાકાહિતકલગવત્તાપયદુલાત્,—

જનો યસ્મિન્નસ્મિન્કચિદપિ સુખં હત ન ભવે ॥૧૮॥

અર્થ—પ્રથમ પ્રેમ કરતા દુઃસ છે, તે પછી તેને નિશ્ચલ-
પણે રાસવાને પણ ધણુ દુઃસ છે, પછી તે પ્રેમપાત્રનો વિચ્છેદ
થાય, મરણ થાય અથવા પ્રેમ ત્રુટે ત્યારે મૌથી ગધારે દુઃસ ઉપજે,
ને તે સહન કરવાને છાતી ઘણી કઠળ રાસત્રી પડે. નીંમાઢાના
પાકને ત્રિપે આરોપિત કર્યો ણ્વો જે ઘટ તેના મરણી તાપની
બહુલતા છે ણ્વો જે આ સમારૂપ નીંમાઢો તિહા સુસ તો કાઢ
જ નથી, સમગ્ર દુઃખમય જ છે ॥ ૧૮ ॥

મૃગાક્ષીદૃગ્યાણૈરિદ્ધ દિ નિદત્ત ધર્મ્મરુટક,

વિલિપ્તાહ્લદેશા ઇદ્ધ ચ બહુલૈરાગરુગિરૈઃ ॥

ભ્રમંત્યુર્ધ્વં કૂરા વ્યસનગતવૃથાશ્ચ તદિય

મહામોહક્ષોણીરમણરણભૂમિઃ સ્વલુ ભવઃ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—આ સમારને ત્રિપે ધર્મરાજાના કટકને તો મૃગન-
યનીના દૃષ્ટિરૂપી ગાળે હળી નારણુ છે, રાગદિશારૂપ રુધીરવહે
લેપાઈ ગયા છે હૃદયપ્રદેશ જેના તે ઉપર અનેક પ્રકારના મન-
તન સરંધી કટરૂપી ગોચરુક્ષીયો મમી રહ્યા છે, ણ્વો મહામોહરૂપ
ક્ષોણીરમણ જે રાજા તેની રણભૂમિ સમાન આ સંમાર છે ॥૧૯॥

દૃસંતિ ક્રોડતિ ક્ષણમથ ચ સ્થિતિ બહુધા,

રુદતિ ક્રુદતિ ક્ષણમપિ વિવાદ વિદધતે ॥

પલાયતે મોદ દધતિ પરિનૃત્યતિ વિવશા

ભવે મોહોન્માદ કમાપિ તનુભાજઃ પરિગતાઃ ॥૨૦॥

અર્થ—ક્ષણમાં હસે, ક્ષણમાં ક્રીડા કરે (રમે), ક્ષણમાં સ્વેદ કરે, ક્ષણમાં ઘડુ પ્રકારે રહે, ક્ષણમાં ગિલાપ કરે, ક્ષણમાં અનેક પ્રકારનો વિગ્રાદ કરે, ક્ષણમાં નાસી જાય, ક્ષણમાં હર્ષિત થઈ નાચ્યા માઢે શ્ત્યાદિ ઉન્માદ સમાગ્ને ત્રિપે દેહધારી પ્રાણીયો કર છે, તે સર્વ મોહગાનાને આધીનથકા કરે છે ॥ ૨૦ ॥

અપૂર્ણા વિદ્યેષ પ્રકટસ્વલમૈત્રીષ કુનય—

પ્રણાલીવાસ્યાને વિધવવનિતાયૌવનમિવ ॥

અનિગ્નાતે પત્થૌ મૃગદશા ઇવ સ્નેહલહરી

ભવક્રીડા ક્રીડા દહતિ હૃદય તાસ્વિકદશામ્ ॥૨૧॥

અર્થ—અમપૂર્ણ પ્રિયા જેમ પંડિતને, તેમજ ગલ માળ-સની મિત્રાઈ, વલી રાજસભામાં અન્યાયની પ્રણાલિકા ઇટલે અન્યાયનો માર્ગ, તથા ત્રિધરા સ્ત્રીનું ચૌરન, ચલી મૂર્ચ મરતારની આગલ સ્ત્રીના સ્નેહની લહરી તે જેમ રોદને પાત્ર થાય છે તેમજ સંસારની ક્રીડા જે લજામણી છે તેથી તત્ત્વદર્શી પ્રાણી દુઃખ પામે છે ॥ ૨૧ ॥

પ્રભાતે સજાતે ભવતિ ચિતયા સ્વાપકલના,

દ્વિચત્રજ્ઞાન વા તિમિરવિરદ્ધે નિર્મલદશા ॥

તયા મિથ્યારૂપ સ્ફુરતિ વિદિતે તત્ત્વવિષયે,

ભવોઽય સાધૂનામુપરતવિકૃત્વસ્થિરધિયા ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—જેમ પ્રભાત મમય સ્વપ્નની રચના નિષ્ફલ થઈ જાય છે, જેમ કોઢની આગમાં જાકલ આગી હોય તેહને આકાશમાં બે ચંદ્રમાં ભાસે, પણ નિર્મલદષ્ટિ થતા બે ચંદ્રમાનું ભ્રાતિવાન મટી જાય છે તેમ સમારથી ન્યારા રહ્યા ઇહવા જે સ્થિર બુદ્ધિ

ચાલા તત્ત્વજ્ઞાન મમજેલા સાધુ તેને જા સમાર તે મિધ્યારૂપ
ભાસે છે ॥ ૨૨ ॥

પ્રિયાવાણીવીળાશયનતનુમવાધનસુખૈ—

ર્થવોય પોગ્રૂપૈર્ધાદિત્ત ઇતિ પૂર્વ મતિરભ્રત ॥

અકસ્માદસ્માક પરિકલિતતત્ત્વોપનિષદા—

મિદાનીમેતસ્મિન્ન રતિરપિ તુ સ્યાત્મનિ રતિઃ ॥૨૩॥

અર્થ—સ્ત્રીની ગાળીયે કરીને તથા ગીળાનાદે કરીને,
શય્યાયે કરીને, ચલી ગીળને ચોલવું-ચાપડુ તેણે કરીને જે સુખ
ઉપજે છે, તે અમૃતે કરીને ઘુટેલુ હોય તેડુ છે ણ્યુ પૂર્વે ચાલ-
કાલે ગર્તાયુ હતુ, પણ હવે મહમાન્કારે અમને તત્ત્વજિજ્ઞાના રહ-
સ્યની પરિકલ્પના થઈ-જાણણુ ધયુ, તયી મમાગને મિપે તત્ત્વરુચિ
વર્તેલી નથી, પણ આત્મતત્ત્વમા રુચિ યદ છે ॥ ૨૩ ॥

દધાનાઃ કાઠિન્ય નિરવધિકમાવિશ્વકભવ—

પ્રપચા પાચાલીકુચરુલગ્નવન્નાતિરત્તિદા ॥

ગલત્પજ્ઞાનાન્ત્રે પ્રસૂમરરુચાવાત્મનિ વિર્થા

ચિદાનદસ્થદ સદ્ગ્જ ઇતિ તેમ્બોઽસ્તુ પિરતિ ॥૨૪॥

અર્થ—સસાગ્ના મમસ્ત પ્રપચ તે અતિશય કઠિ-
ળતાને ધરવાથકા છે, માટે મુજને કાષ્ઠ અને પાપાળની પુતલીના
સ્તનની પેરે રતિકારી નથી લાગતા, કેમકે અજ્ઞાનનુ શાદલ
ગલી ગયુ છે અને આત્મિક જ્ઞાનરૂપ ચદ્રોદય યયો તેથી સદ્ગ્જ
ચિદાનદ રસની શીતલતા પ્રગટી તેણે કરી વિષય તાપની અરવિ
મટી ગઈ ॥ ૨૪ ॥

ભવે યા રાજ્યશ્રીર્ગજતુરગગોસગ્રહકૃતા

ન સા જ્ઞાનધ્યાનપ્રશમજનિતા કિ સ્વમનસિ ॥

વહિર્યાઃ પ્રેયસ્ય, કિંચુ મનસિ તા નાત્મરતય

સ્તત, સ્વાધીનિ કસ્યજાતિ સુરમિચ્છત્યથ પર ॥૨૫॥

અર્થ.—સંસારને વિષે હાથી, ઘોડા, યલદ પ્રમુખ જે રાજલક્ષ્મી છે, તે શુ અતરંગ આત્માને નથી ? અર્થાત્ છે જ્ઞાન હાથી, ધ્યાન ઘોડા, સમતા તે યલદ, ૯ લક્ષ્મી આત્માની છે, અને તુ જો મનડે વાઘ સાથે પ્રેમ કરે છે તો પોતાના આત્મા સાથે રતિ કેમ કરતો નથી ? આત્મિક સુખ તજીને પૌદ્ગલિક સુખને કોણ ઇચ્છે ? જ્યો મૂર્ખ કોણ હોય ? ॥ ૨૫ ॥

પરાધીન શર્મ શ્યામિ વિપયકાક્ષૌઘમલિન

ભવે ભીતિ સ્યાન તદપિકુમતિસ્તત્ર રમતે ॥

પુધાસ્તુ સ્વાધીને ડક્ષયિણિ કરણૌત્સુક્યપરદિતે

નિલીનાસ્તિષ્ઠાતિ પ્રગલિતભયાધ્યાત્મિકસુખ્યે ॥૨૬॥

અર્થ.—પૌદ્ગલિક સુખ કેવું છે ? એક તો પરાધીન છે, સમાન ધ્ય થયા લાયક છે, વિષયની વાહનાડે મલિન છે, એમ સંસારને વિષે મયના સ્યાન ઘણા છે, તે જ્ઞા કુમતિના ઘણી સસારમાં રમે છે અને પંડિત લોક જે છે તે સ્વાધીન સુખમાં રમે છે તે સુખ કેવું છે ? કે જે કોઈ કાલે ધ્ય પામે નહીં, ઈન્દ્રિયોની ઉત્સુકતાયે રહિત છે જે પ્રાણી આત્મજ્ઞાનમાં લય પામ્યા થકા છે તે પ્રાણી સર્વ મયદિશા રહિત થકા પરમાર્નદને વિષે મગ્નપણે રહ છે ॥ ૨૬ ॥

તદેતદ્ભાષતે જગદ્ભયદાનં ક્વલુ ભવ—

સ્વરૂપાનુધ્યાન શમસુખનિદાન કૃતધિયઃ ॥

સ્થિરીભૂતે હ્યસ્મિન્વિધુકિરણકર્પૂરવિમલા

યદાઃશ્રીઃ પ્રૌઢા સ્યાજ્જિનસમયતત્ત્વસ્યિતિવિદામ્ ॥૨૭॥

અર્થ—આ જગત્ પ્રત્યે પડિત લોક એમ કહે છે, જે પોતાના આત્મભાવના સ્વરૂપનું ચિંતન તે જ સમતાના મુખનું કારણ છે, અને જગત્ને અભયદાનનું દેવાગાલુ છે. જેણે કારકતા માટે બુદ્ધિ કરી તેને આત્મસ્વરૂપજ્ઞાન સ્થિર થયે થકે ચંદ્ર કિરણ કર્પૂર મરીચી ઉજ્જ્વલ યશસ્વી તે પ્રોઢપણે નિસ્તાર પામે, એવા તત્ત્વજ્ઞાની તે જિનેશ્વરપ્રણીત મિદ્ધાતના તત્ત્વની મર્યાદાએ વર્તે ॥ ૨૭ ॥ ઇતિ ભગસ્વરૂપ ચિંતાધિકાર* ચતુર્થઃ સમાપ્ત ॥

इति श्री नयनिजयगणिशिष्य श्रीयशोविजयेन निरचिते अध्यात्ममार
प्रकरणे प्रथम* प्रवध ॥ १ ॥

વૈરાગ્ય સંભવાધિકાર

ભવસ્વરૂપવિજ્ઞાનાદ્ દ્વેષાન્નૈર્ગુણ્યદૃષ્ટિજાત્ ॥

તદિચ્છોચ્છેદરૂપ દ્રાગ્ પરાગ્યમુપજાયતે ॥ ૧ ॥

મિદ્ધ્યા વિષયસોહ્યસ્ય વૈરાગ્ય વર્ણયતિ યે ॥

મત ન યુજ્યતે તેષા યાવદર્થાપ્રસિદ્ધિત્. ॥ ૨ ॥

અર્થ — મનુ સ્વરૂપ જાણ્યા થકી, સસાર ઉપર દ્વેષ થયા થકી, મસારને નિર્ગુણયણે દેહરા થકી શીઘ્રપણે સસારના વિચ્છેદનો વૈરાગ્ય આત્માને ત્રિપે પ્રગટ થાય ॥ ૧ ॥ ત્રિપ્યમુલની મિદ્ધિ-નિપ્પત્તિ-પ્રાપ્તિ તમહે જે વૈરાગ્યનુ વર્ણન કરે છે, તનું મત ઘટમાન નથી, તિહા મુધી અર્થ કે. ડ્રવ્ય છે, તિહા મુધી ત્રિપ્ય છે, ણી પ્રસિદ્ધિ કે ‘ અર્થસત્ત્વે ત્રિપ્યસત્ત્વ ’ ॥ ૨ ॥

અપ્રાપ્તત્વભ્રમાદુચ્ચરવાસેષ્વપ્યનતશ ॥

કામભોગેષુ મૃદાના સમીહા નોપશામ્યતિ ॥ ૩ ॥

વિષયૈ ક્ષીયતે કામાં નેધૈનરિવ પાયક ॥

પ્રત્યુત પ્રાણમચ્છત્તિર્ભૂય ણ્વોપવર્ધતે ॥ ૪ ॥

અર્થ — જે એમ જાણે છે, જે હુ કાંઈ કાલે સમારને ત્રિપ આવ્યોજ નથી, જો અનતી ધાર ત્રિપ્ય સેવ્યા છે, ત છતા આ ત્રિપ્ય તમા પામ્યો, એમ ભ્રમ જેને ઉપજે છે, એવા જે કામભોગને ત્રિપ મુક્તાઈ રહ્યા છે, તની અમિલાપાના નાશ થતોજ નથી ॥ ૩ ॥ જેમ રૂંધનથી અગ્નિ ઘટ નહીં, પણ ઉલટી રૂદ્ધિજ પામે, તેમ વિષય સેવતા કામભોગ પણ કદાપિ હવ પામ નહીં, ઉલટી શક્તિ ઉદ્ધાસ પામતી જાય; વારવાર વધતીજ જાય ॥ ૪ ॥

સૌમ્યત્વમિવ સિદ્ધાના પન્નગાનામિવ ક્ષમા ॥

વિષયેષુ પ્રવૃત્તાના વૈરાગ્ય ક્ષલ્લુ દુર્વેચ ॥ ૫ ॥

અકૃત્વા વિષયત્યાગ યો વૈરાગ્ય દિધીર્પતિ ।

અપચ્ચમપરિત્યજ્ય સ રોગોચ્છેદમિચ્છતિ ॥ ૬ ॥

અર્થ.—જેમ મિહને સોમપણુ નથી, મરેને જેમ સમતા નથી તેમ ત્રિપયમા જે પ્રત્યાર્થ તેમને વરાગ્ય દોહિલો છે, પણ સુગમ નથી ॥ ૫ ॥ જે ત્રિપયનો ત્યાગ કર્યો વિના ચિત્તમા વૈરાગ્યની ધારણા કરે છે, તે કુપલ્ય તજ્યા વિના રોગ ટાલવાની શ્ચ્છા કરે એવું છે ॥ ૬ ॥

ન ચિત્તે વિષયાસક્તે વૈરાગ્ય સ્યાતુમશ્યલ ॥

અયોધન હ્વોત્તમે નિપતન્નિન્દુરમસઃ ॥ ૭ ॥

યદોદુઃ સ્યાત્ કુહરાત્રૌ ફલ યત્રયકેશિનિ ॥

તદા ત્રિપયનમર્ગિચિત્તે વૈરાગ્યસક્રમઃ ॥ ૮ ॥

અર્થ—જેમ લાંઠાનો ઘણ તપ્યો હોય તે પાણીના વિંદુને શોષી જાય છે તેમ જેનું ચિત્ત ત્રિપયામક્ત છે તેના હૃદયમા વૈરાગ્ય રહી શકતો નથી ॥ ૭ ॥ જો અમાર્ગની રાત્રીએ ચઢે ઊગે અને જો વાણીઆ વૃક્ષને ફલ આવે તો ત્રિપયી જીવના હૃદયમા વૈરાગ્ય સક્રમે ॥ ૮ ॥

ભવહેતુષુ તદ્વેપાદ્વિષયેષ્વપ્રવૃત્તિતઃ ॥

વૈરાગ્ય સ્યાન્નિરાબાધ ભવનૈર્ગુણ્યદર્શનાત્ ॥ ૯ ॥

ચતુર્થઽપિ ગુણસ્થાને નન્વેવ તત્ પ્રસજ્યતે ॥

યુક્ત ચલુ પ્રમાતૃણા ભવનૈર્ગુણ્યદર્શનમ્ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ.—મરની બુદ્ધિના હેતુ ઉપર જેને દ્વેષ હોય, ત્રિપયને ત્રિપ જેની પ્રવૃત્તિ ન હોય તે પ્રાણીને સસારની નિર્ગુણતાના ચિતનયત્રી નિરાપાધપણે વૈરાગ્ય વપરે ॥ ૯ ॥ ચોથા ગુણઠાણાને

વિષે પણ સમ્યક્ત્રયંત ઘાતાપુરુષ નિશ્ચયપણે સસારની નિર્ગુણતાજ જુદ છે, તો તેને વૈરાગ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે તે યુક્ત જ છે ॥ ૧૦ ॥

મત્ય ચારિત્રમોહસ્ય મહિમા કોખ્યય ભલુ ॥

યદન્યદેતુયોગેઽપિ ફલાયોગોઽય દૃશ્યતે ॥ ૧૧ ॥

દશાવિશેષે તદ્રાપિ ન ચેદ નાસ્તિ સર્વથા ॥

સ્વભ્યાપારહતાસગ તથા ચ સ્તવમાવિતમ્ ॥૧૨॥

અર્થ —ચારિત્રમોહનીનો મહિમા સાચો છે, કેમકે નિશ્ચયથી અન્યજોગ હતુયે પણફલનું અયોગ્યપણુ તે થકી જોગમા આવે છે ॥ ૧૧ ॥ સમ્યક્ત્વની દશામા વિશેષે કરીને તે ચોથે ગુણઠાળ પણ સર્વથા વૈરાગ્ય ન જ હોય, એમ ન જાણજી, તિહા પણ પોતાના આત્મિક સ્વમાધની રમણતાયે હુસંગ-પણુ હણાય છે, એ અર્થ વીતરાગસ્તોત્રને વિષે શ્રીદેમાચાર્યજીવ કરલો છે, માટે ચોથે ગુણઠાળે વૈરાગ્યપણું હોય ॥ ૧૨ ॥

પદા મરુત્તરેદ્રશ્રીસ્ત્વયા નાયોપશ્રુજ્યતે ॥

પદ્મ તત્ર રતિર્નામ વિરક્તત્ત્વ તદાપિ તે ॥ ૧૩ ॥

ભવેચ્છા યસ્ય વિચ્છિન્ના પ્રવૃત્તિ કર્મ્મભાવજા ॥

રતિસ્તસ્ય વિરક્તસ્ય સર્વથા શુભધેયત ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—જે કાલે દેવતાના રાજાની લક્ષ્મી હે નાય ! તમ મોગરી તિહા પણ જિહા જિહા રતિમોહની ઉપજે તે તમે કરી નથી, ત્યાં પણ તમે વિરક્તપણું જ કર્યું છે, પણ ગ્યાયા નથી ॥ ૧૩ ॥ માટે મવની ઇચ્છા જેહને વિષે થાય છે, તેને લે

અવશ્ય વેદના યોગ્ય માનરૂઢેની પ્રવૃત્તિ પ્રમુખ જે વિરક્ત આત્માને
રતિપણું છે તે સર્વત્ર શુભ વેદની જ વર્તે છે ॥ ૧૪ ॥

અતઃશ્વાક્ષેપકજ્ઞાનાત્ કાંતાયા ભોગસન્નિર્ધા ॥

ન શુદ્ધિપ્રક્ષયો યસ્માન્નારિભદ્રમિદ વચઃ ॥ ૧૫ ॥

માયાભસ્તત્ત્વતઃ પશ્યન્નનુદ્વિગ્નસ્તતોદ્રુતઃ ॥

તન્મધ્યે ન પ્રયાત્યેવ યથા વ્યાઘાતવર્જિત ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—એટલી જ કાળના માટે સ્વરૂપ જ્ઞાનના અભ્યાસે
કરી અથવા અન્ય વસ્તુએ કરી અન્ય વસ્તુનું પૂરતું તે ક્ષેપક કહે-
વાય, તે ક્ષેપકપણુ જેને નથી તેનું નામ અક્ષેપક કહિયે, એહનો
અક્ષેપક જ્ઞાનગત નિશ્ચય માનતું ગ્રહણ કરનારો તે પુરુષ જો કાતા
જે સ્ત્રી તેના ભોગને સન્મુખ પ્રવર્તતો હોય, તો પણ તેહની
શુદ્ધિનો પ્રકર્ષ રીતે ક્ષય ન થાય, એટલે જ્ઞાનશુદ્ધિ તે કર્મક્ષયનું
કારણ છે એવું હરિમંદરરિનું રચન છે ॥ ૧૫ ॥ પરમાર્થ દિશા-
યકી મર્ત સમારને દ્વંદ્વજાલ સમાન લેખતો થતો અનુદ્વેગ દશામા
વર્તે, જેહને કામભોગમા ઉદ્વેગ નથી ને રાગ પણ નથી તે તેણે
કરી તેમા તન્મયપણું ન કરે, તે નિર્વિગ્નપણે યથાયોગ્યે મોક્ષે જ
જાય છે ॥ ૧૬ ॥

ભોગાન્ન સ્વરૂપતઃ પઙ્ચસ્તથા માયાદિકોપમાન્ ॥

મુજાનો પિ હ્યસગઃ સન્પ્રયાત્યેવ પર પદ ॥ ૧૭ ॥

ભોગતત્ત્વસ્ય તુ પુનર્ન ભવોદધિલઘનમ્ ॥

માયોદકદ્વદાવેશસ્તેન યાતોહ કઃ પથા ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—જે પ્રાણી શબ્દાદિક ભોગને પરમાર્થ દિશાયે
જોતો થતો દ્વંદ્વજાલ સમાન જાણે તે નિપયાદિકને ભોગવતો પણ

તેમા લેપાતો નથી, તે નિશ્ચય પરમપદ જે મોજ તન પામે છે
 ॥ ૧૭ ॥ અને જે મગ્ગમિનદી પ્રાણી તે સસારના મોગને જ
 તત્ત્વ કરી માને છે, તે પ્રાણી સમાર સમુદ્રને ઝલવી ન શકે,
 કેમકે માયારૂપ ડકના આવેશે તે પ્રાણી કુપવને રિપે
 જાય છે ॥ ૧૮ ॥

સ તત્રૈવ મ્વચંદ્રિગ્ને યથા તિષ્ઠત્યસશય ॥

મોક્ષમાર્ગઽપિ હિ તથા ભોગજવાલમોહિતઃ ॥૧૯॥

ધર્મશક્તિત્ત ન હૃત્યત્ર ભોગયોગ ધલીયસી ॥

હૃતિ દીપાપહો યાયુર્જ્વલત્ત ન દાવાનલ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—તે પ્રાણી મોગનો જવાલ કે. કલિમલ રેણે
 મોહિત થયો થકો મોક્ષમાર્ગના સાધનને રિપે ણ મગ્ગોદ્દિગ્નતાપણે
 નિશ્ચય થકી રહે છે ॥ ૧૯ ॥ ધર્મની સામર્થ્યતાને કામમોગનો
 મયોગ હુળી શક્તા નથી, કેમકે ધર્મની સામર્થ્યતા ધળી ઝલગત્ત
 છે દીપક સમાન અલ્પ ધર્મન તો કદાપિ યાયુ સમાન રિપય
 ઓલવી નાલે, ણ જાજ્વલ્યમાન દાવાનલ સમાન જે મહા
 ધર્મની વામતા તેને યાયુ નહી શક્તો નથી ॥ ૨૦ ॥

પથ્યતે શાદમામક્તૌ યથા શ્લેષ્મણિ મક્ષિકા ॥

શુષ્કગોલવદ્ઘ્રિષ્ટો વિપથ્યેભ્યો ન પથ્યતે ॥ ૨૧ ॥

ષટ્પદોપનિરોધાર્થમનિવૃત્તિરપિ ક્વચિત્ ॥

નિવૃત્તિરિવ નો દુષ્ટા યોગાનુભવશાલિના ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—જેમ શ્લેષ્મને રિપે માણી લેવાડ ફમાડ જાઈ છે,
 તેમ રિપયને રિપે શાદપણે આમક્ત થતા પ્રાણી વધાઈ જાય છે
 સુકી મૃતિકાના ગોલામા જેમ માણી ફમાટી નથી તેમ આમક્તિ

સહિત ઉદાસીન એવા જે જીવ તે પ્રિયને પ્રિયે બંધાતા નથી
 ॥ ૨૧ ॥ જેમ રોગને કાઢવાને ઓપધોની જરૂર છે તેમ ઘણા
 દૂષણનો રોધ કરવાને અર્થે ક્ષતિ અનિવૃત્તિપણુ પણ દુષ્ટ નથી.
 જેમ કામમોગની ત્યાગગુઢિ દુષ્ટ નથી, તેમ અનુભવજોગે કરીને
 સહિત જે રસે તેને ક્ષતિ માત્ર અનિવૃત્તિ છે તે પણ નિવૃત્તિની
 પર્વે જ દુષ્ટ નથી ॥ ૨૨ ॥

યસ્મિન્નિવેવ્યમાણેઽપિ યસ્થાશુદ્ધિઃ કદાચિન ।
 તેનૈવ તસ્ય શુદ્ધિઃ સ્યાત્ કદાચિદિતિ હિ શ્રુતિઃ ॥૨૩॥
 વિપયાણા તતો બધજનને નિયમોઽસ્તિ ન ॥
 અજ્ઞાનિના તતો બધો જ્ઞાનિના તુ ન કર્ત્ત્વિચિત્ ॥૨૪॥

અર્થ—જેમ શુદ્ધિની સેવના કરનારો પુરુષ દુઃખીયો યદેને
 કાલાતરે સુખી થાય તેમ ઋદાપિ પ્રિયને સેવનારો કર્મે કમીને
 તેહિ જ પ્રિયાદિકથી શુદ્ધ થાય, એવી પણ કોઈરૂની શ્રુતી છે
 ॥ ૨૩ ॥ જે પ્રિય તે એકાતે કર્મવધનુ જ કારણ છે, એવો
 ઇકાત નિયમ નથી, પણ જે અત્રાની છે તેને જ કર્મવધનુ કારણ
 છે, પણ જે તત્ત્વનાની મમતાગતમા મગ્ન છે, તેને નથી ॥ ૨૪ ॥

મેવતેઽમેવમાનોઽપિ સેવમાનો ન મેવતે ॥

કોઽપિ પારજનો ન સ્થાચ્છૂયન પરજનાનપિ ॥૨૫॥

અત ઇવ મહાપુણ્યવિપાકોપહિતશ્રિયામ્ ॥

ગર્ભાદારમ્ય વૈરાગ્ય નોત્તમાના વિહન્યતે ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—કેટલાક પ્રાણી પ્રિયને દ્રવ્યથી અણસેવતા થકા
 પણ માનવી પ્રિયને સેવે છે, કેટલાક પ્રાણી દ્રવ્યથી સેવે છે
 પણ માનવી નથી સેવતા, પારકી સેવના કરતો થકો પણ તેહનો

પરમાર્થ પર પ્રતે ન દેતો થકો એવો જે જ્ઞાની તે કર્મમયી જ નથી
 યતો ॥ ૨૫ ॥ ૯ માટે ઉત્તમ પુરુષ મહાપુણ્ય ત્રિપાકના યોગે
 પ્રાપ્ત કરી એવી જે તીર્થઋગાદિકની લક્ષ્મી તેને ગર્ભયત્રી
 માડીને પણ વૈગમ્યધારા ત્રટતી નથી ॥ ૨૬ ॥

વિવેચ્ય પ્રશાતાનામશ્રાત ત્રિમુરૈક્રુતે, ॥

કરણૈશ્ચારુવૈરાગ્યમેવ રાજપથ, કિલ ॥ ૨૭ ॥

સ્વય નિવર્તમાનૈસ્તૈરનુદોષૈરયત્રિતૈ ॥

તૃત્પૈર્જાનવતા તસ્માદસારૈરુપદી મતા ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—જેહને ત્રિપથથી પ્રશાત ચિત્ત થયું છે અને
 ત્રિશામ રહિત દ્વિયોના ત્રિપથને ત્રિમુર કરવું તેણે કરીને મનોહર
 વૈરાગ્ય માર્ગ સેવ્યાનું બને, અને ત્રિપથનો પણ ત્યાગ થાય, તે તો
 નિશ્ચયથી વૈરાગ્ય દિશાનો રાજમાર્ગ છે ॥ ૨૭ ॥ અને જે
 ઇચ્છા વિના મહાજે કાંઈ કામ્યયોગે પોતે ઇન્દ્રિયવિકાશથી
 નિવર્તે છે, પણ પ્રશાતને ંણ ઉદીરે કરીને અનિયત્તનાયે કરી
 પટલે ઇન્દ્રિયનો નિરોધ હની કર્યા નથી, પણ સહેજ ચારિત્ર
 પ્રમુખના યોગે ઇન્દ્રિયનિગેધ થયો છે એવા તૃતિય જ્ઞાની પુરુષ
 તેનો વૈરાગ્ય તે પૂર્વોક્ત રાજમાર્ગના વૈરાગ્યની એરુપદી છે, પટલે
 એકદડી છે જેમ ગાડા ચાલવાના માર્ગને તો મહોટો માર્ગ
 કહિયે, પણ માળમોન પગે ચાલવાનો રસ્તો ન્હાનો થાય છે,
 તેમો તે વૈરાગ્ય પણ ન્હાનો કહિયે ॥ ૨૮ ॥

બલેન પ્રેર્યમાણાનિ કરણાનિ બને ભવત્ ॥

ન જાતુ વશતા યાતિ પ્રત્યુત્તાનર્થરુદ્ધયે ॥ ૨૯ ॥

પશ્યતિ લજ્ઞયા નીર્વૈરુધ્યાન ચ પ્રયુજતે ॥

આત્માન ધાર્મિકામાસા શિષ્યાતિત્ત્વકાવતે ॥૩૦॥

અર્થ—ચલાત્કારે પ્રેર્યા થકાં પણ વનના હાથીની પેઠે
 ઇન્દ્રિયો કદાપિ વશ થતી નથી, કલ્લટી અનર્થની ઘૃદ્ધિ કરનારી
 થાય છે ॥ ૨૯ ॥ લાજે કરી નીચું જુએ છે અને મનમા દુષ્ટ
 ધ્યાન ધરે છે, એવા ધર્મધુતારા પ્રાણી તે પોતાના આત્માને
 નરકના કૃપમા નાસે છે ॥ ૩૦ ॥

વચન કરણાનાં તદ્વિરક્તઃ કર્તુમર્હતિ ॥

સદ્ભાવવિનિયોગેન સદા સ્વાન્યાવિભાગવિત્ ॥૩૧॥
 પ્રવૃત્તેર્વા નિવૃત્તેર્વા ન સકલ્પો ન ચ શ્રમઃ ॥

વિકારોહીયતેઽક્ષાણામિતિ ચૈરાગ્યમદ્ભુત ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—શુભ માગને અર્પણ કરીને સદા સ્વપર પ્રિવચન
 જ્ઞાનયુક્ત માગનાગલા દ્વાતા વિરક્ત પ્રાણી ઇન્દ્રિયોને ઠગવાને
 સમર્થ થાય છે, પણ વીજા નથી થતા ॥ ૩૧ ॥ પ્રવૃત્તિને વિષે
 અથવા નિવૃત્તિને વિષે જેને સંકલ્પ નથી અને થાક પણ નથી,
 એવા સમભાવે વર્તનારના સર્વ વિકાર દૂર થાય છે, અને એનું નામ
 અદ્ભુત ચૈરાગ્ય પણ છે ॥ ૩૨ ॥

દારુયગ્રસ્યપાચાલીનૃત્યતુલ્યાઃ પ્રવૃત્તયઃ ॥

યોગિનો નૈવ યાધાયૈ જ્ઞાનિનો લોકવર્તિતઃ ॥૩૩॥

ઇયં ચ યોગમાયેતિ પ્રકટ મીયતે પરૈઃ ॥

લોકાનુગ્રહહેતુત્વાન્નાસ્યામપિ ચ દૂષણ ॥ ૩૪ ॥

અર્થઃ—જેમ કાદની પુતલીને દોરીના સચારે કરી
 નાચનારીના માફક નાચતી જોઈએ ધીયે, પણ તેને કર્મગ્રથ નથી,
 તેમ લાકિક વ્યવહારને વિષે વર્તતા જ્ઞાની જે યોગીશ્વર પુરુષ
 તેહને સંસારની પ્રવૃત્તિ પીડા કરતી નથી ॥ ૩૩ ॥ એ ચૈરાગ્ય

વૈરાગ્યભેદાધિકાર

તદ્વૈરાગ્ય સ્મૃત દુઃખમોહજ્ઞાનાન્વયાત્રિધા ॥

તત્રાથ વિષયાપ્રાપ્તેઃ સમારોદ્દેગલક્ષણ ॥ ૧ ॥

અત્રાગમનમ્નોઃ શ્વેદો જ્ઞાનમવ્યાપક ન યત્ ॥

નિજાભીષિતલાભં ચ વિનિપાતોઽપિ જાયતે ॥ ૨ ॥

અર્થઃ—તે વૈરાગ્ય ત્રણ પ્રકારનો છે. દુઃખગર્ભિત, મોહ-
ગર્ભિત અને જ્ઞાનગર્ભિત. તેમા પ્રથમ કહ્યો તે ત્રિષયાદિક્રમે ન
પામવાથી સમારથી ઉદ્દેગ પામવાનું લક્ષણ છે, માટે તેહને દુઃખ-
ગર્ભિત વૈરાગ્ય કહિયે ॥ ૧ ॥ વેદ મનથી, મન મનથી જે શ્વેદ
તેથી ઉપજ્યુ જે જ્ઞાન તે અવ્યાપક કે. શુદ્ધિકારી ન થાય,
આત્માની પુષ્ટિકર્તા ન થાય, કેમકે તે પ્રાણી પોતાને અમિલાપ
કરવા યોગ્ય ધનાદિક વસ્તુને પામીને તાપમાદિપણ ઝાંડીને પાટું
ગૃહસ્થપણ અગીકાર કર ॥ ૨ ॥

દુઃખાદ્વિરક્તાઃ પ્રાગેવંચ્છતિ પ્રત્યાગતેઃ પદ ॥

અધીરા હ્ય સગ્રામે પ્રવિશતો વનાદિક્ ॥ ૩ ॥

શુષ્કતર્કાદિક કિચિદ્વૈત્રકાદિકમપ્યહો ॥

પઠતિ તે શમનર્દો ન તુ સિદ્ધાતપદ્ધતિ ॥ ૪ ॥

અર્થઃ—દુઃખથી જે વૈરાગ્ય પામ છે ત તે પ્રથમથી જ
પાછા ગૃહસ્થાશ્રમની ઇચ્છા કર છે, જે દુઃખ ટાળે તો ઘર
જાયે, જેમ અધીર પુરુષ જે કાયર તે સગ્રામને ત્રિષ જતોથકો
વનની ગલીમા મરાઈ વેસવાની ઇચ્છા કર છે, તેહની પરે ॥ ૩ ॥

પ્રાણીયો વાદવિગદ કરવાને શુષ્ક તર્ક ગ્રંથ મળે છે, આજીવિકાને અર્થ પેરક પ્રમુચના ગ્રંથ મળે છે, પણ મમતા રમની નદી એની મિદ્વાતનો જે પદ્ધતિ તે મળતા નથી ॥ ૪ ॥

અથપલ્લવ મોધેન ગર્વાપ્માણ ચ વિભ્રતિ ॥

તત્ત્વ તે નેચ ગચ્છતિ પ્રશમામૃતનિર્હર ॥ ૫ ॥

વપમાત્રભૃતોઽપ્પેતે મૃદસ્યાન્નાતિશેરતે ॥

ન પૃચ્ચાત્યાયિનોયસ્માન્નાપિ પશ્ચાન્નિપાતિન ॥ ૬ ॥

અર્થ—જે સમતા-અમૃતના ફરણને પામ્યા નથી, તે ગ્રથના પદ્ધતિમાત્રક૦ સુડસડમાત્રે કરીને ગર્મની ગરમીને ધરીનેજ રહે છે, પણ તત્ત્વના રહસ્યને પામતાજ નથી ॥ ૫ ॥ જે સાધુના પેર માત્રે કરીને પોતાનું જીવિતઘ્યપણ રાખે છે, તે પણ મૃદસ્થ-તુલ્યજ છે, પણ મૃદસ્થથી ન્યારા નથી, જેણે આગલ ઉચ્છાદ ધર્યો નથી, જે ગુણ પામીને પડવાડ પણ થયા નથી, કેમકે ગુણ પામીને તજે ત તો પડનાડ કહાય, પણ એતો કોડારે પડનાડ પણ થયા નથી, એવા જે છે તે તો ગુણને પામ્યાજ નથી ॥ ૬ ॥

મૃદંજ્ઞમાત્રદાલંભ્ય લભ્યતે મોદકા વ્રતે ॥

વૈરાગ્યસ્થાયમર્યા દ્વિ દુઃખગર્ભસ્ય લક્ષણ ॥ ૭ ॥

કુશાસ્ત્રાભ્યામસભૂતભવનૈર્ગુણ્યદર્શનાત્ ॥

મોદગર્ભ તુ વૈરાગ્ય મત ચાલતપસ્વિના ॥ ૮ ॥

અર્થ —અહા ધરમા તો પૂરુ અન્ન પણ નથી મલતુ, ને દીક્ષા લીધા એકી તો લાડવા મલે છે, ત માટ દીક્ષા લેવામા શું દુઃખ છે ? એડુ જાણીને જે દીક્ષા લિયે છે તેનું નામ દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય જાણડુ ॥ ૭ ॥ એ રીતે પ્રથમ દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્યપણ

દેસાડયું. હવે મોહગર્ભિત ત્રેગમ્ય રહે છે કુશાસ્ત્રના અભ્યામયી પ્રગટ્યુ જે સસારનુ નિર્ગુણીયનુ તેથી મોહગર્ભિત ત્રેગમ્ય થાય છે તે બાલ તપસ્વી પ્રમુસ જાણના ॥ ૮ ॥

સિદ્ધાત્મુપજીવ્યાપિ યે વિરુદ્ધાર્થમાપિણ. ॥

તેયમપ્યેતદેષ્વેષ્ટકુર્વતામપિ દુષ્કર ॥ ૯ ॥

મસારમોચકાદીના મિવૈતેષા ન તાત્ત્વિકઃ ॥

શુભોઽપિ પરિણામો યજ્ઞાતાનાજ્ઞાનરુચિસ્થિતિ. ॥૧૦॥

અર્થઃ—જે સિદ્ધાતનું ઉપજીવન કરીને પળસર પ્રિરોધિ અર્થ કહે છે, તે પ્રાણી જો દુષ્કર કરુણી કરે છે તોપણ તેને એનો જ જાણવો ॥ ૯ ॥ સમારના દુઃખથી મૂકાવાના હેતુથી જે મુમલમાન તે ઘોડા પ્રમુસને દુઃખી દેણી દયામાને કરી મારી નાંખે છે, તે પણ શુભ પરિણામની નુદ્ધિ રાખે છે તે છતાં પરમાર્થે પાપ જ છે, તેમ મોહગર્ભિતને પરમાર્થ જઢે નહીં જો એનો પરિણામ શુભ હોય તોપણ પરમાર્થે જ્ઞાનની રુચિ થાય નહીં ॥ ૧૦ ॥

અમોઘા પ્રશમોઘ્યુચ્ચૈર્દાપવોધાય કેવલ ॥

અતર્નિલીનવિપમ જ્વરાનુભવસાન્નિભ. ॥ ૧૧ ॥

કુશાસ્ત્રાર્થપુ દક્ષત્વં શાસ્ત્રાર્યેષુ વિપર્યયઃ ॥

સ્વચ્છદતા કુતર્કશ્ચ ગુણવત્ત્મસ્તર્વોજ્જ્ઞાન ॥ ૧૨ ॥

અર્થઃ—જેમ અંતઃગમા લીન થઈ રહ્યાં એવો હાડવેદી જ્વર દુઃસદાથી થાય છે, તેમ એને પણ જે પ્રશ્નમાદિક ગુણ થાય, તે પણ ઘણું કરીને કેવલ દૂષણમણીજ થાય, પણ ગુણમણી નહીંજ થાય, કેમકે અતઃગ મિથ્યાત્વ ગયા મિના ત્રેગમ્ય તે દુઃસદાથી છે ॥ ૧૧ ॥ કુશાસ્ત્રના અર્થને વિષે હાધા થાય, ને શાસ્ત્રના

ત્રિપગીત અર્થ કરે, સ્વલંબણે રત્ન, કોડ માંયે ધમા રાત્રે નર્તી
અને ગુણીની પ્રશમા ન કરે ॥ ૧૨ ॥

આત્મોત્કર્ષ· પરદ્રોહ· કલહો દમજીવન ॥

આશ્રવાચ્છાદન શત્યુલ્લઘનેન ક્રિયાદર ॥ ૧૩ ॥

ગુણાનુરાગરૈધુર્યમુપકારસ્ય વિસ્મૃતિ· ॥

અનુયથાચિંતા ચ પ્રણિધાનસ્ય વિચ્યુતિ ॥૧૪॥

અર્થ —જે પોતાની મોટાડ કર, પારકો દ્રોહ કરે, ક્લેશ
કઝીઆ કર, કપટ રાત્રે, પોતાના પાપ ઢાકે, પોતાનુ
મામર્થ્યે ઉલંઘીને ક્રિયાનો ઉદ્યમ કર, તે આર્તધ્યાની કહેવાય
॥ ૧૩ ॥ વ્હી જે ગુણો પુરુષોનો ગમી ન હોય, મીષાના કરેલા
ઉપકારને વિમરી જાય, તોત્ર કર્મવધની ચિંતા સહિત વર્તે, અને
શુભ અધ્યાત્મના અધ્યયમાય ગઢિતપણે વર્તે ॥ ૧૪ ॥

શ્રદ્ધામૃદુત્વમૌઢ્ય માધુર્યમવિવેકિતા ॥

વૈરાગ્યસ્ય દ્વિતીયસ્ય સ્મૃતેય લક્ષણાવલી ॥ ૧૫ ॥

જ્ઞાનગર્ભ તુ વૈરાગ્ય મમ્યક્તસ્તપરિચ્છિદ· ॥

સ્યાદ્વાદિન· શિર્ષોપાયસ્પર્શિનસ્તત્ત્વદર્શિન ॥૧૬॥

અર્થ —શ્રદ્ધા, મૃદુતા, ઉદ્વતતા, મધુરતા, અગ્નિવેકપણુ ણ
મોહગર્ભિત વૈરાગ્યની પરપરા જાણતી ॥૧૫॥ એ રીતે મોહગર્ભિત
વૈરાગ્યનુ સ્વરૂપ કહ્યુ હવે જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યનુ સ્વરૂપ કહુ છે
જે સમ્યક્ત્વે કળી તત્ત્વની ઓલસાણ કર, સ્યાદ્વાદ દષ્ટિયે વર્તે,
મોખનુ ચિંતન કરે, મોખના ઉપાયને પકડે, અને તત્ત્વદિશા દેખ
વાનો અર્થી થાય, તે જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય જાણતો ॥ ૧૬ ॥

મીમાંસા માસલા યસ્ય સ્વપરાગમગોચરા ॥

બુદ્ધિઃ સ્યાત્તસ્ય વૈરાગ્ય જ્ઞાનગર્ભમુદ્ધતિ ॥ ૧૭ ॥

ન સ્વાન્યશાસ્ત્રવ્યાપારે પ્રાધાન્ય યસ્ય કર્મણિ ॥

નાસૌ નિશ્ચયસદ્ગુહ સાર પ્રાપ્નોતિ કર્મણઃ ॥ ૧૮ ॥

અર્થઃ—જેઠનો વિચાર પુષ્કારી હોય અને સ્વસિદ્ધાત તથા પર-
મિદ્ધાત સંબધી બુદ્ધિ જેને હોય તેને વૈરાગ્યની વાત કહિયે, અને
એવાને જ જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય પ્રગટ થાય ॥ ૧૭ ॥ જેને સ્વશાસ્ત્ર
પરશાસ્ત્રના વ્યાપારનું પ્રાધાન્યપણ નથી, તેમજ ક્રિયાને પ્રિયે પણ
પ્રાધાન્યતા નથી, તે નિશ્ચે થકી ક્રિયાનું નિર્મલ મારમૂલ જે ફલ
તેને ક્યારે પણ પામે નહીં ॥ ૧૮ ॥

સમ્યક્ત્વમૈનયોઃ સૂત્રે ગતપ્રત્યાગતે યતઃ ॥

નિયમો દર્શિતસ્તસ્માત્ સાર સમ્યક્ત્વમેવ હિ ॥ ૧૯ ॥

અનાશ્રવફલ જ્ઞાનમવ્યુત્થાનમનાશ્રવ ॥

સમ્યક્ત્વ તદભિન્યક્તિરત્યેકત્વવિનિશ્ચયઃ ॥ ૨૦ ॥

અર્થઃ—જે સમ્યક્ત્વ તે મોન ચારિત્ર કહિયે, અને
ચારિત્ર તે મોન સમકિત કહિયે, એવું શ્રી આચારાગ મધ્યે ગત-
પ્રત્યાગત કરીને કહ્યું છે ॥ જ મમ્મ તિપામઢા ત મોળ તિપામઢા
જન્મો ॥ ત માટે નિયામકતાપણું જાણવું ॥ મિદ્ધતિ ચરણ-
રહિયા દમણરહિયા ન મિદ્ધતિ ॥ ક્ષતિ ંચનાત. તે માટે સમ્યક્ત્વ
તે સારમૂલ જાણવું ॥ ૧૯ ॥ આશ્રમનો ત્યાગ તે જ્ઞાનનું ફલ છે
અને અનાશ્રમનું ફલ તે અમ્યુત્થાન છટલે પ્રિયમા ઉજમાલ ન
ધાય, પ્રિયનો ત્યાગી હોય, એનું નામ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ કહિયે
કારક સમ્યક્ત્વીની એવી દૃષ્ટિ હોય, એટલા માટે નિશ્ચય નય-
નીસતિ કેં ૦ પ્રીતિ તે શુદ્ધચારિત્રવતને જ હોય ॥ ૨૦ ॥

વહિર્નિવૃત્તિમાત્ર સ્યાચ્ચારિત્ર્યાદ્વ્યવહારિકાત્ ॥

અતઃપ્રવૃત્તિસાર તુ સમ્યક્પ્રજ્ઞાનમેવ હિ ॥ ૨૧ ॥

एकातेन हि पदकायश्रद्धानेऽपि न शुद्धता ॥

सपूर्णपर्ययालाभाद् यन्न यायात्म्यनिश्चयः ॥ २२ ॥

અર્થ—ધન, કળ, રુચન, કામિની પ્રમુખ વાઘ્ય વસ્તુનો જે ત્યાગી થાય, તે વ્યવહાર ચાગ્રિના પાલનાથી તે પ્રાણી વ્યવહાર દૃષ્ટિએ જ ચાલે છે અને જેને સમ્યક્ત્વ મહિત જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ હોય, તેડનેન અતઃ પ્રવૃત્તિનો માર કહિયે ॥ ૨૧ ॥ સમસ્ત નયની ગાસના રહિત થકા એકાતે છકાયની રહાની શ્રદ્ધા કરતા થકા સમ્યક્ત્વની શુદ્ધતા ન કહેવાય, પણ સર્પૂર્ણ નયનો અપેક્ષાએ દ્રવ્યાર્થિક પર્યાયાર્થિક નયના લાભ વિના યથાર્થપણાનો લાભ નહીં જ થાય, માટે શુદ્ધ નયની અપેક્ષાએ વર્તેલું ॥ ૨૨ ॥

यावत् पर्यया याच्चा यावत्श्चार्थपर्यया ॥

माप्रप्तानागतातीतास्तावद्द्रव्य क्लिष्टकुरु ॥ २३ ॥

स्यात्सर्वमयमित्येव युक्त स्वपरपर्ययै ॥

अनुवृत्ति कृत स्वत्व परत्व व्यतिरेकज ॥ २४ ॥

અર્થ—જેમ જગતમા રૂર્ત્તમાન, અનામત તથા અતીત-કાલના જેટલા શબ્દ પર્યાય વચનના છે, તથા પદાર્થના જેટલા અર્થપર્યાય છે, તે મર્મ પર્યાય નિર્મેથી એકજ દ્રવ્ય છે ॥ ૨૩ ॥ જે મત્ત કે ૦ પદાર્થ તે મર્મસ્વ પરપર્યાયમયી હોય તે આત્મી રીતે જે અનુવૃત્તિ મહજવાગી ગુણપણે સ્વત્ત કે ૦ સ્વપણુ જાણતું અને પરપણુ તે વ્યતિરેકપણે કરી જાણતું ॥ ૨૪ ॥

ये नाम परपर्यायाः स्वास्तित्वायोगतो मताः ॥

स्वकीया अप्यमी त्याग स्वपर्यायविज्ञापनात् ॥ २५ ॥

अतादात्म्येऽपि सबधव्यवहारोपयोगतः ॥

तेषा स्वत्व धनस्येव व्यज्यते सूक्ष्मया धिया ॥ २६ ॥

અર્થ—જેટલા પરપર્યાય છે તે સર્વ પોતાની આસ્તિક્ય-તાના અજોગથી જાણરા. તે યદ્યપિ પોતાના છે, તો પણ ગતભાગે છે અને પોતાના પર્યાય તો સામાન્યતાપણે છે ॥ ૨૫ ॥ પરપર્યાય જો પણ તાદાત્મ્યભાગે નથી તોપણ વ્યગ્રહારનયના જોગથી તેહનો સમ્બ છે. જેમ ધનનો ધની અને ધન તે જુદા જુદા છે, તોપણ સૂક્ષ્મ બુદ્ધિયે નિચારતા તેમનો સમ્બ જણાય છે ॥ ૨૬ ॥

पर्यायाः स्धुर्मुनेर्ज्ञानदृष्टिचारित्रगोचराः ।

यथा भिन्ना अपि तयोपयोगाद्वस्तुનો ह्यमी ॥ २७ ॥

नो चेद्भावसबधान्वेषणे का गतिर्भवेत् ॥

आधारप्रतियोगित्वं द्विष्टे न हि पृथग् द्वयोः ॥ २८ ॥

અર્થ—તેમ અભિન્નપણે જ્ઞાનના તથા ચારિત્ર સમંધી પર્યાય મુનિને પણ હોય, જો પણ તે અભિન્ન છે, તો પણ ઉપયોગ-પણે નિચારતા નિશ્ચયનયે પોતપોતાના જ છે, પણ વ્યગ્રહારે એક આત્માના છે, એમ કહેવાય ॥ ૨૭ ॥ એમ જો ન કહીયે અને અમાયના સમ્બથી ગવેષણા કરિયે તો કેની ગતિ થાય ? આધારાતર નિરૂપકતાને માથે નિચારતા, “ દ્વિષ્ટે વિનષ્ટે દ્વયાત્ ” એટલે પૃથક્ભાવતાના દ્વેષ કરવાથી વિનષ્ટે અને તે વેદ્યથી આત્મા ભિન્ન નથી ॥ ૨૮ ॥

સ્વાન્યપર્યાયસંશ્લેષાત્ સૂત્રેઽપ્યેવ નિર્દર્શિત ॥

સર્વમેક વિદન્વેદ સર્વ જ્ઞાન તર્થેકક ॥ ૨૯ ॥

આસત્તિપાટગમ્યાસ સ્વકાર્યાદિભિરાશ્રયન્ ॥

પર્યાયમેકમપ્યર્થ વેત્તિ ભાવાદ્ બુદ્ધોઽગ્નિલ ॥૩૦॥

અર્થ—સ્વપર્યાય અને પરપર્યાયના મત્ત્રધર્મી સૂત્રને મિષે
પણ એમ દેલાડયુ છે કે મગલુ ઇકતામાને જાણતા,
“ એગેઆયા, ” ઇત્યાદિક મગલુ જ્ઞાન તે મગ્નહનયે કરી ઇરુજ
છે ॥ ૨૯ ॥ માટ ચિત્તની આમક્તિય અને બુદ્ધિની પાટગતાયે
અભ્યામ કરરાથી પોતાના કાર્યપણાઢિકને આશ્રયતા યકા પર્યા
યના ઇરુ અર્થને જાણીને પણ બુદ્ધ જે પઢિત તે મર્મ માત્રને જાણે
“ જે ઇગ જાણઢ મે મા નાણઢ ” ઇતિ રનનાત ॥ ૩૦ ॥

અતરા કેવલજ્ઞાન પ્રતિવ્યક્તિર્ન યત્રપિ ॥

કાપિ ગ્રહણમેકાશઢ્વાર ચાતિપ્રસક્તિમત્ ॥ ૩૧ ॥

અનેકાતાગમશ્રદ્ધા તથાપ્યસ્ખલિતા સદા ॥

સમ્યગ્નિશસ્તર્થેવ સ્યાત્ મપ્રર્ણાર્થવિષેચન ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—યત્રપિ કેવલજ્ઞાનને મિષ તો કાઢ પણ પ્રતિવ્યક્તિ
નથી, તોપણ કોઈ ઢેકાણે ઇક અશનુજ ગ્રહણ કર્યું છે, ને
કોઈ સ્થાનક સર્વાશ ગ્રહણ કીધો છે ॥ ૩૧ ॥ તો પણ અનેકાત
આગમની શ્રદ્ધા તે અસ્ખલિતપણે સદા પ્રગત છે, માટે અનેકાત
પણ અંગીકાર કરતા ॥ સમ્યક્ત્વ છે, તથા ઉત્તમર્ગ, અપનાદ,
નિશ્ચયવ્યવહાર તના સર્પૂર્ણ અર્થનો નિશ્ચય થાય છે ॥ ૩૨ ॥

આગમાર્થાપનયનાદ્ જ્ઞાન પ્રાજ્ઞસ્ય સર્વગ ॥

કાર્ય્યાદિર્વ્યવહારસ્તુ નિયતોલ્લેખશેલર. ॥ ૩૩ ॥

તદેકાતિન યઃ કશ્ચિદ્વિરચ્કસ્યાપિ કુગ્રહઃ ॥

શાસ્ત્રાર્થવાધનાત્સોઽય જૈનાભાસસ્ય પાપકૃત્ ॥ ૩૪ ॥

અર્થ—આગમના અર્થનુ ઉપનયન જે થાપવું તે થકી પ્રાજ્ઞ જે યુદ્ધિવત્ તેનું જ્ઞાન સર્વવ્યાપકપણે પ્રવર્તે કાર્યાદિક જે વ્યવહાર છે, તે તો નિશ્ચયપણે ચિત્રામણની રેણા સરિસો છે શ્રેષ્ઠરૂપ કરવાને જેમ આલેસુન કરે તે સરિસો વ્યવહાર છે, અને સમગ્રરૂપ કર્યા સમાન તે નિશ્ચયનય છે ॥ ૩૩ ॥ તે માટે એકાત નય અગીકાર કરીને પ્રવર્તનારા વૈરાગ્યવતને પણ કુગ્રહી કહિયે, તો નીજા માત્ર નામ ધરાવનાર હોય તેની તો શી વાર્તા ? એક નયવાલો શાસ્ત્રના અર્થનો માધક જાણતો ત જો જૈનાભાસ છે તો પણ પાપકારી જાણતો ॥ ૩૪ ॥

ઉત્સર્ગે ચાપવાદેઽપિ વ્યવહારેઽય નિશ્ચયે ॥

જ્ઞાને કર્મ્મણિ વાય ચેન્ન તદા જ્ઞાનગર્ભતા ॥ ૩૫ ॥

સ્વાગમેઽન્યાગમાર્યાના શતસ્યેવ પરાર્ધકે ॥

તાવતાપ્યયુધત્વ ચેન્ન તદા જ્ઞાનગર્ભતા ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—ઉત્તર્ગમાર્ગમા, અપ્રાદમાર્ગમા, વ્યવહારમાર્ગમા, નિશ્ચયમાર્ગમા, જ્ઞાનનયને વિષ અને ક્રિયાનયને વિષ તો ઋદાગ્રહ નથી, તો તેને જ્ઞાનગર્ભિતપણું છે અને તે જ્ઞાની પણ છે ॥ ૩૫ ॥ સ્વસિદ્ધાતના જાણનાથી અન્ય શાસ્ત્રનું જાણવું તે તેમા જ સમાઈ જાય છે જેમ પરાર્ધ નામ ઉત્તકૃષ્ટ ગણિત (અંક) છે, તેમા સોનું ગણિત (અંક) પણ સમાઈ જાય છે, અને તેટલું જ્ઞાન પામીને પણ જો અજ્ઞાનપણું રહે તો, તેને જ્ઞાનગર્ભિતા નિલકુલ નથી એમ જાણવું ॥ ૩૬ ॥

નયેષુ સ્વાર્થસત્યેષુ મોઘેષુ પરચાલને ॥

માધ્યસ્થ્ય યદિ નાયાત ન તદા જ્ઞાનગર્ભતા ॥૩૭॥

આજ્ઞાયાગમિકાર્યાના યૌક્તિકાના ચ યુક્તિતઃ ॥

ન સ્થાને યોજકત્વ ચેન્ન તદા જ્ઞાનગર્ભતા ॥૩૮॥

અર્થ—પોતપોતાના સ્વાર્થને પ્રિય સવલા નય મત્ય છે, ને પરમાર્થની ચાલન પ્રિય નિષ્ફલ છે, અને તે નયના પ્રિયાદમા જો મધ્યસ્થતા ન આપી તો તેને જ્ઞાનગર્ભતા છે જ નહીં ॥૩૭॥ જે આજ્ઞાગ્રાહ્ય અર્થને આનાયે ગ્રહ નહીં, આગમ પ્રમાણે ગ્રહના યોગ્યને આગમ ગ્રહે નહીં, અને યુક્તિગ્રાહ્યને યુક્તિગ્રહે ગ્રહ નહીં, એમ સહુને પોતપોતાને ઠેકાણે જોડી જાણે નહીં, તો તેને જ્ઞાનગર્ભતા મૂલથી જ નથી એમ જાણવું ॥ ૩૮ ॥

ગીતાર્થસ્યૈવ વૈરાગ્ય જ્ઞાનગર્ભ તત્ સ્થિત ॥

ઉપચારાદગીતસ્યાધ્યભીષ્ટ તસ્ય નિશ્રયા ॥ ૩૯ ॥

સૂક્ષ્મેક્ષિકા ચ માધ્યસ્થ્ય સર્વત્ર હિતચિતન ॥

ક્રિયાયામાદરો ભૂયાન્ ધર્મ લોકસ્ય યોજન ॥૪૦॥

અર્થ—ઉપર કયા મુજબ તા ગીતાર્થને જ જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય છે, પણ અનાનીન નથી એમ ઠર્યું, તો પણ તેના ઉપચારધર્મી અગીતાર્થને પણ ગીતાર્થની નિશ્રાયે જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય છે ॥૩૯॥ તે માટે સૂક્ષ્મ દષ્ટિયે મધ્યસ્થપણ અગીકાર કરીને અને પરદૂષણ વર્તીને વર્તવું, મર્મ જગતના જીવનું હિત ચિંતવું, મંત્રીભાગ વરવો, ક્રિયાને પ્રિય ઘણો આદર કરવો, ઉપયોગ ધરવો અને ધર્મમાર્ગમા લોકને જોડવા ઇદિ જ શ્રેષ્ઠ છે ॥ ૪૦ ॥

ચેષ્ટા પરસ્થ વૃત્તાતે મૂકાધ્રવધિરોપમા ॥

ઉત્સાહઃ સ્વગુણાભ્યાસે દુઃસ્થસ્યેવ ધનાર્જને ॥૪૧॥

મદનોન્માદવમન મદસમર્દમર્દન ॥

અસૂયાતતુવિચ્છેદઃ સમતામૃતમજ્જન ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—મુગા તથા આઘલા અને વેઠરાની પેરે ચોલગામા, દેસગામા અને સામલગામા ઇત્યાદિક પારકા વૃત્તાતને વિષે જૈણે ચેષ્ટા તજી છે, અને પોતાના ગુણના અભ્યાસ કરગામા જૈ ઉત્સાહનત છે, જૈમ દરિદ્રી ધન કમાવાનો ઉદ્યમી હોય તેની પરં ઉજમાલ થકો પર્તે ॥ ૪૧ ॥ કામના ઉન્માદનું વમન કરનારા, મદના મમૂહને ટાલનારા, ઈર્ષારૂપ તતુના તોડનારા અને સમતારૂપ અમૃત કુહમા મજ્જન કરનારા ॥ ૪૨ ॥

સ્વભાવાન્નૈવ ચલન ચિદાનદમયાત્સદા ॥

વૈરાગ્યસ્ય તૃતીયસ્ય સ્મૃતેય લક્ષણાવલી ॥ ૪૩ ॥

જ્ઞાનગર્ભમિદાદેય દ્વયોસ્તુસ્વોપમર્દતઃ ॥

ઉપયોગઃ કદાચિત્ સ્યાન્નિજાધ્યાત્મપ્રસાદતઃ ॥ ૪૪ ॥

અર્થ—તથા ચિદાનદમયણના સ્વભાવથી સર્વદા ચલાયમાન નહીં એટલા વર્તણુકનત જૈ હોય, એ ત્રીજા જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યના ગુણની લક્ષણાવલી કહી ॥ ૪૩ ॥ ઇહા જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય તે ગ્રહણ યોગ્ય છે, અને મોહગર્ભિત વૈરાગ્ય તથા દુઃસ્થગર્ભિત વૈરાગ્યનુ ઉપમર્દન કરીને કેડક પોતાના અધ્યાત્મભાસના પ્રમાદથકી કદાચિત્ જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યનો ઉપયોગી થાય ॥૪૪॥

इति श्रीवैराग्यभेदाधिकारः पष्ठः समाप्त ॥

વૈરાગ્ય વિષયાધિકાર—

વિષયેષુ ગુણેષુ ચ દ્વિધા ભુવિ વૈરાગ્યમિદ પ્રવર્તતે ॥
અપર પ્રથમ પ્રકૃતિત પરમધ્યાત્મયુર્ધ્વદ્વિતાપક ॥ ૧ ॥

અર્થ—પૃથ્વીને ત્રિપે વિષયમા અને ગુણમા ૭ વેદ પ્રકારે
વૈરાગ્ય પ્રવર્તે છે તેમા ત્રિપય વૈરાગ્ય તો અમુચ્ચપણે કહ્યો છે
ધીનો અધ્યાત્મભાસ્યુક્ત ગુણ વૈરાગ્ય તે મુચ્ચપણે જાણવો ॥૧॥
વિષયાઉપલમ્બગોચરા અપિ ચાન્દુશ્રવિકાવિકારિણઃ ॥
ન ભયાતિ વિરક્તચેતસા વિષધારેચ સુધાસુ મજ્જતા ॥૨॥

અર્થ—જે ત્રિપય વૈરાગ્ય છે તે પ્રાપ્તિગોચરપણે વર્તે છે,
પણ નિશ્ચેથી જ્ઞાતા પુરુષ તે રૂપમાદિકને ત્રિપે આમત્તિ કરે
નહી જે વિરક્ત ચિત્તમાત્રા તે અનિકારી થકાન હોય, કેમકે જે
અધ્યાત્મરૂપ અમૃતધારાને ત્રિપે મજ્જન કરતા હોય તેહને ત્રિપની
ધારા શુ કરનાર છે ? અર્થાત તેહને કાંડ ત્રિપની ધારા પીડા
કરી શક્તી નથી ॥ ૨ ॥

સુચિશાલરમાલમજરીવિચરત્કોકિલ્લાકલીભરૈઃ ॥
કિંતુ માન્યતિ યોગિના મનો નિમૃતાનાદતનાદસાદર ॥૩॥

અર્થ—જે યોગીશ્વર અનહદ નાદે સહિત છે, તે યોગમાર્ગે
કરીને સર્વ દેહરૂપુરીને “ અર્હપદ ” અથવા “ સોહે ” પદ અ-
થવા ઈકાર ધ્વનિ મનમા ધર છે, તેનો વ્યક્તિદ્વારે જે નાદ ડાઠે છે
તેનું નામ અનહદ નાદ કહિયે, તેણે કરી જે યુક્ત છે તો તેના
યોગીશ્વરનું મન મલી વિસ્તારવતી આગાની મજરીને ત્રિપે વિચરતી
જે કોકિલા તેના મનોહર શબ્દ સામલીને શુ મય થશે ? અર્થાત
નહી જ થશે ॥ ૩ ॥

રમણીમૃદુપાણિકકણકણનાકર્ણનપૂર્ણઘર્ષણનાઃ ॥

અનુભૂતનટોસ્ફુટોકૃતપ્રિયસંગીતરતા ન યોગિનઃ ॥૪॥

અર્થ—સ્ત્રીના સુકોમલ હાથમા રહ્યા જે કંકણ તેનો શબ્દ સામલીને પૂર્ણપણે ધુમ્યા છે લોચન તેની અનુભવન દિશારૂપ નાટક કરનારી સ્ત્રીયે પ્રિયકારી સંગીતમધ નાટક કીધા તો પણ તેમા યોગીશ્વરનુ મન રગાય નહી, એટલે લોભાય નહી ॥ ૪ ॥

સ્વલનાય ન શુદ્ધચેતસા લલનાપચમચારુઘોલના ॥
યદિય સમતાપદાવલીમધુરાલાપરતેર્ન રોચતે ॥ ૫ ॥

અર્થ—સ્ત્રીની પચમરામની ઘોલના તે સમતાપદની શ્રેણિના મધુર આલાપની રતિગાલા શુદ્ધ ચેતનાગત યોગીને રુચે નહીં, એટલે શુદ્ધ ચેતનાગતને ઘલનાકારી ન થાય ॥ ૫ ॥

સતત ક્ષયિ શુક્રશોણિતપ્રભવ રૂપમપિ પ્રિય ન હિ ॥

અવિનાશિનિસર્ગનિર્મલપ્રથમાનસ્પર્શરૂપદર્શિનઃ ॥૬॥

અર્થ—અવિનાશી સહજ નિર્મલ અને વિસ્તાર પામતુ એટલુ જે પોતાનુ સ્વરૂપ તેહના જોનાર યોગીશ્વર તેને તો જેનુ નિરતર શીલ ક્ષય થાય છે અને વીર્યરુધિરથી ઉપતુ એલુ જે સ્ત્રી આદિકનુ રૂપ તે પ્રિયકારી લાગતુ નથી ॥ ૬ ॥

પરદૃશ્યમપાયસકુલ વિપયો યત્ત્વલુ ચર્મચક્ષુપઃ ॥

ન હિ રૂપમિદ મુદે યથા નિરપાયાનુભવૈરુગોચરઃ ॥૭॥

અર્થ—જેવો નિરપાય કે૦ જેહનો નાશ નથી એહવો અનુભવદિશાને જોવાનો રસ છે તેવો રૂપ તે પરપદાર્થ કે૦ વીજાને જોવા યોગ્ય છે, તથા નાશગત છે, અને ચર્મચક્ષુનો પ્રિય

છે એવો જે સ્થ તે જોગાયકી તેનો જે રસ તે નિશ્ચયનયથકી
હર્ષકારી ન થાય ॥ ૭ ॥

રતિવિશ્રમદાસ્યચેષ્ટિતૈર્લલનાનામિહ મોદતે ડ્યુધ ॥
સુહૃતાદ્રિપવિગ્નમાણુ નો વિરતાના પ્રમરતિ દષ્ટયઃ ॥ ૮ ॥

અર્થ—રતિસુગને દેહીને તથા સ્ત્રીના નેત્રવિશ્રમની
વેષ્ટાયે કરીને અડુદ્ધ જે જવાની પ્રાણી તે ઘણો હર્ષ પામ છે,
પણ એ વિશ્રમ વિલાસાદિક તો સુહૃતસ્થ પર્વતને વચ્ચે થઈ મેદે વ્યા
છે માટે યોગીશ્વરની દષ્ટિ તેમાં રમતી નથી ॥ ૮ ॥

ન મુદે મૃગનાભિમલ્લિકાલચલીચદનચદ્રસૌરભ ॥
વિદુષા નિરુપાધિનાધિતસ્મરશીલેન સુગધિવર્ષ્મણા ૯

અર્થ —કસ્તૂરી, માલવીના પુષ્પ, લગલી કે. એલચી
ચદન તથા ચદ્ર કે. કર્પૂરની સુગંધી તે વડિત લોકોને મગ્ન
કરતી નથી, તેમન તો નિરુપાધિક અનુમત્તમોચ સ્વરૂપ ચિદા
દાનદને ત્રિપેચ મગ્નપણ વર્તે છે, પણ સ્વેદાદિકને ત્રિપે મગ્નતા-
પણ નથી ॥ ૯ ॥

ઉપયોગમુપેતિ ષચિર દરતે યન્ન વિભાવમારુત ॥
ન તત ॥ શ્વલુ શીલસૌરભાદપરમ્મિન્નિહ યુજ્યતે રતિ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ —જે ઘણા કાલ સુધી ઉપયોગમાં આવે, જૈની
સુગંધીને ત્રિમાસદિશ્કારૂપ વાયુ ઠરી શકતો નથી, એવી જે શીલ
સુગંધી તેન મૂકી યોગીશ્વરનું ચિત્ત અન્ય સુગંધીમાં લોભાતું
નથી ॥ ૧૦ ॥

મધુરૈર્ન રસેરધીરતા કચનાધ્યાત્મસુધાલિહાં સતા ॥
અરસે, કુસુમૈરિવાલીના પ્રસરત્પદ્મપરાગમોદિના ॥ ૧૧ ॥

અર્થ:—જેમ વિકસ્વર થતા જે કમલ તેના સ્વાદ સુગંધ-યુક્ત રસે મગ્ર થયા એવા જે ભ્રમર તે નિરમ કુસુમ ઉપર રતિ પામે નહીં, તેમ અધ્યાત્મરૂપ અમૃતરસના ભોગી જે પ્રાણી તેને ગીજા શર્કરાદિક મધુરરસની અધીરજતા ઉપજતી નથી, ગૃધતાપણુ કરે નહીં ॥ ૧૧ ॥

વિપમાયતિભિર્નુ કિ રસૈઃ સ્ફુટમાપાતસુખૈર્વિકારિભિઃ
નવમેઽ નવમે રસે મનો યદિ મગ્ર મન્તતાવિકારિણિ ।૧૨।

અર્થ:—જે આગલ કહ્યા વિપાક આપે એના મધુરરસે શુ સારું ? વહ્ની પ્રગટપણે રાજ્યરુદ્ધિ, સ્ત્રી વિષયાદિક સુખ પામ્યા અને તે પાછા જતા રહે તેથી પ્રિક્રિયા પ્રગટે તો તેના સુખથી શુ સારું ? જો સદાય અવિકારી એવો પૂર્ણ નરમો જે શાતરસ તને વિષે મનમગ્ર છે, તો પૂર્વે કહ્યા એના રસે શુ ફાયદો થાય ? અર્થાત્ કાંઈજ નહીં ॥ ૧૨ ॥

મધુર રસમાપ્ય નિઃપતેદ્રસનાતો રસલોભિના જલ ॥
પરિભાવ્ય વિપાકસાધ્વસ વિરતાના તુ તત્તો દશોર્જલ ? ૩

અર્થ:—એક અચરજ જુઓ, કે રસના લાલચી જે પ્રાણી તે મધુર રસને જોઈને અથગા રાધાની ગાત સામલીને કહ છે કે માગ મુરમા પાણી ભરાય છે દટલે જીમયી પાણી વહે છે, અને મર્મવિરતિ જે મુનિરાજ તે માસાદિક મધુરરસ રાત્રે આગલ માઠા વિપાક આપશે, તેના ભયને વિચારી બેડ આસે પાણી આપે છે, દટલે આપેમાથી આવુ પાડે છે ॥ ૧૩ ॥

इह ये गुणपुष्पप्रूरिते धृतिपत्नीमुपगृह्य शेरते ॥
विमले सु विकल्पतल्पके क वहि; स्पर्शरता भवतु ते ? ४

અર્થ:—હા ચરણરૂઢાદિક જે ગુણ તે ઋષ ફુલે પુરી એરી નિર્મલ જે મુનિકલ્પ ક૦ મનરૂઢલતારૂપ ગમ્યા, તેહને વિષે સતોપરૂપ સ્ત્રીને આલિંગન દેહને સૂણ છે, તેમા મુનિરાજ તે માત્ર સ્ત્રીના સ્પર્શ વિષે રત કેમ થાય ? ॥ ૧૪ ॥

હૃદિ નિર્વૃત્તિમેવ વિભ્રતા ન મુદે ચદનલેપનાવિધિ' ॥
વિમલત્વમુપેયુષા સદા સલિલસ્નાનકલાપિ નિષ્ફલા ૧૫

અર્થ —હૃદયને વિષ નિવૃત્તિ મુલને ધરનારા જે પ્રાણી તેને બામનાચદનના લેપની વિધિ ત હર્ષ આપતી નથી, તથા સદૈવ નિર્મલમાત્રને ધરતા જે પ્રાણી તેન જલની સ્નાનવિધિ તે નિષ્ફલ જાણી ॥ ૧૪ ॥

ગણયતિ જનુ સ્વમર્યવત્સુરતાઘ્નાસસુરેન ભોગિન ॥
મદનાહિવિષોગ્રમૃર્છનામયતુલ્ય તુ તદેવ યોગિન' ॥૧૬॥

અર્થ—ભોગી પ્રાણી સ્ત્રી સાથે ગિલામ સમોગના સુખે કરી જન્મારો સફલ માને છે, અન યોગીશ્વર પુરુષ તો મદન જે કામ તની વેશાન સર્પના વિષની આફતી મૃર્છાતુલ્ય માને છે ॥૧૬
તદિમે વિષયા કિલૈહિકા ન મુદે કેઽપિ વિરક્તચેતસા ॥
પરલોકસુખેઽપિ નિ સ્પૃહા પરમાનંદરસાલસા અમી ॥૧૭

અર્થ—વૈરાગી જીવને આ મમમા ક્ષણિક સુખ આપે એવા જે વિષય તે નિશ્ચયથી કાદ પણ હર્ષકારી નથી, કેમકે ત્યાગી પ્રાણી તો પરલોક જે સ્વર્ગાદિકના સુખ તેને વિષ પણ નિ સ્પૃહી છે, તે તો માત્ર મોક્ષસુખનાજ અભિલાષી છે ॥ ૧૭ ॥

મદમોહવિષાદમત્સરજ્વરવાધાવિધુરાઃ સુરા અપિ ॥
 વિપમિશ્રિતપાયસાન્નચત્ સુખમેતેષ્વપિ નૈતિ રમ્યતા ॥ ૧૮

અર્થ—ગર્વ, અજ્ઞાન, વિષાદ અને મત્સર તે રૂપભાવની
 પીડાએ રહિત એવા જે દેવતા તેનાં જે વિપયાદિક સુખ તે પણ વિપ-
 મિશ્રિત દૂધપાકના મોજનની પરે મનોહરકારી નથી ॥ ૧૮ ॥

રમણીવિરહેણ વહિના ઘટ્ટુયાપ્પાનિલદીપિતેન યત્ ॥
 ત્રિદશૈર્દિવિ દુઃસ્વમાપ્યતે ઘટતે તન્ન ક્ય સુખાસ્થિતિઃ ૧૯

અર્થ—કેમકે સ્ત્રીના ત્રિયોગરૂપ અગ્નિ તે આસુરૂપ વાયરે
 કરી દેદીપ્યમાન યયો એનો જે શોરૂપ અગ્નિ પ્રગટ્યો, તેથી
 સ્વર્ગના દેવતાને પણ પીડા થાય છે, તેના તે સ્વર્ગમા દેવતાને
 પણ સુખની સ્થિતિ છે, એહવુ કેમ કહેવાય ? ॥ ૧૯ ॥

પ્રથમાનવિમાનસપદા ચ્યવનસ્યાપિ દિવો વિચિન્તનનાન્ ॥
 હૃદય ન દ્વિ યદ્વિદીર્યતે ઘુસદા તત્કુલિગાણુનિર્મિત ॥ ૨૦

અર્થ:—જેને વિમાન સપદા મોટી છે એના દેવતાને
 પણ ચ્યવન વેલાયે જે દુઃખ પ્રગટે છે, તે દુઃખથી દેવતાનુ હૃદય
 માત્ર ફાટતુ નથી, તેનુ કારણ જૈ તેમનુ હૃદય તે રજના પરમાણુએ
 કરી ઉત્પન્ન થયેલુ છે, તથી ઘણુ કઠણ છે, માટેજ ફાટતુ
 નથી ॥ ૨૦ ॥

વિપયેષુ રતિઃ શિવાર્થિનો ન ગતિપ્પસ્તિ ફિલાન્વિ-
 લાસ્વપિ ॥

ઘનનદનચદનાર્થિનો ગિરિભૂમિપ્પરદ્રુમેષ્વિવ ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—જેમ નિપિડ મદનમનના ચદનના ત્રિલેપનપાલાને
પર્વતની ભૂમિએ અથવા ઘીના કોફળ વૃક્ષે રતિ થતી નથી, તેમ
મોક્ષાર્થીને ત્રિપય ઉપર પ્રીતિ થતી નથી, તેમન મનુષ્ય તથા
સ્વર્ગપ્રમુદ સમગ્ર ગતિને ત્રિપે પણ પ્રીતિ થતી નથી ॥ ૨૧ ॥

इति शुद्धमस्ति स्थिराकृताऽपरवैराग्यस्य योगिनः॥
स्वगुणेषु वितण्णतावह परवैराग्यमपि प्रवर्त्तते ॥२२॥

અર્થ—એમ વિચારી શુદ્ધબુદ્ધિ સ્થિર કરીને જૈને ઘીના
વૈરાગ્યનો ગુણ પ્રગટો છે તમા યોગીને આત્મગુણને વધારે એવી
વૃણાના આગમરૂપ પરમ વૈરાગ્ય પ્રગટ થાય ॥ ૨૨ ॥

विपुलकिंपुलाकचारणप्रनलाशीविपमुत्थलब्धय ॥
न मदाय प्रिरक्तचेतसामनुपगोपनता. पलालवत् ॥ २३

અર્થ,—વિપુલલલ્ધિ, પુલાકલ્લલ્ધિ, ચારણલલ્ધિ, મ-
હાટીઆશીવિપયલલ્ધિ, પ્રમુદ અનેક લલ્ધિઓ જો પણ ઉપજે,
તોપણ તે વૈરાગી મુનિને અહંકાર મળી શકે નહીં, માત્ર એક
મુક્તિમુદ મિના ઘીના મુદને પલાર પુજરૂપ સ માને છે ॥ ૨૩ ॥

कलितातिशयोऽपि कांऽपि नो

विबुधाना मदरुदगुणव्रज ॥

अधिरु न विदन्त्यमो यतो

निजभावे ममुदचति स्वतः

॥ २४ ॥

અર્થ—પડિત તે કોડ મોટા અતિશયાદિ ગુણના સમૂહે
સહિત હાય, તોપણ મદ કરે નહીં, તેથી કાંઈ અધિકતા પણ ન
મળે, માત્ર પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવમાજ આનંદ પામે ॥ ૨૪ ॥

હૃદયે ન શિવેઽપિ લુબ્ધતા સદનુષ્ઠાનમસંગમગતિ ।
પુરુષસ્ય દશેયમિષ્યતે મહજાનદતરંગસગતા ॥ ૨૫ ॥

અર્થ:—પોતાના હૃદયને ત્રિપે મુક્તિસુખ ઉપર પણ લુબ્ધતા નથી, એક મદ્અનુષ્ઠાનરૂપ મહજાનંદના કણ્ઠોલને મલતી અમગાનુષ્ઠાનરૂપ પુરુષની જે દશા તેને ઢાંચે છે, પામે છે ॥૨૫॥

इति यस्य महामर्तिर्भवेदिह वैराग्यविलासभृन्मनः ॥
उपयति चरीतुमुच्चैस्तमुदारप्रकृतिं यशःश्रियः ॥२६॥

અર્થ:—વૈરાગ્યનિલામી પુરુષને ણી બુદ્ધિ ઉપજે છે ને તેના ઉદાર પ્રકૃતિચાલાને યશરૂપ જે લક્ષ્મી તે હર્ષ ધરીને વરવાને ઇચ્છે છે ॥ ૨૬ ॥ इतिश्री वैराग्य निषयाविकारः समाप्तः.

इति द्वितीय प्रपद्य समाप्तः ॥

મમતાત્યાગાધિકાર

નિર્ભયસ્યૈવ વૈરાગ્ય સ્થિરત્વમવગાહતે ॥

પરિત્યજેત્તતઃ પ્રાજ્ઞો મમતામત્યનર્થદા ॥ ૧ ॥

વિષયે, કિ પરિત્યક્તૈર્જાગર્તિ મમતા યદિ ॥

ત્યાગાત્ક્રુકમાપ્તસ્ય શુજગો નદિ નિર્વિષઃ ॥ ૨ ॥

અર્થે:—મમતા રહિત પ્રાણીને વૈરાગ્ય સ્થિરપણે રહે છે તે માટે શુદ્ધિવત્ પ્રાણિયે અનર્થદાયક જે મમતા તેને તજવી ॥ ૧ ॥ જેમ સર્પે કાચલી કાઢવાથી રિપ ગદિત થતો નથી, તેમ જેને મમતા જાગે છે તે રિપયનો ત્યાગ કરે તો પણ ત્યાગી થતો નથી ॥ ૨ ॥

કષ્ટેન હિ ગુણધામ પ્રગુણિકુરુને મુનિ ॥

મમતારાક્ષસી સર્વ ભક્ષયત્યેકહેલયા ॥ ૩ ॥

જતુક્રાત પશુકૃત્ય દ્રાગચિર્યાપધીન્નાત્ ॥

હવાયૈર્યજ્ઞમિ પત્ની મમતા ક્રોધયત્યહો ॥ ૪ ॥

અર્થ—જે ગુણસમૃદ્ધને મુનિરાજ ઘણા કષ્ટે કરી પ્રગટ કરે છે, તને મમતારૂપ રાક્ષસી એક કોલીયે રાહ જાય છે ॥ ૩ ॥ કેતુ આશ્રય છે કે વિચારાજ્ઞની પેરે મમતારૂપ સ્ત્રી તે જીરૂરૂપ ભર્તાગને પશુ જે મર્કટ તે રૂપ કરીને શીરપણે અનાનરૂપ જડી-બુટ્ટીના વલથકી ઘણે પ્રકારે નચારીને રમાડે છે ॥ ૪ ॥

અઃ પરમગે યાતિ જાયતે ચૈવ એવ હિ ॥

મમતોદ્રેકત, મય સગ્રહ કલયત્યથ ॥ ૫ ॥

વ્યાપ્રોતિ મહતી ભૂમિ વટર્બીજાથયા વટઃ ॥

તથૈકમમતાર્બીજાત્પ્રપચસ્યાપિ કલ્પના ॥૬॥

અર્થ—એકલો ચેતન પરમને જાય છે અને એકલોજ આ ભવે આવે છે, પણ મમતાને ગણ થડને રત્નાદેરીની પરે મિથ્યા સગવળ ન્યાત જાત ઘોરેની કલ્પના કર છે ॥ ૫ ॥ જેમ એક થડના રીજથકી ઘણી ધરતીયે થડ વ્યાપીને વિસ્તાર પામે છે, તેમ એક મમતાના રીજ થકી ઘણા પ્રપચની કલ્પના ઉઠે છે ॥ ૬ ॥

માતા પિતા મે આતા મે મગિની ઘણમા ચ મે ॥

પુત્રાઃ સુતા મે મિત્રાણિ જ્ઞાતયઃ મસ્તુતાશ્ચ મે ॥૭॥

ઇત્યેવ મમતાવ્યાર્થિ ચર્હમાન પ્રતિક્ષણ ॥

જન. શસ્નોતિ નોચ્છેત્તુ વિના જ્ઞાનમહૌપધ ॥ ૮ ॥

અર્થ—માતા, પિતા, ભાઈ, પેન, સ્ત્રી ં મર્મ માહરા છે, પુત્ર, પુત્રી, મિત્ર ં પણ માહરા છે, ન્યાતિ પરિચિત ં માહરા છે ॥ ૭ ॥ એ પ્રકારે મમતારૂપ રંગ દિવસે દિવસે વધતો જાય છે, તેને મટાડવાને કોઈ પણ જ્ઞાનરૂપ આપધ વિના મમર્થ થાતો નથી ॥ ૮ ॥

મમત્વેનૈવ નિઃશકુમારભાદૌ પ્રવર્ત્તતે ॥

કાલાકાલસમુત્થાયી ધનલોભેન ધાવતિ ॥ ૯ ॥

સ્વય યેષા ચ પોષાય ગ્રિયતે મમતાવશઃ ॥

હટામુત્ર ચ તે ન સ્યુમ્નાણાય શરણાય વા ॥૧૦॥

અર્થ—જેમ વેલા કપેલા ઉઠીને વિપ્ર પે મામા મોનુ લેવાને ગયો, તેની પરે એક મમતાયે કઠીને નિઃશકુમરુપે આરમમા

પ્રયત્ન છે, મમણશેઠ પારે ધનને લોમે કરી ઢાંડે છે ॥ ૯ ॥ પર-
મમમા હસાનુ કુટુમ શ્રમણ આધાર નથી, તો પણ કુટુમને પોપવાની
મમતામા રોદ પામે છે ॥ ૧૦ ॥

મમત્વેન ધત્તુ લોકાન પુષ્પાત્યેકોઽર્જિતર્થેન ॥

મોઢા નરકદુઃખાના તોત્રાણામેકુ જ્ય તુ ॥ ૧૧ ॥

મમતાન્ધો દિ યન્નાસ્તિ તત્પદ્યતિ ન પદ્યતિ ॥

જાત્યધસ્તુ યદસ્ત્યેતદ્વેદ હત્યનયોર્મહાન ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—પોતે જલો ધન મલગીને મમત્વે કરીને ઘણા
લોકને પુષ્ટિ કર છે, પણ પરમમમા આક્રા નારકીના દુઃખ
આગશે તેમજ જલોજ મોગયશે ॥ ૧૧ ॥ જીવ આગલો નથી,
પણ મમતાયે કરી નાસ્તિક પદાર્થને રાગ કરી માને છે, તેહને
મિઠ્યાદષ્ટિ અંધ કહીયે, કેમકે તેની ચર્મચતુ છે, તો પણ તે
ચતુષ્ કરી આત્મિક અર્થને નથી દેખતો, માટે જને દેખતાં પણ
આગલોજ જાણતો, અને જે જાતિઅંધ છે પણ જ્ઞાનીને સયોગે
આત્માર્થને જુએ છે, માટે જ બે પ્રકારના અધમા ઘણો
અંતર છે ॥ ૧૨ ॥

પ્રાણાનનિત્યતાધ્યાનાત્ પ્રેમભૂમ્ના તતોઽધિકા ॥

પ્રાણાપદ્મા પ્રિયા મત્સ્યા મોદતે મમતાવશા ॥ ૧૩ ॥

કુંદાન્યસ્થીની દશાનાન મુલ્લ શ્લેષ્મશ્લ વિધુમ્ ॥

માસગ્રથી કુર્ચૌ કુમ્ભો દૈમ્નો વેત્તિ મમત્વવાન ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—રાગ દિશાયે કરીને પ્રાણને અનિત્ય માને પણ
પ્રાણની લેનારી જે સ્ત્રી તેને મમતાને વશ થઈ વહ્નમ જાણીને હર્ષ
પામે છે ॥ ૧૩ ॥ તે સ્ત્રીના દાત યદપિ ઢાટકાના છે, તો પણ

તેને કુદકુલની કલિના જેવા જાણે, અને શ્લેષ્મ જે લાઠ તેણે
કરી ભરેલુ મુસ હોય તેને ચદ્રતુલ્ય પસાળે છે, અને સ્તન માસના
ગઠા છે તેને સોનાના કલગ સમાન લેરે છે, એ વાતો સર્વ
મમત્વને લીધે થાય છે ॥ ૧૪ ॥

મનસ્યન્યદ્વચસ્યન્યત્ ક્રિયાયામન્યદેવ ચ ॥

યસ્યાસ્તામપિ લોલાક્ષી સાધ્વી વેત્તિ મમત્વવાન ॥૧૫॥

યા રોપયત્યકાર્યેઽપિ રાગિણ પ્રાણસશયે ॥

દુર્વૃત્તા સ્ત્રી મમત્વાધસ્તા મુગ્ધામેવ મન્યતે ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—વલી તે સ્ત્રી કેરી છે ? જેના મનમા કોઈક હોય
અને રચનમા વલી મીજો કોઈક હોય, અને ભોગ તો વલી કોડ
મીજાની સાથેજ કરે એવી છે, તેને વેરાગી પુરુષ કહે છે જે એ
સ્ત્રીયકી સર્વ સર્થુ. ઇટલે સ્ત્રીને સર્વથા મુહી ગણે છે, પણ જે
પ્રાણી મમતાગ્રસ્ત છે, તે તો એવી ચચલ નેગપાલી સ્ત્રીને સર્વ
માને છે ॥ ૫ ॥ સ્ત્રી પોતાના રાગી ધણીને મરણ થાય છતાં
કામ મલાવે, અને તે પણ મમત્વે આઘલો પુરુષ તે કાર્ય દુટાડ-
પીટાડને કરે. વલી સ્ત્રી વ્યભિચારિણી હોય તો પણ તને મોલી
કરી માને, તે ઉપર એક દષ્ટાંત છે “ લાલી કઠ્ઠી ચાપડી
અગલા રેલમસેલ, જ્યાથી લાવ્યો લાકડી ત્યાની ત્યા
જઈ મેલ ” ॥ ૧૬ ॥

ચર્માઞ્ઠાદિતમાસાસ્થિવિષ્ણુમૃત્રપિઠરીપ્તપિ ॥

વનિતાસુ પ્રિયત્વ યત્તન્મમત્વ મિજૃમિત ॥ ૧૭ ॥

લાલયન્ બાલક તાતેત્યેવ ધ્રૂતે મમત્વગાન્ ॥

વેત્તિ ચ શ્લેષ્મણા પૂર્ણામણીમમૃતાચિતા ॥

અર્થ—મમત્વની વેષા તે ધૂલલીલા મરણી છે, તેને વગ્ન થઈ રહો છવો જે પુરુષ તે હાડ, માગ, ત્રિષા, મૂત્ર તથા ચર્મથી મદલી હાડલી જેવી સ્ત્રી ઉપર પ્રેમ કરે, મમત્વ ધરે છે ॥ ૧૭ ॥ વલી મમત્વે કમીને પોતાના પુત્રને રમાડે તે વપતે તને ગાપ ઘાપ કમી કહે, અને તે ગાલકુના હાથની આમલીયો શ્લેષ્મથી ભરી હોય તને અમૃત સમાન જાણે ॥ ૧૮ ॥

પકાર્ત્રેમપિ નિ શકા સુતમકાન્ન મુચ્ચતિ ॥

તદ્મધ્યેઽપિ મેમ્યત્ત્વ જાનાત્યથા મમત્વત્ ॥ ૧૯ ॥

માતાપિત્રાદિસન્નધોઽનિયતોઽપિ મમત્વત્ ॥

દૃઢભૂમિભ્રમવતા નૈયત્યેનાવભાસતે ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—મોહથી ગાલકુની માતા પોતાના ગાલકુન કાદવે ભર્યો હોય, તો પણ નિ શરૂપણ રોલામાથી મૂકતી નથી વલી ત્રિષાવે અશુચિ હોય, તો પણ તે ગાલકુને તની માતા મોહના વશથી પત્રિ ગણ છે ॥ ૧૯ ॥ જેમ ધરતી શાશ્વત દૃઢ છે, પણ ધતુરાના ફલ ભક્ષણ કરનાર પ્રાણીને ફર આવે છે, ત્યાર તને ધરતી પગલી જણાય છે તેમ માતાપિત્રાદિસ્નો મનઘ મમારમા અનાદિના શાશ્વત છે, પણ મોહપ્રદે મુક્તાણો પ્રાણી એમ કહ છે જે, માતા મરી ગઈ, હવે કમ યશે ? શી રીત ચાલશે ? ॥ ૨૦ ॥

ભિન્ના, પ્રત્યેકમાત્માનો વિભિન્ના પુદ્ગલા અપિ ॥

શૂન્યમસર્ગ ટત્યેવ ચ પઠ્યતિ સ પઠ્યતિ । ૨૧ ॥

અહતામમતે સ્વત્વસ્વીયત્ત્વભ્રમહેતુર્કં ॥

ભેદજ્ઞાનાત્પલાયેતે રજ્જુજ્ઞાનાદિવાહિભિ, ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—તેમ પ્રત્યેક જીવ પળ જુદા જુદા છે, અને ત કહ ગતિથી આવ્યા અને કહ ગતિયે જશે ? તેમ પુદ્ગલ પળ જુદા છે, તથા શરીરનો મગ પળ શૂન્ય છે, એ રીતે જે દેસે છે, તેને દેવતો જાણવો ॥ ૨૧ ॥ જેમ દોરડાનું જ્ઞાન યથે સર્પની મીતિ નાશ પામે છે, તેમ હું અને સ્ત્રી આદિક માહરી છે એવો મમત્વ થાય છે, તે ભ્રમહેતુ છે. તે ભ્રમ જ્ઞાનનજરે જાંખાથી નાશ પામે ॥ ૨૨ ॥

કિમેતદિતિ જિજ્ઞાસા તત્ત્વાભિજ્ઞાનસમુગ્ધી ॥
 વ્યાસગમેવ નોત્યાતુ દત્તે ક સમતાસ્થિતિઃ ॥૨૩॥
 પ્રિયાર્થિનઃ પ્રિયાપ્રાપ્તિં વિના કાપિ યથા રતિઃ ॥
 ન તથા તત્ત્વજિજ્ઞાસોસ્તત્ત્વપ્રાપ્તિં વિના કચિત્ ॥૨૪॥

અર્થ—એ મમારનો મનથ શું છે ? એમ આત્મતત્ત્વને સન્મુલ ઓલસવાની ઇચ્છા થડ એટલે મમતા તરત નાશ પામે. આત્મજ્ઞાની આગલ મમતા કિહા રહે ? ॥ ૨૩ ॥ જેમ કામી પુરુષ સ્ત્રીનો અર્થી થયો, તે સ્ત્રી પામ્યા વિના કોઈ પળ ઠેકાણે રતિ ન પામે, તેમ તત્ત્વનો જાણ પુરુષ પળ તત્ત્વ પામ્યા વિના ક્યાયે રતિ ન પામે ॥ ૨૪ ॥

અતઃ પવ હિ જિજ્ઞાસા વિષ્કમ્ભતિ મમત્વધીઃ ॥
 વિચિત્રાભિનયાક્રાંતઃ સમ્રાંત ઇવ લક્ષ્યતે ॥૨૫॥
 ધૃતો યોગો ન મમતા દૃતા ન સમતાઽઽદૃતા ॥
 ન ચ જિજ્ઞાસિત તત્ત્વ ગત જન્મ નિરર્થકમ્ ॥૨૬॥
 જિજ્ઞાસા ચ વિવેકશ્ચ મમતાનાશકાવુભૌ ॥
 અતસ્તાભ્યા નિશ્ચક્ષીયાદેનામધ્યાત્મવૈરિણી ॥૨૭॥

અર્થ—એ કારણ માટે તરુ જાણગાની ઇચ્છા કરી મમતાની શુદ્ધિ જેણે દવાગી છે તે પ્રાણી નિચિત્ર પ્રકારની નય-ગમ, ભગ, રચનાયે વ્યાપ્યો થકો સસારના સર્વ પદાર્થને સમ્રાત જાણે, એટલે દ્વંજાલયત્ જાણે ॥ ૨૫ ॥ જેણે જોગ પળ ઘર્યો નહીં, અને મમતા પળ હળી નહીં, તથા મમતા પળ આદરી નહીં, ઘલી શાસ્ત્ર જાણગાની ઇચ્છા પળ ન કરી, તેનો નરજન્મ નિષ્ફળ ગયો, એમ જાણતુ ॥ ૨૬ ॥ એક જાણગાની ઇચ્છા અને ઘીજો નિયેક એ બે મમતાને નાશ કરનારા છે તે માટે એ વેદ્યકી મમતાનો નિગ્રહ કરવો કારણ કે મમતા તે અધ્યાત્મની દુશ્મન છે ॥ ૨૭ ॥

इति ममता त्यागाधिकार अष्टम समाप्त ॥

સમતાધિકાર:

ત્યક્તાયા મમતાયા ચ સમતા પ્રયતે સ્વતઃ ॥

સ્ફટિકે ગલિતોપાધૌ યથા નિર્મલતાગુણઃ ॥ ૧ ॥

પ્રિયાપ્રિયત્વયોર્યથિર્વ્યવહારસ્ય કલ્પના ॥

નિશ્ચયાત્તદ્ વ્યુદાસેન સ્તૈમિત્ય સમતોચ્યતે ॥૨॥

અર્થ—હવે સમતા - આગ્રાનો અધિકાર રહે છે જેમ સ્ફટિકને ત્રિપે ઉપાધિપણુ ટલે, તેગારે નિર્મલતાપણુ વધે છે, તેમ જેગારે મમતાનો ત્યાગ થાય તેગારે પોતાની મેલેજ સમતા નિસ્તરે ॥ ૧ ॥ સસારને ત્રિપે પોતાને અર્થે કોઈ કામ પડે તેગારે એમ જાણે જે આ માહરો બહાલો છે અને આ દુશ્મન છે, પણ એ સર્વ વ્યવહાર કલ્પના છે, નિશ્ચયથી તો તે વ્યવહારનાશ કરી મધ્યસ્થપણું પામે, તેગારેજ સમતાગત કહેવાય ॥ ૨ ॥

તેષ્વેવ દ્વિપતઃ પુસસ્તેષ્વેવાર્યેષુ રજ્યતઃ ॥

નિશ્ચયાત્કિચિદિષ્ટ વાઽનિષ્ટ વા નૈવ વિચિત્તે ॥૩॥

એકસ્ય વિષયો યઃ સ્થાત્સ્વાભિપ્રાયેણ પુષ્ટિતઃ ॥

અન્યસ્ય દ્વેષ્યતામેતિ સ ણ્વ મતિભેદતઃ ॥ ૪ ॥

અર્થ—વ્યવહાર કલ્પનાગાલો તો જેને ત્રિપે દ્વેષ લાગે તેનેજ ત્રિપે પોતાના અર્થ સાધને કરી રાજી થાય, પણ જો નિશ્ચયથી વિચારે તો એમા કાઠ દૃષ્ટ નથી, તેમ અનિષ્ટ પણ નથી ॥૩॥ એક ત્રિપથ જે એક કાર્ય છે તે એક જળને પોતાની રુચિયે પુષ્ટકારી છે અને ત્રીજાને તથીજ દ્વેષ ઉપજે છે એ મતિ—કલ્પનાના ભેદ છે એમ જાણવું ॥ ૪ ॥

અર્થ—એ કારણ માટે તરત જાણવાની ઇચ્છા કરી મમતાની પુદ્ધિ જેને દગારી છે તે પ્રાણી વિચિત્ર પ્રકારની નય-ગમ, ભગ, રચનાય વ્યાપ્યો થકો સમારના સર્વ પદાર્થને સમ્રાત જાણે, એટલે હૃદયનાલગત જાણે ॥ ૨૫ ॥ જેણે જોગ પણ ઘર્યો નહીં, અને મમતા પણ હણી નહીં, તથા સમતા પણ આદરી નહીં, વલી શાસ્ત્ર જાણવાની ઇચ્છા પણ ન કરી, તેનો નરજન્મ નિષ્ફળ ગયો, ઇમ જાણતુ ॥૨૬॥ એક જાણવાની ઇચ્છા અને રીતો વિવેક એ બે મમતાને નાશ કરનારા છે તે માટે એ ચેતુષ્કી મમતાનો નિગ્રહ કરવો કારણ કે મમતા ત અધ્યાત્મની દુશ્મન છે ॥ ૨૭ ॥

इति ममता त्यागाधिकारः अष्टम समाप्त ॥

સમતાધિકાર:

ત્યક્તાયા મમતાયા ચ સમતા પ્રથતે સ્વતઃ ॥

સ્ફટિકે ગલિતોપાર્થો યથા નિર્મલતાગુણઃ ॥ ૧ ॥

પ્રિયાપ્રિયત્વયોર્યથિર્વ્યવહારસ્ય કલ્પના ॥

નિશ્ચયાત્તદ્ વ્યુદાસેન સ્તૈમિત્ય સમતોચ્યતે ॥૨॥

અર્થ—હવે સમતા આગ્રાનો અધિકાર કહે છે જેમ સ્ફટિકને ત્રિપે ઉપાધિપણુ ટલે, તેવારે નિર્મલતાપણુ ગથે છે, તેમ જેવારે મમતાનો ત્યાગ થાય તેવારે પોતાની મેલેજ સમતા વિસ્તારે ॥ ૧ ॥ સસારને ત્રિપે પોતાને અર્થે કોડ કામ પડે તેવારે એમ જાણે જે આ માહગે વહાલો છે અને આ દુશ્મન છે, પણ એ સર્વ વ્યવહાર કલ્પના છે, નિશ્ચયથી તો તે વ્યવહારનાશે કરી મધ્યસ્થપણુ પામે, તેવારેજ સમતાગત કહેવાય ॥ ૨ ॥

તેષ્વેવ દ્વિપતઃ પુસસ્તેષ્વેવાર્થેષુ રજ્યતઃ ॥

નિશ્ચયાત્કિચિદિષ્ટ ઘાઽનિષ્ટ વા નૈવ ચિત્રતે ॥૩॥

એકસ્ય વિષયો યઃ સ્થાત્સ્વાભિપ્રાયેણ પુષ્ટિતઃ ॥

અન્યસ્ય દ્વેષ્યતામેતિ મ એવ મતિભેદતઃ ॥ ૪ ॥

અર્થ—વ્યવહાર કલ્પનામાલો તો જેને ત્રિપ દ્વેષ લાગે તેનેજ ત્રિપે પોતાના અર્થ સાધને કરી રાજી થાય, પણ જો નિશ્ચયથી ત્રિચારે તો એમા કાઢ ડટ નથી, તેમ અનિષ્ટ પણ નથી ॥૩॥ એક ત્રિપય જે એક કાર્ય છે તે એક જગને પોતાની રુચિયે પુષ્ટકારી છે અને ત્રીજાને તથીજ દ્વેષ ઉપજે છે એ મતિ—કલ્પનાના ભેદ છે એમ જાણવું ॥ ૪ ॥

વિકલ્પકલ્પિત તસ્માદ્વ્યમેતન્ન તાત્ત્વિક ॥

વિકલ્પોપરમે તસ્ય દ્વિત્યાદિવદુષ્કષયઃ ॥ ૫ ॥

સ્વપ્રયોજનમસિદ્ધિઃ સ્થાયતા મામતે યદા ॥

યદિરર્થપ્ત મકલ્પમસુત્યાન તદા હત ॥ ૬ ॥

અર્થ—જેમ અનિષ્ટ એ વિકલ્પની કલ્પનાધી છે, એ વેનેન રાગદ્વેષ જાણરા પણ એમા કાદ તત્ત્વ નથી જો મનથી વિકલ્પ જાય તો રાગદ્વેષ એ થેદુ દૂર યાય ॥ ૫ ॥ પોતાના પ્રયોજનની મિદ્ધિ જેગારે પોતાને સ્વાધીન થાય, તેગારે ચાહગના અર્થસકલ્પનો ઉઠાવ નાશ પામ ॥ ૬ ॥

લબ્ધે સ્વભાવે કઠસ્યસ્પર્શન્યાયાદભ્રમક્ષયે ॥

રાગદ્વેષાનુપસ્થાને સમતા સ્પાદનાદ્દતા ॥ ૭ ॥

જગજ્જીવેષુ નો ભાતિ દ્વૈવિધ્ય કર્મનિર્મિત ॥

યદા શુદ્ધનયસ્યિત્યા તદા સામ્યમનાદત ॥ ૮ ॥

અર્થ—જેમ કઠ ઉપર રહતુ સુરર્ણ માશ્વાત્ દેવાય છે તેમ સ્વામારિકગુણ પામ થકે ત્રિમારિક ભ્રમણા દૂર જાય, તેગારે રાગદ્વેષ ડઠી દૂર થાય અને સમતા વિશેષ વધે ॥ ૭ ॥ જગતના જીવને ત્રિવે કર્મનુ ત્રિચિત્રપણુ છે, માટે તે ત્રિમારપણુ મારુ નરસુ કહરાની રીતે જેગારે ન ભાસે તગારે શુદ્ધનયનમા રહ્યો થકો પ્રવલ સમતાને પામ ॥ ૮ ॥

સ્વગુણેભ્યોઽપિ કૌટસ્થ્યા દેકલ્પાધ્યવસાયતઃ ॥

આત્મારામ મનો યસ્ય તસ્ય સામ્યમનુત્તર ॥ ૯ ॥

સમતાપરિપાકેસ્પાદિપય ગ્રહશૂન્યતા ॥

યયા વિશદયોગાના વામીચિદનતુત્યતા ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—પોતાના ગુણથકી પોતાનો આત્મા સાક્ષી કરીને
 એક શુદ્ધ અધ્યયમાયથકી આત્માને ત્રિપે જેનું મન રમે છે, તેની
 સમતા અનુત્તર કહિયે ॥ ૯ ॥ એમ જેને પાકી સમતા થઈ તેનું
 ત્રિપયરૂપ ઘર સૂચુ થયું, એમ જે મુનિને નિર્મલ સમતા યોગ પ્રગટયો,
 તે મુનિને કુઠારે ફળી કોર છેદે અથવા ચઢને ફળી કોર પૂજે તે
 વેહુ તુલ્ય છે ॥ ૧૦ ॥

किं स्तुमः समता साधौ या स्वार्थप्रगुणीकृता ॥

वैराणि नित्यवैराणामपि दृत्युपतस्थुषाम् ॥ ११ ॥

किं दानेन तपोभिर्चा यमैश्च नियमैश्च कि ॥

एकैव समता मेव्या तरीः ससारचारिधौ ॥ १२ ॥

અર્થ—એના સાધુની સમતાના શુ વચાણ કરિયે ? જેને
 પોતાના આત્માની સિદ્ધિ કરવાને સમતા આદરી, એહના મુનિ તે
 સમતારૂપ ઘરમા રહેતા ચકા આ ભવના તથા આગલા કંડક ભવ
 તે સર્વ ભવના વૈરમાને ટાલી નાસે છે, જેમ નિત્ય પાસે વસતા
 થકા કુતરા અને માજારી કે० ત્રિલાહી તેમના વૈર વળ શમી જાય
 તેહની પેરે જાણતું ॥ ૧૧ ॥ કપટી વેશ ધારણ કરનારી શું વાય ?
 તથા ઘણી તપસ્યાય વળ શુ વાય ? બલી મૌન ધારી અતીતની
 પેરે ડદ્રિયદમન કીધે શુ વાય ? અને વ્રત ધારણફરે વળ શુ વાય ?
 માત્ર એક સમતા જે સમારૂપ સમુદ્ર તરવામા નૌકા જેવી છે, તેનું
 જ સેવન કરવું તેહિ જ શ્રેષ્ઠ છે ॥ ૧૨ ॥

दूरे स्वर्गसुखं मुक्तिपदवी मा दवीयसी ॥

मनःसनिहितं दृष्टं स्पष्टं तु समतासुखं ॥ १३ ॥

दृशोः स्मरविषं शुष्येत् क्रोधतापः क्षयं व्रजेत् ॥

औदत्यमलनाशः स्यात्समतामृतमज्जनात् ॥ १४ ॥

અર્થ—દેવલોકના સુગ તો દૂર છે વલી મોક્ષ પટ્ટી તે તો મોટી છે, અને ગમસ્થિતિને હાથ છે, તેમને મનની પાસે પ્રગટપણે દેવોએ એવી સમતાનુ સુગ તે શુ સોડુ છે ? ॥ ૧૩ ॥ સમતારૂપ અમૃતકુડમા સ્નાન કરાના પ્રમાયથી આગયતી કદ-પેરૂપ દર્પણુ ત્રિપ મોષાડ લાય છે, ક્રોધમ્મ તાપ નાશ પામે જે, ઉદ્ધતાડ રૂપી મેલ તે પણ દૂર થાય છે ॥ ૧૪ ॥

જરામરણદાવાગ્નિજ્વલિતે ભવકાનને ॥

સુત્વાય સમતૈરેવ પીયુષધનટ્ટિયત્ ॥ ૧૫ ॥

આશ્રિત્ય સમતામેકા નિર્મતા ભરતાદય. ॥

ન દિ કષ્ટ મનુષ્ઠાનમમૃત્તેષા તુ કિંચન ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—જન્મ, જરા, મરણરૂપ દાવાતલે કરી ધલતુ એવુ સમારૂપ જન તેમા સમતાનુ જે સુગ છે તે અમૃતના ઘર સાદ સરસુ જાણતુ ॥ ૧૫ ॥ ચિત્રશાલી મધ્યે એક જ સમતાને અવલગતા ભરતરાના જાડિ આઠ પાટ કરલ પાત્રીને મિદ્ધ થયા પણ તેમને કષ્ટક્રિયા કાદ પણ કરતી પહી નહી, એકરી જ સમતા છે ॥ ૧૬ ॥

અર્ગલા નરકદ્વારે મોક્ષમાર્ગસ્ય દર્શિકા ॥

મમતા ગુણરત્નાના મગ્નદે રોષ્ટણાગ્નિ ॥ ૧૭ ॥

મોહાચ્છાદિતનેત્રાણામાત્મરૂપમવડયતા ॥

દિન્યાજનશલાકેઽ સમતા દોષનાશકૃત્ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—વલી મમતા તે નરકને પ્રારણે મોગલ જેરી છે, અને મોક્ષમાર્ગની દીપ્તિ છે વલી ગુણરૂપ રત્નનો સંગ્રહ કરવાને રોષ્ટણાચલ પર્યતની શ્વેતિકા મરિચી છે ॥ ૧૭ ॥ જેના નેત્ર

મોઢપડે ઢકાયા છે અને જે પોતાના સ્વસ્પને જોડ શકતા નથી, તેને દિવ્ય અજન આજ્ઞાને સમતા તે શલાકારૂપ છે, અને અજ્ઞાનના પડલને છેદનારી છે ॥ ૧૮ ॥

ક્ષણ ચેતઃ સમાકૃપ્ય સમતા યાદિ સેવ્યતે ॥

સ્થાત્તદા સુખમપ્યસ્ય યદ્વક્તુ નૈવ પાર્યતે ॥ ૧૯ ॥

કુમારી ન યથા વેત્તિ સુખ દયિતભોગજ ॥

ન જાનાતિ તથા લોકો યોગિના સમતાસુખ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—જે પ્રાણી એક ક્ષણમાત્ર મનને રેચીને સમતાને સેવે, તે પ્રાણીને એટલું સુખ પ્રગટે, જેહનો મુખે કહેતા થકા પાઠ આવે નહીં ॥ ૧૯ ॥ જેમ કુમારિકા ભરતારના સુરને જાણતી નથી. તેમ લોકો પણ મુનિરાજની સમતાના સુરને જાણતા નથી ॥ ૨૦ ॥

નતિસ્તુત્યાદિકાશ માશરસ્ત્રીઞ્ચ. સ્વમર્મભિત્ ॥

સમતાવર્મગુપ્તાના નાર્ત્તિકૃત્સોઽપિ જાયતે ॥ ૨૧ ॥

પ્રચિતાન્યપિ કર્મ્માણિ જન્મના કોટિકોટિભિઃ ॥

તમાસીવ પ્રભા ભાનોઃ ક્ષિણોત્તિ સમતા ક્ષણાત્ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—જેણે સમતાનું ઘરતર પહર્યું છે તેને નમસ્કાર, સ્તુતિ, પૂજા, લાભ, પરદ્રવ્યની ઇચ્છાદિરૂપ જે પોતાનાજ મર્મને લાગનારા એવા જે તીક્ષ્ણ વાણો તે પીડા કરી શક્તા નથી ॥ ૨૧ ॥ જેમ સૂર્ય કિરણના પ્રકાશથી અઘઠાર નાશ પામે છે તેમ કોટિ કોટિ મરના પ્રાણીના નિમિટ્તચિત્ત જે પાપકર્મ છે તે સમતાવડે એક ક્ષણમા નાશ પામ છે. ॥ ૨૨ ॥

અન્યલિંગાદિમિદ્ધાનામાધાર સમતૈવ હિ ॥

રત્નત્રયફલપ્રાપ્તેર્યયાસ્વાદ્ધાવજૈનતા ॥ ૨૩ ॥

જ્ઞાનસાફલ્યમેયૈવ નયસ્થાનાવતારિણઃ ॥

ચદન ચહ્નિનેવ સ્યાત્ કુગ્રહેણ તુ ભસ્મ તત્ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—જે અન્યલિંગી મિદ્ધ યયા તે પણ દ્રવ્યથી મોઢા
ફલ સાધતા થકા રત્નત્રયના ફલની પ્રાપ્તિપટે માગથી જૈનપણ
પામ્યા માટે તે અન્યલિંગીઓને પણ સમતા તે એક આધારભૂત
હતી ॥ ૨૩ ॥ જા નયસ્થાનકે ઉતારી જોઈયે તો, એ સમતાન
જ્ઞાનનું ફલ છે, ને જેમ જ્ઞાનપટે ભરતાપ શમે છે તમ મમતારૂપ
ચદનૈ કરી ભરતાપ શમી જાય છે, પણ કુગ્રહ કં. કદાગ્રહ
અજ્ઞાનરૂપ અપિપટે તો સમતારૂપ ચદન ચલી ભસ્મ થાય છે ॥ ૨૪ ॥

ચારિત્રપુરુષપ્રાણા સમતાગ્ન્યા ગતા યદિ ॥

જનાનુધાવનાવંશસ્તદા તન્મરણોત્સવ ॥ ૨૫ ॥

સત્પત્ર્ય સમતામેકા સ્યાત્કુષ્ટમનુષ્ઠિત ॥

તદીપ્તિતત્કર નૈવ વીજમુક્તમિવોપરે ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—જા સસારરૂપ ગામને ત્રિપ સર્વ લોક ત્રયત્રિવ્ય
કરતા દોઢાદોઢ કરે છે, ત શુ છે ? તે કહે છે, ક જેનાર
ચારિત્રરૂપી પુરુષ મરણ પામ્યો, તેનારે સમતારૂપી પ્રાણ પણ જતા
રહ્યા પછી તેના મૃત વાર્યનો ઉત્સવ, પાથરણા, સ્નાનમ્મતક વગેરે
કરવાને જાણે એ લોકો દોઢાદોઢ કરે છે એમ સમજવું ॥ ૨૫ ॥
જેમ ઉપર ક્ષેત્રમા વીજ વાગ્યું તે કાપે કરીને પણ ફલે નહી,
તમ એક સમતાને છોડી જે પ્રાણી કદ ક્રિયા કરે છે તેને રૂઢુ
ફલ આગલ મલાતું નથી ॥ ૨૬ ॥

ઉપાયઃ સમતૈવેકા મુક્તેરન્યઃ ક્રિયાભરઃ ॥

તત્તત્પુરુષભેદેન તસ્યા એવ પ્રસિદ્ધયે ॥ ૨૭ ॥

દિડ્માત્રદર્શને શાસ્ત્રવ્યાપારઃ સ્યાન્ન દૂરગઃ ॥

અસ્યાઃ સ્વાનુભવઃ પાર સામર્થ્યાલ્યોઽવગાહતે ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—મુક્તિનો ઉપાય તો એક સમતા છે. બાકી ક્રિયા કષ્ટ સર્વ આડગર છે, તે પુરુષને ભેદેકરી એટલે તપ, જપ સર્વ સમતાની પ્રસિદ્ધિ છે પુરુષ ભેદ તે ગૃહસ્થ અને મુનિને શીલે છે, એટલે ક્રિયા કરવામા ગૃહસ્થ તથા મુનિનો વ્યવહાર જુદો છે, પણ તે બેઉની ક્રિયા સમતાયેં વણાળી એવી શાસ્ત્રની આજ્ઞા છે ॥ ૨૭ ॥ શાસ્ત્રના ઉપદેશ તો જેમ કોડ આગલીગઢે માર્ગ થતાયે, પણ પોતે કાઠ સાથે આવે નહી, તેમ દિશિમાત્રને બતાવે એવા છે, પણ જે શાસ્ત્ર મામલીને પોતાના અનુભવમા લાવી પોતાને સામર્થ્યે કરી પથ અગાહે, તેજ ભવાટવીનો પાર પામે ॥ ૨૮ ॥

પરસ્માત્ પરમેષા યન્નિગૂઢ તત્ત્વમાત્મનઃ ॥

તદધ્યાત્મપ્રસાદેન કાર્યોઽસ્યામેવ નિર્ભરઃ ॥ ૨૯ ॥

અર્થ—પરપુદ્લાદિક વસ્તુ તે આત્માની નથી, અને દેવતાથી આત્મા પરમ પવિત્ર છે, આત્માને વિષે આત્મતત્ત્વ ગુપ્ત છે, માટે અધ્યાત્મને પ્રસાદે કરી સમતાને વિષે હર્ષ ઉછાસ કરવો ॥ ૨૯ ॥

॥ ઇતિ સમતાધિકારઃ નમઃ સમાપ્તઃ ॥

સદનુષ્ઠાનાધિકારઃ

પરિશુદ્ધમનુષ્ઠાન જાયતે સમતાન્વયાત્ ॥

રુતરુક્ષોદસકાતે. કલુષ સલિલ યથા ॥ ૧ ॥

વિષ ગરલાન્નનુષ્ઠાન તદ્દેતુરમૃત પર ॥

ગુરુસેવાયનુષ્ઠાનમિતિ પચવિધ જગુ. ॥ ૨ ॥

અર્થઃ—જેમ વતકફલ્લના ચૂર્ણને યોગે ઢોહલુ પાણી નિર્મલ થાય તેમ સમતાના યોગથી શુદ્ધ અનુષ્ઠાન પ્રગટ થાય છે ॥ ૧ ॥
ત્રિપાનુષ્ઠાન, ગરલાનુષ્ઠાન, અન્યોન્યાનુષ્ઠાન, તદ્દેતુઅનુષ્ઠાન ને અમૃ-
તાનુષ્ઠાન એ પાંચ અનુષ્ઠાન ગુરુસેવાદિક કરણીમા કહ્યા છે ॥ ૨ ॥

આહારોપધિપૂર્જાદ્વિપ્રાશ્રુત્યાશસયા કૃત ॥

શીઘ્ર મધિસ્તદ્દન્તૃત્વાદ્વિપાનુષ્ઠાનમુચ્યતે ॥ ૩ ॥

સ્થાવર જગમ ચાપિ તત્ક્ષણ મક્ષિત વિષ ॥

યથા દતિ તથેદ મધિસ્તમૈદ્દિકભોગતઃ ॥ ૪ ॥

અર્થઃ—મિથાન ભોજનની લાલચે, વસ્ત્રની લાલચે, પૂજાની લાલચે, દોલતની રુચ્છાએ, જે વપ જપ કષ્ટક્રિયા કરે તે ક્રિયા પોતાના શુભ ચિત્તની દષ્ટનારી છે એનું નામ વિષઅનુ-
ષ્ઠાન જાણતું ॥ ૩ ॥ સ્થાવર ત્રિપ તે સોમલ જાણતું અને નંગમ ત્રિપ સર્પાદિકનું જાણતું, એ બેઝમાથી એક વિષ સ્વાધાથી તરત મરે છે તેમ ભોગામિલાપે ક્રિયા કરવી તે શુભ ચિત્તને દષ્ટ છે ॥ ૪ ॥

દિવ્યભોગામિલાપેણ કાલાતરપરિક્ષયાત્ ॥

સ્નાદ્યષ્ટફલસપૂર્ત્તર્ગરનુષ્ઠાનમુચ્યતે ॥ ૫ ॥

यथा कुद्रव्यसंयोगजनित गरमजितम् ॥

विष कालातरे हति तथेदमपि तत्त्वतः ॥ ६ ॥

अर्थः—जे देवेंद्रादिकना सुख परभने पामपानी इच्छा करीने तपस्या करे ते प्राणी कालातरे नरकगति पामे, कष्ट करीने अणदीठा फलनी वाछ्छा करे तेने गरलानुष्ठान कहेवु ॥ ५ ॥ जेम गडी चूर्ण प्रमुख निर्मल द्रव्यने सयोगे प्रगट थतु त्रिप ते गरल-नामा त्रिप कहियें, ते घणा दिवम कष्ट पमाडी मारे छे, तेम ए ण तत्तथी नर्क फलनी प्राप्ति करे छे ॥ ६ ॥

निषेधायानयोरेव विचित्रानर्थदायिनोः ॥

सर्वत्रैवानिदानत्वं जिनेन्द्रः प्रतिपादित ॥ ७ ॥

प्रणिधानाद्यभावेन कर्म्मनिध्यवसायिनः ॥

समृद्धिष्ठमप्रवृत्ताभमननुष्ठानमुच्यते ॥ ८ ॥

अर्थः—अनेक प्रकारे महा अनर्थ उपजावे एवा ए पूर्वोक्त ने अनुष्ठाननो निषेध करवाने समस्त तीर्थकरे नियाणु वर्जयानु कहु छे ॥ ७ ॥ प्रणिधानादिकने अभावे कर्म जे क्रिया तेमा अध्यवसाय रहित के० शून्यपणे समृद्धिष्ठमनी परे शून्य मननी प्रवृत्तिये अथवा देखादेखीये जे क्रिया करे ते अन्योन्यानुष्ठान कहिये ॥ ८ ॥

ओघसज्जात्र सामान्यज्ञानरूपा निबधन ॥

लोकसज्जा च निर्दोषसूत्रमार्गानपेक्षिणी ॥ ९ ॥

न लोक नापि सूत्र नो गुरुवाचमपेक्षते ॥

अनन्यवसित किंचित्कुरुते चौपसजया ॥ १० ॥

अर्थः—इहा सामान्य प्रकारे ज्ञानरूपनु कारण न गयेपे, ते ओघसज्जा प्रवाहरूप कहिये, तेथी निर्दोष सूत्रना मार्गनी अपेक्षा

મિના લોક દેસાદેસીયે ક્રિયા કરે અથવા ઉપયોગશૂન્ય થકા જે ક્રિયા કરે તે અન્યોન્યાનુગ્રાહ છે ॥ ૯ ॥ એટલે લોકની રીત મિના અને સૂત્રની તથા ગુરુના ઁચનની અપેક્ષા મિના ઉપયોગ-શૂન્યપણે જે કાઈ કરતુ તેનુ નામ ઓઘસના છે ॥ ૧૦ ॥

શુદ્ધસ્યાન્વેષણે તીર્થાચ્છેદ સ્યાદિતિવાદિના ॥

લોકાચારાદરશ્રદ્ધા લોકમર્જેતિ ગીયતે ॥ ૧૧ ॥

શિક્ષિતાદિપદોપેતમપ્યાયશ્યકમુચ્યતે ॥

દ્રવ્યતો ભાવનિર્મુક્તમશુદ્ધસ્ય તુ કા કયા ? ॥ ૧૨ ॥

અર્થ:—જો અત્યંત શુદ્ધ માગે સોલગા જઈએ, તો તીર્થનો ઉચ્છેદ થાય, માટે લોકના આચાર ઉપર આદર—શ્રદ્ધા કરવી, જેમ ચાલે તેમ ચાલગા દીજે, એવા વચન સોલતા જે લૌકિક આચારે પ્રસંતે તેનું નામ લોકમર્જા છે ॥ ૧૧ ॥ અને શિક્ષા-ગ્રહણ, આસેન તથા પદસપદાયે સહિત માગશૂન્યપણે જે આર શ્યક કર તે પણ દ્રવ્ય આશ્યક કહ્યુ છે, તો જે અશુદ્ધ કરે તેની તો શી વાત કહિયે ? ॥ ૧૨ ॥

તીર્થાચ્છેદમિયા હતાવિશુદ્ધસ્પેષ ચાદરે ॥

સૂત્રક્રિયાવિલોપ સ્યાદ્ગતાનુગતિરુત્વતઃ ॥ ૧૩ ॥

ધર્મોદયતેન કર્તવ્ય કૃત વત્તુભિરેવ ચેત્ ॥

તદા મિથ્યાદૃશા ધર્મા ન ત્યાજ્ય સ્યાત્કદાચન ॥ ૧૪ ॥

અર્થ —તીર્થનો ઉચ્છેદ થાય, તેના મયથી અશુદ્ધ ત્રિયાન ત્રિય માહરીમા પ્રગાહની પેરે ગતાનુગતિકપણે આદર કરતા કાઈ પરમાર્થ જાણે નહીં અને જ્ઞાનક્રિયાનો નાશ કરે ॥ ૧૩ ॥ વળી ધર્મનો અર્થો વદને ઇમ કહેશો કે જે ઘણા જન

કા તે આપણે પણ કરતુ, તો મિથ્યાત્વધર્મના ઘણા સેવનાર છે,
માટે તે પણ કોઈ કાલે ડડાશે નહીં એમ ઠયું ॥ ૧૪ ॥

તસ્માદ્ગતાનુગત્યા યત્ ક્રિયતે સૂત્રવર્જિત ॥

ઔઘતો લોકતો યા તદનનુષ્ઠાનમેવ હિ ॥ ૧૫ ॥

અકામનિર્જરાગત્વ કાયક્લેશાદિહોદિતમ્ ॥

સકામનિર્જરા તુ સ્યાત્ સોપયોગપ્રવૃત્તિઃ ॥ ૧૬ ॥

અર્થઃ—માટે સૂત્રની શૈલી રહિતપણે ગતાનુગતિરૂપણે
ઓપસનાયે અથવા લોકમજાણે જે કરતુ તેને અન્યોન્યાનુષ્ઠાન
કહેતુ ॥ ૧૫ ॥ જે અજ્ઞાનપણે કાયક્લેશ કરે તેને અકામનિર્જરા
કહેતી, અને ઉપયોગ સહિત જ્ઞાનક્રિયા કરતી તેનુ નામ સકામ-
નિર્જરા છે ॥ ૧૬ ॥

મદનુષ્ઠાનરાગેણ તદ્દેતુર્માર્ગગામિના ॥

एतच्च चरमावर्त्तं ऽनोपयोगादेर्विना भवेत् ॥ ૧૭ ॥

धर्मयौवनकालोऽयं भवयालदशापरा ॥

अत्र स्यात्सक्रियारागोऽन्यत्र चासत्क्रियादर; ॥ ૧૮ ॥

અર્થઃ—માર્ગાનુસારીપુરુષ શુદ્ધ ક્રિયાનુષ્ઠાનને રાગે કરી
જે કરે તે તદ્દેતુઅનુષ્ઠાન કહેવાય, તે જેવારે છેલુ પુદ્ગલ પરાવર્ત
રહે, તેવારે જે ક્રિયા કરે તે અનુપયોગે ન કરે. માટે એ અનુષ્ઠાન
પણ તેવારેજ હોય ॥ ૧૭ ॥ છેલ્લે પુદ્ગલ પરાવર્તે જેવારે તદ્દેતુ
અનુષ્ઠાન પ્રગટે તેવારે એ ધર્મનો યોગનકાલ પ્રગટ્યો; અને સંસા-
રમા બાલદશા હતી તે મટી ગઈ એમ જાણવું એ અનુષ્ઠાને શુદ્ધ
ક્રિયાનો રાગ ઉપજે છે, અને પૂર્વના ઘ્રણ અનુષ્ઠાને અશુદ્ધ ક્રિયાનો
આદર ઉપજે છે ॥ ૧૮ ॥

ભોગરાગાદૃ યયા યૂનો યાલક્રીડાઽગ્નિલા દ્વિયે ॥

ધર્મયૂનસ્તથા ધર્મરાગેણામત્કિયાદ્વિયે ॥ ૧૯ ॥

ચતુર્થ ચરમાવર્ત તસ્માદ્ધર્માનુરાગતઃ ॥

અનુષ્ઠાન વિનિર્દિષ્ટ ધોજાદિકમમગત ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—જેમ યુગાન્ પુરુષ મોગનો મિલાગી થાય છે તે ચાલક્રીડાથી લજરાય છે, તેમ ધર્મ યોગનકાલગ્રવ પુરુષ ધર્મના રાગે કરી અશુદ્ધ ક્રિયાથી લજરાય છે ॥ ૧૯ ॥ તે માટે તે ધર્મના અનુરાગથી ચરમ પુદ્ગલ પરામર્ત્તજ સદેતુ નામે ધોયું અનુષ્ઠાન કયુ છે, પણ ધીનાત્મિક જે મમકિત તો તે અમંગ કે. અપ્રાપ્ત છે ॥ ૨૦ ॥

ધોજ ચેદ્ જનાન્ દષ્ટ્વા શુદ્ધાનુષ્ઠાનકારિણઃ ॥

બહુમાનપ્રશંસાભ્યા ચિકીર્ષા શુદ્ધગોચરા ॥ ૨૧ ॥

તસ્યા ળ્વાનુયધશ્ચાકલકઃ કીર્ત્યતેઽદ્યુરઃ ॥

તદ્દેત્વન્વેષણા ચિત્રા સ્કથરૂપા ચ વર્ણિતા ॥૨૨॥

અર્થ —જ્ઞા મમકિતરૂપ ધોજ તો તેનારે થાય કે જેનારે શુદ્ધ ક્રિયા કરતા જીગોને દેસીને બહુમાન પ્રશંસા કરે, અને આગમપ્રધિરાગે પોતે પણ જ્ઞાને શુદ્ધ પ્રિધિગોચર હોય તેનારે સમકિત ઉપજે છે ॥ ૨૧ ॥ જ તદ્દેતુઅનુષ્ઠાનનો અનુવંધ જે શુદ્ધ પર્ણિમન તે કલક રહિત અદ્યુર કહિયે, અને તદ્દેતુઅનુષ્ઠાનની સોલ કરી તે નાના પ્રકારનો મ્કથ કહિયે ॥ ૨૨ ॥

પ્રવૃત્તિસ્નેષુ ચિત્રા ચ પત્રાદિસદૃશી મતા ॥

પુષ્પ ચ ગુરુયોગાદિદેતુસપીત્તિલક્ષણ ॥ ૨૩ ॥

ભાવધર્મસ્ય સપત્તિર્યા ચ સદેશનાદિના ॥

ફલ તદ્વ વિજેય નિયમાન્મોક્ષસાધક ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—તે મધ્યે પ્રવર્તેલુ તે રૂપ વિચિત્ર પ્રકારના પાન જાળયા, અને સદ્ગુરુના યોગવડે સ્વર્ગમા સુખસપદા પામતી તે રૂપ ફૂલ જાળયા ॥ ૨૩ ॥ જેવારે ગુરુ પાસે દેશના સામઢીને ભાવધર્મરૂપ સપદા પામે તે ફલ કહિયે, તે ફલ મોક્ષ-સાધનરૂપ છે એમ જાણવુ ॥ ૨૪ ॥

સહજો ભાવધર્મા હિ શુદ્ધશ્વદનગધવત્ ॥

ઁતદ્ગર્ભમનુષ્ઠાનમમૃત સપ્રચલ્યતે ॥ ૨૫ ॥

જૈનીમાજ્ઞા પુરસ્કૃત્ય પ્રવૃત્ત ચિત્તશુદ્ધિતઃ ॥

સંવેગગર્ભમત્યતમમૃત તદ્વિદો ચિદુઃ ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—સહજ સ્વાભાવિક જે ભાવધર્મ છે તે તો ચઢનની સુગધ સમાન છે. તે સહિત જે અનુષ્ઠાન ક્રિયા કરતી તેનુ નામ અમૃતાનુષ્ઠાન છે ॥ ૨૫ ॥ પ્રશ્નની આજ્ઞાવડે મનશુદ્ધિયે પ્રવર્તે અને અત્યંતપણે સંવેગગુણે સહિત હોય તેને ગળધરાદિક અમૃતાનુષ્ઠાન કહે છે ॥ ૨૬ ॥

શાસ્ત્રાર્થાલોચન સમ્યક્ પ્રણિધાન ચ કર્મ્મણિ ॥

કાલાત્રગાવિપર્યાસોઽમૃતાનુષ્ઠાનલક્ષણ ॥ ૨૭ ॥

દ્વય હિ સદનુષ્ઠાન ત્રયમત્રાસદેવ ચ ॥

તત્રાપિ ચરમ શ્રેષ્ઠ મોહોગ્રવિપનાશનાત્ ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—મલી રીતે શાસ્ત્રના અર્થ વિચારે, ક્રિયા મધ્યે રીર્ય ઉઘાસ વરે, પચમકાલના દોષ ન ગણે, અથવા જે કાલે જે ઉચિત ક્રિયા હોય તે ક્રિયા કર, એ લક્ષણ અમૃતાનુષ્ઠાનના જાળયા ॥ ૨૭ ॥ એ પાચ અનુષ્ઠાનમા છેલ્લા વે અનુષ્ઠાન એ ઋડા છે અને પ્રથમના ત્રણ અનુષ્ઠાન તે ઋડા નથી, તેમા પણ સર્વથા

શ્રેષ્ઠ તો અમૃતાનુષ્ઠાન જાણતુ, કેમકે મોહ કે ૦ અજ્ઞાન તેનું આચરું
જે વિષ તે એ અનુષ્ઠાનપડે નાશ પામે છે ॥ ૨૮ ॥

આદર કરણે પ્રીતિરવિગ્રસપદાગમઃ ॥

ત્રિજાસાત્જ્ઞસેવા ચ સદનુષ્ઠાનલક્ષણ ॥ ૨૯ ॥

મૈદર્ભિન્ન ભવેદિચ્છાપ્રવૃત્તિસ્થિરસિદ્ધિભિઃ ॥

ચતુર્વિધમિદ મોક્ષયોજનાદ્યોગમ્મજિત ॥ ૩૦ ॥

અર્થ—ક્રિયાયે આદર કરતા રાગ ધરે, તથા આગમને
અતિ મોટી સપદાનુ માને, રૂલી જાણરાની ઇચ્છા કરે, જાણનો
સગ કર, એ શુદ્ધ ક્રિયાના લક્ષણ છે ॥ ૨૯ ॥ તેના પળ જુદા
જુદા મેદ છે. ૧ ઇચ્છા, ૨ પ્રવૃત્તિ, ૩ સ્થિરતા, ૪ સિદ્ધિયોગ એ
ચાર યોગ મોક્ષને જોડે (મોક્ષ આપે) માટે યોગ કહિયે ॥ ૩૦ ॥

ઇચ્છા સચત્કથા પ્રીતિર્યુક્તા વિપરિણામિની ॥

પ્રવૃત્તિ, પાલન સમ્યક્ સર્વત્રોપમમાન્વિત ॥ ૩૧ ॥

સત્ક્રિયાપદમોત્કર્ષાદિતિચારાદિચિંતયા ॥

રહિત તુ સ્થિર સિદ્ધિ, પરેવામર્થસાધક ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—જે ગુરનો ઉપદેશ સામલી ગુરુ ઉપર અને કથા
ઉપર પરમ પ્રીતિ ધરે—ગુણ પરિણમે તેને પહેલો ઇચ્છાયોગ કહિયે
પછી ગુરુના કહ્યા પ્રમાણે મમતાય મહિત મન પાલે, ક્રિયાયે
સહિત પ્રવર્તે, તે ત્રીજો પ્રવૃત્તિયોગ કહિયે ॥ ૩૧ ॥ જે રૂઢા
ધ્યોપશ્ચમના ઉત્કર્ષથી અતિચાર ન લગાડે અને મનસ્થિરપણે
પ્રવર્તે એ ત્રીજો સ્થિરયોગ કહ્યો, અને નિરવિચાર શુદ્ધ ક્રિયામા
ત્રીજા ત્રીજોને મેલવીને તેનો પણ અર્થ સવાયે તે ચોથો સિદ્ધિ-
યોગ જાણતો ॥ ૩૨ ॥

ભેદા હમે વિચિત્રાઃ સ્યુઃ ક્ષયોપશમભેદતઃ ॥

શ્રદ્ધાપ્રીત્યાદિયોગેન ભવ્યાના માર્ગગામિનામ્ ॥૩૩

અનુકંપા ચ નિર્વેદઃ સવેગઃ પ્રશમસ્તથા ॥

એતેષામનુભાવાઃ સ્યુરિચ્છાદીના યથાક્રમમ્ ॥૩૪॥

અર્થઃ—એ ઇચ્છાદિક યોગના વલી વિચિત્ર ભેદ છે, તે ક્ષયોપશમ માવના ભેદથી છે તે શ્રદ્ધા પ્રીતિ પ્રમુદ્ધ યોગે કરીને મુક્તિમાર્ગ પામનાર ભવ્યજીવને હોય ॥ ૩૩ ॥ ૧ કરુણા, ૨ વૈરાગ્ય, ૩ સવેગ, ૪ ઉપશમ એ અનુક્રમે ઇચ્છાદિકના ચાર પ્રકાર છે ॥ ૩૪ ॥

કાયોત્સર્ગાદિસૂત્રાણા શ્રદ્ધામેધાદિભાવતઃ ॥

ઇચ્છાદિયોગસાફલ્ય દેશસર્વવ્રતસ્પૃશામ્ ॥ ૩૫ ॥

ગુહ્યગ્ધાદિમાધુર્યભેદવત્ પુરુષાતરે ॥

ભેદેષ્વીચ્છાદિભાવાના દોષો નાર્યાન્વયાદિત્ ॥૩૬॥

અર્થ—કાયોત્સર્ગાદિક આશ્ચર્ય સૂત્રનુ શ્રદ્ધાપણુ જો માનવી થાય તો શ્રાવક તથા માધુને ઇચ્છાદિક યોગ સફળ થાય ॥૩૫॥ કોઈને ગોલ મીઠો લાગે છે અને કોઈને સાડ મીઠી લાગે છે. એ રીતે મીઠાશના સ્વાદમા જેમ ભિન્નતા છે તેમ જ પુરુષોની પ્રકૃતિ ભિન્ન ભિન્ન, માટે ઇચ્છાદિક યોગના જે માન તેના પણ ભેદ છે; તો પણ તેમા કાંઈ દૂષણ નથી કેમકે જેમ શર્કરાદિકની મીઠાશ જુદી જુદી છે તો પણ મીઠાશનો અર્થ એકજ છે, મીઠાશ ગમે તેની હોય, પણ તેથી મીઠાશનો અર્થ સરે છે, તેમજ ઇચ્છાદિક યોગના ભેદ છે, તો પણ તે યકી અર્થ જે ફલ તે એક જ મળે છે, માટે દૂષણ નથી ઈમ જાણવું ॥ ૩૬ ॥

યેષા નેચ્છાદિલેશોઽપિ તેષા ત્વેતત્સમર્પણે ॥

સ્ફુટો મહામૃપાવાદ હત્યાચાર્યા પ્રચક્ષતે ॥ ૩૭ ॥

ઉન્માર્ગાત્યાપન યાદ્યમસમજસકારણે ॥

ભાવનીયમિદ તત્ત્વ જાનાનૈર્ધ્યાગવિંશિકામ્ ॥૩૮॥

ત્રિધા તત્ત્વદનુષ્ઠાનમાદેય શુદ્ધચેતસા ॥

જાત્વા સમયસદ્ભાવ લોકસજ્ઞા વિહાય ચ ॥ ૩૯ ॥

અર્થ—પણ જેને શુદ્ધ અનુષ્ઠાનને પ્રિયે ઇચ્છાદિ યોગનો લેશ પણ નથી, તેવા અયોગ્ય નરને જે ઇચ્છાદિ યોગ આપે તેને પ્રગટ મૃપાનાદનુ પાપ લાગે છે, એવું પૂર્વાચાર્ય કહે છે ॥ ૩૭ ॥ જે અતિ અસમજમ કારણ છે, તેને પ્રિય ઉન્માર્ગ સ્થાપન થાય છે, માટે યોગવિંશિકા ગ્રંથના જાણ પુરુષ એ તત્ત્વ ચિંતીને સદ્ અનુષ્ઠાન કરવું, એટલે જેમ તેમ કરીએ તો ઉન્માર્ગનું સ્થાપન થઈ જાય ॥ ૩૮ ॥ માટે શુદ્ધ ચેતનાયે, મન-વચન-કાયાયે કરીને સદનુષ્ઠાન સેવના, સિદ્ધાવના સદ્ભાવ જાણી લોકમજ્ઞા તનીને શુદ્ધ ક્રિયા કરી ॥ ૩૯ ॥

શ્લોક મદનુષ્ઠાનાધિકાર દશમ ॥

મનશુદ્ધિઅધિકારઃ

ઉચિતમાચરણ શુભમિચ્છતા

પ્રથમતો મનસઃ સ્વલુ શોધન ॥

ગદવતામહ્યકૃતે મલગોધને

કમુપયોગમુપૈતુ રસાયન ॥ ૧ ॥

અર્થ—અધ્યાત્મની શુદ્ધિ કરવા માટે પ્રથમથી ઉચિતપણે શુભ આચરણની ઇચ્છા કરવી ને મનની શુદ્ધતા કરવી જેમ રોગગત પ્રાણી મલ-શોધન કરવાને રેંચ લીધા વિના રમાયન જાય તો, તેથી તેને કાઢી ગુણ થાય નહીં, કેમકે મલ જાય તેવાર પછી રમાયણ જાય તો ગુણ કરે, તેમ પ્રથમ મનશુદ્ધિ થઈ હોય તો જ અધ્યાત્મની શુદ્ધિ થાય ॥ ૧ ॥

પરજનં પ્રસન્ન કિમુ રજ્યતે

દ્વિપતિ યા સ્વમનો યદિ નિર્મલ ॥

વિરહિણામરતેર્જગતો રતે-

રપિ ચ કા વિકૃતિર્વિમલે વિધૌ ॥ ૨ ॥

અર્થ—હે ચેતન ! જો તારું મન નિર્મલ છે તો લોક તારા ઉપર રાગ ધરશે અથવા દ્વેષ કરશે તે થકી તારે શું વગાડી વાગશે ? જેમ ચંદ્રમા નિર્મલ છે, પણ તેના ઉદયથી વિરહી જીવો અથવા ચોર લોકોને અરતિ ઉપજે છે, અને જગતના મીઝા જીવોને તેથી આનંદ થાય છે, પણ તેથી ચંદ્રમાને ગુણ અથવા અગુણ કાઢી જતા નથી ॥ ૨ ॥

રુચિતમાકલયન્નનુપસ્થિત

સ્વમનસૈવ હિ શોચતિ માનવઃ ॥

उपनते स्मयमानमुग्र पुन—

भयति तत्र परस्य किमुच्यता ॥ ३ ॥

અર્થ—રૂઢી વસ્તુ મનમા ચિંતરી મનોરથ કીધો, અને તે મનોરથ નિષ્ણો નહીં, તેગારે તે ગ્રાણી પોતાના મનમા શોક ધરે છે, અને જેગારે તે ધારલી વસ્તુ મલે છે તેગારે સુશી ધાય છે, એ ર્પ—શોકનો કર્તા આત્મા ને ણક મનન છે, તો બીનાયે મદારુ મારુ—નરસુ કયું એમ શુ કહડુ ? ॥ ૩ ॥

ચરણયોગઘટાન્પ્રવિલોઠયન્

શમરસ સકલ વિકિરન્યધ ॥

ચપલ યપ મન, કપિસ્થકૈ

રસવણિગ્ વિદધાતુ મુનિસ્તુ કિ ॥ ૪ ॥

અર્થ—મન માકડા જેવું છે કેમકે ॥ ચારિત્રના યોગ રૂપ ઘૂતના ઘડાને ઝલા વાલે છે, તથા સમનારૂપી અમૃતગ્મના ઘડાને ઢોલી નારો છે, યુ એ ચપલ મન તે રસરસુ વાદરુ છે તેની આગલ મુનિરૂપ રસ ગ્રાણિજ્યનો કરનાર ગ્રાણીયો નિચારો શુ કર ? ૪ ॥

સતતકુટિતસયમભૂતલો-

ત્યિતરજોનિરૂૈ પ્રથયસ્મ ॥

અતિદૃઢૈશ્ચ મનસ્તુગ્ગોગુર્નૈ-

રપિ નિયત્રિત ણ્ય ન તિષ્ઠતિ ॥ ૫ ॥

અર્થ—કત્રી મુનિયે ચાગિત્રે કરી કર્મરૂપી ધૂલને દારી નારી હની, ણ મનરૂપી ઘોઢાયે નિન્ય કુદી કુદીને સયમરૂપ ધ્મિનુ તલિયુ ઊતેડધુ, તેવી કલુપવારૂપ રજ ઊઢી, તદના મમ્હ

કરી અજ્ઞાનરૂપ અધકાર થયો, એવો અતિ આકરો એ મનરૂપ ઘોડો છે, તે શ્રતરૂપી દોરડે ગધાયો ઊતો તોફાન કરે છે, પણ સમો રહેતો નથી ॥ ૫ ॥

જિનવચોઘનસારમલિમ્લુચઃ

કુસુમસાયકપાવકદીપકઃ ॥

અહહ કોપિ મનઃપવનો વલી

શુભમતિદ્રુમમતતિભગઠૂત્ ॥ ૬ ॥

અર્થ—એક કૌતુક જુઓ કે મનરૂપી વાયુ મહાનલવાન છે, કેમકે રુડી બુદ્ધિરૂપ વૃક્ષને ભાગી નાલે છે તથા જિન રૂચન-રૂપ ગ્રામનો ચોર છે; વલી કંદર્પરૂપ અગ્નિનો દીપાગ્રનાર છે ॥૬॥

ચરણગૌપુરભગપરઃ સ્ફુર-

ત્સમયયોધતરૂનાપિ પાતયન્ ॥

અમતિ યત્રતિમત્તમનોગજઃ

ક કુશલ શિવરાજપથે તદા ॥ ૭ ॥

અર્થ—વલી મનરૂપ હાથી છે, તે ચારિત્રરૂપ નગરના દરગાજા ભાગતો યકો પ્રસરે છે, સિદ્ધાતના યોધરૂપી વૃક્ષને પણ પાડતો થકો ભમે છે, એવો મદોન્મત્ત મનરૂપી હાથી દોડાદોડ કરે છે, તેનારે સાધુને મોક્ષમાર્ગે જતા કુશલતા તે વ્યાપ્તી હોય ? ॥ ૭ ॥

વ્રતતરૂન્ પ્રગુણીકુરુતે જનો

દદતિ દુષ્ટમનોદહનઃ પુનઃ ॥

નનુ પરિશ્રમ એપવિશેષવાન્ ॥

ક ભગિતા સુગુણેષ્વનોદયે ॥ ૭ ॥

અર્થ—જે સાધુ છે તે તત્ત્વરૂપી વૃક્ષે ફલી ગાડીને ધેતન જ્ઞાન અમૃતરસપડે મીંચીને નરપણ્ડ કા છે, પણ દુષ્ટ મનરૂપ જે અગ્નિ તે પ્લી વાડીને વાલી નાસે છે, તો રૂઢા ગુણરૂપ વાડીમા ગુણરૂપ રાયરાને ઉદયે મુનિની મહેનત તે કેમ કરીને સફલ થાય ? ॥ ૮ ॥

અનિર્મુહીતમના વિદ્યત્પરા

ન વપુષા વચસા ચ શુભક્રિયા ॥

ગુણમુપૈતિ વિરાધનયાઽનયા

યત દુરતમવભ્રમમચાર્તિ ॥ ૯ ॥

અર્થ—એક મનનો નિગ્રહ કર્યા વિના વચને તથા કાયાયે જેટલી શુભ ક્રિયા કરે તે ઉપયોગશન્યતાયે—અવિધિયે કર, અને તે અનિધિના કરનારો તો આત્મચક્ષુરને રિપેછકાયનો વિરાધક કહ્યો છે, માટે તે ગુણ ન કરે જે શૂન્ય મન ક્રિયા કરનારો તે વિરાધક છે, માટે શૂન્ય ક્રિયા કરતો વિરાધરૂપણે સસારને રિપે ઘણા ભય ભમશે ॥ ૯ ॥

અનિર્મુહીતમનાઃ કુવિકલ્પતો

નરકમૃચ્છતિ તદુલમત્સ્યવત્ ॥

હ્યમભક્ષણજા નહિ જીર્ણતા—

ઽનુપનતાર્થવિકલ્પકદર્શના ॥ ૧૦ ॥

અર્થ.—મન વશ કીધા વિના જે તપ—જપ કરે, વઢી મનમા કુવિકલ્પ ઘણા થાય તેથી તે તદુલમચ્છની પરે નરકે પડે, ન કુવિકલ્પ કરતો થકો જો ઉપાસ કરે, તપ કરે, તેથી તેને માત્ર અજીર્ણ થાય, કેમકે અણપામ્યા અર્થનો વિકલ્પ કરે તેની વદથેના અજીર્ણનું કારણ છે ॥ ૧૦ ॥

મનસિ લોલતરે વિપરીતતા

વચનનેત્રકરેગિતગોપના ॥

વ્રજતિ ધૂર્તતયા હ્યનયાશ્વિલ

નિવિહદભપરૈર્મુપિત જગત્ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—જો મન ચપલ છે તો રત્નગુપ્તિ કરે તથા નેત્રને ગોપને, ઇગિતઆકાર વેષ્ટા નિના કાઠસ્સગ્ગ કરે, તે સર્વ વિપરીત જાણવું તે સર્વ ધૂર્તતાપણાને પામ, અને એવી રીતે ધૂર્તપણે કપટ ક્રિયાના કરનારા તે મોટા ચોર છે જગત્ને હુટનારા છે ॥૧૧॥

મનસ ણ્વ તતઃ પરિશોધન

નિયમતો વિદધીત મહામતિઃ ॥

ઇદમભેષજસવનન મુનેઃ

પરપુમર્થરતસ્ય ઝિવશ્રિય. ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—તે માટે મનને ભલી રીતે નિશ્ચયયક્ષી શોધન કર તેવ પેદિતને મનોશુદ્ધિરૂપ ચૂર્ણ છે, અને પરમ પુરુષાર્થને પ્રિયે રાતા જે મુનિ તેને મુક્તિ સ્ત્રીને ગ્રહ કરવાનું ઓપધ છે ॥૧૨॥

પ્રવચનાન્જવિલાસરવિપ્રમા

પ્રશમનીરત્નરગત્તરગિણી ॥

હૃદયશુદ્ધિરુદીર્ણમદ્જ્વર—

પ્રસરનાશવિઘ્નૌ પરમૌપધ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ:—સિદ્ધાંતરૂપ કમલને નિકસિત કરવાને મનશુદ્ધિ તે સૂર્યના પ્રકાશરૂપ છે, ઉપશમરૂપ જલવહ્નોલ વયાગ્વાને મનશુદ્ધિ તે નદીરૂપ છે, વલી પ્રસરતો થકો એહો મદરૂપ જે

તાપ તેન ટાલવાન મનશુદ્ધિ તે પરમ સુન્દર (જડીચુટ્ટી)
ઔષધ છે ॥ ૧૩ ॥

અનુભવામૃતકુડમનુત્તર
વ્રતમરાલવિલાસપયોજિની ॥

મકલકર્મકલકવિનાશિની
મનસ એવ દિ શુદ્ધિરુદાદિતા ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—ગુલી મનશુદ્ધિ અનુભવનો માટો અમૃતકુડ છે;
તથા ધારિત્રરૂપ હસને રમવાને કમલિની છે, અને સર્વ કર્મફલક
હરવાને અગ્નિ સમાન મન શુદ્ધિને કહી છે ॥ ૧૪ ॥

પ્રથમતો વ્યગ્રહારનયસ્થિતોઽ-
શુભચિત્તપનિરુત્તિપરો ભવેત્ ॥

શુભચિત્તપમયવ્રતસેવયા
દુરતિ કટક એવ દિ કટક ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—પ્રથમથી વ્યગ્રહારનયે રહ્યો એવો જે પુરુષ તે
અશુભ ચિત્તરૂપની નિરુત્તિ જે નાશ કરવું તેને ત્રિપ તત્પર થઈને
શુભ ચિત્તરૂપમય જે વ્રત તની સેવા કર, તેથી અશુભપણ ટલી
જાય જેમ કાટા વઢે કાટો નીકળી જાય છે તની પર ॥ ૧૫ ॥

વિપમધીત્ય પદાનિ શનૈઃ શનૈઃ-
દુરતિ મત્રપદાવધિ માત્રિકા ॥

ભવતિ દેશનિવૃત્તિરપિ સ્ફુટા
ગુણકરી પ્રથમ મનમસ્તથા ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—જેમ મંત્રાદી પુરુષ મત્રપદ સમાપ્તિ ગુધી મત્રના
શબ્દ ધીમ ધીમ મનમા મળે, પણ વિપને ટાલે; તેમ જે

देशी नितृत्ति करे ते पण प्रगटपणे प्रथम मनने गुणकारी
थाय ॥ १६ ॥

स्फुटमसद्विषयव्यवसायतो
लगति यत्र मनोजविरुसौष्ठवात् ॥

प्रतिकृतिः पदमात्मवदेव वा
तदवलम्बनमत्र शुभ मन ॥ १७ ॥

अर्थ—जे देखाताज नगळो अने भुंडो एहो जे विषय तेना
व्यापागधी जे नरनु चित्त घणी चतुरार्डधी जे वस्तुने विषे लागे
ते वस्तु आत्माने साथे जोडीये तेमार तेनु प्रतिविम भासे, पण
ते आत्मधर्म नही, तोपण अध्यात्म रीते तेनुज अलम्बन रुड
कष्ट छे ॥ १७ ॥

तदनु काचन निश्चयकल्पना
विगलितव्यवहारपदावधिः ॥
न किमपीति विवेचनसमुत्थी
भवति सर्वनिवृत्तिसमाधये ॥ १८ ॥

अर्थ—पली काईक निश्चय कल्पना थड, अने व्यवहार
पदनी मर्यादा गलित थड “ एगोह नत्थि मे कोई ” एवी वहेचण
चेतना सन्मुख थड तेमार सर्वनिवृत्तिरूप समाधि थाय ॥ १८ ॥

इह हि सर्वमहिर्विषयच्युत
हृदयमात्मनि केवलमागत ॥

धरणदर्शनबोधपरपरा-

परिचित प्रमरत्यविकल्पकम् ॥ १९ ॥

અર્થ—જેમરે સર્વ વાદ્ય વિષયથી હૃદય સસ્યું તેમરે પોતાના આત્માને વિષે કેવલ એકજ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રના ઘોષની પરપરા જે આત્મમુદ્ર છે, તેનો મિલાપ તે નિર્નિરુપણે પ્રમરે, ઓલણાળ થાય એમ જાણવું ॥ ૧૯ ॥

તદિદમન્યદુપૈત્યધુનાપિ નો
નિયતવસ્તુવિલાસ્યપિ નિશ્ચયાત્ ॥
ક્ષણમસગમુદીતમિસર્ગધી—
દત્તવત્તિર્ગ્રહમતરુદાદત્તમ્ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—નિશ્ચયનયથી એ આત્મા તે સ્વરી શુદ્ધ વસ્તુનો મિલામી છે, તે માટે હમણા અન્ય જે રાગદ્વેષાદિ ભાવ તને ન પામે, વલી ક્ષણમાત્ર પણ જે પરપુદ્ગલાદિકનો સંગ ન કર, એવી સ્વાભાવિક બુદ્ધિ યદિ તેથી વાદ્ય માત્ર હપ્પો, અને અતરંગ ઉત્કૃષ્ટમાત્રને પામ્યો ॥ ૨૦ ॥

તૂતરૂપાયજયઃ સગમીરિમ,
પ્રકૃતિશાત્તમુદાત્તમુદારધી ॥
સ્વમનુષ્ઠ મનોઽનુભવત્યદો
ગલિતમોદત્તમઃ પરમ મદ્ ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—એહો જે ગમીર સમાવડાલો, જેણે કપાયનો જય મેલવ્યો છે અને જેની બુદ્ધિ મોટી છે, અને સ્વભાવે શાત છે, તે જો સમ્પૂર્ણકારે મનનો નિગ્રહ કર તો તેથી મોહાધ-કારને ગાલીને પરમ મહાતેજસ્વિપણાનો તે પ્રાણી જરૂર અનુભવ પામે ॥ ૨૧ ॥

ગલિતદુષ્ટવિકલ્પપરપર
ધૃતચિત્તુદ્ધિ મનો ભવતીદૃશ ॥

ધૃતિમુપેત્ય તતશ્ચ મહામતિઃ

સમધિગચ્છતિ શુભ્રયશઃ શ્રિય ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—જેણે માઠા ત્રિકલ્પની શ્રેણિ ટાલી છે અને નિશુ-
દ્ધતાનુ ગ્રહણ કીધું છે તે મનોશુદ્ધિને પામે, અને વલી સંતોષો-
પણાને પામીને તે પડિત પુરુષ ઉજ્જ્વલ યશરૂપ લક્ષ્મી અથવા
યશશોભાને પામે ॥ ૨૨ ॥ ઇતિ મનશુદ્ધિનામાઘકાદશો-
ધિકારઃ સમાપ્તઃ ॥

इति श्री पडित यशोभिजयेन निरचितेऽध्यात्ममात्रप्रकरणे

तृतीयः प्रपद्यः ॥

સમ્યક્ત્વાધિકારઃ

મનશુદ્ધિશ્ચ સમ્યક્ત્વે સત્યેવ પરમાર્થતઃ ॥

તદ્વિના મોહગર્ભા સા પ્રત્યપાયાનુવધિનો ॥૧॥

સમ્યક્ત્વસદ્વિતા ણ્વ શુદ્ધા દાનાદિકાઃ ક્રિયાઃ ॥

તાસા મોક્ષફલે પ્રોક્તા યદસ્ય સદ્દશરિતા ॥૨॥

અર્થ—એ પૂર્વે મનશુદ્ધિ કહી તે જો સમ્યક્ત્વ ગુણ હોય તો નિશ્ચે મનશુદ્ધિ વહાવય, પણ સમ્યક્ત્વ વિના જે મનશુદ્ધિ માને તે મોહગર્ભિત હોય એટલે અજ્ઞાન સહિત હોય, તે તો ઝલટી કટવધન કરનારી છે માટે હવે સમ્યક્ત્વનો અધિકાર કહે છે ॥ ૧ ॥ દાનાદિક ક્રિયા પણ સમ્યક્ત્વ સહિત હોય તોજ શુદ્ધ છે, તે ક્રિયા મોક્ષફલ લેવાને મહાયુક્તરૂઢ છે ॥ ૨ ॥

કુર્વાણોઽપિ ક્રિયા જ્ઞાતિધનભોગાસ્ત્યજન્નપિ ॥

દુઃસ્વપ્નોરો દદાનોઽપિ નાથો જયતિ વૈરિણ ॥ ૩ ॥

કુર્વન્નિર્ઠત્તિમપ્યેન કામભોગાસ્ત્યજન્નપિ ॥

દુઃસ્વપ્નોરો દદાનોઽપિ મિથ્યાદૃષ્ટિર્ન મિથ્યાતિ ॥૪॥

અર્થ—જેમ આઘલો વૈરીને જીતી શક્તો નથી તેમ ક્રિયા કરે છે, ન્યાતિ ધનનો ભોગ તજે છે, દુઃસ્વપ્ન સહ છે. કાયાને કટ આપે છે, પણ એ સર્વ સમ્યક્ત્વ વિના વ્યર્થ જાય છે ॥ ૩ ॥ જો સતોષ ધરે, કામભોગ ઝોડે, કાયાને કટ આપે, તો પણ મિથ્યાત્વી થકો મુક્તિને પામે નહી ॥ ૪ ॥

કનોનિકેન નેત્રસ્ય કુસુમસ્યેવ સૌરભ ॥

સમ્યક્ત્વમુચ્યતે સારઃ સર્વપા ધર્મકર્મ્મણા ॥૫॥

તત્ત્વશ્રદ્ધાનમેતચ ગદિત જિનશાસને ॥

સર્વે જીવા ન દત્તવ્યાઃ સૂત્રે તત્ત્વમિતીપ્યતે ॥ ૬ ॥

અર્થ—જેમ આશુમા કીકી માર્મ્મૂત છે, ફૂલમા સુગન્ધ માર્મ્મૂત છે તેમ સર્વ ધર્મક્રિયામા સમ્યક્ત્વ તે સારમ્મૂત કહ્યું છે ॥ ૫ ॥ જિનશામનને પ્રિયે જે તત્ત્વની શ્રદ્ધા કરતી તેહને સમ્યક્ત્વ કહ્યું છે, અને કોઈ પણ જીવને હળગો નહીં તેને સૂત્રમા તત્ત્વ કહ્યું છે ॥ ૬ ॥

શુદ્ધો ધર્માઽયમિત્યેતદ્ધર્મરુચ્યાત્મક સ્થિત ॥

શુદ્ધાનામિદમન્યાસા રુચીનામુપલક્ષણ ॥ ૭ ॥

અયમેદ યથા તત્ત્વમાજ્ઞયૈવ તથાઽગ્નિલ ॥

નવાનામપિ તત્ત્વાનામિતિ શ્રદ્ધોદિતાર્યતઃ ॥ ૮ ॥

અર્થ—જે શુદ્ધ ધર્મ તે એ ધર્મરુચી નામા સમ્યક્ત્વનેજ કહિયે અને એ મધ્યે ઉપલક્ષણથી બીજી પણ શુદ્ધ પદાર્થની રુચીઓ પ્રગટે છે ॥ ૭ ॥ અથવા એ સમ્યક્ત્વ તે પ્રશ્ન આજ્ઞારૂપ તત્ત્વે પ્રગટે છે. તે તત્ત્વ તો જીવાદિક નવ પ્રકારે છે, તેની જે શ્રદ્ધા તે સમ્યક્ત્વ જાણતું ॥ ૮ ॥

इहैव प्रोच्यते शुद्धाऽहिंसा वा तत्त्वमित्यतः ॥

સમ્યક્ત્વ દર્શિત સૂત્રપ્રામાણ્યોપગમાત્મક ॥ ૯ ॥

શુદ્ધાઽહિંસોક્તિતઃ સૂત્રપ્રામાણ્ય તત એવ ચ ॥

અહિંમાશુદ્ધધીરેવમન્યોઽન્યાશ્રયમીર્ન તુ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—બલી શ્રદ્ધા તત્ત્વ તે અહિંમારૂપ શુદ્ધ તત્ત્વ છે. તે તત્ત્વ શુદ્ધાચાર પ્રમાણે વિચારીએ, તેપર આત્માને અભિન્ન-સ્વરૂપે સમ્યક્ત્વ દેસાહયુ છે ॥ ૯ ॥ અને શુદ્ધ અહિંસા કહી તે

સૂત્રે પ્રમાણ છે, એ વેદુની માત્ર રચનેન જુદાઈ છે તે માટે એક અહિંસા તથા ત્રીજી તત્ત્વશુદ્ધિ એ વેદુને માહોમાહ મેલતતા દૂષણ નથી, એક સ્વરૂપે છે ॥ ૧૦ ॥

નૈવ યસ્માદહિંસાયા સર્વપામેઋવાન્યતા ॥

તત્ત્વશુદ્ધતાવબોદ્ધશ્ચ સમવાદિવિચારણાત્ ॥ ૧૧ ॥

યથાઽહિંસાદયઃ પચ વ્રતધર્મયમાદિભિઃ ॥

પદૈઃ કુશલધર્માઘૈઃ કથ્યતે સ્વસ્વદર્શને ॥ ૧૨ ॥

અર્થ.—કેમકે અહિંમાને રિપે સર્ગની એકગાક્યતા નથી, તો પણ વિચારી જોતા શુદ્ધ અગ્રોધ જણાય છે ॥ ૧૧ ॥ જેમ અહિંસાદિક પાચ વ્રત તે ધર્મ છે તેમ સર્વ પોતપોતાના દર્શનને રિપે કુશલધર્મા ધર્મ આદે દેહ યમાદિક પદે કરીને વ્રત કહે છે ॥ ૧૨ ॥

પ્રાદુર્ભાગવતાસ્તથ વ્રતોપવ્રતપચક્રમ્ ॥

યમાશ્ચ નિયમાન્ પાશુપતાન્ ધર્માન્ દશાભ્યધુ ॥ ૧૩ ॥

અહિંસા સત્યવચનમસ્તેન્ય ચાપ્યકલ્પના ॥

વ્રત્તચર્ય તથાઽક્રોધો હ્યર્જવ શૌચમેવ ચ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ.—તેમા ભાગવત મતગાલા એમ ચોલે છે, કે પાચ વ્રત અને પાચ ઉપવ્રત મલીને દશ છે એમ પાશુપતમતગાલા દશ પ્રકારે ધર્મદિશા માને છે તે યમ-નિયમાદિક દશ કહી બતાવે છે ॥ ૧૩ ॥ દયા, સત્ય વચન, અચોરી, અકલ્પના અને વ્રત્તચર્ય એ પાચ યમ તથા અક્રોધ, મરલતા, શૌચ, સતોપ અને ગુસ્સેરા, એ પાચ નિયમ જાણતા ॥ ૧૪ ॥

સતોપો ગુરુશુશ્રૂષાં હત્યેતે દશ કીર્તિતાઃ ॥

નિગદ્યતે યમા સારથેરપિન્યાસાનુમારિભિઃ ॥ ૧૫ ॥

અહિંસા સત્યમસ્તૈન્ય બ્રહ્મચર્ય તુરીયક ॥

પચમો વ્યવહારશ્ચેત્યેતે પચ યમાઃ સ્મૃતાઃ ॥ ૧૬ ॥

અર્થઃ—૬ દશ ધર્મદશા કહેવાય. હવે વેદવ્યાસના મતાનુસારી સાર્યમતગાલા પણ યમનિયમ એમ કહે છે ॥ ૧૫ ॥
દયા, સત્ય, અચોરી, બ્રહ્મચર્ય, વ્યવહાર એ પાંચ યમ જાણરા ॥ ૧૬ ॥

અક્રોધો ગુરુશુશ્રૂષા શૌચમાહારલાઘવ ॥

અપ્રમાદશ્ચ પચૈતે નિયમાઃ પરિકીર્તિતાઃ ॥ ૧૭ ॥

ચૌદ્વૈઃ કુશલધર્માશ્ચ દશેષ્યતે યદુચ્યતે ॥

હિંસાસ્તેયાન્યથાક્રામ પૈશુન્ય પરુપાન્ત ॥ ૧૮ ॥

અર્થઃ—અક્રોધ, ગુરુસેવા, શૌચ, અલ્પાહાર, અપ્રમાદ-
એ પાંચ નિયમ કહ્યા છે ॥ ૧૭ ॥ અને બૌદ્ધદર્શનમા જે કુશલ
છે તે ધર્મગાલા પણ દશ પ્રકારે કહે છે, તેમ કહિયેછીએ, હિંસા,
ચોરી, કદર્પ, ઘાડી, કઠોર વચન અને જૂઠું બોલવું ॥ ૧૮ ॥

સમિત્તાલાપવ્યાપાદ મભિધ્યાદગવિપર્યય ॥

પાપકર્મેતિ દશધા કાયવાહનનસૈસ્ત્યજેત્ ॥ ૧૯ ॥

બ્રહ્માદિપદવાચ્યાનિ તાન્યાહુર્વેદિકાદયઃ ॥

અતઃ સર્વેકવાક્યત્વાદ્ધર્મશાસ્ત્રમદોર્ચક ॥ ૨૦ ॥

અર્થઃ—જેમતેમ વચ્ચું, મારવું, અગ્રહ સેવવું, દષ્ટિનિપ-
ર્યામ, ૬ દશ પ્રકાર પાપકર્મ તે મન, વચન અને કાયા એ ત્રણે
યોગે કરી ત્યજરા ॥ ૧૯ ॥ અને વૈદિકાદિક મતગાલા પણ
બ્રહ્માદિક પદ બોલે છે, જે સર્વ ત્રણપદ છે, એથી એ સર્વ ધર્મ-
વાલાના એકવચન છે, માટે સાર્યરૂપણે સર્વને ધર્મશાસ્ત્ર
કહિયે ॥ ૨૦ ॥

ક ચૈતત્સભવો યુક્ત ઇતિ ચિત્ય મદ્દાત્મના ॥

જ્ઞાન પરીક્ષમાણેના વ્યાકુલેનાતરાત્મના ॥ ૨૧ ॥

પ્રમાણલક્ષણાદેસ્તુ નોપયોગોત્રઽકશ્ચન ॥

તન્નિશ્ચયેઽનવસ્થાનાદન્યથાર્થસ્થિતેર્યતઃ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ, — ત માટે એ સર્વદર્શનનો સમગ્ર કિદા ટેકાણ છે, એમ મોટા પુરુષે ચિત્તરુ, ત જ્ઞાત્રની પરીકાગાલાઈ ત્રિચારુ, તે ઘલી વ્યાકુલપણે અતરાત્માનહે ત્રિચારુ ॥ ૨૧ ॥ કદા પ્રમાણલક્ષણાદિક્રયકી કશોઈ ઉપયોગ કાર્યકારી નથી, જિહા અન્યથા અર્થ ઉપજે ઇટલે તે ધર્મ જુદો થઈ આવ અને ધર્મ તો એક સ્વભાવરૂપ છે ॥ ૨૨ ॥

પ્રસિદ્ધાનિ પ્રમાણાનિ વ્યવહારશ્ચ તત્ક્રૂત ॥

પ્રમાણલક્ષણસ્યોક્તૌ જ્ઞાયતે ન પ્રયોજન ॥ ૨૩ ॥

તદ્વાત્મા નિત્ય ણ્યેતિ યેવામ્બેકાતદર્શન ॥

હિંમાદય કય તેવા કયમપ્પાત્મનોવ્યયાત્ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ — અન ચાર પ્રમાણ તો પ્રસિદ્ધ છે, વ્યવહાર ણ તેજ કયો છે, માટે પ્રમાણ તથા લક્ષણની યુક્તિ ત્રિપે પ્રયોજન જણાતુ નથી ॥ ૨૩ ॥ ત મધ્યે વે નય કરી આત્મા નિત્યજ છે, એતુ એકાત મતગાલાનુ કહેતુ છે તન મતે તો હિંસાદિક નથી કેમકે આત્મા અત્રિનાશી છે, ત કોડમારે મર નહીં, અને મર નહી તમાર હિંસા ણ જ્ઞાની ? ॥ ૨૪ ॥

મનોયોગવિશેષસ્ય ધ્વસો મરણમાત્મન ॥

હિંસા તત્ત્વેન તત્ત્વસ્ય મિદ્ધેરાર્થસમાજત ॥ ૨૫ ॥

નૈતિ ધુઢિગતા દુ સ્વોત્પાદરૂપેયમૌચિતિમ્ ॥

પુમિ મેદાગ્રદાત્તસ્યા પરમાર્યાઽવ્યવસ્થિતઃ ॥ ૨૬ ॥

अर्थः—सबले मरणे मनोयोग नाश पामे छे तेनारे लोक कहे छे के जीव मुबो, पण आत्मा तो मरतो नयी, माटे तत्त्व-थकी आत्मा नी हिंसा नयी ए अर्थ घटमान छे एम कहे छे, ॥ २५ ॥ कोई जाणसे जे आगल दुःख उपजामानी जे बुद्धि तेहने हिंसा कहिये, पण ए बात योग्य नयी, केमके तमे बुद्धिने तो पुरुषमेद आग्रहथकी आत्माथी भिन्न मानो छो, तेथी पण आत्मा नी हिंसा न थई केमके परमार्थे बुद्धिने आत्मा साथे व्यग्रस्था नयी ॥ २६ ॥

न च हिंसापद नाशपर्याय कथमप्यहो ॥

जीवस्यैकातनित्यत्वेऽनुभवावाधार भवेत् ॥ २७ ॥

शरीरेणापि सयधो न तयोगाविवेचनात् ॥

विभुत्वेनैव ससारः कल्पितः स्यादसंशयः ॥ २८ ॥

अर्थः—एकाते नित्यपणे जीवनो नाश थरानो जे पर्याय ते हिंसा पद कहेवाय, तेहने अहो इति आश्चर्य ! अनुभवा अना-धकपणे न होय शु ? होयज इति काकोक्ति ॥ २७ ॥ नित्य-पणे शरीर करीने पण सगध नयी, केमके तेना योगनी उहेंचण नयी, माटे सशय रहितपणे ईश्वरउडे करीनेज ईश्वरकत्ता इत्यादिक ससार कल्प्यो छे ॥ २८ ॥

आत्मक्रिया विना च स्यान्मितानुग्रहण कथं ? ॥

कथं सयोगभेदादिकल्पना चापि युज्यते ॥ २९ ॥

अदृष्टादेहसयोगः स्यादन्यतरकर्मजः ॥

इत्थं जन्मोपपत्तिश्चेन्न तयोगाविवेचनात् ॥ ३० ॥

अर्थः—एक आत्मक्रिया विना एटले आत्माना व्या-

પાર વિના પરિમિત પરમાણુનું ગ્રહણ કેમ થાય ? વલી મયોગ-
ત્રિયોગાદિકની કલ્પના પણ કેમ થટે ? ॥ ૨૯ ॥ એમ સામલીને
કોઈ બોલ્યો કે હરકોઈ કર્મથી પૂર્વ મમ્માર દિઠા વિના શરીરનો
સયોગ થાય છે, તેનો ઉત્તર આપે છે એમ જન્મની ઉત્પત્તિ
તે જીવના વ્યાપાર વિના-વેચણ વિના થાય નહીં, ઇતિ
માર્ગ્ય ॥ ૩૦ ॥

કથચિન્મૃત્તતાપેતિર્થિના વપુરમક્રમાત્ ॥

વ્યાપારયોગનશ્ચૈવ યત્કિચિત્તદિદ જગુઃ ॥ ૩૧ ॥

નિ ક્રિયોઽર્મા તત્તો હતિ હન્યતે યા ન જાતુચિત્ ॥

કિંચિત્કોનચિદિત્યેન ન હિસાઽસ્પાંપયતે ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—શરીરને મયોગે તો જીવ કાર્કશ સ્પીણ પામે
છે જો શરીરનો સપ્તમ ન હોય તો જે કાર્ક છે તે શ્વા વટે છે
॥ ૩૧ ॥ જેણે આત્મા ત્યાગી કીધો છે તે એમ વદે છે કે
આત્મા ત્રિયા રહિત છે, માટે કોઈને હણતો નથી તેમ કોઈ
કાલે કોઈથી હણાતો પણ નથી, એવું જેના ચિત્તમા છે તે હિસા
નહીં માને ॥ ૩૨ ॥

અનિત્યૈકાતપદ્ધેઽપિ હિસાર્દીનામમ મચ ।

નાશદેતોરયોગેન ક્ષણિકત્વસ્ય સાધનાત્ ॥ ૩૩ ॥

ન ચ સત્તાનભેદસ્ય જનકો હિસકો ભવેત્ ॥

સાવતત્વાદજન્યત્વાદ્ ભાગત્વનિયત ઇતિ ॥ ૩૪ ॥

અર્થ—એકાએ અનિત્યગાદીને પણે હિસા નથી
મનાતી, કેમકે તે સર્વ પદાર્થ ક્ષણરૂપ માત્ર છે, માટે આત્મા
ક્ષણમા નાશરૂપ છે, તે પાતાની મલેજ મરે છે તેવાર માર્ગ્યાર

હેતુ કોઈ નથી માટે હિંસા નથીજ ॥ ૩૩ ॥ પુત્ર-પુત્રી પ્રમુલનો
કોડ થાપ નથી તેમ કોડ મારનાર પણ નથી, એ જગત્ મર્ત ક્ષણિક
ભાવનો નિયમ છે, અનિત્ય છે, માટે કોઈ પ્રગટ કરનાર નથી
તેજારે પિતા કોનો અને પુત્ર કોનો ? ॥ ૩૪ ॥

નરાદિઃ ક્ષણદેતુશ્ચ શૂકરાદેર્ન હિંસકઃ ॥

શૂકરાત્પક્ષણેનૈવ વ્યભિચારપ્રમગતઃ ॥ ૩૫ ॥

અનંતરક્ષણોત્પાદે બુદ્ધલુબ્ધકયોસ્તુલા ॥

નૈવ તદ્વિરતિઃ ક્ષાપિ તતઃ શાસ્ત્રાચસંગતિઃ ॥ ૩૬ ॥

અર્થઃ—મનુષ્ય ક્ષણમાત્ર છે અને પછી સુઅરના મરણને
અતકાલના ક્ષણમા તે મનુષ્ય નથી, માટે સુઅરને માર-
નાર કોણ છે ? એના બોલનારને પણ પ્રસંગથી વ્યભિચાર આવે
છે ॥ ૩૫ ॥ તથા સુઅરને માર્યું અને મરણને રીજે સમયે જ્ઞાની
તથા આહેંડી એ બે સરિલા છે સુઅર મરણ પામ્યું તે એ બે જણે
જાણ્યું, માટે હવે એ વેમાંથી કોઈને મારવાની મતિ નથી. તે માટે
મારનાર તથા મરનાર મરના ક્ષણે ક્ષણે ઉત્પત્તિ તથા મરણ છે,
પણ કોઈ ક્ષણે કાઠ નિરતિ નથી, એમ કહે છે એ મતપાલાના
શાસ્ત્ર પણ જઠા છે ॥ ૩૬ ॥

ઘટન્તે ન વિનાઽહિંસા સત્યાદન્યાપિ તત્ત્વતઃ ॥

ઘતસ્યાટ્તિભૂતાનિ તાનિ યદ્વગવાન્ જગૌ ॥૩૭॥

મૌર્ત્યદ્વે ચ પ્રવચ્ચને યુજ્યતે સર્વમેવ હિ ॥

નિત્યાનિત્યે સ્ફુટ દેહાદિન્નાભિન્ને તથાત્મનિ ॥૩૮॥

અર્થ —કેમકે અહિંસા વિના સત્યાદિક ધર્મ પણ ઘટે
નહીં અને સત્યાદિક ધર્મ જો છે તે જીવદયારૂપ ક્ષેત્રની વાડ

છે, ણુ કેવલી કહે છે ॥ ૩૭ ॥ જિનશાસનને નિપ તો એ સર્વ
ઘટમાન છે, શરીરથી પ્રગટપણે નિત્ય છે, ઘટી અનિત્ય પણ છે;
તમન મિત્રાભિન્નપણુ છે, તથા ઈકપણુ છે અને અનેકપણુ પણ
છે, રલી આત્માને વિષે પણ તેમન કહેતું ॥ ૩૮ ॥

આત્મા દ્રવ્યાર્થતો નિત્ય પર્યાયાર્થાદ્વિનશ્વરઃ ॥

હિનસ્તિ હન્યતે તત્તત્કલાન્યપ્યધિગચ્છતિ ॥ ૩૯ ॥

इह चानुभवः साक्षी व्यावृत्तपान्वयगोचरः ॥

एकातपक्षपातिन्यो युक्तयस्तુ भियो हताः ॥ ૪૦ ॥

અર્થ—આત્મા દ્રવ્યાર્થિકનયે નિત્ય છે અને પર્યાયાર્થિક
નયે અનિત્ય છે, એ જીર કોઈને હણે છે, અથવા કોઈ એ જીરને
હણે છે, તેના ફલ પરમપ્રમા આત્મા મોગરે છે ॥ ૩૯ ॥ એ
જૈનની ગૈલીય અન્વય અને વ્યતિરેક એ બે ગુણે સહિત ઘણો જે
અનુભવ તે સાક્ષી કરતા થકા એનાત મતગાલાની યુક્તિયો
માહોમાહ હણાડ જાય છે ॥ ૪૦ ॥

पीडारुर्तृत्यतो देहस्यापस्या दुष्टभाउत ॥

त्रिधा हिसागमे प्रोक्ता न ह्येत्यमपहेतुका ॥ ૪૧ ॥

छतुर्जाग्रति को दोषो हिसनीयस्य कर्मणि ॥

प्रसक्तिस्तदभावे चान्यत्रापीति मुधा वचः ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—પીડા કરનાથી, દેહપીડાથી, દુષ્ટભાવથી, એના
ત્રણ પ્રકારની હિંસા સિદ્ધાંતમા કહી છે, તે કાઢ જટી નથી
॥ ૪૧ ॥ જે પ્રાણીનુ સ્વકૃત કર્મનો ઉદય થયે થકે મૃત્યુ થયું
તો તેના હણનારને શો દોષ છે ? ણટલે હિંસા ન થડ, અને જે
હણાણો તેના કર્મ ઉદય આવ્યા, ત તેણે મોગવ્યા તો તેમા શી

હિંમા છે ? કેમકે જે જીવને મરણનો ઉદય હાલ નથી તેને મારિયે તો પણ તે કાઠ મળતો નથી; માટે હિંમા કોડની થતી નથી, એવું જે માને છે તે મિથ્યા છે ॥ ૪૨ ॥

હિંસ્યકર્મ્માવિષાકસ્ય દુષ્ટાશયનિમિત્તતા ॥

હિંમકત્વ ન તેનેદ વૈગ્રસ્ય સ્યાદ્વિપોરિવ ॥ ૪૩ ॥

હત્ય સદુપદેશાદેસ્તન્નિરુત્તિરપિ સ્ફુટા ॥

સોપક્રમસ્ય પાપસ્ય નાશાત્સ્વાશયવૃદ્ધિતઃ ॥ ૪૪ ॥

અર્થ—કેમકે જે પ્રાણીના મનમા દુષ્ટ આશયનું નિમિત્ત છે તેને એ હિંસા છે, અને હિંસાના કર્મવિષાક પણ તેનેજ છે. જો વૈદ્યને ઔષધ કરતા દુષ્ટ ચિત્ત હોય તો તે ઔષધ શુનું સરસુ થાય, અને તે વૈદ્યને પણ હિંસકપણુ લાગે. અને જો વૈદ્યનું મન નિર્મલ છે તો વૈદ્યને હિંસકપણુ ન લાગે ॥ ૪૩ ॥ એના સદ્ગુણના ઉપદેશ સામલગ્યાથી હિંસાની નિવૃત્તિ પ્રગટપણે થાય. નિર્મલ ચિત્તના આશયની વૃદ્ધિથી મોપક્રમી જે અનિકાચિત્ત વાળેલા પાપ તેનો નાશ થાય છે. ॥ ૪૪ ॥

અપયર્ગતરોર્ધીજ મુરયાઽદિસેયમુચ્યતે ॥

સત્યાદીનિ વ્રતાન્યત્ર જાયતે પલ્લવા નવા. ॥ ૪૫ ॥

અહિંસાસમવશ્ચેત્ય દૃશ્યતેઽત્રૈવ જ્ઞાસને ॥

અનુવધાદિસશુદ્ધિરપ્યત્રૈવાસ્તિ વાસ્તવી ॥ ૪૬ ॥

અર્થ—જે અહિંસા તે મોક્ષરૂપ વૃક્ષનું બીજ કહિયે, અને સત્યાદિક જે વ્રત છે તે મોક્ષરૂપ વૃક્ષના નરપલ્લવ અકુરા છે ॥ ૪૫ ॥ તે તો આ જિનશામનમ્મ જીવદયાનો, અહિંસકપણાનો સમગ્ર જોગમા આવે છે અને વલી અનુવધિંસા તથા હેતુહિંસા

અને સ્વસ્પર્હિસા એ વ્રણ જાતની જે હિંસા તેની શુદ્ધિ ત પળ
આ ચિનશાસનમાન વસી રહી છે ॥ ૪૬ ॥

હિસાયા જ્ઞાનયોગેન સમ્યગ્દષ્ટેર્મદ્વાત્મન ॥

તત્ત્વલોહપદન્યામતુર્યાયા નાનુવધન ॥ ૪૭ ॥

મતામસ્યાશ્ચ કસ્યાશ્ચિદ્ યતનામ્બિક્ષિશાલિના ॥

અનુવધો હ્યહિંસાયા જિનપૂજાદિકર્મ્મણિ ॥ ૪૮ ॥

અર્થ—મોટા ગ્રાણી જે સમ્યગ્દષ્ટિ તે જ્ઞાનયોગે કરી
વર્તે છે, તેને પણ અરિરતિથી હિંમા લાગે છે, તે કેવી છે ? જેમ
તપાવ્યુ છત્રુ જે લોહુ તે ઉપર પણ મૂકી કોઈ ચાલે, પણ પલગાને
મથે નિ શક્યણે પણ ઠરાવે નહીં, તેમ સમક્તિથી પણ નિ શક્યણે
હિંસા ન કરે, અને તે માટેજ નરકનો વધ પણ કર નહીં ॥૪૭॥
તેમ રુડા જયણાગત જીવને જ્ઞાનયોગે કરી જિનપૂજા કરતા
અહિંસા જે દયા તેનો અનુવધ છે, કેમકે જ પૂજા તે પરંપરાયે
મુક્તિફલની આપનારી છે ॥ ૪૮ ॥

હિંસાનુવધિની દિસા મિત્થ્યાદષ્ટેસ્તુ દુર્મતેઃ ॥

અજ્ઞાનશાક્તિયોગેન તસ્યાહિંસાપિ તાદૃશી ॥૪૯॥

યેન સ્યાન્નિહવાદીના દિગ્વિપદુર્ગતિ ક્રમાત્ ॥

દિમૈવ મદ્વતી તિર્યકનરકાદિમઘાતરે ॥ ૫૦ ॥

અર્થ —પણ નમ્મગતિનો વધ પડે છત્રી જે હિંસા ત
મિત્થ્યાત્તરી દુર્મતિને હોય, અજ્ઞાનને યોગે કરી તે મિત્થ્યાત્તરી જો
જીવદયા પાલે તો ત પણ હિંમા જેવીન જાણવી ॥ ૪૯ ॥
જે કારણ માટે નિન્દરાદિક જમાલી પ્રમુરો પણ જીવદયા પાલી
છે, તોપણ અજ્ઞાનોદયના યામે સ્વર્ગમા પણ દુર્ગતિ પામ્યા છે,

અને ઢેહરૂપ છે, માટે નિન્હનની જે અર્હિયા તે પરમાર્થે હિંમાના
જ ફલ આપે, કેમકે મવાતરે તેમને તિર્યચ્ નરકાદિકની ગતિ
પ્રગટે છે ॥ ૫૦ ॥

સાધૂનામપ્રમત્તાના સા ચાહિસાનુબધિની ॥

હિસાનુગ્રધવિચ્છેદાદ્ગુણોત્કર્ષો યતસ્તતઃ ॥૫૧॥

મુગ્ધાનામિયમજત્વાત્ સાનુબધા ન કાર્હિચિત્ ॥

જ્ઞાનોદ્રેકાપ્રમાદાભ્યામસ્યા યદનુબધન ॥ ૫૨ ॥

અર્થઃ—અપ્રમત્ત સાધુ જે સાતમા ગુણઠાણાગ્રાલા તેને
જે હિંસા છે તે અર્હિસાનુગ્રધી છે, કેમકે હિંસાનો અનુબધ
વિચ્છેદ યયા થકી જિહા તિહા યકી ગુણનો ઉત્કર્ષ યાય છે
॥ ૫૧ ॥ પણ એ અર્હિસા તે અજ્ઞાનપણે મોલા પ્રાણીને કદાપિ
કાલે મુસદાયક નથી, એટલે એ અનુબધ સહિત ન થાય, પણ
અપ્રમત્ત સાધુને જ્ઞાન સહિત જે અર્હિસા અથગા હિંસા તે અનુબધે
અર્હિસાજ કહિયે, કેમકે એ પરપરાએ મોક્ષમુસલુ કારણ છે
માટે ॥ ૫૨ ॥

એકસ્યામપિ હિસાયામુક્ત સુમદ્દતર ॥

ભાવવીર્યાદિવૈચિત્ર્યાદહિસાયા ચ તત્તથા ॥ ૫૩ ॥

સત્ત્વઃ કાલાતરે ચેતદ્વિપાકેનાપિ ભિન્નતા ॥

પ્રતિપક્ષાતરારાલેન તદ્વા શક્તિનિયોગતઃ ॥ ૫૪ ॥

અર્થઃ—એકલી હિંસાને ત્રિપ પણ જેમ મોટો અંતર
દેસાઢ્યો છે તેમ માન વીર્યના ત્રિચિત્રપણાથકી અર્હિસાને ત્રિપે
પણ તેમજ જાણતુ ॥ ૫૩ ॥ પ્રતિપક્ષપણે અતરારાલે કરી અથગા તે
શક્તિને યોગે કરી તત્કાલ અથગા કાલાતરે ત્રિપાકે કરીને પણ
ભિન્નતા છે ॥ ૫૪ ॥

હિસાપ્યુત્તરકાલીનવિશિષ્ટગુણસક્રમાત્ ॥

ત્યક્તાવિધનુવધત્પાદહિસંગતિભક્તિઃ ॥ ૫૫ ॥

ઈદમ્ભગવાતોપેતાઽહિસા યત્રોપવર્ણ્યતે ॥

સર્વાશપરિશુદ્ધ તત્પ્રમાણ જિનજામન ॥ ૫૬ ॥

અર્થ—જે હિસા છે તે પણ જો ઉત્તરકાલે વિશિષ્ટગુણ પ્રગટે, તથા અવિધિનો અનુવધ તજ્યાથી અને અત્યંત ભક્તિ-યક્ષી પ્રાણીને અહિસારપણ વળદાયકુ વાય છે ॥ ૫૫ ॥ ૪ રીતે સેવડો ગમ ભગવાન સહિત વિહા અહિસાને વર્ણવિયે તે તો સર્વાંશે શુદ્ધ એ જો જિનજામન તેમાજ પ્રમાણ છે ॥ ૫૬ ॥

અર્થાઽપ્યમપરોઽનર્થ હાતિ નિર્ધારણ દ્વદિ ॥

આસ્તિક્ય પરમ ચિન્ત સમ્યક્ત્વસ્ય જગુર્જિના. ॥૫૭॥

શમસવેગનિર્વદાનુકપાભિઃ પરિપ્લૂત ॥

દધતામેતદવિચ્છિન્ન સમ્યક્ત્વ સ્થિરતા વ્રજેત્ ॥ ૫૮ ॥

અર્થ —અહિમા તેજ અર્થ છે અને બીજા સર્વ અનર્થ છે, એ પ્રકાર જેના મનમા ધારણા છે એટલી પરમ આસ્થા પ્રગટે તે આસ્થા શ્રદ્ધામ્પ સમવિતનુ નિહ છે, ૭૫૭ પ્રભુજી કહ્યું છે ॥૫૭॥ સમતા, સવેગ, નિર્વદ, અનુક્રુપા એ લક્ષણો સ્વીકૃત રીતે અવિચ્છિન્ન પણ ધરતા થતા સમન્વિત જે છે તે સ્થિરતાપણાને પામે ॥ ૫૮ ॥

इति सम्यक्त्वाधिकार इादय समाप्त ॥

॥ मिथ्यात्व त्यागाधिकार ॥

मिथ्यात्वत्यागतः शुद्ध सन्धक्त्व जायतेऽङ्गिना ।

अतस्तत्परिहाराय यतितव्य महात्मना ॥ १ ॥

नास्ति नित्यो न कर्त्ता च न भोक्तात्मा न निर्वृतः ।

तदुपायश्च नेत्याहुर्मिथ्यात्वस्य पदानि षट् ॥ २ ॥

अर्थः—ते जे वारे मिथ्यात्वनो नाश थाय ते वारे जीवने सम्यक्त्व प्रगटे; माटे मिथ्यात्व टालमानो रुडा प्राणीय उग्रम कर्यो ॥ १ ॥ आत्मा नथी, आत्मा नित्य नथी, कर्त्ता नथी, भोक्ता नथी, सिद्ध नथी, ते सिद्धता प्रगट करानो उपाय नथी ए छ पद मिथ्यात्वना छे ॥ २ ॥

एतैर्यस्मान्ननेद्वृद्धव्यवहारविलघन ।

अयमेव च मिथ्यात्वध्वसी सदुपदेशतः ॥ ३ ॥

नास्तित्वादिग्रहैर्ननोपदेशो नोपदेशकः ।

ततः कस्योपकारः स्यात्तदेवादिब्युदासतः ॥ ४ ॥

अर्थः—ए पदग्रह करी पूर्वाचारिना व्यवहार उलचाय छे, लोपाय छे, एज मिथ्यात्व छे, अने त सदगुरुना उपदेशयक्री नाश पामे छे ॥ ३ ॥ ए छ पदरूपी कुग्रह नव्याथका जे उपदेश आपे ते उपदेश न कहिये, तेथी सोडने उपकार न थाय, मिथ्यात्मीना उपदेशे संदेह टले नही ॥ ४ ॥

येषा निश्चय एवेष्टो व्यवहारस्तु सगतः ।

विप्राणा स्लेच्छभाषेय स्मार्थमात्रोपदेशनात् ॥ ५ ॥

યયા કેવલમાત્માન જાનાનઃ શ્રુતકેવલી ।

શ્રુતેન નિશ્ચયાત્મર્થ શ્રુત ચ વ્યગ્રહારત ॥ ૬ ॥

અર્થ — જેમ ગ્રાહણને મ્લેચ્છ ભાષા બોલવાની મનાઈ છે, માટે પોતાના સ્વાર્થ જેટલીજ ગોલે, તમન જેહને એક નિશ્ચય નયન હૃદ છે તહને વ્યગ્રહાર નય તો ગ્રાહણને મ્લેચ્છની માપાના ઉપદેશની પર સ્વાર્થ માટે મગત માત્ર છે ॥ ૫ ॥ જેમ શ્રુતકવલી વ્યગ્રહારથી શ્રુત જાણે; અને સર્વ નિશ્ચય નયગડે શ્રુતજાને કરી શ્રુતકવલી કેવલ આત્માને જાણે ॥ ૬ ॥

નિશ્ચયાર્થોઽથ નો માક્ષાદ્વસ્તુ કેનાપિ પાર્યમે ।

વ્યગ્રહારો ગુણદ્વારા તદર્થાગમક્ષયઃ ॥ ૭ ॥

પ્રાધાન્ય વ્યવહારે ચેત્તસેષા નિશ્ચયે કય ?

પરાર્થસ્પાર્થત તુલ્યે શબ્દજાનાત્મનોર્દ્વયો ॥ ૮ ॥

અર્થ — જહા નિશ્ચય અર્થ પ્રગટપણે રહવાને કોઈ મમર્થ નથી લેખીતો ગુણ પ્રગટ ત રૂપ દ્વાર નિશ્ચય અર્થની પ્રાપ્તિ ક્ષય રૂપ વ્યગ્રહાર કહવાય ॥ ૭ ॥ જેને કેવલ વ્યગ્રહારને વિષય પ્રધાનપણ છે તો તન નિશ્ચયનયમા કમ હોય ? વલી શબ્દનય અને જ્ઞાનનયરૂપ પ્રાણીને સ્વર્થ ને પરઅર્થ ૨ તુલ્ય છે જે શબ્દ તે વ્યગ્રહાર કે અન જ્ઞાન તે નિશ્ચય છે । ૮ ॥

પ્રાધાન્યાદ્વ્યવહારસ્ય તત્ત્વમુચ્છેદકારિણા ।

મિથ્યાત્વરૂપતેતેષા પદાના પરિકીર્તિતા ॥ ૯ ॥

નાસ્ત્યેવાત્મેતિ ધાર્વાક પ્રત્યક્ષાનુપલભત ।

અદ્વતાવ્યપદેશસ્ય શરીરેણોપપત્તિનઃ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—જે વ્યસહાગ્ના પ્રધાનપણાથકી સર્વનો ઉચ્છેદ થાય તેમ પ્રાણીને મિથ્યાત્વરૂપ છ પદમા મિથ્યાત્વમાય થયો એમ જાણવું ॥ ૯ ॥ ચાર્વાક દર્શનગાલા રહે છે કે આત્મા નથી, કેમકે જો આત્મા હોય તો પ્રત્યક્ષ જણાય, તે તો કાંઈ જણાતો નથી, અને અહંકાર ઘટલે આ કાર્ય હુ રુહ છુ તેનો જે વ્યપદેશ છે તે તો શરીરે કરીને જણાય છે ॥ ૧૦ ॥

મત્રાગેભ્યો મદ્વ્યક્તિ પ્રત્યેકમસતી ગયા ।

મિલિતેભ્યો હિ ભૂતેભ્યો જ્ઞાનવ્યક્તિસ્તથા મતા ॥૧૧॥

રાજરક્તાદિવૈચિત્ર્યમપિ નાત્મશલા હિતમ્ ।

સ્વાભાવિકસ્ય ભેદસ્ય ગ્રાવાદિઘ્વપિ દર્શનાત્ ॥૧૨॥

અર્થ—જેમ મહુડા તથા પાણીપ્રમુલ મદિરાના અગ છે, પણ તે પ્રત્યેકમા મદિરાની શક્તિ નથી, જે વારે મેગા મલે તે વારેજ શક્તિ પ્રગટે, તેમ પચભૂત મેગા મલે તે વાર જ્ઞાનશક્તિ પ્રગટ થાય છે ॥ ૧૧ ॥ જેમ એક શિલા અથવા એક કાકરી એ સર્વ પથરાના ભેદ છે તેમ આ ગજા છે, આ રાક છે એવુ વિચિત્રપણ તે આત્મા નથી, એ તો સ્વભાવે ભેદ પડ્યા છે ॥૧૨॥

વાક્યૈર્ન ગમ્યતે ચાત્મા પરસ્પરવિરોધિભિઃ ।

દૃષ્ટવાન્ન ચ કોઽપ્યેન પ્રમાણ યદ્વચો ભવેત્ ॥૧૩॥

આત્માન પરલોક ચ ક્રિયા ચ વિવિધા વદન્ ।

ભોગેભ્યો અગ્રાયત્યુચૈર્લોકચિત્ત પ્રતારકઃ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—ઘલી સર્વ મતગાલાના માહોમાહે વિરોધી વચન હોયાર્થી આત્માની પ્રતીતિ યતી નથી, કેમકે કોડયે આત્મા દીઠો નથી કે જે થકી એકેનુ ન્ચન પ્રમાણ થાય ॥ ૧૩ ॥ આત્માને

પરલોકને અર્થે એમ વિચિત્ર પ્રકારની ત્રિયા કરાવે છે, એટલું
કહેનારા વિચારા લોકને સુખમોગથી મટાડે છે એમ જે લોકોના
ચિત્તને ફાગે છે, તે ધર્મ ગુરુ જાણ્યા ॥ ૧૪ ॥

ત્યાજ્યાસ્ત્રદ્ધિકા કામાઃ કાર્યા નાનાગતસ્પૃહા ।

અસ્મીભૂતેષુ ભૂતેષુ ય્યા પ્રત્યાગતિસ્પૃહા ॥ ૧૫ ॥

તદેતદ્દર્શન મિથ્યા જીવ પ્રત્યક્ષ ઇવ યત્ ।

ગુણાના સંશયાદીના પ્રત્યક્ષણામ ભેદત ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—માટે આ મનમા પામ્યા જે સુખમોગ તે તજ્યા
નહી, અને આવતા મનમા સુખ પામશું એવી વાછા ન કરવી,
કેમકે પચશ્વતનુ પુતલું ઘલીને રાસ થશે એટલે પરમગતી દુઝા
સર્વ ફોગટ જશે ॥ ૧૫ ॥ ૭ મીતે ચાર્ગાક દર્શનતું મત કાર્ય,
પણ એ દર્શન સોડું છે, કેમકે પ્રત્યક્ષણે સંશયાદિક જે ગુણ તે
જીવને છે માટે જીવ પ્રત્યક્ષ અમેષણે છે । ૧૬ ॥

ન ચાહ પ્રત્યયાદીના શરીરસ્પેષ ધર્મતા ।

નેત્રાદિગ્રાહ્યતાપસેર્નિયત ગૌરવાદિયત્ ॥ ૧૭ ॥

શરીરસ્યેવ આત્મત્વે નાનુભૂતસ્મૃતિર્ભવેત્ ।

ચાલતવાદિદશાભેદાન્તસ્થૈકસ્થાનવસિયતે ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—જેમ કોઈ આદર આપે તે પણ આત્મા છે, તેમ
અહંકારાદિક પ્રત્યય જે છે તે આત્મા છે. તે કાંઈ શરીરનો ધર્મ
નથી અહંકારાદિ નેત્રમા જણાય છે તે દેહવારૂપ છે ॥ ૧૭ ॥
શરીરને જો આત્મા કહિયે તો આત્મા જડ થયો તે ગમે પૂર્વની
અનુભવેલી વાત આત્મા વિના કોને મામર છે ? શરીરને તો
મામરતું નથી, અને ચાલ, ચીમન તથા બુદ્ધિ આદિક જે શરીરની

દશાના ભેદ છે તેથી આત્મા પણ ચાલત્યાદિ દશાનત થાય છે,
પણ નિશ્ચયનયથી આત્માની એક દશા છે અને શરીરની અવસ્થા
એક નથી, કેવળે અનવસ્થિત દોષનો પ્રસંગ છે માટે ॥ ૧૮ ॥

નાત્માગ વિગમેऽન્યસ્ય તલ્લબ્ધાનુસ્મૃતિર્યતઃ ।

વ્યયે ગૃહગણાક્ષસ્ય તલ્લબ્ધાર્યાધિગતૃવત ॥ ૧૯ ॥

ન દોષઃ કારણાત્કાર્ય વામનાસમ્રમાચ ન ।

ધૂળસ્ય સ્મરણાવત્તેરયાનુભવસક્રમાત્ ॥ ૨૦ ॥

અર્થઃ—શરીરનો તો નાશ થાય અને આત્મા પરમવમા
જાય, પણ જાતિસ્મરણે ફરી પૂર્વજન્માદિકનુ સ્મરણ છે, જેમ
ઘરના ગોણમા બેવીને નગરના પદાર્થ દીઠા અને પછી તે ગોણ
પડી ગયો તો પણ જોયાનુ સ્મરણ જતું નથી ॥ ૧૯ ॥ કાગળથકી
ચાલ્યાપરશની વામનાના સંક્રમણથકી જે કાર્ય આત્મા કરે છે
તે કાર્યની જો સ્મૃતિ ન રહી, તો પણ તેને દૂષણ નથી જેમ
માતાનુ પોતાના અનુભવના મક્રમણથકી ચાલકને ઘોલતુ-
ચાલતુ શીઘ્રવ્યુ હોય, તેની ચાલકને સ્મૃતિ ન હોય તેહની
પરે જાણતુ ॥ ૨૦ ॥

નોપાદાનાનુપાદેયવાસનાસ્થૈર્યદર્શને ॥

કરાદેરતયાત્વેનયોગ્યસ્વાસેરણુસિયતૌ ॥ ૨૧ ॥

મયમેભ્યો મદવ્યક્તિરપિ નો મેલક વિના ॥

જાનવ્યક્તિસ્તયા માવ્યાઽન્યયા સા સર્વદા ભવેત્ ॥ ૨૨ ॥

અર્થઃ—ઉપાદાનના યોગે ફરી સ્થિરતાના દર્શનને નિપે
ઉપાદાન પ્રાપ્તિ ન હોય, જેમ હસ્તાદિ જે છે તે ઉપાદેય છે
અને તેનુ ઉપાદાન તે હસ્તાદિકના પરમાણુ છે, માટે પરમાણુરૂપ

ઘૃક્ષ્મ સ્થિતિમા સ્થિરદર્શન ન મંભવે ॥ ૨૧ ॥ જેમ મદિરાના
અગધત્રી મદશક્તિ પ્રગટપણે નથી, પણ મેગે મલરે થાય છે,
અથવા પીધા પછી આત્માને સયોગે થાય છે તેમ જ્ઞાનની પ્રગ
ટતા પણ આત્માને યોગે થાય છે, નહીં તો સદાય એકલું જ્ઞાન
રહેવું જોઈએ ॥ ૨૨ ॥

રાજરક્તાદિયૈચિત્ર્યમપ્યાત્મકતકર્મજ ॥

સુખદુઃખાદિસવિત્તિવિશેષો નાન્યથા ભવેત્ ॥૨૩॥

આગમાદ્ગમ્યતે ચાત્મા દષ્ટેષ્ટાર્યાવિરોધિન ॥

તદ્વક્તા સર્વવિધૈન દષ્ટ્યાન્વીતરુક્મલ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ.—આ રાજા છે અને આ રાજા છે, એવો જીવને
વિચિત્ર માત્ર ઉપજે છે એવી લોકગણી છે, તે મરે પોતાનાં
કીધેલા કર્મથકી જાણતી સુખદુઃખ મરે કર્મથકી પ્રગટ થાય
છે, અન્યથા કીધું વિશેષ કારણ કાંઈ નથી ॥ ૨૩ ॥ જે દષ્ટિયે
દીઠું તે પ્રત્યક્ષપ્રમાણ અને દષ્ટાર્ય તે અનુમાન પ્રમાણ, તથા
ઉપમાપ્રમાણ તે અનુમાનમા ભળે છે, માટ જ શ્રણ પ્રમાણને
અવિરોધી એટલું જે આગમપ્રમાણ તેણે કરી આત્માને જાણ્યો
જાય છે તે આગમ તો જેના મરે પાપ ગયા છે એટલા સર્વજ
દેવે દેસાડયું છે ॥ ૨૪ ॥

અગ્રાતાના ચ વિફલા નામુપ્પિત્તય, પ્રવૃત્તયઃ ॥

પરબધનરેતો ક સ્વાત્માનમવમાદયેત્ ॥ ૨૫ ॥

સિદ્ધિ સ્થાળવાદિવદ્વ્યકતા મશયાદેવ ચાત્મન ॥

અસૌ ગ્વરવિયાણાદૌ વ્યસ્તાર્યવિષય પુન ॥૨૬॥

અર્થ —અગ્રાત જે જ્ઞાની પુરુષ તેને હમણાની પ્રવૃત્તિ તે

નિઃફલતા ન હોય, માટે પરપ્રધનના હેતુએ કરી પોતાના આત્માને કોણ રોદમા નારો ? ॥ ૨૫ ॥ આત્માની પ્રગટપણે સંશયથી મિદ્ધિ છે, એવી રાત તો વગડામા ફાટના હુંઠા જેવી દેસાય, પણ સંશય કરતા ચકા જે ચક્રુ વૃત્ત છે ન જણાય. તેમન સંશયપટે આત્માને ન જાણિયે અને જે પ્રિપરીત અર્થે આત્માને માને તેને ગધેડાને શિંગટા માનનાર જેવો સમજો ॥ ૨૬ ॥

અજીવ ઇતિ શબ્દસ્ય જીવસત્તાનિયત્રિતઃ ॥

અસતો ન નિપેધો યત્સંયોગાદિનિપેધનાત્ ॥ ૨૭ ॥

સયોગ, સમવાયશ્ચ સામાન્ય ચ વિશિષ્ટતા ॥

નિપિધ્યતે પદાર્થાના ત એવ ન તુ સર્વથા ॥ ૨૮ ॥

અર્થઃ—અજીવ શબ્દમા જીવ શબ્દની સત્તા વલગેલી છે, પણ નિપેધ અછતો છે. જેવી નાસ્તિક મતવાલા સંયોગ, સમવાય અને સામાન્ય તથા વિશેષને નિપેધ છે, તે પણ સર્વથા-પણે વસ્તુસ્વરૂપને નિપેધી શરતા નથી, કેમકે સંયોગ, સમવાય અને સામાન્ય નહીં માનવાયકી પણ અજીવ શબ્દ બોલતો તે યદ્યપિ અજીવ પદાર્થ મત છે, તથાપિ શબ્દ અમત્ માનીએ તો તે અસત્ પદાર્થનો નિપેધ દેસાતો નથી ॥ ૨૭ ॥ માટે સયોગ, સમવાય, સામાન્ય इत्यादિક પદાર્થનુ વિશેષણુ તે નાસ્તિક મત-વાલા નિપેધ કરે છે, પણ તે સર્વથા નિપેધ થાય નહીં ॥ ૨૮ ॥

શુદ્ધ વ્યુત્પન્નિમજ્જીવપદ માર્ય ઘટાદિવત્ ॥

તદર્થસ્ય શરીર નાં પર્યાયપદભેદતઃ ॥ ૨૯ ॥

આત્મવ્યવસ્થિતેસ્ત્યાજ્યં તતશ્ચાર્યાકદર્શનમ્ ॥

પાપાઃ કિલ્લંતદાલાપાઃ મદ્રવ્યાપારચિરોધિનઃ ॥ ૩૦ ॥

અર્થ:—શામાટે ? શુદ્ધ નિર્મલ એવી વ્યુત્પત્તિ ત જીવ પ્રાણ ધારણે એવે અર્થે યુક્ત એનું જીવ જ સ્વાતંત્ર્ય છે, ઘટાદિકની પેરે છતુ છે, પણ નાના નાના પર્વાયના મેદથની જીવને મૂલ અર્થે શરીર નથી ॥ ૨૯ ॥ જ રીતે આત્માનું સ્થાપન કરીને ચાર્મક દર્શનને છાડવું, એ દર્શની સાથે આલાપ કરવો તે પણ પાપરૂપ છે, કેમકે તે સત્યવાદી સાથે વિરોધકારક છે, તેથી તજવું ॥૩૦॥

જ્ઞાનક્ષણાવલીરૂપો નિત્યો નાત્મેતિ સંગતા, ॥

ક્રમાક્રમાભ્યા નિત્યત્વે યુજ્યતેઽર્થક્રિયા ન હિ ॥૩૧॥

સ્વભાવહાનિતોઽધૌવ્ય ક્રમેનાર્થક્રિયાકૃતૌ ॥

અક્રમેણ ચ તદ્વાર્થે યુગપદ્સર્વસમયઃ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ:—હવે ષોડ્ધમતગણના ચોલ્યા કે-આત્મા જ્ઞાનરૂપ છે, પણ ક્ષણ-આગલિકા પ્રમાણે સ્થિતિ છે, માટે આત્મા નિત્ય નથી. એટલે જીવ તે ક્ષણમા ક્રોધ કરે, ક્ષણમા માન કરે, એમ ભિન્ન અવસ્થા થાય છે, એક અવસ્થા નિત્ય રહતી નથી પર-પરાયે ક્રમ અક્રમપણે જો નિત્ય આત્મા કોઈ વેલાયે ઢાંચ, તો અર્થક્રિયાકલાપ પડે નહીં, માટે નિત્ય આત્મા નથી ॥ ૩૧ ॥ એનો સ્વભાવ હણાય ત વારે ધ્રુવપથ પામ, અનુક્રમ અર્થક્રિયા આકૃતિને વિષે અક્રમ કરીને તે મારને વિષે સમકાલે વિચારતા સર્વ સમય હોય, માટે અમારા ક્ષણિક મત સાચો ઠયો ॥ ૩૨ ॥

ક્ષણિકે તુ ન દોષોઽસ્મિન્ કુર્વદ્વપવિશેષિતે ॥

ધ્રુવેક્ષણોત્થતૃષ્ણાયા નિવૃત્તેશ્ચ શુણો મહાન્ ॥ ૩૩ ॥

મિથ્યાત્વવૃદ્ધિકૃન્નૂન તદેતદપિ દર્શન ॥

ક્ષણિકે કૃતહાનિર્યત્તયાત્મન્યકૃતાગમ ॥ ૩૪ ॥

અર્થ:—વહી આ ક્ષણિક મતમા દોષ નથી, કેમકે નર-
નરા રૂપ કર છે, પણ જે સમયે જે રૂપ હોય તે સમયે તે રૂપના
લક્ષણે કરી ધ્રુવ છે તમા તૃણાનો અને નિરુત્તિનો મોટો ગુણ છે
જેથી ધ્રુવતારૂપ મહાગુણ પામિયે, એમ ગોદ્ધ વદ છે ॥ ૩૩ ॥
એ ઉપરથી રસેરસુ એ દર્શન મિત્યાત્વની રુદ્ધિ કરનારુ છે,
કેમકે આત્માને ક્ષણિક માનનારના મુકુતની હાનિ થાય છે જો
કદી પાપ ન કર, તોપણ જૂઠા ચોલવાનુ પાપ તો પરમને મોગરુ
પડે, માટે અકૃતાગમ કહિયે ॥ ૩૪ ॥

एकद्रव्यान्ययाभावाद्वासनासकृमश्च न ॥

पौर्वापर्यं हि भावाना सर्वत्रातिप्रगक्तिमत ॥ ३५ ॥

कुर्वद्रूपविशेषे च न प्रवृत्तिर्न वाऽनुमा ॥

अनिश्चयान्न वाऽव्यक्ष तथाचोदयतो जगौ ॥ ३६ ॥

અર્થ:—જેમ એક દ્રવ્યનો સાપેક્ષણે એક માત્ર નથી,
માટે વાસનાનુ સંવ્રમણ ન થાય અને મારનુ પૂર્વાપરપણુ સર્વત્ર
શક્તિરૂપે પરિણમ છે ॥ ૩૫ ॥ રૂપ વિશેષ કરતા છતા પ્રવૃત્તિ
કરવી અથવા વારવી તે તો નહીં, પણ ક્ષણિક મતવાલાગ તો
અનિશ્ચયથી આત્માને ઉદયથી ક્ષણિકપણુ કરુ છે ॥ ૩૬ ॥

न पैजात्य विना तत् स्यान्न तस्मिन्ननुमा भवेत् ॥

विना तेन न तत्सिद्धिर्नाध्यक्ष निश्चय विना ॥ ૩૭ ॥

एकताप्रत्यभिज्ञान क्षणिकत्वं च यावत् ॥

योऽहमन्वभव सोऽह स्मरामीत्यवधारणात् ॥ ૩૮ ॥

અર્થ:—વિજાતિ વિના તે ન હોય, ણમા કાંઈ અનુમાન
ઘટતુ નથી, કેમકે તે વિના તેની મિદ્ધિ પણ નથી. નિશ્ચય વિના

અર્થ —બુદ્ધિની સિદ્ધિને અર્થે આત્મા ચિદ્રૂપ છે, વલી
 ચૈતન્ય છે, તો પણ નિશ્ચય મહિત અનિચ્છેદપણે તે બુદ્ધિની જે
 સિદ્ધિ તે અનિષ્ઠી છે ॥ ૪૭ ॥ હતુતે કરી આત્માને પ્રકૃતિ
 અર્થેન વિષ દ્રવિયોના નિવૃત્તિપણાનો દીઠા-અણદીઠાના વિભાગથી
 પ્રમગ ઘટતો નથી ॥ ૪૮ ॥

સ્વપ્ને વ્યાઘ્રાદિસકટપાન્નરત્વાનભિમાનતઃ ॥

અહકારશ્ચ નિયતવ્યાપારઃ પરિકલ્પ્યતે ॥ ૪૯ ॥

તન્માત્રાદિક્રમસ્તસ્માત્પ્રપચોત્પત્તિદેતયે ॥

ઈચ્છયુદ્ધિર્જગત્કર્ત્રી પુરુષો ન વિકારભાક્ ॥ ૫૦ ॥

અર્થ—જેમ સ્વપ્નને વિષે વ્યાઘ્રાદિકના સકલ્પથી અને
 પુરુષાર્થના નિગમિમાનથી અહકારને નિશ્ચયે વ્યાપારરૂપ કલ્પિયે
 છીયે ॥ ૪૯ ॥ તે પ્રપચની ઉત્પત્તિના હતુને અર્થે તન્માત્રાદિ
 ક્રમો ક્રમ છે ણ મિતે જગતની કરનારી બુદ્ધિ ઈતે છે, માટે વિ
 કારનો મતનાર આત્મા નથી ॥ ૫૦ ॥

પુરુષાર્થપરાગો દ્વાં વ્યાપારાંગેષામથ ચ ॥

અગ્રાણાં પ્રેદ્યમ્બદ્ધ વસ્તુ કરોમીતિ ચ ધીસ્તતઃ ॥ ૫૧ ॥

ચેતનોઽદ્ય કરોમીતિ બુદ્ધેર્નદાગ્રહાત્સ્મયઃ ॥

પતન્નાશોઽનચ્છિન્ન ચૈતન્ય મોક્ષ હૃણ્યતે ॥ ૫૨ ॥

અર્થ—મને પ્રવૃત્તિ વ્યાપારને વિષે એક પુરુષાર્થ અને
 મીનો ઉપરાગ એ વે વ્યાપાર મલે છે તે વારે હું અંશે જાણુ છું,
 હું ન્હાવું કરુ છું એવી કદાચહી બુદ્ધિ યાય છે ॥ ૫૧ ॥ હું
 ચેતન છું, હું કરુ છું એમો મને બુદ્ધિના હતુથી પ્રગટે છે એવા
 મતનો નાશ કરી સ્વમાને રહુ ચૈતન્યપણુ મુક્તિને પામે છે ॥ ૫૨ ॥

કર્તૃબુદ્ધિગતે દુઃસ્વસ્થે પુત્યુપચારતઃ ॥

નરનાથે યથા શ્રુત્યગતૌ જયપરાજયૌ ॥ ૫૩ ॥

કર્તા ભોક્તા ચ નો તસ્માદાત્મા નિત્યો નિરજનઃ ॥

અધ્યાત્માદન્યથાબુદ્ધિસ્તદા ચોક્ત મહાત્મના ॥ ૫૪ ॥

અર્થ:—આત્માને વિષે દુઃસ-સુસ પામશુ, એકી કર્તા-
પણાની બુદ્ધિ જે થાય છે તે ઉપચારથી છે જેમ સેવકનો જય
અથવા પરાજય તે રાજા હોવાથી જણાય છે ॥ ૫૩ ॥ इत्यादिक
માટે આત્મા કર્તા ભોક્તા નથી પણ નિત્ય નિરજન છે, અને
જે બુદ્ધિ છે તે તો અધ્યાત્મથી જુદી છે એવું મહાત્મા કપિલ
મુનિ કહેલું છે ॥ ૫૪ ॥

પ્રકૃતેઃ ક્રિયમાણાનિ ગુણૈઃ કર્માણિ સર્વથા ॥

અહકારવિમુદાત્મા કર્તાદ્વ મિતિ મન્યતે ॥ ૫૫ ॥

વિચાર્યમાણ નો ચારુ તદેતદપિ દર્શન ॥

પ્રકૃતિચૈતન્યયોર્વ્યક્ત સામાનાધિકરણ્યતઃ ॥ ૫૬ ॥

અર્થ:—પ્રકૃતિના ગુણે કરી ક્રિયમાણ જે કર્મ તેનો હું
કર્તા છું, એમ સર્વ પ્રકારે અહકારે મૂઢ આત્મા માને છે ॥ ૫૫ ॥
એવો વિચાર કરેલી એ દર્શન પણ રહ્યું નથી, કેમકે પ્રગટ બુદ્ધિ
પ્રકૃતિ અને ચૈતન્યનો સામાનાધિકરણે વિચાર કરતા રહ્યું નથી
જણાતું ॥ ૫૬ ॥

બુદ્ધિઃ કર્ત્રી ચ ભોક્ત્રી ચ નિત્યા ચેન્નાસ્તિ નિર્વૃત્તિઃ ॥

અનિત્યા ચેન્ન સસારઃ પ્રાગ્ધર્માદેરયોગતઃ ॥ ૫૭ ॥

પ્રકૃતાવેવ ધર્માદિસ્ત્રીકારે બુદ્ધિરેવ ક્ષા ॥

સુવચશ્ચ ઘટાદૌ સ્થાદીદ્વગૂધર્માન્યયસ્તથા ॥ ૫૮ ॥

અર્થ.—ચઠી તમે જો કર્તા, ભોક્તાપણે બુદ્ધિ માનશો, પણ જો તે બુદ્ધિ નિત્ય છે તો મોક્ષ નથી બટલે મોક્ષ ઠરશે નહીં, અને જો બુદ્ધિને અનિત્ય માનશો તો પૂર્ણ ધર્મના અયોગ્ય થકી સમાર ઠરશે નહીં ॥ ૫૭ ॥ પ્રકૃતિને વિષ ધર્માદિકને અગીકાર કીધાથી બુદ્ધિને શુ કહી જોડ્યે ? અને ઘટાદિકને વિષ એવા ધર્મનો અન્ય તે સુરે કહ્યો કિતિ સર્કાદ ॥ ૫૮ ॥

કૃતિભોગૌ ચ બુદ્ધેશ્ચેદયથો મોક્ષશ્ચ માત્મનઃ ॥

તતશ્ચાત્માનમુદિશ્ય કૂટમેત્યદુચ્યતે ॥ ૫૯ ॥

પશ્ચવિંશતિતત્ત્વજો યત્રતત્રાશ્રમે રત ॥

જડી મુઢી શિશ્વી ચાપિ મુચ્યતે નાઞ્ચ મદાય ॥ ૬૦ ॥

અર્થ —જો કરતુ, ભોગરતુ બુદ્ધિને છે તો બંધમોક્ષ આત્માને નથી, તે પણ બુદ્ધિને જોડ્ય, માટ આત્માને ઉદેશીને નહીં મમનગામા આવે તેને કૂટવચન કરિ રૂઢ છે ॥ ૫૯ ॥ પચ વિંશતત્ત્વનો જાણ જે પુરુષ છે તે કોર્ પળ આશ્રમમા રત હોય બટલે જટાધર હોય, અથવા મુઢાવે, અથવા ચોટ્ટી રણાવે, તો પણ તે મદેહ પ્રિના સમારથી શુકાય એથુ કપિલ મતગાલા કહ છે ॥ ૬૦ ॥

પ્રતસ્ય ચોપચારસ્ત્વે મોક્ષશાસ્ત્ર ટૃયાઽપિલ ॥

અન્યસ્ય દિ ત્રિમોક્ષાર્થે ન કોઽપ્યન્યઃ પ્રવર્તતે ॥ ૬૧ ॥

કપિલાના મતં તસ્માદસ્મિન્નૈવોચિતઃ રતિ ॥

યત્રાનુભવમસિદ્ધ કર્તા ભોક્તા ચ લુપ્યતે ॥ ૬૨ ॥

અર્થ —જી રીતે જ આત્માને વિષે મોક્ષન ઉપચારિપણે અગીકાર કરે છે, તેનું મફલ મોક્ષશાસ્ત્ર ફોગટ થાય છે, કેમકે

કોઈને મોક્ષ આપના કોડ ગીજો પ્રવૃત્ત થાય નહીં ॥ ૬૧ ॥
 ત્રિહા અનુભવમિદ્ધ આત્માનુ કૃત્તાંણું તથા મોક્તાંણુ લોપે છે
 ઇટલે માનતા નથી, ત માટે એના કપિલના મતમા પ્રીતિ કરવી
 તે ઠીક નથી ॥ ૬૨ ॥

નાસ્તિનિર્વાણમિત્યાદુરાત્મનઃ કેઽધ્યવધતઃ ॥

પ્રાક્ પશ્ચાદ્યુગપદ્ધાપિ કર્મવધાવ્યવસ્થિતેઃ ॥ ૬૩ ॥

અનાદિર્યાદિ સમઘ ઇપ્યતે જીવકર્મણો ॥

તદાનત્યાન્ન મોક્ષઃ સ્યાત્તદાત્માકાશયોગવત્ ॥ ૬૪ ॥

અર્થઃ—કેટલાક અવધ નતવાલા છે તે એમ કહ છે કે—
 આત્માને મોક્ષ-નિર્વાણ નથી, કેમકે પ્રથમ કે અથવા પછી સમ-
 કાલે આત્માને કર્મવધ નથી, તો મુક્તિ શેની હોય ? ॥ ૬૩ ॥
 જો જીવને તથા કર્મને અનાદિ સમઘ માનિયે તો આદિ નહી,
 તિહા અત પળ કેમ થાય ? માટ અનતવળાના પ્રમગથી કોઈ
 કાલે મોક્ષ ન થાય, જેમ આત્માથી આકાશ યોગ કદાપિ
 ભિન્ન ન થાય ॥ ૬૪ ॥

તદંતદત્યસવદ્ યન્મિથો હેતુર્કાર્યયોઃ ॥

સત।નાનાદિતા યીજાકુરવત્ દંટકર્મણોઃ ॥ ૬૫ ॥

કર્તા કર્માન્નિતાં દંદે જીવઃ કર્મણિ દેહયુક્ ॥

ક્રિયાફલોપશુક્તત્વે દહાન્વિતકુલાલવત્ ॥ ૬૬ ॥

અર્થઃ—એટલું ગોલે છે, એ વચન પણ જુટું છે, કેમકે
 કારણ કાર્યને માહોમાહ મનઘ છે—જેમ પુત્ર પોત્રાદિકનો અનાદિ
 મંવઘ થાય છે તે ગીનના અકુળાની પેર છે, તેમજ શરીર તથા
 કર્મેનો પણ અનાદિ સમઘ છે ॥ ૬૫ ॥ કર્મે સહિત જીવ કર્તા-

પણે દેહમા રહ્યો છે, એટલે જે કહ્યું છે તે પણ જૂઠું છે, જેમ દહ સહિત કુમારની પર ક્રિયાનું ફળ મોગયે તે પણ અસમ્બધ છે તેની પરે ॥ ૬૬ ॥

अनादिसततेर्नाशः स्याद्वीजाकुरयोरिव ॥

કુર્વકુટ્ટાડરૂપાઃ સ્વર્ણમલયોરિવ યાનયો. ॥ ૬૭ ॥

भव्येषु च व्यवस्थेय सधो जीवकर्मणो ॥

अनाद्यनतोऽभव्याना स्यादात्माकाशयोगवत् ॥ ૬૮ ॥

અર્થ —તમ રહ્યો છો કે અનાદિ સતતિ નાશ ન થાય તેનો તો નાશ થતો દેસીયે છીય, જેમ ધીજ ણસ્ય અકુર ન થાય અને અકુરા નાશ થય ધીજ નહીં થાય કુકડી નાશ થયે ઇંદુ નાશ પામ અને ઇંદાનો નાશ થયે કુરુડી નાશ પામ ઘઝી અનાદિનો સુવર્ણથી મલ જુદો થાય છે તેમ આત્માથી કર્મ જુદા થાય છે ॥ ૬૭ ॥ એ રીતે અનાદિ સતતિ જીવકર્મનો જે સમ્બધ તે નાશ થાય છે તે ભવ્ય જીવો આશ્રયી છે અને જેહને અનાદિ સતતિ ટલતી નથી તે અભવ્ય જીવો આશ્રયી છે આત્મા તો આકાશના યોગની પર છે ॥ ૬૮ ॥

द्रव्यभावे समानेऽपि जीवाजीवत्वभेदवत् ॥

जीवभावे समानेऽपि भव्याभव्यत्वयोर्भिदा ॥ ૬૯ ॥

स्वाभाविक च भव्यत्व कलशप्राग्भावन. ॥

નાશકારણસામ્રાજ્યાદ્વિનિવ્યજ્ઞ ચિરુપતે ॥ ૭૦ ॥

અર્થ —જેમ દ્રવ્યની રીઠે તો સર્વદ્રવ્ય એકદ્રવ્યપણે તુલ્ય છે, પણ તે દ્રવ્યમા ભેદ કરીએ તો જીવ અજીવ એ બે થાય, તેમજ જીવપણે તો સર્વ જીવ સરિસા છે, પણ ભેદ કરતાં ભવ્ય

તથા અભવ્ય એ વે મેઢ થાય છે ॥ ૬૯ ॥ જેમ ઘટ ઉત્પત્તિ પહેલા માટી દ્રવ્ય સ્વાભાવિકપણે છે અને માટીના નાશથી ઘટ પ્રગટે છે તે વિરુદ્ધ નથી તેમ સ્વાભાવિક ભવ્યપણે કર્મની અનાદિ સતતિના નાશરૂપ કારણના સામર્થ્યથી પરમાત્માપણુ પ્રગટે તે પણ વિરુદ્ધ નથી ॥ ૭૦ ॥

ભવ્યોચ્છેદો ન ચૈવ સ્યાદ્ગુર્વાનત્પાન્નભાંશવત્ ॥

પ્રતિમાદલવત્ કાપિ ફલભાવેઽપિ યોગ્યતા ॥ ૭૧ ॥

નૈતદ્વ્ય વદામો યદ્ભવ્ય સર્વોઽપિ સિધ્યતિ ॥

યસ્તુ સિધ્યતિ સોઽયમ્ ભવ્ય ણ્વેતિ નો મત ॥ ૭૨ ॥

અર્થ:—એ રીતે ભવ્યપણાનો ઉચ્છેદ ન થાય, મોટા અનતપણાથકી આકાશના અશની પેરે ઘટ આસે આકાશ પણ આસુ અને ઘટ માગે આકાશ રહ થયો, પણ આકાશ કાઈ વધ્યું નહી, તેમ કર્મના નાશથકી આત્મા અધિક થતો નથી. જેમ કોઈ ઠેકાણે પ્રતિમાના દલની પેરે. પ્રતિમાદલ પાપાણથી વિરૂપ ફલ ઉપજે તેમ મોક્ષનુ ઉપજવુ થાય ॥ ૭૧ ॥ અમે એમ કહેતા નથી કે સઘલા ભવ્ય જીનો મિદ્ધિ પામ, પણ જો સિદ્ધિ પેરે તને નિશ્ચય ભવ્ય કહીએ એ અમારો મત છે ॥ ૭૨ ॥

નનુ મોક્ષેઽપિ જન્યત્વાદ્વિનાશિની ભવસ્યતિઃ ॥

નૈવ પ્રધ્વસવત્તસ્થાનિધનત્વવ્યવસ્થિતેઃ ॥ ૭૩ ॥

આકાશસ્યેવ વૈવિકત્યા મુદ્ગરાદેર્ઘટક્ષયે ॥

જ્ઞાનાદેઃ કર્મણો નાશો નાત્મનો જાયતેઽધિક ॥ ૭૪ ॥

અર્થ:—મોક્ષને પિપે પ્રગટથરાપણુ નથી અને મરણની સ્થિતિ નાશપતી છે, પણ મોક્ષમા અનતપણાની સ્થિતિ છે.

માટે મુક્તિનો નાશ નથી ॥ ૭૩ ॥ જેમ મોગરે કરી ઘડો ભામ્પો,
અને ઘડાને ક્ષયે આકાશ જુદુ થયું, પણ વધ્યું નહીં તેમ જ્ઞાનથી
કર્મનો નાશ થાય, પણ આત્મા અધિક થાય નહીં ॥ ૭૪ ॥

न च कर्माणुसवधान्मुक्तस्यापि न मुक्तता ॥

યોગાના બધાં હેતુનામ પુનર્મવસંભવાત્ ॥ ૭૫ ॥

सुखस्य तारतम्येन प्रकर्षस्यापि संभवात् ॥

અનંતસુખસંવિત્તિર્માંશ, સિધ્ધ્યતિ નિર્ભય ॥ ૭૬ ॥

અર્થ.—જિહા મૂલથીજ કર્મપરમાણુનો સંબંધ નથી,
અને જે મુકાળા તને કાઢ મુકાળાણુ નથી તથા મિથ્યાત્વ,
અવિરતિ, કષાય, યોગ એ ચાર બંધહતુના યોગ છે, તેનું ફરી
બંધાણુ નથી, તેહને સિદ્ધિ કહિયે ॥ ૭૫ ॥ સુખનું તારતમ્ય
તથા જ્ઞાનની ઉત્કૃષ્ટતા પ્રગટ થયેથી એટલે અનંત સુખ જાણવાથી
નિર્ભયપણે જે મિદ્ધિ તેનું નામ મોક્ષ છે એમ કહીયે ॥ ૭૬ ॥

वचन नास्तिकाभाना मात्मसत्तानिर्णयकम् ॥

આત્માના તેન નાદેય પરમાર્થગણેષિણા ॥ ૭૭ ॥

न मोक्षोपाय इत्यादुरपरेनास्तिकोपमाः ॥

કાર્યમસ્તિ ન હેતુશ્ચેત્યેવા તેવા કુદર્થના ॥ ૭૮ ॥

અર્થ.—માટે નાસ્તિક મતવાલાના વચન આત્મસત્તાના
નિર્ણયક છે, તે શ્રમ ચિત્તમાલાયે આદરવા નહીં અથવા નાસ્તિક
મતવાલાના મયના વચન છે, એમ જાણી આદરવા નહીં. જે
પરમાર્થનો ગણેષક હોય તેણે છાડવા ॥ ૭૭ ॥ હવે ચલી બીજા
નાસ્તિક મતને મલવાજ મતવાલા છે. તેનું કહ્યું એમ છે કે
મોક્ષનો ઉપાય નથી એટલે કાર્ય જે મોક્ષ તે તો છે, પણ તેનું
કારણ જે ઉપાય તે નથી. એમ માને છે તેમને પણ નિરૂપના છે ॥ ૭૮ ॥

અકસ્માદેવ ભવતીત્યલીક નિયતાવધેઃ ॥

કદાચિત્કસ્ય દૃષ્ટત્વાદ્ભાષે તાર્કિકોઽપ્યદઃ॥૭૯॥

હેતુભૂતનિપેધાના સ્વાનુપાખ્યવિધિર્ન ચ ॥

સ્વભાવવર્ણના નૈવમવધેર્નિયતત્વતઃ ॥ ૮૦ ॥

અર્થ:—કોઈક તો અર્ણચિતવ્યો અકસ્માત્ મોક્ષ થાય છે એમ કહે છે એ પણ જૂઠું છે. નિયત અધિમર્યાદાજ છે. જે માટીના પિંડથી ઘટ નિપજે છે, તે કદાચિત્ દીઠું છે તેહને તાર્કિકશાસ્ત્રવાલા કહે છે જે અમુક વસ્તુમાજ પૂરુ થાશે એવો કાંઈ નિયમ નથી ॥ ૭૯ ॥ હેતુભૂત મોક્ષનો નિપેધ નથી પોતાનો અનુપકથનીય ઇટલે પોતાને ઘોલવું નહીં એવો જે નિધિ તે પણ નથી, અને સ્વભાવ વર્ણન કરવું, સ્તુતિ કરવી તે નથી; કેમકે એ સર્વની અવધિ છે. ઇટલે અધિષ્ઠા મોક્ષ થાશે, તે માટે મોક્ષનું સાધન કરવું તે જૂઠું છે, એમ કહે છે ॥ ૮૦ ॥

ન ચ સાર્વત્રિકો મોક્ષઃ સસારસ્થાપિ દર્શનાત્ ॥

ન ચેદાની ન તદ્વ્યક્તિર્વ્યક્તકો હેતુરેવ યત્ ॥ ૮૧ ॥

મોક્ષોપાયોઽસ્તુ કિં ત્વસ્ય નિશ્ચયો નેતિ ચેન્મત ॥

તત્ર રત્નત્રયસ્યૈવ તથાભાવવિનિશ્ચયાત્ ॥ ૮૨ ॥

અર્થ:—સર્વમોક્ષ નથી, કેમકે જે હમણા નથી તેની પ્રગટતા પણ નથી, અને સસાર તો પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, માટે જેહનો જે હેતુ છે તેજ પ્રગટ નથી, તો તેહનો સંશય છે ॥૮૧॥ મોક્ષનો ઉપાય છે કિંયા નથી ? એ વાતનો નિશ્ચય નથી, માટે એ મત પણ જૂઠો છે મોક્ષનો હેતુ તો રત્નત્રયની પરે, તેમજ ભાવે નિશ્ચયથી જાણિયે ॥ ૮૨ ॥

भवकारणरागादिप्रतिपक्षमदः पलु ॥

तद्विपक्षस्य मोक्षस्य कारण घटतेतरा ॥ ८३ ॥

अथ रत्नत्रयप्राप्तेः प्राक्कर्मलघुता यथा ॥

परतोऽपि तथैव स्यादिति किं तदपेक्षया ॥ ८४ ॥

अर्थ —રત્નત્રયી જે છે તે સમારતુ કારણ જે રાગાદિક તેહના શરુ છે, અને મસારૂપ કાર્યનો શરુ મોક્ષ છે, માટે મોક્ષનુ કારણ જે ઉપાય, તે ઘટે છે, ॥ ૮૩ ॥ કેમકે રત્નત્રયની પ્રાપ્તિ થયાથકી પૂર્વમગ્ના કર્મની જેની લઘુતા થાય તો બીજાથકી પણ તેમજ થાય, એ અપેક્ષાએ જો અગધિ નથી તોપણ શુ થયું ? ॥ ૮૪ ॥

नैव यत्पूर्वसेवातो मृद्वीतो साधनक्रिया ॥

सम्यक्त्वादिक्रिया तस्माद् दृढैव शिवसाधने ॥ ८५ ॥

गुणाः प्रादुर्भवत्युच्चैरथवा कर्मलाघवात् ॥

तथाभव्यतया तेषां कुतोऽपेक्षानिवारण ॥ ८६ ॥

અર્થ —જે પૂર્વસેવાથકી તે ધ્વનાબોલનારૂપથી, રુઝુતાથી, સાધનક્રિયામદરૂપ તેવી ન હોય, માટે સમક્ષિતાદિકક્રિયા તે મોક્ષસાધનમા દૃઢ છે ॥ ૮૫ ॥ અથવા કર્મના લઘુતાપણાથકી મોટા જે ગુણ તે પ્રગટ થાય છે, તે પ્રકારે તેનો ભવ્યતાપણે કરીને મોક્ષ છે, પણ મોક્ષની અપેક્ષા બારી નથી ॥ ૮૬ ॥

तथाभव्यतयाक्षेपाद्गुणा न च न हेतव ॥

अन्योऽन्यसहकारित्वादृढचक्रप्रमादिवत् ॥ ८७ ॥

ज्ञानदर्शनचरित्राण्युपायास्तદ्भवक्षये ॥

एतन्निषेधक वाक्य त्याज्य मिथ्यात्ववृद्धિभूत् ॥ ८८ ॥

અર્થ:—તેમ ભવ્યપણાના તિરસ્કારથકી પુનર્હેતુમૂલ

ગુણ ન હોય, કેમકે પરસ્પર સહકારી છે માટે દહ, ચક્ર, ભ્રમણની પેરે ભવ્યતાપણે જ્ઞાનાદિક ગુણ પ્રગટ થાય તે ગુણ મોક્ષનો હેતુ છે, એ ઉત્તર કહ્યો છે ॥ ૮૭ ॥ માટે સસારના ક્ષયરૂપ જે ઉપાય તે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર છે. તેનો જે નિષેધ કરે અને મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ કરે તેનું વચન ત્યાગ કરવું ॥ ૮૮ ॥

મિથ્યાત્વસ્ય પદાન્યેતાન્યુત્સૃજ્યોત્તમધીધનઃ ॥

ભાવયેત્પ્રાતિલોભ્યેન સમ્યક્ત્વસ્ય પદાનિ પદ્ ॥ ૮૯ ॥

અર્થઃ—એ પૂર્વે કહ્યા જે સર્વ શાસ્ત્રના મતવાદ તે મિથ્યાત્વના ઠેકાણા છે તેને છાંડીને શુદ્ધિરૂપ ધનનું ગ્રહણ કરીને મિથ્યાત્વને પ્રતિકૂળપણે જે સમક્તિના છ પદ છે તેને માગવા ॥ ૮૯ ॥

इति मिथ्यात्वत्यागाधिकारः त्रयोदशः समाप्तः ॥

કદાગ્રહત્યાગાધિકાર—

મિથ્યાત્વદાવાનલનો પાદમ—

સદગ્રહત્યાગમુદાહરતિ ॥

અતો રતિસ્તથ્ર ધુધેર્વિધેયા,

વિશુદ્ધભાષેઃ શ્રુતસારવદ્ધિઃ ॥ ૧ ॥

અર્થઃ—મિથ્યાત્વરૂપ જે દાવાનલ તેને શમાવગાને મેઘ સમાન એવા મિથ્યાત્વ કદાગ્રહરૂપ પ્રમારનો ત્યાગ પડિવે કહ્યો છે જે કદાગ્રહના ત્યાગને વિષે રતિ કરવી તે તો જે પડિત હોય, વલી શુદ્ધ માવવાલો હોય અને સિદ્ધાવના સારનો જાણ હોય તેણે કદાગ્રહને છાહવો ॥ ૧ ॥

અસદ્ ગ્રહાગ્નિજ્વલિત યદ્તઃ,

ફ તથ્ર તત્ત્વવ્યવસાયવદ્ધિ ॥

પ્રજ્ઞાતિપુષ્પાણિ દ્વિતોપદેશ—

ફલાનિ જ્ઞાન્યથ્ર ગવેષયતુ ॥ ૨ ॥

અર્થ —જેનુ અત કરણ અહતા પદાર્થના કદાગ્રહરૂપ અગ્નિયે વલ્લુ છે તેના હૃદયમા તત્ત્વ-વ્યાપારરૂપ યેલી કેમ કરી ડાળે ? અને સમ્પત્તારૂપ ફૂલ કેમ ફૂટે ? તથા હિત ઉપદેશરૂપ ફલ ક્યાપી હોય ? તે માટે કદાગ્રહને તજીને બીજે ઠેકાણે તત્ત્વની ઓજ કરવી ॥ ૨ ॥

અધીત્ય કિચિથ્ર નિશમ્ય કિચિદ્—

સદ્ગ્રહાત્પહિતમાનિનો યે ॥

મુલ્લ મુલ્લ શુચિતમસ્તુ વાચો,

લોલારહસ્ય તુ ન તૈર્જગાદે ॥ ૩ ॥

અર્થ:—કાઠક મળીને તથા કાઠક શાસ્ત્ર સામઢીને આત્માને પઢિતપણું માનતા ઇવા સૂર્ય કદાગ્રહના ધરનાર તે પોતાનુ મુખચુંગિત જે ઘાચા તેને સુર માને, પણ તે મુરે કરી લીલારૂપ રહસ્ય જે જ્ઞાન ત અગાહે નહી ॥ ૩ ॥

અસદ્ગ્રહોત્સર્પદતુચ્છદર્પે—

ઘોંધાશતાધીકૃતમુગ્ધલોકૈઃ ॥

વિઢિયિતા હત જડર્વિતઢા—

પાઢિત્યકહૂલતયા ત્રિલોકી ॥ ૪ ॥

અર્થ:—જેને કદાગ્રહયકી ઘણો ગર્વ રધ્યો છે, અને સ્વકલ્પિત જ્ઞાનને અશે કરી મનિક જીરોને જેણે આઘઢા કીધા છે, ઇહવા જડ પ્રાણીયે પઢિતાઈની રૂરજે કરીને હત ઇતિ સ્વેદે પાઢુપ્રહારેયકી ત્રણ લોકને ત્રિતઢા કહેતા ઢાકડમાલેં ત્રિઢયના કરી છે ॥ ૪ ॥

વિધોર્વિવેકસ્ય ન યત્ર દષ્ટિ—

સ્તમોઘન તત્ત્વરવિર્ધિલીનઃ ॥

અશુરુપક્ષ સ્થિતિરેપ નૂનમ—

સદ્ગ્રહાસ્યૂલમાતિર્મનુપ્યઃ ॥ ૫ ॥

અર્થ:—જેના હૃદયમા વિવેકરૂપ ચઢ્રની દષ્ટિ નથી તેથી ઘણો અઘકાર છે, અને તત્ત્વરૂપ સૂર્ય અસ્ત પામ્યો છે તેથી ત કૃષ્ણપક્ષની નિશાપત્ર સ્થિતિમા છે, કેમકે તેને કદાગ્રહે ઢલ્યો છે ॥ ૫ ॥

કુતર્કદાત્રેણ લુનાતિ તત્ત્વવહ્ની—

રસાન્સિચિતિ દોષવૃક્ષ ॥

ક્ષિપત્યથઃ સ્વાદુફલ સમારય-

મસદ્ગ્રહ. કોઽપિ કુદ્વિલાસ ॥ ૬ ॥

અર્થઃ—જે કદાગ્રહી છે તે કુવિચારરૂપ દાતરહે કરી તત્પરૂપ થેલીને છેદે છે, અને પાપરૂપ વૃક્ષને પાળી પાય છે, તથા સમતારૂપ અમૃત ફલને હેતુ ધૂળમા નાચે છે, એવો કોઈ કદાગ્રહ-રૂપ અમારાસાની રાત્રીનો વિલાસ છે ॥ ૬ ॥

અસદ્ગ્રહગ્રાવમયે દિ ચિત્તે,

ન ક્ષાપિ સદ્માધરસપ્રવેશ. ॥

હ્રદાકુરાશ્ચિત્તવિશુદ્ધયોધઃ

સિદ્ધાતવાચા ધત કોઽપરાધ. ॥ ૭ ॥

અર્થ —ત કદાગ્રહી માણસનું ચિત્ત પથ્થર જેવું છે જેમ પથ્થરને પાળી મેદે નહીં તેમ જિનરાણીરૂપ રસ તે કદાગ્રહી માણસમા પ્રવેશ કરે નહીં, તેથી તેના ચિત્તરૂપ વૃક્ષમા શુદ્ધ યોધ રૂપ અંકુર પ્રગટે નહીં, તો તેમા સિદ્ધાતની વાળીનો શો ધાક ? ॥૭॥

વ્રતાનિ શીર્ણાનિ તપોઽપિ તપ્ત,

કૃતા પ્રયત્નેન ચ પિંડશુદ્ધિઃ ॥

અભૂતફલ યત્તુ ન નિન્દ્યાનામ-

સદ્ગ્રહસ્યૈવ દિ સોઽપરાધઃ ॥ ૮ ॥

અર્થ —જો પચમહાત્મ પાત્ર્યા, ઉગ્ર તપ કીધા, ઉદ્યમ કરી ચેતાલીસ દોષ રહિત આહાર લીધો, તેમ છતાં પણ જે નિહ્નગાદિક મુક્તિરૂપ ફલ ન પામ્યા તે અપરાધ સર્વ કદાગ્રહનોજ છે ॥ ૮ ॥

સ્યાલ સ્વબુદ્ધિઃ સુગુરોશ્ચ દાતુ-

રુપસ્થિતા કાચન મોદકાલી ॥

અમદગ્રહઃ કોઽપિ ગલે ગ્રહીતા
તથાપિ ભોક્તુ ન દદાતિ દુષ્ટ. ॥ ૯ ॥

અર્થઃ—પોતાની બુદ્ધિસ્થ થાલમા કાઢક શુદ્ધ જ્ઞાનરૂપ
મોદકને ગુરુ પીસસગા ઉઘ્યા, પળ કદાગ્રહે આરી ગલ્લ પકડયુ,
તેથી જમાયુ નહી, એવો મદાગ્રહ દુષ્ટ છે ॥ ૯ ॥

ગુરુપ્રસાદોક્રિયમાણમર્ય

ગૃહ્ણતિ નાસદ્ગ્રહચાસ્તતઃ કિં ? ॥

દ્રાક્ષા હિ સાદ્ગ્રહાદુપનીયમાનાઃ,

ક્રમેલકઃ કટકશુદ્ધિ ન મુક્તે ॥ ૧૦ ॥

અર્થઃ—જો ગુરુ પ્રમત્ત થડને અર્થ—ઉપદેશ આપે છે,
તોપણ કદાગ્રહી પુરુષ તે ઉપદેશને ગ્રહતો નથી, તેથી શુ થયુ ?
ઉપદેશ તો કાઈ છોટો નથી. એ તો જેમ પ્રગટપણે મીઠી દ્રાક્ષ
ઉટ આગલ મુકિયે, તોપણ તેને તજીને ઉટ કાટાને સાય છે ॥ ૧૦ ॥

અસદ્ગ્રહાત્પામરસગતિં યે,

કુર્વતિ તેષા ન રતિર્નુદેષુ ॥

ચિષ્ટાસુ પુષ્ટાઃ કિલ વાયમા નો

મિષ્ટાન્નનિષ્ટા પ્રસન્ન ભવતિ ॥ ૧૧ ॥

અર્થઃ—જે પ્રાણી કદાગ્રહે કરી મૂર્ખની સમત સર છે
તેને પહિતની સોરત ગમતી નથી જેમ કાગડા મિષ્ટાભોગી છે,
તેને મધુર આહારની ઇચ્છા થતી નથી તેની પેઠે ॥ ૧૧ ॥

નિયોજયત્યેવ મતિ ન યુક્તૌ,

યુક્તિ મતૌ યઃ પ્રસન્ન નિયુક્તે ॥

અસદ્ગ્રહાદેવ ન કસ્ય હાસ્યોઽ-

જલે ઘટારોપણમાદધાનઃ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ.—જેમ કોઈ સૂર્ય નદીના જલ ઉપર ઘડો ભરીને મૂકે, તેને જોઈને કોણ હસે નહીં ? કેમકે અગાધ નિર્મલ જલના વિસ્તાર આગલ એક તુચ્છ માત્ર જલે મરેલો ઘડો તે શી ગણત્રીમા છે ? તેમ ગુરુના મુખથી શાસ્ત્રયુક્તિ સામલીને તેમા પોતાની મતિ જોડે નહીં અને પોતાની યુક્તિએ ઊલટુ બોલે, જે તમારી યુક્તિને નમસ્કાર હોયો ! એવા કદાગ્રહીને દેણી કોણ હામી ન કરે ? હા ગુરુનો ઉપદેશ તે નદીના જલ તુલ્ય છે તેના આગલ કદાગ્રહી ઘટ કેમ નીમે ? ॥ ૧૨ ॥

અસદ્ગ્રહો યસ્ય ગતો ન નાશ,

ન દીયમાન શ્રુતમસ્ય શસ્યમ્ ॥

ન નામ ચૈકલ્પકલકિતસ્ય,

પ્રૌઢા પ્રદાતુ ઘટતે નૃપત્રી ॥ ૧૩ ॥

અર્થ —જેમ કોઈ ઘેલા આદમીને મહોટી ગજ્યલક્ષ્મી આપત્રી ઘટે નહીં, તેમ જેહને કદાગ્રહ ગયો નથી તેમા પ્રાણીને ધર્મોપદેશ આપત્રો યોગ્ય નથી ॥ ૧૩ ॥

આમે ઘટં વારિ ધૃત યથા મદ્વિનાશયેત્સ્ય ચ ઘટ ચ સ્ય ॥

અસદ્ગ્રહગ્રસ્તમતેસ્તથૈવ શ્રુતાત્પ્રદત્તાદ્ભયોર્વિનાશ. ॥

અર્થ.—જેમ કાચા ઘટામા પાણી મરવાથી ઘટાનો તેમજ પાણીનો નાશ થાય છે, તેમજ કદાગ્રહી માણસન શાસ્ત્ર શીક્ષતા શાસ્ત્રનો તેમજ તેનો પોતાનો બનેનો વિનાશ થાય છે ॥ ૧૪ ॥

અસદ્ગ્રહગ્રસ્તમતે પ્રદત્તે હિતોપદેશ મ્વલુ યો વિમૂઢ. ॥

શુની શરીરે સ મહોપકારી કસ્તૂરિકાલપેનમાદધાતિ ॥

અર્થ:—જેમ વિદ્યાએ મરું મુલ દેહી કુતરીને ઉપકાર કરવા કસ્તૂરીનો લેપ કરે તે મૂર્ખ જાણવો, તેમ કદાગ્રહી પ્રાણીને ઉપકાર કરવાને હિતોપદેશ આપે તે પણ મૂર્ખ જાણવો ॥ ૧૫ ॥
 કષ્ટેન લબ્ધ વિશદાગમાર્ય દદાતિ યોઽસદ્ગ્રહદૂપિતાય ।
 મ પિયતે ઘત્નશતોપમીત યોજ ઘપન્નૂપરભૂમિદેશે ૧૬

અર્થ:—જેમ ઘણા ઉઘમે મનાજના ધીજ મેળા કરી ઉપર જમીનમા વાવે, તે આગલ જતા સદાય સ્વેદ પામે છે, તેમ પઢિત પ્રાણી ગુરુનો વિનય કરી કષ્ટે કરી નિર્મલ આગમ સિદ્ધાંતના અર્થને પામ્યો હોય, તે જો કદાગ્રહે કરી દુષિત પ્રાણીને તેહનો અર્થ શીખવવાનો ઉદ્યોગ કરે તો તેથી ઈતે સ્વેદ પામે છે ॥ ૧૬ ॥

શૃણોતિ શાસ્ત્રાણિ ગુરોસ્તદાજ્ઞા,
 કરોતિ નાસદ્ગ્રહવાન્ કદાચિત્ ॥
 વિવેચકત્વ મનુતે ચ સાર

ગ્રાહી મુવિ સ્વસ્થ ચ ચાલનીચત્ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ:—જો ગુરુ પાસેથી શાસ્ત્ર સામલે તો પણ કદાગ્રહી જે હોય તે કોઈ કાલે તે ગુરુની આજ્ઞા ન માને. તે પોતાની મેલે પોતે ઇહલુ માને, જે હુજ સર્વ પદાર્થની ચરાચર વહેંચણ કરું છું, પણ તે તો જેમ પૃથ્વીમા ચાલણીમાથી ચાલીને સારથત વસ્તુ કહાડી લેહને બાકી અમાર ધાન્ય રહે છે તેહનો તે ગ્રાહી છે ॥ ૧૭ ॥

દમાય ચાતુર્યમધાય શાસ્ત્ર પ્રતારણાય પ્રતિભાપદુત્વા ॥
 ગર્વાય ધરિત્વમદ્વોગુણાનામ સદ્ગ્રહસ્યે વિપરીતમૃષ્ટિઃ

અર્થ:—માટે અહો ઇતિ આશ્ચર્ય ! વિદ્યાતાયે કદાગ્રહી

માણમમા વિપરીત ગુણ સૃજ્યા છે ! જેમ દેવ તેમી પાત્રી, અને
મેઘનલ સર્પના મુલમા જેમ વિપતુલ્ય થડ જાય છે, એ કહેવતને
વિઘાતાયે સરી પાડી છે, કેમકે જે કદાગ્રહીની ચતુરાડ તે
કપટને અર્થે થાય, અને શાસ્ત્ર મળતુ તે મદને અર્થે થાય, તથા
બુદ્ધિ, હઠાવણ અને ઉપદેશ તે લોકને ઠગાના સાધનને અર્થે
થાય અને ધૈર્યવળુ તે ગર્વ કરવાને અર્થે થાય ॥ ૧૮ ॥

અસદ્ગ્રહસ્યેન સમ સમતા-

ત્સૌહાર્દભૃદ્ સ્વમયૈતિ તાદૃગ્ ।

ઉપૈતિ યાદક્ષદલી કુવૃક્ષ-

સ્ફુટધ્રુટત્કટકનોટિકીર્ણા ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—જેમ કલનુ વૃક્ષ તે કચેરાદિક વૃક્ષને સગે કાટાયે
કરી કોરાય છે તેમ જે પ્રાણી કદાગ્રહી સાથે મિત્રાઈ કરે તે એવે
દુ'ણનો વિપાક પામે છે ॥ ૧૯ ॥

વિગ્રા વિચેકો વિનયો વિશુદ્ધિ ,

મિહાતવાપ્તમ્યમુદારતા ચ ॥

અસદ્ગ્રહાગ્રાન્તિ વિનાશમેતે,

ગુણાસ્ત્રાણાનીય કળાદ્વાગ્ને ॥ ૨૦ ॥

અર્થ —જેમ અગ્નિથી ઘામના સમૂહ મસ્મીભૂત થાય છે
તેમ ગ્રિહા, વિનય, વિવેક, વિશુદ્ધિ અને સિદ્ધાવ ઉપર ધલમતા-
વળુ અને ઉદારતા એ સર્વ કદાગ્રહથી નાશ પામે છે ॥ ૨૦ ॥

સ્વાર્થ પ્રિયો નો ગુણવાસ્તુ કશ્ચિન્-

મૂઢેષ્ટ મૈત્રી ન તુ તત્ત્વવિત્સુ ॥

અસદ્ગ્રહાપાદિતવિશ્રમાણા

સ્થિતિ કિલાસાવધમાધમાના ॥ ૨૧ ॥

અર્થ:—જે કદાગ્રહીની સોગતે રહ્યા તેને સ્વાર્થ પ્રિય છે તે પ્રાણી અગુણમત, મૂર્ખ સાથે મિત્રાઈ કરે અને પહિત સાથે મિત્રાડ કરે નહીં, એના કદાગ્રહીની સોગતે રહ્યા, જે અધમમા અધમ નીચ પ્રાણી તેહની એ સ્થિતિ છે, તે કહી ॥ ૨૧ ॥

इदं विदस्त्वच्चमुदारबुद्धिः—

रसद्रुग्रहं यस्तृणवज्रहाति ।

लजेव योपिद—

क्रा दयिता यशःश्री ॥ २२ ॥

નાણીને તત્ત્વને ઓલસનાર મોટી બુદ્ધિ-
તૃણસલાની પેઠે છાડે, તેને જેમ કુલમતી
થી તેમ ગુણરાગી એવી જે યશ-કીર્તિ-
નથી ॥ ૨૨ ॥

आधिकार चतुर्दश ॥

प्रश्रीयशोविजयगणिविरचिते

प्रकरणे चतुर्यः प्रबधः ॥

૫)

૩૫૫૫૫૫

યોગાધિકાર

અસદ્ગ્રહવ્યયાદ્વાતમિધ્યાત્વવિપયીપ્રુપ • ॥

સમ્યક્ત્વશાલિનોઽધ્યાત્મશુદ્ધેયોગઃ પ્રસિધ્યતિ ॥૧॥

કર્મજ્ઞાનવિભેદેન સ દ્વિભા તત્ર ષાદિમ • ॥

આવશ્યકાદિવિદિતઃ ક્રિયારૂપ. પ્રકાશિતઃ ॥ ૨ ॥

અર્થઃ—હવે કદાગ્રહના નાશથી મિધ્યાત્વરૂપ અંધકારનો વિષય ગયો છે જેમાંથી એવા સમકિતે કરી ઉજ્જ્વલ અવઃકરણ થયા છે જેના આને પ્રાણી તેમને અધ્યાત્મની શુદ્ધિયકી યોગ પ્રસિદ્ધ રીતે પ્રગટે ॥ ૧ ॥ તે યોગના બે ભેદ છે એક કર્મ-યોગ અને બીજો જ્ઞાનયોગ તેમાં કર્મયોગ તે આરશ્યકાદિક જે ત્રિયા કરવી તે રૂપ કહ્યો છે ॥ ૨ ॥

શારીરસ્પદકર્માત્મા ષડ્વ પુણ્યલક્ષણ ॥

કર્માત્મનોતિ સદ્ધોગાત્કર્મયોગસ્તતઃ સ્મૃતઃ, ॥ ૩ ॥

આવશ્યકાદિરાગેણ ષાત્સત્યાદ્ગવદ્ગિરા ॥

પ્રાપ્નોતિ સ્વર્ગસૌરુપાનિ ન યાતિ પરમ પદ ॥ ૪ ॥

અર્થ —શરીરવેષ્ટારૂપ તે કર્માત્મા કહિયે, એ યોગ પુણ્ય રૂપ છે તે ળ્હા મોગ થકી કર્મને નિસ્તારે છે તે માટે એને કર્મ-યોગ કહિયે ॥ ૩ ॥ આવશ્યકાદિક ક્રિયાને રાગે તથા જિન-વાણીને વિલાસે કરીને સ્વર્ગના મુસને પામે, પણ એ યોગે મુક્તિ-પદને ન પામે ॥ ૪ ॥

જ્ઞાનયોગસ્તથ શુદ્ધમાત્મરત્નેકલક્ષણ ॥

હૃદ્રિપાર્યોન્મર્નાભાવાત્સ મોક્ષસુખસાધકઃ ॥ ૫ ॥

ન પરપ્રતિષ્ઠોઽસ્મિન્નત્પોઽપ્યેકાત્મવેદનાત્ ॥

શુભ કર્માપિ નૈવાત્ર વ્યાક્રોપાયોપજાયતે ॥ ૬ ॥

અર્થ:—ત્રીજો જ્ઞાનયોગ તેહને કહિયે, જે તપ શુદ્ધિપણે આત્માને વિષે રતિ પામે, તે એક લક્ષણ અને હૃદિયોના વિષયથી દૂર રહેતુ તે ત્રીજુ, એવા લક્ષણે યુક્ત જે યોગ તેને પામેલો પુરુષ તે મોક્ષસુણને સાધે ॥ ૫ ॥ એક આત્મજ્ઞાનયોગના જ્ઞાનમા ત્રીજો પ્રતિબંધ નથી, અને જે કર્મથી મોક્ષમા જતા વાર લાગે તે શુભ કર્મ પણ નથી ॥ ૬ ॥

ન હ્યપ્રમત્તસાધૂના ક્રિયાપ્યાચઙ્ગ્યકાદિકા ॥

નિયતા ધ્યાનશુદ્ધત્વાગ્રદન્યૈરપ્યદઃ સ્મૃત ॥ ૭ ॥
યસ્ત્વાત્મરતિરેવ સ્યાદાત્મતૃપ્તશ્ચ માનવઃ ॥

આત્મન્યેવ ચ સતુષ્ટસ્તસ્ય કાર્યં ન વિચિત્તે ॥ ૮ ॥

અર્થ:—અપ્રમત્તસાધુને આપશ્યક પ્રમુદ્ધ જે ક્રિયા તેને પણ કરવાને વિષે પ્રતિબંધ નથી, કેમકે તેને ધ્યાનરૂપ શુદ્ધિ છે; માટે ॥ ૭ ॥ બલિ અન્ય દર્શનમા પણ શ્રીકૃષ્ણ કહે છે કે—હ અર્જુન ! જે આત્મસુખમા તૃપ્ત છે તેને આત્માને વિષે જ રતિ છે, અને સતોષ છે જે આત્મ સુખમા સતુષ્ટ છે, એવો જે જીવ તેને કાંઈ પણ કર્તવ્ય નથી ॥ ૮ ॥

નૈવ તસ્ય કૃતેનાર્થા નાકૃતેનેહ કશ્ચન ॥

ન ચાસ્ય સર્વભૂતેષુ કશ્ચિદર્થવ્યપાશ્રયઃ ॥ ૯ ॥

અવકાશો નિપિન્દોઽસ્મિન્નરત્યાનદયોરપિ ॥

ધ્યાનાવષ્ટમતઃ ક્વાસ્તુ તત્ક્રિયાણા વિકલ્પન ॥૧૦॥

અર્થ:—તે પ્રાણીને કાર્ય કરવે અર્થ નથી, તેમજ ન કરવાથી છોટ પણ નથી, તેને સર્વ ભૂતને વિષે કાંઈ પ્રયોજન નથી ॥ ૯ ॥ એ ઠેકાણે અરતિનો અને આનંદનો અવકાશ નથી, કેમકે ધ્યાનની સ્થિતિથી તે ક્રિયાનો વિકલ્પ પણ કેમ હોય ? ॥ ૧૦ ॥

દેહનિર્વાહમાત્રાર્થા યાઽપિ ભિક્ષાટનાદિકા ॥

ક્રિયા સા જ્ઞાનિનોઽસગાનૈવ ધ્યાનવિઘાતિની ॥૧૧॥

રત્નશિક્ષાદગન્યા હિ તન્નિયોજનદગ્ધયા ॥

ફલભેદાત્તથાચારક્રિયાપ્યસ્ય વિભિદ્યતે ॥ ૧૨ ॥

અર્થ:—દેહ-નિર્વાહરૂપે મુનિને ગોચરી પ્રમુદ્ધ જે ક્રિયા ત ક્રિયા જ્ઞાનીના અસગાનુષ્ઠાનથી ધ્યાનમા વિદ્ય કર નહીં ॥ ૧૧ ॥ રત્નમાણિમ્વપરીક્ષાના ગ્રથ જુદા અને નજર-પરીક્ષા પણ જુદી. ગ્રથ ભળીને જેમ નજર-પરીક્ષામા ફલભદ્ધથી પ્રગર્ભ છે, તેમ આચારક્રિયા પણ ફલભેદે કરી મિશ્ર મિશ્ર છે, એટલે ભેદવતી છે ॥ ૧૨ ॥

ધ્યાનાર્થા હિ ક્રિયા સેય પ્રત્યાહત્ય નિજ મન ॥

પ્રારબ્ધજન્મસકલ્પાદાત્મજ્ઞાનાય કૃત્વતે ॥૧૩॥

સ્થિરીભૂતમપિ સ્વાત રજસા ચલતા વ્રજેત્ ॥

પ્રત્યાહત્ય નિગૃહ્ણાતિ જ્ઞાની યદિદમુચ્યતે ॥૧૪॥

અર્થ:—જો પોતાના મનને પાતુ રાહીને જન્મસકલ્પથી માહીને આત્મજ્ઞાન મળી કલ્પિયે તો તે ક્રિયા ધ્યાનરૂપ છે ॥૧૩॥ સ્થિર થયેલું જે મન તે પણ રજોગુણે કરી ચલતાને પામ તહને પાતુ વાળી તનો નિગ્રહ કરે તેને જ્ઞાની કહ્યો ॥ ૧૪ ॥

શનૈ શનૈરુપશમેદનુદ્ધયા ધૃતિગૃહીતયા ॥

આત્મસસ્ય મન કૃત્વા ન કિંચિદપિ ચિંતયેત્ ॥૧૫॥

યતો યતો નિ,સરતિ મનઃચલમસ્થિર ॥

તતસ્તતો નિષમ્પૈતદાત્મન્યેવ વશ નયેત્ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ:—હે અર્જુન ! મનને ધીરે ધીરે ધીરજગ્રહે અને ધૃતિગ્રહે સ્થિર કરવું, પછી તે મન જેમારે આત્માના સ્વરૂપને

વિષે જાય તેગારે કાઢ વીજું ચિંતન કરવાની જરૂર નથી
 ॥ ૧૫ ॥ મન ચચલ ને અસ્થિર છે તેને જ્યાં જ્યાં જાય ત્યાં
 ત્યાંથી પાછું વાળીને આત્માની સાથે વશ કરી રાખવું ॥ ૧૬ ॥

અતઃ एवाद्दस्वातः कुर्याच्छास्त्रादिना क्रिया ॥

સરૂલા વિષયપ્રત્યાહરણાય મહામતિઃ ॥ ૧૭ ॥

શ્રુત્વા પૈઞાચિકી વાર્તા કુલચન્દ્રાશ્ચ રક્ષણ ॥

નિત્ય સયમયોગેષુ વ્યાપૃતાત્મા ભવેત્પતિઃ ॥ ૧૮ ॥

અર્થઃ—એમ પરદર્શનમા પળ કહ્યું છે, માટે જ્યાં સુધી
 મન સ્થિર ન હોય ત્યાં સુધી શાસ્ત્રોક્ત ક્રિયા જેટલી કરિયે
 તેટલી સર્વ સફળ ન થાય. જેગારે ત્રિપયત્યાગ વાય તેગારજ સફળ
 થાય, માટે જે પ્રાણી મનને ત્રિપયથી વાળવામા ઉજમાલ રહ
 તે મહામતિવાળા જાણરા ॥ ૧૭ ॥ જેમ એક શેઠનો પુત્ર વેશા-
 તર ગયો તેના ઘરની મામેના એક ઘૃત ઉપર એક શ્રુત રહેતો
 હતો તે છલ પામી, પુત્રનું રૂપ ધાગળ કરી તેની સ્ત્રી સાથે
 લાગુ પડ્યો એમ કરતા તે શેઠનો દીકરો પોતાને ઘરે આવ્યો
 તેગારે ઘરમા લડાઈ ચાલમા લાગી પડી ગજદરગાર ઇન્મા-
 ફને વાસ્તે ગયા તિહાથી શ્રુતને ઘરમાથી કાઢવાનું ઠર્યું, પણ તે
 નીકળ્યો નહીં ને કહેરા લાગ્યો કે હું જવાનો નથી, હું પણ
 પુત્ર છું. એ વાત સામઠી વઢુને લાજ લાગી છેલ્લે શેઠને શ્રુતને
 વૈરી સાથે યુદ્ધ કરવાનું કામ મળાવ્યું, અને વઢુને ઘરનો ધધો
 મળાવ્યો, એ રીતે અનાચાર ટાલ્યો અને વઢુને રાણી, તેમ મુનિયે
 પણ નિરતર સયમના યોગે આત્માને રાખ્યો ॥ ૧૮ ॥

યા નિશ્ચયૈકલીનાના ક્રિયા નાતિપ્રયોજનાઃ ॥

વ્યવહારદશાસ્યાના તા એવાતિગુણાવદ્ધા ॥ ૧૯ ॥

કર્મણોઽપિ હિ શુદ્ધસ્ય શ્રદ્ધામેધાદિયોગતઃ ॥

અક્ષત મુક્તિદેતુત્વ જ્ઞાનયોગાનતિક્રમાત્ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—જેનુ મન નિશ્ચયમા લીન છે તેને ક્રિયાનુ પ્રયોજન નથી વ્યવહારદશાગ્રાલાને ક્રિયા તે અતિગુણકારી છે ॥ ૧૯ ॥ શુભ કર્મથી અને શ્રદ્ધાસુદ્ધિના યોગથી અચ્છાદપણે જે જ્ઞાનયોગને ઉછરે નહીં તો તેને મુક્તિનો હતુ પ્રગટ થાય ॥ ૨૦ ॥

અભ્યાસં સત્ક્રિયાપેક્ષા યોગિના ચિત્તશુદ્ધયે ॥

જ્ઞાનપાકે શમસ્યૈવ યત્પરંરપ્યદઃ સ્મૃત ॥ ૨૧ ॥

આરુદ્ધો મુનેર્યોગ કર્મકારણમુચ્યતે ॥

યોગારુદ્ધસ્ય તસ્યૈવ શમઃ કારણમુચ્યતે ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—જે રુદ્ધી ક્રિયાની અપેક્ષાએ અભ્યાસ કરે છે તે યોગીશ્વરને ચિત્તશુદ્ધિને અર્થ જ્ઞાન પરિપક્વ કરવાને ઉપશમ કહ્યું છે એમ અન્ય દર્શનીઓ પણ કહ્યું છે ॥ ૨૧ ॥ હે અર્જુન ! યોગ પામવાને ઇચ્છતા જે યોગી છે તેહને કર્મ તો એક કારણ છે જોગાર સર્વ સકલ્ય શમી જાય તેગાર તેને જ્ઞાનયોગી કહિયે ત માટે જ્ઞાનારુદ્ધને સમતા તજ કારણ છે ॥ ૨૨ ॥

યદા હિ નેંદ્રિયાર્થપુ ન કર્મ્મસ્યનુપજ્યતે ॥

સર્વસકલ્પમન્યાસી યોગારુદ્ધસ્તદોચ્યતે ॥ ૨૩ ॥

જ્ઞાન ક્રિયાવિહીન ન ક્રિયા વા જ્ઞાનવર્જિતા ॥

શુણપ્રધાનભાવેન દશાભેદ કિલ્લેતયોઃ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—જોગાર વિષયથી વિરમ, કર્મને વિષે મન્ય ન થાય, જોગાર સર્વ સકલ્ય શમી જાય તેગારે તેહને યોગારુદ્ધ કહિયે ॥ ૨૩ ॥ ક્રિયા વિના જ્ઞાન નથી, અને જ્ઞાન વિના ક્રિયા નથી.

એ બેમા ક્રિયા તે ગોળ છે અને જ્ઞાન તે મુખ્ય છે, એવો જ
વેનો દિશીભેદ કહ્યો છે ॥ ૨૪ ॥

જ્ઞાનિના કર્મયોગેન ચિત્તશુદ્ધિમુપેયુષા ॥

નિરવ્યપ્રવૃત્તિના જ્ઞાનયોગોચિત્તી તતઃ ॥ ૨૫ ॥

અતઃ જ્ય હિ સુશ્રદ્ધાચરણસ્પર્શનોત્તરમ્ ॥

દુઃપાલશ્રમણાચારગ્રહણ વિહિત જિનૈઃ ॥ ૨૬ ॥

અર્થઃ—કર્મયોગે કરીને મનશુદ્ધિ પામેલા અને નિર્દોષ
પ્રિદારી પદ્મ જે જ્ઞાની તેને જ્ઞાનયોગ મુરબણે સેવ્યો યોગ્ય છે
એવો વીતરાગનો મત છે. ॥ ૨૫ ॥ એ માટે રુઢી શ્રદ્ધાએ દેશ-
વિરતિરૂપ ચારિત્રનો સ્પર્શ કીધા પછી દુઃખે પાલી શકિયે એવા
મુનિનો આચાર જે સર્વવિરતિપણુ છે તે લેવો એટલે પ્રશ્ન્યે પછી
સયમ લેવું કહ્યું છે ॥ ૨૬ ॥

एकोद्देशेन सवृत्तं कर्म यत्पौर्वभूमिरु ॥

दोषोच्छेदकरं तत्स्यादज्ञानयोगप्रवृद्धये ॥ २७ ॥

अज्ञानिना तु यत्કર્મ ન તતશ્ચિત્તશોધન ॥

योगાદેરતયાભાવાન મ્લેચ્છાદિકૃતકર્મવત્ ॥ ૨૮ ॥

અર્થઃ—કોઈએક દેશ આશ્રીને પૂર્વભૂમિ તે પૂર્વભવરૂપ
સવૃત્તપણે ઉદ્દેશીને એટલે દેશચક્રી જે પહેલા વૃત્ત આદર્યો એહવી
જે ક્રિયા તે પણ દુઃખને ટાલનારી છે પછી જ્ઞાનયોગની શુદ્ધિ-
કર્તા થાય છે ॥ ૨૭ ॥ અને અજ્ઞાનીની જે ક્રિયા તે ચિત્તશુદ્ધિ
કરવાને યોગ્ય નહીં થાય, કેમકે તેહને જ્ઞાનયોગનો અભાવ છે,
માટે મ્લેચ્છના કરેલા કાર્ય સરખી તે જાણવી ॥ ૨૮ ॥

न च तत्कर्मयोगेऽपि फल सकल्पवर्जनात् ॥

मन्यासो ब्रह्मबोधाद्वा सावयत्वात्स्वरूपतઃ ॥ ૨૯ ॥

નો ચેદિત્ય ભવેબુદ્ધિર્ગોહિસાદેરપિ સ્ફુટા ॥

શ્ચેનાદ્વા વેદાચિદિતાદ્વિશેપાનુપલક્ષણાત્ ॥ ૩૦ ॥

અર્થ:—તો તેના કર્મયોગે પણ ફલ નથી ફલ તો મકલ્પ વર્તે તેરારેજ થાય છે આત્મનાન વિના ત્યાગ પણ નથી, અને એનું સ્વરૂપ માગ્ય છે, માટે પ્રભુ જે જ્ઞાન તના વોધથી ફલ પ્રગટે ॥ ૨૯ ॥ જો કદાપિ ઇમ બુદ્ધિ ન હોય તેમાર તો ગોહિમાદિકથી મ્લેન્ડાદિકને પણ પ્રગટ શુદ્ધિ હોય, તથા સિંચાણાના વધથી વેદમા પશુયાગ કહ્યા, તે થકી હિમક કર્મના યોગે વેદીયાના અને મ્લેન્ડના એક મરણા જ લક્ષણ છે, કોઈ વિશેષ નથી ॥ ૩૦ ॥

માવચકર્મ નો તસ્માદાદેય બુદ્ધિવિપ્લવાત્ ॥

કર્માદ્યાગતે તસ્મિન્નમકરુપાવરધન ॥ ૩૧ ॥

કર્માપ્યાચારતો જ્ઞાતુર્મુક્તિભાવો ન હીયતે ॥

તત્ર મકરુપજો થયો ગીયતે યત્પરૈરપિ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ —એટલા માટે બુદ્ધિના ત્રિપર્યામપણાથી સાવચકર્મ આદરણ નહીં, અને જો દૈવયોગે તેના કર્મ કરવાનું ઉદય આવ્યું તેમારે તે કર્મ કરવાનો જો મકલ્પ નથી, તો તે કર્મનું વંધન પણ નથી ॥ ૩૧ ॥ મામારિક ક્રિયાનો જો આચાર છે, તોપણ જ્ઞાનીને મુક્તિમાત્રની હાથ નથી, કેમકે મકલ્પથી વંધન છે, એવું અન્ય દર્શનમાલાનું પણ કહ્યું છે, તે જુઓ આગલ કહે છે ॥ ૩૨ ॥

કર્મણ્યકર્મ ય પેદ્યેદકર્મણિ ચ કર્મ ય ॥

સ બુદ્ધિમાન્મનુષ્યેષુ સ યુક્ત કૃતકર્મ્મકૃત્ ॥ ૩૩ ॥

કર્મણ્યકર્મ વાકર્મ કર્મ્મણ્યસ્મિન્નુભે અપિ ॥

નોભે વા ભગવૈચિત્ર્યાદકર્મણ્યપિ નો મતે ॥ ૩૪ ॥

અર્થ:—જે કર્મને વિસર્જે, અકર્મપણું દેસે છે, અને કર્મ નથી કરતો, અને જાણે છે જે હુ કરુ છુ, તેને માણ્યમા યુદ્ધિયત કહિયે. તે કરાપણાના કર્મને અકરપણુ દેસે છે તે પોતે પોતાને સ્વરૂપે છે, એમ ઘણી ભગજાલ પ્રગટે છે ॥ ૩૩ ॥ નિઃકર્મ માર્ગને વિષે નહીં માણ્યુ, તે અકરવુ થયુ, અને અકરપણે જે કર છે તેના વે ભાગા છે એમ ક્રપાતા વિચિત્ર ભાગા છે ॥ ૩૪ ॥

કર્મનૈઃ કર્મવૈષમ્યમુદાસીનો વિભાવયન્ ॥

જાની ન લિપ્યતે ભોગૈ, પદ્મપત્રમિવાભસા ॥ ૩૫ ॥

પાપાંકરણમાત્રાદિ ન મૌન વિચિકિત્સયા ॥

અનન્યપરમાત્મા સ્યાત્ જ્ઞાનયોગી ભવેન્મુનિઃ ॥ ૩૬ ॥

અર્થ:—ઉદામી માનગાલો વિચિત્રપણે કર્મનું વિષમપણુ ચિતવે જેમ કમલપત્ર જલમા લેપાતુ નથી તેમ જ્ઞાની પુરુષ ભોગમા લેપાતો નથી ॥ ૩૫ ॥ પાપ ન કરપાથી કાઢ મુનિપણુ આપતુ નથી, સશય રહિતપણે પોતેજ જ્ઞાનયોગમય પરમાત્મા થાય તેને મુનિ કહિયે ॥ ૩૬ ॥

વિષયેષુ ન રાગી વા દ્વેષી વા મૌનમશ્નુતે ॥

સમ રૂપ વિદસ્તેષુ જ્ઞાનયોગી ન લિપ્યતે ॥ ૩૭ ॥

સતત્ત્વચિંતયા યસ્યાભિસમન્વાગતા હ્રમે ॥

આત્મજ્ઞાન જ્ઞાનવાન્વેદધર્મત્રયમયો હિ મ. ॥ ૩૮ ॥

અર્થ —વિષયને વિષે જેને રાગ નથી તેમ દ્વેષ પણ નથી તેને મુનિ કહિયે મધ્યસ્થપણે રૂપાદિકને જાણતો જે જ્ઞાની યોગી તેને લેપ નાગતો નથી ॥ ૩૭ ॥ જેણે તત્ત્વની ઓલણાણ-વડે સમતા ધારણ કીધી, તેનેજ આત્માની ઓલણાણ થઈ, અને તેજ જ્ઞાની તથા તેજ ધર્મમય તથા વ્રહ્મમય કહેવાય ॥ ૩૮ ॥

વૈષ્ણમ્યબીજમજ્ઞાન નિષ્પન્નતિ જ્ઞાનયોગિનઃ ॥

વિષયાસ્તે પરિજાય લોક જાનતિ તત્ત્વતઃ ॥૩૯॥

ઇતશ્ચાપૂર્વાધિજ્ઞાનાધિદાનદાવિનોદતઃ ॥

જ્યોતિષ્મતો ભગત્યેતે જ્ઞાનનિર્મૂલકમ્મયા ॥૪૦॥

અર્થઃ—મસારનુ વિષમ ધીન જે અજ્ઞાન છે તે ધીનને જ્ઞાનયોગી ધાલી નાતે છે, તથા વિષયાદિકને ઓલસીને તત્ત્વથી જોડના સ્વરૂપને જાણે છે ॥ ૩૯ ॥ તે અર્પૂર્વ અનુમનથી અને જ્ઞાનના આનંદમય વિનોદથી મહાજ્યોતિરત થાય અને તેના પાપ જ્ઞાને કરી ધલી જાય ॥ ૪૦ ॥

તેજોલેશ્યાધિરુદ્ધિર્યા પર્યાયક્રમરુદ્ધિતઃ ॥

આપિતા ભગવત્યાદૌ મૈત્યભૂતસ્ય જાયતે ॥૪૧॥

વિષમેऽપિ સંમેક્ષી ય મ જ્ઞાનો સ ચ પદ્ધિતઃ ॥

જીવન્મુક્ત સ્થિર બ્રહ્મ તથા ચોક્ત પરંરપિ ॥૪૨॥

અર્થ—દીક્ષાપર્યાયની શુદ્ધિથી તેજોલેશ્યાની શુદ્ધિ થાય છે, એમ ભગવતી આદિ ઘટોમા કહ્યું છે તે ઘટા પ્રાણીને પ્રગટ થાય ॥ ૪૧ ॥ જે વિષમને વિષે સમમાય જુળ, તેના નાનીને પડિત કહિયે તલી જીવનમુક્ત અને સ્થિર તથા બ્રહ્મ પણ તેન જ કહિયે ॥ ૪૨ ॥

વિયાગ્નિનયસપન્ને બ્રાહ્મણે ગવિ હસ્તિનિ ॥

શુનિ ચંચ શ્વપાકે ચ પદ્ધિતા સમદર્શિનઃ ॥૪૩॥

ઈદૈવ તૈર્જિત સર્ગો ઘેષા સામ્યે સ્થિત મન ॥

નિર્દાપ હિ સમ બ્રહ્મ તસ્માદ બ્રહ્મણિ તે સ્થિતા ॥૪૪॥

અર્થ—તેમજ પરદર્શનને વિષે પણ કહ્યું છે કે, હ અજુન ! વિદ્યા, વિનય સહિત બ્રાહ્મણ, ગાય, દાઢી, કુતરુ, ચઢાલ

ए सर्वने समदृष्टिये जुए છે તેને પહિત કહિયે ॥ ૪૩ ॥ एहवा जीवे इहा बैठे थकेज जगतसृष्टिने जीती लीवी ने तेनु मन समता पाम्यु. त निर्दोषपणे सम्यक् जे आत्मस्वरूप तने पाम्यो, ते ब्रह्मज्ञाने रह्यो एम जाणतु ॥ ४४ ॥

न प्रदृष्येत्प्रिय प्राप्त्य नोद्विजेत्प्राप्य चाप्रिय ॥

स्थिरबुद्धिरसमृद्धो ब्रह्मविद्वद्ब्रह्मणि स्थितः ॥ ४५ ॥
अर्वाग्दशाया दोषाय वैषम्ये साम्यदर्शन ॥

निरपेक्षमुनीना तु रागद्वेषक्षयाय तत ॥ ४६ ॥

અર્થ—જે રુદ્ધ મલે હર્ષ ન કરે અને યુદ્ધ પ્રાપ્ત થયે શોક ન ધરે, તે સ્થિર બુદ્ધિવાળો ચતુર પ્રાણી બ્રહ્મનો જાણ બ્રહ્મ-જ્ઞાને રહ્યો છે એમ જાણતુ ॥ ૪૫ ॥ હઠલી દશામાલાને તો જે ત્રિપમને વિષે સમપણે જોતુ તે દોષનુ કારણ છે, અને જે નિરપેક્ષી મુનિ તેને તો ત્રિપમને સમપણે જોતુ તે રાગદ્વેષનો ક્ષય કરનાર થાય છે ॥ ૪૬ ॥

રાગદ્વેષક્ષયાદેતિ જ્ઞાની વિષયશૂન્યતા ॥

હિયતે ભિયતે વાઽથ હન્યતે વા ન જાતુચિત્ ॥ ૪૭ ॥

અનુસ્મરતિ નાતીત નૈવ કાક્ષત્યનાગત ॥

શીતોષ્ણસુખદુઃખેષુ સમો માનાપમાનયોઃ ॥ ૪૮ ॥

અર્થ—રાગદ્વેષના ક્ષયથી જ્ઞાની મુનિ વિષયની શૂન્યતા-પણાને પામે છે. તેને કોઈ છેદી શકે નહીં, કોઈ મેદી શકે નહીં, કોઈ હળી શકે નહીં, કેમકે તે પોતાનો આત્મા આત્મસ્વરૂપે માને છે ॥ ૪૭ ॥ તે જ્ઞાની પુરુષ ગર્વ વસ્તુને સમારે નહીં અને અના-ગત વસ્તુને ઇચ્છે નહીં, શીત અને ઉષ્ણ તથા સુખ અને દુઃખ, વલી માન અને અપમાન એ સર્વને સમપણે માને છે ॥ ૪૮ ॥

જિતેન્દ્રિયો જિતકાંધો માનમાયાનુપદ્રુતઃ ॥

લોભતસ્પર્શરહિતો વેદરોદવિવર્જિતઃ ॥ ૪૯ ॥

સનિરુખ્યાત્મનાત્માન સ્થિત સ્વકૃતકર્મભિત્ ॥

દૃઢપ્રયત્નોપરતઃ સદ્વિચારસેવનાત્ ॥ ૫૦ ॥

અર્થ—જે ક્રોધ રહિત, માન-માયાના ઉપદ્રવે રહિત, લોભના સ્પર્શ રહિત, વેદોદય રહિત, અને રોદ રહિત હોય તેને જિતેન્દ્રિય કહિયે ॥ ૪૯ ॥ તે આત્માને કરી આત્માને રોધી રહ્યો, યોતાના કર્યાં કર્મને મેદતો વડાગ્રહથી નિરમ્બો, સ્વામાવિક આચારને સેવતો ॥ ૫૦ ॥

લોકસજ્જાવિનિર્મુક્તો મિથ્યાચારપ્રપચ્છત્ ॥

વ્રતસત્કલ્પકસ્યાન પરેણ પગ્માશ્રિત ॥ ૫૧ ॥

શ્રદ્ધાવાનાજયા યુક્ત શસ્ત્રાતીતાં ત્વશસ્ત્રયાન્ ॥

ગતો દંટપ્ત નિર્વદ્મનિન્હૃતપરાક્રમ ॥ ૫૨ ॥

અર્થ—લોકમનાથી મુક્તિ, મિથ્યાના આચારનો ટાલનાર, યોગસ્થાનકે ઉદ્ધમિત થયો છે, ણો જે ઉત્કૃષ્ટ માન આત્માનો જાનિત થયો છે ॥ ૫૧ ॥ તથા શ્રદ્ધાવત, આજ્ઞાયુક્ત અને માઠા અધ્યવસાયરૂપ જે શસ્ત્ર તરીકે વેગલો રહેલો, અને શાસ્ત્ર શસ્ત્રથી રહિત, વેગીતા પદાર્થને ત્રિપે વેગવપનાન્, પત્ની વલ-વીર્યને અણગોવનાર । ૫૨ ॥

નિશ્ચિન્તદહો ધ્યાનાગ્નિદગ્ધપાપેન્ધનવ્રજ ॥

પ્રતિસ્રોતાંઽનુગત્યેન લોકોત્તરચરિત્રમ્ ॥ ૫૩ ॥

લન્ધાન્ કામાન્નાદિ કુર્વન્નકુર્વન્બલ્પરૂપતા ॥

સ્ફારીકુર્વન્ પર ચક્ષુરપર ચ નિર્મોલયન્ ॥ ૫૪ ॥

અર્થ—અને ત્રણ દહ રહિત, જેને ધ્યાનરૂપ મનિષ્ય કરી

પાપરૂપ કાષ્ટના સમૂહને બાલ્યો છે, જે સામે પ્રગાહે ચાલવે કરીને
લોકોત્તર ચારિત્રનો ધરનાર ॥ ૫૩ ॥ તથા ત્રિપથસુષ પામીને
તે સુષ દૂર કરનાર તથા માયા-કપટ અને ક્રોધાદિકને અણકરતો-
થકો તે જ્ઞાનચશ્ત્રુને ત્રિકસ્વર કરતો અજ્ઞાનરૂપ ચક્રુને ઘઘ
કરતો થકો ॥ ૫૪ ॥

પદ્યજ્ઞન્તર્ગતાન્ ભાવાન્ પૂર્ણભાવમુપાગતઃ ॥

મુજાનોઽધ્યાત્મસામ્રાજ્યમવશિષ્ટ ન પદ્યતિ ॥૫૫॥

શ્રેષ્ઠો હિ જ્ઞાનયોગોઽયમધ્યાત્મન્યેવ યજ્ઞગૌ ॥

યથપ્રમોક્ષ ભગવાન્ લોકસારં સુનિશ્ચિતમ્ ॥૫૬॥

અર્થ—પ્રભી જે અધ્યાત્મમાત્રને દેવતા થકો પૂર્ણમાત્રને
પામેલો, અધ્યાત્મની ઠકુરાદને ભોગપતો યકો અન્ય પદાર્થને નથી
જોતો ॥ ૫૫ ॥ એ ઉપર કહ્યો તે ઉન્કૃષ્ટ જ્ઞાનયોગ છે. ॥
અધ્યાત્મ પ્રથમે વિષે ઘઘ-મોક્ષ પણ ભગપતે નિશ્ચયે આચારાગના
લોકસાર અધ્યયને કહ્યો છે ॥ ૫૬ ॥

ઉપયોગૈકનારત્વાદાશ્વસમોદ્ધવોદતઃ ॥

મોક્ષાપ્તેર્યુજ્યતે ચૈવ તથા પ્ચોક્ત પરૈરપિ ॥ ૫૭ ॥

તપસ્વિભ્યોઽધિકો યોગી જ્ઞાનિભ્યોઽપ્યધિકો મતઃ ॥

કર્મિભ્યશ્ચાધિકો યોગી તસ્માયોગી ભવાર્જુન । ॥૫૮॥

અર્થ,—મોક્ષપ્રાપ્તિને વિષે ઉપર રહેલો જ્ઞાનયોગ ઘટે છે,
કેમકે શીત્રપણે જ્ઞાનજાગૃત એવો ઉપયોગજ માત્ર એક સાર
છે, અને અન્યદર્શનીએ પણ એમજ કહ્યું છે ॥ ૫૭ ॥ તપસીથી
યોગી અધિક છે; જ્ઞાનીથી અને રાજાથી પણ યોગીને મોટો

વહો છે, ત માટ શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનન કહ્યું છે કે—હ અર્જુન ! તમે
પણ યોગી થાઓ ॥ ૫૮ ॥

સમાપત્તિરિદ્ધ વ્યક્તમાત્મન. પરમાત્મનિ. ॥

અભેદોપાસનારૂપસ્તત. શ્રેષ્ઠતરો હ્યય ॥ ૫૯ ॥

ઉપાસના ભાગવતી સર્વભ્યોઽપિ ગરીયસી ॥

મહાપાપક્ષયકારી તથા ચોક્ત પરંરપિ ॥ ૬૦ ॥

અર્થ —માટે હ્રદા આત્માની સમાધિ પ્રગટ છે આત્મા
તથા પરમાત્મા એ બેઉને ત્રિપ અભેદપણે સેવનરૂપ જે યોગ ત
ઘણોજ શ્રેષ્ઠ છે ॥ ૫૯ ॥ માટે સર્વથી મોટી અને મોટા પાપને
ટાલે એવી પ્રભુની સેવા છે, અને પરદર્શનમા પણ એજ
કહ્યું છે ॥ ૬૦ ॥

યાંગિનામપિ સર્વપા સદ્ગતેનાતરાત્મના ॥

શ્રદ્ધાયાન્ ભજતં યો મા સર્મં યુક્તતમાં મત. ॥૬૧॥

ઉપાસ્તં જ્ઞાનયાન્ દેવ યો નિરજનમવ્યય ॥

સ તુ તન્મયતા યાતિ ધ્યાનનિર્ઘૃત કલ્મષ. ॥ ૬૨ ॥

અર્થ —સગંયામીમા પણ અતરઆત્માયે મલ્યો એવો
શ્રદ્ધાપત પ્રાણી તો તહન કહિયે, જે મુજન સેવ, ત મુજ સરસો
પુરુષોત્તમ થાય, એમ શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનન કહ છે ॥ ૬૧ ॥ જ્ઞાનપત,
નિરજન અને અગ્નિનાશી દેવ જાણીને, જે પુરુષ મને સેવ છે તે
તન્મયીપણે થાય છે, અને જેણે મહારા ધ્યાનથી પાપવાલી નાસ્ત્યા
છે, હ અર્જુન ! ત પુરુષ મહારામ્પ થાય છે ॥ ૬૨ ॥

વિશેષમપ્યજાનાનો ય. કુમ્ભહવિર્જિત ॥

સર્વશ્ચ સેવતે સોઽપિ સામાન્ય યોગમાસ્થિતઃ ॥૬૩॥

સર્વજ્ઞો મુખ્ય ણ્કસ્તતપ્રતિપત્તિશ્ચ યાવતામ્ ॥

સર્વેઽપિ તે તમાપન્ના મુખ્ય સામાન્યતો બુધાઃ ॥૬૪॥

અર્થઃ—જે નિશેષને અણજાણતો છે, તોપણ જે વ્દાગ્રહે રહિત છે અને જે સર્વજ્ઞને સેવે છે તે પણ સામાન્ય યોગે આશ્રિત છે ॥ ૬૩ ॥ સર્વ પ્રમાણમા એક સર્વજ્ઞ તો મુખ્ય છે, તેહની સેવાના કરનાર જેટલા છે તે સર્વે તેહિજ સર્વજ્ઞના ભાગને પામે, પણ સર્વજ્ઞનુ મુખ્યપણુ પહિતો સામાન્યથકી કહે છે ॥ ૬૪ ॥

ન જ્ઞાયતે વિશેષસ્તુ સર્વયાઽમર્વદર્શિભિઃ ।

અતો ન તે તમાપન્ના વિશિષ્ય ભુવિ કેચન ॥૬૫॥

સર્વજ્ઞપ્રતિપત્યજ્ઞાતુલ્યતા સર્વયોગિના ॥

દૂરાસન્નાદિભેદસ્તુ તદ્ભૃત્યત્પ્ર નિહતિ ન ॥ ૬૬ ॥

અર્થઃ—તે સર્વથા પ્રકારે સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી તેમજ પણ નિશેષ તો જાણતો નથી, તેથી તે કોઈ નિશેષ ધૂમિકાને પામ્યા નથી, એટલે પૃથ્વીમા કોઈ વિશેષ જાણપણે સર્વજ્ઞપણુ પામ્યા નથી ॥ ૬૫ ॥ સર્વજ્ઞપણાના જે પ્રત્યેક અંશ છે તે સર્વ યોગીને મરિયા છે, માટે ટુકડા અને વેગલાપણાના ભેદથી તેહનુ સેવકપણુ કાઢ હજાતુ નથી ॥ ૬૬ ॥

માધ્યસ્યમવલબ્ધૈવ દેવતાતિશયસ્ય હિ ॥

સેવા સર્વેર્બુધૈરિષ્ટા કાલાતીતોઽપિ યજ્ઞગૌ ॥ ૬૭ ॥

અન્યેવામપ્યથ માર્ગો મુક્તાવિત્રાદિવાદિના ॥

અભિધાનાદિભેદેન તત્ત્વરીત્યા વ્યવસિયત ॥ ૬૮ ॥

અર્થઃ—માધ્યસ્થપણુ અગતીને એટલે દેવતાના અતિ-શયતું માધ્યસ્થપણું ધારીને મર્મ પહિતે સેવા માની છે કાલથી અતીત છે, તોપણ એમ કહે છે ॥ ૬૭ ॥ રીજા પણ મુક્તગાદીનો

અને અવિદ્યાદિકગાદી જે પરદર્શની તેનો પણ આ માર્ગ છે, એટલે પૂર્વે કહ્યો ને માર્ગ છે જો કે નામાદિક મેદે કરી કદાપિ જુદા છે, તોપણ તર્ર રીતે જોતા ઇકજ વ્યવસ્થા છે ॥ ૬૮ ॥

મુક્તોચુહોર્જશ્ચાપિ યદૈશ્વર્યણ મમન્વિત. ॥

તદૈશ્વર મ ઇવ સ્થાત્મજ્ઞાભેદોઽચ્ચ કેવલ ॥ ૬૯ ॥

અનાદિશુદ્ધ ઇત્યાદિયો ભેદો યસ્ય કલ્પ્યતે ॥

તત્તત્તગ્રાનુસારેણ મન્યે સૌંડપિ નિરર્થક. ॥ ૭૦ ॥

અર્થ.—તે વ્યવસ્થા કહી દેસાઢે છે કોઈ દર્શની મુક્ત કહે છે, કોઈ શુદ્ધ કહે છે, કોઈક અર્હત કહે છે, કોઈક ऐश्वर્યયુક્ત એટલે ઈશ્વર કહે છે, એ સર્વ સર્વની મંજાના મેદ છે, મીજુ નથી ॥ ૬૯ ॥ તેમજ ઘલી અનાદિશુદ્ધ ઈશ્વર છે ઇત્યાદિક મેદ જે પરદર્શનીઓ કલ્પે છે, તે મેદ મિદ્રાતને અનુમારે વિચારીજ તો માનવા પણ નિર્વર્ક છે ॥ ૭૦ ॥

વિશેષસ્થાપરિજ્ઞાનાદ યુક્તીના જાતિગાદિન ॥

પ્રાયો વિરોધતશ્ચૈવ ફલાભેદાચ્ચ ભાગત' ॥ ૭૧ ॥

અવિદ્યાજ્ઞેશકર્માદિ યતશ્ચ નવકારણ ॥

તત્ત પ્રધાનમેવંતત્મજ્ઞાભેદમુપાગતં ॥ ૭૨ ॥

અર્થ:—કેમકે જે વિશેષને નહિ જાણ્યાથી, ઉક્તિયુક્તિના જાતિગતનથી અને પ્રાયે વિરોધથી ભાગથી ફલનો અમેદ છે, એ હંતુ માટે ॥ ૭૧ ॥ જે અવિદ્યા, જ્ઞેશ અને કર્મ ઇત્યાદિક જે સંસારના કારણ પ્રગટે, તે કેટલાંક દર્શનીઓ જુદા જુદા કહે છે એટલે કોઈ અવિદ્યા, કોઈ જ્ઞેશ, કોઈ કર્મ, એમ સવાયે કરી ભેદ કહે છે, પણ એ ત્રણે પ્રધાનતણે ઇકજ છે ॥ ૭૨ ॥

यस्यापि योऽपरो भेदश्चित्रोपाधिस्तथा तथा ॥

गीयतेऽतीतहेतुभ्यो धीमता सोऽप्यपार्यकः ॥ ७३ ॥

ततः स्थानप्रयासोऽय यत्तद्भेदनिरूपण ॥

सामान्यमनुमानस्य यतश्च विषयो मतः ॥ ७४ ॥

अर्थ—ए अपिधादिक व्रणना वली बीजा भेद कल्पनाये अनेक थाय छे, तेथी अनेक प्रकारनी उपाधी निपजे, तेम तेम जाणिये जे हेतुनो अभाव थाय छे, पण ते उपाधिभेद पडितने निरर्थक छे एम जाणवु ॥ ७३ ॥ तेथी आ स्थाननो जे प्रयास ते भेदनु निरूपण करवाने अनुमाननो विषय ते सामान्य जाणवो, केमके ज्या अनुमान प्रमाण करिये त्या सामान्यपणे उपयोगी होय तेवारे अनुमान विषयनो अभाव थाय ॥ ७४ ॥

सक्षिप्तरुचिजिज्ञासोर्विशेषान वल्वलम् ॥

चारिसजीविनीचारजातादत्रोपयुज्यते ॥ ७५ ॥

जिज्ञासापि सता न्याग्या यत्परेऽपि वदत्यदः ॥

जिज्ञासुरपि योगस्य शब्दब्रह्मातिवर्तते ॥ ७६ ॥

अर्थ—जैम मजीगनी नामा चारो जे घामगुटी तेने ओलखनागी मोटी स्त्रीये ते गुटीने योगे भर्ताग्ने पशु अवस्था-माथी पुरुष वनाव्यो, तेम सक्षेप रुचिगालो विशेष वलवान् केवारे कहेवाय ? जेवारे तेनी प्रीति साचे साची होय तेवारे कहेवाय पण साची प्रीति विनानुं विशेष वल ते वलमा न गणाय ॥ ७५ ॥ माटे ए व्रण जे कामादि योग तेने 'निपे सत्पुरुषे जाणपणु राखतु उचित छे परदर्शनीजु कहेतु पण एवु ज ठे हे अर्जुन ! जे पुरुष ज्ञानयोगने जाणना इच्छे ते पुरुष परमात्मानी दिशाने पामे ॥ ७६ ॥

આર્તા જિજ્ઞાસુર્યાર્યો જ્ઞાનો ચોતિ ચતુર્વિધા ॥

ઉપાસકાન્ત્રયસ્તથ ધન્યા વસ્તુવિશેષતઃ ॥ ૭૭ ॥

જ્ઞાનો તુ શાતવિક્ષેપો નિત્યમક્તિર્નિશિષ્યતે ॥

અત્યાસન્નો હ્યસૌ મર્તુરતરાત્મા મદાગ્રયઃ ॥ ૭૮ ॥

અર્થ—એક દુ સ્ત્રી બીજો જાણવાની ઇચ્છાગ્રાહી, ત્રીજો ધનનો અર્થો અને ચોથો જ્ઞાની—૫ ચાર પ્રકારના હ અર્જુન ! મારા સેવકો છે, પણ તે મધ્યે એક ધનાર્થી વિના જે બીજા ત્રણ જાતના સેવક તે વસ્તુતત્ત્વના જાણ છે માટે ધન્ય છે—વરણના યોગ્ય છે ॥ ૭૭ ॥ ૫ ત્રણને ધન્ય કહ્યા તેમા પણ જેનો વિશેષ શ્રમ્યો છે, અને નિત્ય મક્તિરત એવો જ્ઞાની પુરુષ જે ચોથો તે મોટો જાણ્યો તે જ્ઞાની અમારી પાસે અત્યંત નજીક રહે છે માટે શ્રેષ્ઠ છે, કેમકે અતરાત્મા ૫ રત્ન છે, અને તેના આશ્રય નિર્મલ છે, તે માટે ॥ ૭૮ ॥

કર્મયોગવિશુદ્ધસ્તદ્જ્ઞાને યુજીત માનસ ॥

અદ્વધ્વાશ્રદ્ધવાનશ્ચ મશયાનો વિનિશ્ચયતિ ॥ ૭૯ ॥

નિર્મય સ્થિરનાસાગ્રદત્તદ્દષ્ટિર્મત સ્થિત ॥

સુગ્રાસન પ્રમત્તાસ્યો દિશશ્વાનવલોરુપન ॥ ૮૦ ॥

અર્થ—હ અર્જુન ! કર્મયોગે વિશુદ્ધ થકો તે પ્રાણી જ્ઞાનમા પોતાનું મન જોડે છે, અને હ અર્જુન ! એક સૂર્ય, બીજો શ્રદ્ધા રહિત અને ત્રીજો સશયમરેલો માણસ ૫ ત્રણે વિનાશ પામે છે ॥ ૭૯ ॥ નિર્મય, નાસિકાના અગ્રભાગને વિષે દષ્ટિ રાણીને સ્થિર રહેનાર, તથા નિરતર વ્રતમા રહેનાર, એવો સુસ્થા-મને વેઠો, વલી પ્રસન્ન મુસ છે જેહનુ અને એકદષ્ટિ રાખનાર, આદ્અમલુ નહી જોનાર ॥ ૮૦ ॥

દેહમધ્યશિરોગ્રીવમવક ધારયન્બુધઃ ॥

દતૈરસસ્પૃશન્ દતાન્ સુશ્લિષ્ઠાધરપલ્લવઃ ॥ ૮૧ ॥

આર્ત્તરૌદ્રે પરિત્યજ્ય ધર્મ શુભે ચ દત્તધી ॥

અપ્રમત્તો રતો ધ્યાને જ્ઞાનયોગી ભવેન્મુનિઃ ॥૮૨॥

અર્થ—કેડ, મસ્તક અને કોટ તેને પામરા ધરતો, ઇટલે શરીરની ચપલાહ-વાકાડ રહિત એવો ડાહ્યો, દાતે કરી દાતને અળખસતો ઇટલે સ્પર્શ કરતો નથી અને જેના હોઠ પહ્લવ વેડ રુઢી રીતે મલેલા હોય ॥ ૮૧ ॥ તથા આર્ત્ત રૌદ્રધ્યાન છાડીને ધર્મ શુદ્ધધ્યાનમા બુદ્ધિ દીધી છે અને માથે અપ્રમત્તપણે ધ્યાનમા રત થકો એવો જે મુનિ તેને જ્ઞાનયોગી કહેવો ॥૮૨॥

કર્મયોગ સમમ્યસ્ય જ્ઞાનયાંગસમાહિતઃ ।

ધ્યાનયોગ સમારુદ્ય મુક્તિયોગ પ્રપન્તે ॥ ૮૩ ॥

અર્થ—તે મુનિ કર્મયોગનો અભ્યાસ કરી, ચઢવાને ડજ-માલ થઈ, જ્ઞાનયોગરૂપ દોરદુ ફાલી, સમાધિપણે ધ્યાનયોગ નીસરણીય ચઢીને મુક્તિયોગરૂપ મદિરને પામે ॥ ૮૩ ॥

॥ ઇતિ યોગાધિકાર. પચદશમો મમાપ્તઃ ॥

અથ ધ્યાનાધિકારઃ

સ્થિરમધ્યવસ્થાન યત્તદ્ધ્યાન ચિત્તમસ્થિર ॥

ભાવના ચાપ્યનુપ્રેક્ષા ચિતા વા તન્નિધા મત ॥૧॥

મુહૂર્ત્તાતર્ભવેદ્ધ્યાનમેત્યાર્ય મનસઃ સ્થિતિઃ ॥

બહુર્યસક્રમે દીર્ઘાપ્યચ્ચિન્તા ધ્યાનસતતિઃ ॥ ૨ ॥

અર્થ—ચિત્ત ચપલ છે, પણ તે ચિત્તને જે સ્થિરપણે ચિત્તના અધ્યસાયને પ્રગટ કરે તેગારે તેને ધ્યાનયોગી કહિયે. એક માત્રના, યોગી અનુપ્રેક્ષા, અને ત્રીજી ચિંતાનુ ધ્યાન—એ ત્રણ પ્રકારે ચિત્ત ચપલ થાય છે ॥ ૧ ॥ અતર્મુહૂર્ત્ત ધ્યાન હોય, પણ જિહા એક ઠામ એક અર્થને ત્રિપે ઘણા અર્થનુ સંક્રમણ થાય, એવી મનની સ્થિતિ હોય તિહા ધ્યાનની અચિન્તા દીર્ઘપણે પરપરા થાય તિહા કાંઈ અતર્મુહૂર્ત્તનો નિયમ નથી ॥ ૨ ॥

આર્ત્ત રોદ્ર ન ભ્રમ્મ ચ શુભ્ર ચેતિ ચતુર્વિધ ॥

તત્ત્વ્યાગ્નેદાવિદ્ દ્વા દ્વા કારણ ભવમોક્ષયોઃ ॥૩॥

શબ્દાદીનામનિષ્ઠાના ત્રિયોગામપ્રયોગયો ॥

ચિત્તન વેદનાયાશ્ચ વ્યાકુલત્વસુપેયુષ. ॥ ૪ ॥

અર્થ—આર્ત્ત, રોદ્ર, ધર્મે ને શુભ્ર—એ ચાર ધ્યાનના મેદ છે તે મધ્ય પ્રથમના બે ધ્યાન તે સંસારના કારણિક છે, અને પાછલા બે ધ્યાન તે મુક્તિના કારણનાં છે ॥ ૩ ॥ તેના પ્રથમ આર્ત્તધ્યાનના ચાર મેદ કહ છે. પ્રથમ અનિષ્ટ જે શબ્દાદિક, તેનો વિયોગ વાછે કે રસે અનિષ્ટનો સયોગ બને તેમ અનિષ્ટ મટે જે પીડા થાય તેનુ ચિત્તન કરે તેથી વ્યાકુલ થાય ॥ ૪ ॥

इष्टानां प्रणिधानं च सप्रयोगवियोगयोः ॥

निदानचिन्तनं पापमार्त्तमित्य चतुर्विधम् ॥ ५ ॥

कापोतनीलकृष्णानાં લેશ્યાનામત્ર મમવઃ ॥

અનતિક્ષિપ્તભાવાનાં કર્મ્મણાં પરિણામતઃ ॥ ૬ ॥

અર્થ—શીનો મેદ ઇષ્ટુ ચિંતન કરે, એટલે રસે ઇષ્ટ વસ્તુના સયોગનો પ્રિયોગ થઈ જાય, ત્રીજો નિયાણું કરે, ચોથો રોગના ઔષધની ચિંતા કરે. એ ચાર આર્તધ્યાનના પ્રકાર છે ॥ ૫ ॥ એ મધ્યે કાપોત, નીલ, કૃષ્ણ એ ત્રણ લેશ્યાનો મમમ છે, કેમકે જેમા અતિ ક્ષિપ્ત માત્રના નથી એની કર્મની પરિણતિના પરિણામે કરી એ ત્રણ લેશ્યાનો મમમ છે ॥ ૬ ॥

ઋદન રુદન પ્રોક્તઃ શોચન પરિદેવન ॥

તાડન લુચન ચેતિ લિગાન્યસ્ય વિદુર્બુધાઃ ॥ ૭ ॥

મોઘ નિદન્નિજ કૃત્ય પ્રશસન્ પરસપદઃ ॥

વિસ્મિતઃ પ્રાર્થયન્નેતા. પ્રસક્તશ્ચૈવ દુર્જનઃ ॥ ૮ ॥

અર્થ—ગફોર કરાનો, ઝાંચે મ્યરે રહતુ, શોચના ઝરવી, નામ દડને રહતુ, મારણુ, માથાના ચાલ તોડના ઇત્યાદિકને પડિત આર્તધ્યાનના લક્ષણ કહ છે ॥ ૭ ॥ અમ મદતુદ્ધિ છીએ એમ કહીને પોતાનુ કાર્ય નિંદે, અમ શુ પાલીશુ ? મુક્તિમાર્ગે તો મહોટો છે, એમ પ્રશ્નમા કરે, એમ વિસ્મિત થકો લોક પાસે માગતો ફર ઇત્યાદિક દુર્જનની રીત છે ॥ ૮ ॥

પ્રમત્તશ્ચેટ્રિયાર્યેષુ શુદ્ધો ધર્મ્મપરાઙ્મુરઃ ॥

જિનોક્તમપુરસ્કુર્વન્નાર્તધ્યાને પ્રવર્ત્તતે ॥ ૯ ॥

પ્રમત્તાત્તગુણસ્થાનાનુગમેતન્મહાત્મના ॥

મર્વપ્રમાદમૂલત્વાત્પાઞ્ચ તિર્યગ્ગતિપ્રદ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—જે પ્રમાદી હોય, ત્રિપથમા લીન હોય, ધર્મથી ઝલટો હોય, જિનગાળીને ગોપવે તેનો પુરુષ આર્તધ્યાનમા પ્રવર્તે ॥ ૯ ॥ એ ધ્યાન ઉપલા ગુણઠાણા પામતા થકા પ્રમાદમા પાડે અને છઠ્ઠા ગુણઠાણા લગે રહ, માટે મોટા મુનિયે સર્વ પ્રમાદનુ મૂલ તથા તિર્યચ્ ગતિ પમાડે એજુ જાણીને એ ધ્યાનને છોડયુ ॥ ૧૦ ॥

નિર્દય વધવધાદિચિંતન નિયિદ્ધક્રુધા ॥

પિશુનાસત્યમિધ્યાયાક્ પ્રણિધાન ચ માયયા ॥ ૧૧ ॥

ચૌર્યધીનિરપેક્ષસ્ય તીવ્રક્રોધાનલસ્ય ચ ॥

સર્વાભિશકાકલુષ ચિત્ત ચ ધનરક્ષણે ॥ ૧૨ ॥

અર્થ —હવે જે નિર્દય હોય, જીનનો વધ-વધનાદિક ચિંતને, આક્રોધી હોય, ઘાડીઓ હોય, જટુ પોલે, મિધ્યાત્મનુ વચન ગોલે, માયા-કપટ ધરે ॥ ૧૧ ॥ ચોરી કર નાર, પરમાવ રહિત, વ્રોધરૂપ અગ્નિયે ધમધમતો રહે, ધન સચય કરનાર, ધનને ઢાટી રાખે, શકાયે મલુ મન ગણનાર, ઘટલે રહેને કોઈ મારુ ધન જુષ અને તડ જાય એ રીતે ૧ હિંમાનુવધી, ૨ મૃપાનુવધી, ૩ ચોરાનુવધી, ૪ પરિગ્રહરક્ષણાનુવધી એ ચાર પ્રકાર રૌદ્રધ્યાનના જાણરા ॥ ૧૨ ॥

ઘત્તસદોપકરણકારણાનુમતિસ્થિતિ ॥

દેશાવિરતિપર્યત રૌદ્રધ્યાન ચતુર્વિધ ॥ ૧૩ ॥

કાપોતનીલકૃષ્ણાના લેહ્યાનામત્ર સમ્ભવ ॥

અતિમશ્લિષ્ટરૂપાણા કર્મણા પરિણામત ॥ ૧૪ ॥

અર્થ:—એ રીતે ધ્યાનને કરવે, કરાવવે અને અનુમોદવાની સ્થિતિયે કરી એ ધ્યાન દોષનું કારણ છે એ ધ્યાન ઘોથા અતિ-રતિ ગુણઠાણા અને પાચમા દેશવિરતિ ગુણઠાણા સુગ્રી હોય, એ રીતે રૌદ્રધ્યાનના ચાર મેદ કહ્યા ॥ ૧૩ ॥ કાપોત, નીલ અને કૃષ્ણ એ ત્રણ લેશ્યાનો હ્રદા સંભવ છે. એ અતિ સક્ષિપ્તરૂપ જે કર્મ તેના પરિણામથી હોય છે ॥ ૧૪ ॥

વસ્ત્ત્વયદ્દોષત્વ નાનામારણદોષતા ॥

હિંસાદિષ્ટ પ્રવૃત્તિશ્ચ કૃત્વાય સ્મયમાનતા ॥ ૧૫ ॥

નિર્દયત્વાનનુશયૌ ધત્તુમાનઃ પરાપદિઃ ॥

લિંગાન્વપ્રેત્યદો ધીરૈસ્ત્યાજ્ય નરકદુઃસ્વદ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ:—એ પ્રાચે ઘણા દોષનું કારણ છે નાનાપ્રકારના જીવને મારનાના દોષે કરી હિંસાદિક્રમા પ્રવૃત્તિ થાય, પાપ કરીને સુશરક્તીપણું માને ॥ ૧૫ ॥ નિર્દયપણુ, પશ્ચાત્તાપપણુ, પરબ્રાપદાયે રાજીપણુ અને મહાવિપયીપણુ, એ ચિહ્ન કરી એ ધ્યાન નરકના દુ સનું આપનારું છે, માટે એ ધ્યાનને ઝાડવું ॥ ૧૬ ॥

અપ્રશસ્તે હમે ધ્યાને કુરતે ચિરસસ્તુતે ॥

પ્રશસ્ત તુ કૃતાભ્યાસો ધ્યાનમારોદુમર્હતિ ॥૧૭॥

ભાવના દેશકાલે ચ સ્વસન્તાલયનક્રમાત્ ॥

ધ્યાતવ્યધ્યાનાનુપ્રેક્ષા લેશ્યાલિંગફલાનિ ચ ॥૧૮॥

અર્થ:—અહાં એ વે ધ્યાન તે મહાનિર્બલ છે એનો ઘણો પરિચય કરીએ, તો તેથી કડગા વિપારુ પ્રગટે, માટે હાક્ષા પુરુષે અભ્યાસ કરતા ડજ્જલ ધ્યાને ચઢવું યોગ્ય છે ॥ ૧૭ ॥ હવે ધર્મધ્યાન કહે છે. દેશકાલ જોઈને શુભ ભાવના કરવી,

પોતાની સત્તાના આલંબનના ક્રમથી ધ્યેય ધ્યાના અને ધ્યાનની અનુપ્રેક્ષા તે શુભ લેશ્યાના ચિન્હનું ફલ છે ॥ ૧૮ ॥

જ્ઞાત્વા ધર્મં તતો ધ્યાયેચ તત્ત્વસ્તથ ભાવના ॥

જ્ઞાનદર્શનચારિત્રવૈરાગ્યાભ્યાસઃ પ્રકોર્તિતાઃ ॥ ૧૯ ॥

નિશ્ચલત્યમસમોહો નિર્જરા પૂર્વકર્મણા ॥

સગાજસા મયોચ્છેદઃ ફલાન્યાસા યયાક્રમાત્ ॥૨૦॥

અર્થ—જ્ઞાનભાવના, દર્શનભાવના, ચારિત્રભાવના અને વૈરાગ્યભાવના એ ચાર ભાવનાને ધર્મ જાણી ધ્યાનથી ॥ ૧૯ ॥ તેમા જ્ઞાનભાવનાથી નિશ્ચલપણ થાય અને દર્શનભાવનાથી અમૂઢપણ થાય બીજી ચારિત્રભાવનાથી પૂર્વકર્મની નિર્જરા થાય અને વૈરાગ્યભાવનાથી સ્ત્રિયાદિકનો મગ તથા પુત્રલની રૂઢા અને મય તેનો ઉચ્છેદ થાય ॥ રીતે એ ચાર ભાવનાના ફલ જાણ્યા ॥૨૦॥

સ્થિરચિત્ત કિલંતાભિચરંતિ ધ્યાનસ્ય યોગ્યતા ॥

યોગ્યતૈવ હિ નાન્યસ્ય તથા ચોક્ત પરૈરપિ ॥ ૨૧ ॥

ચચલ હિ મન કૂષ્ણ પ્રમાથિયલવદ્દહ ॥

તત્સાહ નિગ્રહ મન્યે વાયોરિવ સુદુષ્કર ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—એ ભાવનામા જેનું ચિત્ત સ્થિર હોય તેને ધ્યાનમા સ્થિરતા રહ માટે તે ગ્રાણી ધ્યાનની યોગ્યતા પામ, પણ બીજો કોઈ ન પામે તેમજ પરદર્શનમાં પણ કશું છે, તે કહ છે ॥ ૨૧ ॥ અર્જુન પૂછે છે—હે કુષ્ણ ! મન તો ચચલ છે, અને શત્રુના સૈન્ય સમુદ્ધ છે, તે મનનો નિગ્રહ હું શી રીતે કરું ? કેમકે પાનની પેટે મન દુષ્કર અને અગ્રાહ્ય છે ॥ ૨૨ ॥

અસંશય મહાવાહો મનોદુર્નિગ્રહ ચલં ॥ ૨૨ ॥

અભ્યાસેન ચ કૌતેય વૈરાગ્યેણ ચ શુદ્ધયતે ॥ ૨૩ ॥
અસંપતાત્મનો યોગો દુઃપ્રાપ્ય્ય ઇતિ મે મતિઃ ॥

વશ્યાત્મના તુ યતતા શમ્યોઽવાપ્તુમુપાયતઃ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—શ્રીકૃષ્ણ કહે છે—હે મહાવાહો ! કે. મોટી છે
બાહુ જેની એવા હં અર્જુન ! સરેસરુ મન ચપલ છે. તેનો નિગ્રહ
કર્તવો તો કઠણ છે, તો પણ હં કુતિના પુત્ર ! હં અર્જુન !
અભ્યાસ અને વૈરાગ્યે કરીને મન વશ થાય એવું છે ॥ ૨૩ ॥ હં
અર્જુન ! જેને પોતાનો આત્મા વશ નથી જવો જે પુરુષ તેને
ધ્યાનયોગ પામવો દુષ્કર છે, એની મારી મતિ છે; પણ જેણે
આત્માને વશ કરીધો છે તેને ઉપમે કરી અને અભ્યાસે કરી
ધ્યાનયોગ પામવો મુલમ છે ॥ ૨૪ ॥

સદશપ્રત્યયાવૃત્ત્યા ચૈતૃષ્ણ્યાદ્વહિર્યતઃ ॥

ઞ્તત્ત્વ યુજ્યતે સર્વે ભાવનાભાવિતાત્માનિ ॥ ૨૫ ॥

સ્ત્રીપશુક્લીયદુઃશીલર્જિતસ્થાનમાગમે ॥

સદા ઘંતીનામાઙ્ગસ ધ્યાનકાલે વિશેષતઃ ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—મરણો પ્રત્યય જે વિશ્વાસ તેણે સહિત અને ઘાઘ
પદાર્થની તૃષ્ણાએ સહિત તથા શુદ્ધ ભાવનાએ ભાગીત પુરુષને એ
આત્મા વશ કરવો સર્વ પ્રકારે ઘટે છે ॥ ૨૫ ॥ સ્ત્રી, પશુ, નપુ-
સક, દુઃશીલાદિ સહિત એકથી વધતી મુનિયે સેવરી, એમ આગમમા
મુનિને સદાય પ્રમુદ આના કરી છે, તેમા પણ ધ્યાનવેલાએ તો
વિશેષણે કહી છે એમ જાણવું ॥ ૨૬ ॥

સ્થિરયોગસ્ય તુ ગ્રામે વિશેષઃ કાનને વને ॥

તેન યત્ર સમાધાન સ દેશો ધ્યાયન્તો મતઃ ॥ ૨૭ ॥

યત્ર યોગસમાધાનં કાલોઽપીષ્ટઃ સ ણ્વ હિ ॥

દિનરાત્રિક્ષણાદીના ધ્યાનિનો નિયમસ્તુ ન ॥૨૮॥

અર્થ—સ્થિયોગમાલાએ ગામમાં અને મિશેપે કરીને વગદામા તથા વનમા જિહાં ચિત્ત સમાધીમાં રહે તે મ્યાનકે ધ્યાન કરવું ॥ ૨૭ ॥ જે વચ્ચત યોગ સ્થિર રહ તે કાલ રુડો સમજવી, પણ ધ્યાનવાલાને દિવસ અથવા રાત્રીનો નિયમ નથી ॥ ૨૮ ॥

યૈવાવસ્યા જિતા યા તુ ન સ્યાદધ્યાનોપચાતિની ॥

તયા ધ્યાયેભિપણ્ણો વા સ્થિતો વા શયિતોઽથવા ॥૨૯॥

સર્વાસ્તુ મુનયો દેશકાલાવસ્યાસ્તુ કેવલ ॥

પ્રાપ્તાસ્તભિયમો નાસા નિયતા યોગસસ્થિતા ॥૩૦॥

અર્થ—ધ્યાનવંત મુનિને જે અસ્થાયે, જે ઠેકાણે અને જે વેલાયે ધ્યાનને વ્યગ્રવાત ન લાગે તે ઠેકાણે, તે વેલાયે, તે રીતે ઘેઠા, ઝુખા અથવા સૂતા ધ્યાન કરવું ॥ ૨૯ ॥ મરં દેશ-કાલ અસ્થાને મિપે રહ્યા જે, મુનિ તેને કાઈ નિયમ નથી, કેમકે તે નિયતપણે યોગમા સ્થિર રહ્યા છે ॥ ૩૦ ॥

વાચના ચૈવ પૃચ્છા ચ પરાવૃત્યનુચિંતન ॥

ક્રિયા ચાલબનાનીહ સદ્ધર્માવશ્યકાનિ ચ ॥ ૩૧ ॥

આરોહતિ દૃઢદ્રવ્યાલબનો વિષમ પદ ॥

તયા રોહતિ મહ્યાન મૂઘ્રાચાલબનાશ્રિતઃ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—વાચના, પૃચ્છના, પરાવર્તના અને અનુપ્રેક્ષા એ ધર્મેના આલબન હતા કહ્યા, તે અવશ્યકરણી છે ॥ ૩૧ ॥ જે પ્રાણી પરી વસ્તુનો આલબક છે તે પ્રાણી વૃથા ઠેકાણે પણ જેમ વહે તેમ જે જૈન સૂત્રાદિકનો આલબક છે તે પ્રાણી રુઢે ધ્યાને પણ વહે ॥ ૩૨ ॥

આલબનાદરોદ્ધુતપ્રત્યૂહક્ષયયોગતઃ ॥

ધ્યાનાધ્યારોહણભ્રશો યોગિના નોપજાયતે ॥ ૩૩ ॥

મનોરોધાદિકો ધ્યાનપ્રતિપત્તિક્રમો જિને ॥

શેષેષુ તુ યયાયોગસમાધાન પ્રકીર્તિત ॥ ૩૪ ॥

અર્થ—આલબના આદરથી પ્રગટ્યો જે વિમ્નનો ક્ષય તેના યોગથી ધ્યાનરૂપ પર્વત ઉપર ચઢતા, યોગીશ્વરને અપ્પરું થતુ નથી ॥ ૩૩ ॥ યોગનિરોધ ધ્યાન તો કેવલીને છે મન-રોધકરણ इत्यादि અનુક્રમ જિનમતમા છે. બાકી બીજાં દર્શનમા તો જેમ નજરમા આવે તેમ યોગનુ સમાધાન કહ્યું છે ॥ ૩૪ ॥

આજ્ઞાપાયવિપાકાના સંસ્થાનસ્ય ચ ચિત્તનાત્ ॥

ધર્મધ્યાનોપયુક્તાના ધ્યાતવ્ય સ્વાચ્ચતુર્વિધ ॥ ૩૫ ॥

નયભગપ્રમાણાદ્યા હેતુદાહરણાન્વિતા ॥

આજ્ઞા ધ્યાયેજિનેન્દ્રાણામપ્રામાણ્યકલકિતા ॥ ૩૬ ॥

અર્થ:—આજ્ઞા, અપાય, વિપાક અને સંસ્થાન એ ચાર મેદના ચિત્તનથકી ધર્મધ્યાનશાલાયે ધર્મધ્યાન કરવું ॥ ૩૫ ॥ માતનય, સપ્તભંગી, ચાર પ્રમાણ સહિત તથા હતુ ઉદાહરણે સહિત અને અપ્રમાણરૂપ દ્રુપણે રહિત પત્રી જિનેશ્વરની આજ્ઞા ધ્યાવત્રી એ પ્રથમ મેદ ॥ ૩૬ ॥

રાગદ્વેષકપાયાદિપીઢિતાના જનુષ્મતા ॥

એદિકામુષ્મિકાસ્તાસ્તાન્નાનાપાયાન્વિચિતયેત્ ॥ ૩૭ ॥

ધ્યાયેત્કર્મવિપાક ચ ત ત યોગાનુભાવજ ॥

પ્રત્યુદ્યાદિચતુર્મેદ શુભાશુભવિભાગતઃ ॥ ૩૮ ॥

અર્થ:—જે જીન રાગ, દ્વેષ, કપાયગહે પીડાયા છે, તે આ

લોક ને પરલોક સઘથી કટ તે બીજે પાયે ચિતવે એ ત્રીજો મેદ
 ॥ ૩૭ ॥ જે યોગના અનુમત્તથી થયો અને પ્રકૃતિ, સ્થિતિ,
 રસ, પ્રદેશના વધથી નીપજ્યો એહવો જે કર્મનો ત્રિપાક તેને
 શુભાશુભ વહેવળથી ધ્યારે એ ત્રીજો મેદ ॥ ૩૮ ॥

ઉત્પાદસ્થિતિભંગાદિપર્યાયર્થલક્ષણં પૃથક્ ॥

મેદૈર્નામાદિભિર્લાકમસ્થાન ચિંતયેદ્ ભૂત ॥ ૩૯ ॥

ચિંતયેત્તત્ર કર્તાર ભોક્તાર નિજકર્મણા ॥

અરૂપમવ્યય જીવમુપયોગસ્વલક્ષણ ॥ ૪૦ ॥

અર્થ—ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્વન, કાલ તથા ભંગાદિ
 પર્યાય લક્ષણે કરી જુદા જુદા મેદે નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય, માત્રમેવે
 કરીને ચૌદ રાજલોકનું સસ્થાન ધારીને ચિતવે ॥ ૩૯ ॥ તિહા
 પાતાના કર્મનો કર્તા-ભોક્તા આત્મા છે, એમ ચિંતવે. એ જીવ
 અરૂપી, અત્રિનાશી અને ઉપયોગ લક્ષણે યુક્ત છે, એમ ચિંતવે
 એ ચોથો મેદ ॥ ૪૦ ॥

તત્કર્મજનિત જન્મજરામરણવારિણા ॥

પૂર્ણ મોહમહાવર્તકામૌર્વાનિલભીષણ ॥ ૪૧ ॥

આશામહાનિલાપૂર્ણ કષાયકલશોન્નલત્ ॥

અસદ્વિકલ્પકલ્લોલચક્ર દ્વધતમુદ્ધત ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—હયે કર્મજનિત સમાસસમુદ્ર વરાણે છે તે
 જન્મ, જરા અને મરણરૂપ જલે પૂર્ણ મર્યો છે, તથા મોહરૂપ મોટા
 આવર્ત, તદ્વપ મમરી અને કામરૂપ વડવાનલે કાળી મયકર ॥ ૪૧ ॥
 આશારૂપ પ્રચડગાયુવડે મરપૂર, કષાયરૂપ ચાર કલશાયે યુક્ત
 અને માઠા વિકલ્પરૂપ મહાઉદ્ધત કલ્લોલ જિહા ઉઢલે છે એવો
 મયસમુદ્ર મયકર છે ॥ ૪૨ ॥

હૃદિ શ્રોતસિકાવેલાસપાતદુરતિકમમ્ ॥

પ્રાર્યનાવલ્લિસતાન દુઃપૂરવિપયોદર ॥ ૪૩ ॥

અજ્ઞાનદુર્દિન વ્યાપદ્વિદ્યુત્પાતોદ્ભવદ્વય ॥

કદાગ્રહકુરાતેન હૃદયોત્કૃષ્ણકારિણં ॥ ૪૪ ॥

અર્થ:—પ્રલી તે સમુદ્રમા મનમા શ્રોતસિકા ઇટલે જે ઠરે તથા શોકનું ભરાયુ તે રૂપવેલ ઇટલે મરતિ કહિયે, માટે જો એમા પડ્યો તો પડી નીકળું ઘણુ કઠણ છે, અને યાચનારૂપ સેગલનો સમૂહ છે જેને ત્રિપે, તથા દુઃસ્વે પૂર્ણ થાય એનો ત્રિપય રૂપ મધ્યમાગ છે જેનો ॥ ૪૩ ॥ જિહા અપ્રકાર વ્યાપ્યુ એડુ અજ્ઞાનરૂપ ગાદલુ છે, તથા જેમા આપદારૂપ વીજલી પડવાનો મય છે, અને કદાગ્રહરૂપ સરાય પાનનો ઉદ્ભવ થયો છે, તેણે કરીને જ્ઞાન નજરગાળાનું તો હૈયુ ઝુજે, એવો કર્મજનિત સમુદ્ર વિહામણો છે ॥ ૪૪ ॥

વિવિધવ્યાધિસથધમત્થરુચ્છપમકુલ ॥

ચિંતયેદ્ય ભગાભોધિં ચલદોષાદ્રિદુર્ગમ ॥ ૪૫ ॥

તત્થ સત્તરણોપાય સમ્યક્ત્વદ્વદબધન ॥

પહુશીલાગફલક જ્ઞાનનિર્યામિકાન્વિત ॥ ૪૬ ॥

અર્થ:—જે સમુદ્ર ત્રિવિધ જાતિના જે રંગના મગધ-રૂપી મચ્છ અને કાચમાયે ફરી આકુલ છે, તથા જેમા ચચલતા, ગ્રન્થતા અને ગર્ભ તે રૂપ જેદોષ તદ્રૂપ મહોટા પર્વત છે, એમા મગધરૂપ સમુદ્રને ચિંતયે ॥ ૪૫ ॥ હવે એમા સમુદ્રથી તરવાનો ઉપાય, તે મમકૃતરૂપ દ્વદબધન છે જિહા, અને જેને અઢાર હજાર

શિલાગ સ્થરૂપ પાટીયા જડ્યા છે, તથા તે જહાજ જ્ઞાન-
રૂપ ચલાવનાર નિર્યામક જે નારુદા તળે સહિત છે ॥ ૪૬ ॥

મવરાસ્તાશ્રવચ્છિદ્ર ગુપ્તિગુપ્તમમતત ॥

આચારમહાપોદ્દીપાપવાદોત્સર્ગભૂદ્વય ॥ ૪૭ ॥

અમરૂપ્યર્ધુર્ધરૈયોર્ધેર્ધુપ્રધૃષ્ટ્ય સદાશયૈ ॥

સત્રોગકૃપસ્તભાગ્રન્યસ્તાધ્યાત્મમિતાશુક ॥ ૪૮ ॥

અર્થ — વલી તે જહાજના પાટીઆને નિપે રહ્યા જે
છિદ્રો તંહને મગરૂપી કીચડ તદ્રૂપ તેલગડે પુયા છે, તથા
મનોગુપ્તિરૂપ ગુપ્ત મુકાન તે માર્ગ વતાને છે, તળે કરી તે વહાણ
સમુ ચાલે છે, તથા આચારરૂપ મહાપે શોમે છે, વલી તે વહાણમા
ઉત્સાહ અને અપરાધરૂપ ને જાતનો માલ ભરેલો છે ॥ ૪૭ ॥ જે
વહાણમા શુદ્ધ અધ્યસાયરૂપ ઘણા ચલત સુમટો જે રાગ-દ્વેશાદિ
શત્રુને દુ પ્રધૃષ્ટ છે, તથા મલો જે યોગરૂપ કુઓ જે થમ તેના
ઉપર અધ્યાત્મરૂપ ઉજ્જ્વલ સહ રેખ્યો છે ત્રિદા ॥ ૪૮ ॥

તપોઽનુકૂલપત્રનોદ્ભુતસવેગયેગત ॥

વૈરાગ્યમાર્ગપતિત ચારિત્રવહન શ્રિતા ॥ ૪૯ ॥

મદ્ભાવનાઘ્યમઞ્જૂપાન્યસ્તમચિત્તરત્નત ॥

યથાઽવિઘ્નેન ગચ્છતિ નિર્વાણનગરે સુધા ॥ ૫૦ ॥

અર્થ — તે સદૃથી તપસ્યારૂપ અનુકૂલ પવન પ્રગટ્યો છે
અને તે પવન કરી સત્રોગગુણરૂપ વેગ પ્રગટ્યો છે, તેણે કરી વૈરાગ્ય
માર્ગમા તે વહાણ ચાલતુ જાય છે, એટલું ચારિત્રરૂપ જે વહાણ
તમા વેઠા થકા ॥ ૪૯ ॥ રુડી ભાવનારૂપ મઞ્જૂપામા ગુપ્તપણે
શુભ ચિત્તરૂપી રત્ન સ્થાપ્યુ છે જેણે એવા મુનિ નિર્મિત્રપણે મુક્તિ-
રૂપ નગરને પામ છે ॥ ૫૦ ॥

यथा च मोहपल्लीशे लब्धव्यतिकरे सति ॥

ससारनादकोच्छेदाशकापकाविले मुहुः ॥ ५१ ॥

सज्जीकृतस्वीयभटे नाव दुर्बुद्धिनामिका ॥

श्रिते दुर्नीतिनौवृदाख्यशेषभटान्विते ॥ ५२ ॥

अर्थ—ए बातनी खबर चोरनो राजा जे मोहरूपी पल्लीपति तेने पडी, तेवारे ते मोह जे चोरनो राजा छे तेणे विचारुं जे रखेने ससाररूप नाटकनो उच्छेद थई जाय, एवी शकारूप जे कचरो तेमां लेपाणो थका ॥ ५१ ॥ ते मोहराजा पोताना सुभटोने सज्ज करीने दुर्बुद्धि नामे जे नाव तेमा पोते वेठां यको, दुष्टाचाररूप बीजा जे नाव छे तेमा बली बीजा थणा सुभटोने बेसारीने पोते भयसमुद्रमा आव्यो ॥ ५२ ॥

आगच्छत्यथ धर्मेशभटौघे रणमण्डप ॥

तत्त्वचितादिनाराच सज्जीभूते गमाश्रिते ॥ ५३ ॥

मियो लगने रणावेशे सम्यग्दर्शनमत्रिणा ॥

मिथ्यात्वमन्त्रीचिपमा प्राप्यते चरमा दशा ॥ ५४ ॥

अर्थ—ते बसते धर्मराजाना सुभटोना जे थोक ते मोहना सैन्यने जोईने रणमण्डपभूमीमा आनी तत्त्वचिता प्रमुख जे बहाण ते लेईने सज्ज थया यका ॥ ५३ ॥ ते पछी वेउने माहोमाहे युद्ध चालना लाग्यु तेमा सम्यग्दृष्टि जे प्रधान तेणे मिथ्यात्व प्रधानने निपम चरमदशा के० मरणदशा पमाडी, एटले मृत्यु-प्राय कीघो ॥ ५४ ॥

लीलयैव निरुध्यते कषायचरटा अपि ॥

प्रशमादिमहायोधैः शीलेन स्मरतस्करः ॥ ५५ ॥

દામ્પ્યાદિવદ્કલુટાકટુદ વૈરાગ્યમેનયા ॥

નિદ્રાદયશ્ચ તાઢ્યતે શ્રુતયોગાદિભિર્મટે ॥ ૫૬ ॥

અર્થ—અને ઉપશમાદિક મહાસુમટે લીલાયે કરીને
વ્યાયરૂપ ચોરતાને રોક્યા તથા શીલસુમટે કદર્પરૂપ ચોરને જી
ત્યો ॥ ૫૫ ॥ વૈરાગ્યની સેનાયે કરીને દામ્પ્યાદિક જે છ ચોર
તનં જીત્યા અને જ્ઞાનયોગાદિક જે સુમટો તળે નિદ્રાદિકને મારી
કાઢ્યા ॥ ૫૬ ॥

મદાભ્યા ધર્મશુદ્ધાભ્યામાર્તરૌદ્રાભિર્ધૌ મટૌ ॥

નિગ્રહેષેન્દ્રિયાણા ચ જીયતે ડ્રાગમયમ ॥ ૫૭ ॥

ક્ષયોપશમતશ્ચતુર્દર્શનાવરણાદય ॥

નશ્યત્પસાતસૈન્ય ચ પુણ્યોદયવરાક્રમાત્ ॥ ૫૮ ॥

અર્થ—ધર્મધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાન ૪ થે સુમટે આર્ત અને
રોટ ૪ થે સુમટને ણ્યા, તથા પાચ શ્દ્રિયાના નિગ્રહરૂપ સુમટે
ઉત્તાલે કરી ઝમયમરૂપ સુમટને જીત્યા ॥ ૫૭ ॥ દર્શનાવર-
ણીયના ક્ષયોપશમ સુમટે ચતુર્દર્શનાવરણાદિક યોદ્ધાઓને માર્યા
યલી પુણ્યોદયના પરાક્રમથી અશાતારૂપ સૈન્ય નામી ગયુ ॥ ૫૮ ॥

સદ્દ દ્વેષગજેન્દ્રેણ રાગકેશરિણા તથા ॥

સુતેન મોહભૂષોઽપિ ધર્મભૂષેન હન્યતે ॥ ૫૯ ॥

તત્ પ્રાપ્તમદ્દાનદા ધર્મભૂષપ્રસાદત ॥

યયા કૃતાર્થા જાયતે સાધવો વ્યવહારિણ, ॥૬૦॥

અર્થ—દ્વેષેછેપટે દ્વેષરૂપ હાથીયે વેઠો તથા રાગરૂપ સિંહે
સહિત એકનો મોહરાજા તેને પણ ધર્મરાજાએ હણ્યો ॥ ૫૯ ॥ તેવાર

પછી સાધુરૂપી વ્યવહારિયા ધર્મગજાનો પ્રમાદ જે પસાય તથી
કૃતાર્થ થઈ, આનંદ પામી સુખે પોતાનો વ્યાપાર કરતા થયા ॥૬૦॥

ચિંચિત્તપેક્ષયા સર્વ ધર્મધ્યાનનિવિષ્ટધીઃ ॥

ઈદ્દગન્યદપિ ન્યસ્તપ્રયજાત યદાગમે ॥ ૬૧ ॥

મનસશ્ચેન્દ્રિયાણા ચ જયાધો નિર્વિકારધીઃ ॥

ધર્મધ્યાનસ્ય સ ધ્યાતા શાતો દાતઃ પ્રસીર્તિત ॥૬૨॥

અર્થ—એ રીતે સર્વ ધાત્રી લેવું, તે ધર્મધ્યાનમા જે મુનિની
બુદ્ધિ પેઠી છે, તેણે એને તથા એના જેવા બીજા પણ જે આગમ-
મિદ્ધાતમા પદાર્થના સમૂહ સ્થાપ્યા છે તેનું ચિંતન કરવું ॥૬૧॥
જે મનનો અને ઇન્દ્રિયનો જય કરીને નિર્વિકાર બુદ્ધિમાલો થયો
તેને ધર્મધ્યાનનો ધ્યાતા કહ્યો છે બલી શાતદાતપણુ પણ
તેહનેજ હોય ॥ ૬૨ ॥

પરૈરપિ યદિષ્ટ ચ સ્થિતપ્રજ્ઞસ્ય લક્ષણ ॥

ઘટતે હ્યત્ર તત્સર્થ તથા ચેદ વ્યવસ્થિત ॥ ૬૩ ॥

પ્રજહાતિ યદા કામાન્ મર્વાન્ પાર્થ ! મનોગતાન્ ॥

આત્મન્યેવાત્મસતુષ્ટ સ્થિતપ્રજ્ઞસ્તદોચ્યતે ॥ ૬૪ ॥

અર્થ—પરદર્શની પણ સ્થિતપ્રજ્ઞનું લક્ષણ એમ કહે છે
અને તે સર્વ ઇહા ઘટે છે, તેમનું ઇહા અવસ્થિત હોય તે જાણવું
॥ ૬૩ ॥ હે અર્જુન ! જેવારે કદર્પને છોડે અને મનના સર્વ
કામને ત્યાગી આત્મસતોષી થઈને આત્માને પ્રિયે રહે તે પ્રાણીને
તેવારે સ્થિતપ્રજ્ઞામત કહીય ॥ ૬૪ ॥

દુઃખેષ્વનુદ્વિગ્નમના. સુખેષુ વિગતસ્પૃહ ॥

વીતરાગભયક્રોધઃ સ્થિતધીર્મુનિરુચ્યતે ॥ ૬૫ ॥

યઃ સર્વગ્રાનભિસ્નેહસ્તત્તપ્યાપ્ય શુભાશુભ ॥

નાભિનદતિ ન દ્વેષ્ટિ તસ્ય પ્રજા પ્રતિષ્ઠિતા ॥ ૬૬ ॥

અર્થ.—જેહને દુઃખમા ઉદ્દેગ નથી અને સુખની ઇચ્છા નથી, તથા જેહના રાગ, મધ અને ક્રોધ ગયા છે તે મુનિને સ્થિતબુદ્ધિવાલો કહિયે ॥ ૬૫ ॥ જેને વિષય ઉપર 'સ્નેહ' નથી, જેવું તેવું શુભ અશુભ મલે તોષણ રાગદ્વેષ નથી, હ અર્જુન ! તેની બુદ્ધિ રુઢી છે એમ જાણતુ ॥ ૬૬ ॥

પદા સદ્ધરતે ધ્યાય કૃર્મોઽજ્ઞાનોઽવ સર્વજ્ઞ ॥

ઇન્દ્રિયાર્ણીન્દ્રિયાર્થેભ્યસ્તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥૬૭॥

જ્ઞાતો દાતો ભવેદીદગાત્મારામતયા સ્થિત ॥

સિદ્ધસ્યહિ સ્વભાવો ય સૈવ સાધકયોગ્યતા ॥૬૮॥

અર્થ.—હે અર્જુન ! જેમ કાચરો અગને સહરી-સકોચી રાત્રે તેમ ઇન્દ્રિઓન વિષયથી પાછી વાલે તેની બુદ્ધિ મોટી છે ॥ ૬૭ ॥ તે જ્ઞાત ગુણ અને દાતગુણી હોય, તેને આત્મારામગઢે આત્મામા રહ્યો કહિયે સિદ્ધિનો સ્વભાવ પણ એવો જ છે, અને એવા જ હોય તેનેજ સાધકતાપણાની યોગ્યતા કહિયે ॥ ૬૮ ॥

ધ્યાતાયમેવ શુદ્ધસ્યાપ્રમત્ત પાદયોર્દ્વયોઃ ॥

પૂર્વવિદ્ યોગ્યયોગી ચ કેવલો પરયોસ્તયોઃ ॥૬૯॥

અનિત્યત્વાગ્રનુપ્રેક્ષા ધ્યાનસ્યોપરમેઽપિ હિ ॥

ભાવયેન્નિત્યમન્નાત પ્રાણાધ્યાનસ્ય તાન્ શ્વલુ ॥૭૦॥

અર્થ —એ ધર્મી શુદ્ધધ્યાનના બે પાયાનો અપ્રમત્ત થકો ધ્યાવનાર થાય, પૂર્વધરપણે યોગી હોય અથવા અયોગી હોય, પણ કેવલીપણે હોય તે થઢી શેષ બે પાયાને ધ્યાવે ॥ ૬૯ ॥

ધ્યાનને પિરામકાલે અનિત્યત્વાદિ મામના છાડે નહીં, ત્રિભ્રમ
રહિતપણે નિત્ય મામના માવે તે ધ્યાનના પ્રાણ જાણના ॥ ૭૦ ॥

તોત્રાદિભેદભાજઃ સ્યુર્લંક્યાસ્તિસ્ર હ્રદોત્તરાઃ ॥

લિંગાન્યત્રાગમશ્રદ્ધા વિનયઃ સદ્ગુણસ્તુતિઃ ॥ ૭૧ ॥

શીલસયમયુક્તસ્ય ધ્યાયતો ધર્મમુક્તમ ॥

સ્વર્ગપ્રાપ્તિફલ પ્રાપ્તૃ પ્રૌઢપુણ્યાનુયધિર્ના ॥ ૭૨ ॥

અર્થઃ—હા પાછલી ત્રણ લેશ્યાઓ છે એટલે તેજો, પદ્મ
અને શુક્લ એ ત્રણ લેશ્યા જે છે તે ત્રીજી, ત્રીજીતર ત્રીજીત્તમ એ ત્રણ
ભેદની મજનારી છે તેના એ ચિન્હ છે જે આગમની શ્રદ્ધા,
વિનય, રુઢા ગુણની સ્તવના કરતી ॥ ૭૧ ॥ શીલ અને સયમયુક્ત
પ્રાણીને ઉત્તમ ધર્મધ્યાન ધ્યાતે એકે સ્વર્ગપ્રાપ્તિફલ કશું
છે. તે માંડા પુણ્યાનુયધી પુણ્યને પામ ॥ ૭૨ ॥

ધ્યાયેચ્છુરૂમય ક્ષાતિમૃદુત્વાર્જવમુક્તિભિઃ ॥

છદ્મસ્યોઽર્ણા મનોઘૃત્વા વ્યપનીય મનોજિનઃ ॥ ૭૩ ॥

સવિતર્ક સવિચાર સપૃથક્ત્વ તદાદિમ ॥

નાનાનયાશ્રિત તત્ર વિતર્કપૂર્વકશ્રુત ॥ ૭૪ ॥

અર્થઃ—જે સમતાપણે તથા નિષ્કપટપણે અને જીવનમુક્ત-
પણે એવી સ્થિતિ રાણીને શુદ્ધધ્યાનને ધ્યાવે, અને છદ્મસ્થપણે
અણુમા મન ધરીને રહ તેવાર ગગદેપને જીવે ॥ ૭૩ ॥ સપૃથ-
ક્ત્વસવિતર્કસવિચાર, એ નામ શુદ્ધધ્યાનનો પહલો પાયો તેને
નાનાપ્રિય નયે સહિત વિચારપૂર્વક શ્રુતે કરી ધ્યાવડો ॥ ૭૪ ॥

અર્થવ્યજનયોગાના વિચારોઽન્યોન્યસક્રમઃ ॥

પૃથક્ત્વં દ્રવ્યપર્યાયગુણાતરગતિ. પુનઃ ॥ ૭૫ ॥

ત્રિયોગયોગિન સાધોર્વિતર્કાદ્યન્વિત છદઃ ॥

ફલચલત્તરગાઽન્ધે ક્ષોભામાત્રદશાનિમ ॥ ૭૩ ॥

અર્થઃ—અર્થ, અક્ષર અન યોગ એના જે વિચાર તેનું માહોમાહ સંક્રમણ તેનું નામ પૃથક્ત્વ કહિયે; તે કેવું છે ? કે દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય તેમાં ગતિ છે જેની એવું છે એ પહેલો મેદ ॥ ૭૩ ॥ નળ યોગે ઉપરમ્યા જે યોગી તે સાધુને વિતર્કાદિક થોડા ઘચઘ તરંગ છે, જેમાં એટલો જે સમુદ્ર તે ક્ષોભનો જે અમારું તેમી દશા સરસુ છે ॥ ૭૬ ॥

एकत्वेन वितर्केण विचारेण च मयुत ॥

निर्वर्तस्यप्रदीपाम द्वितीय त्रेकपर्ययम् ॥ ७७ ॥

सूक्ष्मक्रियानिवृत्ताग्न्य तृतीय तु जिनस्य तत् ॥

अर्धरુक्मागयोगश्च रुद्रयोगે द्वयस्य च ॥ ७८ ॥

અર્થ —એકત્વવિતર્કવિચાર નામ જે ત્રીજો પાયો તે પાન રહિત જે ટીંગો તે સરસો છે એ ધીજો પાયો તે એક પર્યાય રૂપ છે ॥ ૭૭ ॥ સૂક્ષ્મક્રિયાનિવૃત્તિ નામ ત્રીજો પાયો તે કૈાલીને દ્વાય. તમા વાદર જે કાયયોગ તન અર્ધ રૂંધ્યો છે, અને મન તથા વચન એ તે યોગને સમસ્ત રૂપે સગાર ત્રીજો પાયો ધ્યાવે ॥ ૭૮ ॥

तुरीय तु समुच्छिन्नक्रियमप्रतिपाति तत् ॥

शैल्यन्निःप्ररूपस्य शैलेक्ष्य विश्ववेदिन ॥ ७९ ॥

एतच्चतुर्विधं शुरुधानमत्र द्वयोः फल ॥

आधयो सुरलोकाप्तिरत्ययोस्तु महोदय. ॥ ૮૦ ॥

અર્થ.—હવે ચોથા પાયામાં ક્રિયા ઉઠ્ઠેદી છે અને

પોતે પરતની પેરે અપ્રતિપાતિ થયો છે, एहનો विश्ववेदी, जग-
तना सर्व माननो जाण जे कैयली ते निःप्रकृप परतनी माफक
घनीभूत थया शैलेशीकरण करे ॥ ७९ ॥ ए चार प्रकारनुं
शुक्लध्यान છે, તેનું ફળ કહ છે इहा प्रथम वे पायामा जे काल
करे ते स्वर्गगति पामे अने उपरना वे पायामा काल करमाथी
मोक्ष पामे ॥ ८० ॥

आश्रवापायससारानुभावभवसततीः ॥

अर्थ विपरिणाम वानुपश्येच्छुरुविश्रमे ॥ ८१ ॥

द्वयोः शुक्ला तृतीये च लेङ्या मा परमा मता ॥

चतुर्य, गुरुभेदस्तु लेङ्यातीतः प्रकीर्तित ॥ ८२ ॥

अर्थ — शुक्લધ્યાનને વિશ્રામે આશ્રવનો નાશ દેવે,
સમારના સ્વરૂપને મળની પંપરા દેવે અને અન્ય પદાર્થે આત્માનું
વિપરિણામણુ જુએ ॥ ૮૧ ॥ એ શુક્લધ્યાનના પ્રથમ વે પાયામા
વે લેશ્યા તથા ત્રીજે પાયે તો પરમ ઉત્કૃષ્ટ શુક્લેશ્યા કહી
છે, અને ચોથો પાયો જે છે તે તો લેશ્યાયે રહિત રહ્યો છે ॥ ૮૨ ॥

लिंग निर्मलयोगस्य शुक्लध्यानवतोऽवधः ॥

असमोहो विवेकश्च व्युत्सर्गश्चाभिधीयते ॥ ८३ ॥

अयथादुपसर्गभ्यः रूपते न विभेति च ॥

असमोहान्न सूक्ष्मार्थे मायास्वपि च मुह्यति ॥ ८४ ॥

અર્થ — શુક્લધ્યાનમાલાને નિર્મલ યોગ હોય, તેના લક્ષણ
કહે છે अहिंसरु होय, मोहरहित, विवेकी होय અને त्याग-
बुद्धिये युक्त होय ॥ ૮૩ ॥ તલી અગ્રી થયો માટે ઉપસર્ગ અને

પરિસહ તેવી કપે નહી તથા મીઠ પળ નહીં એ અહિંસક
લક્ષણ હોય ૧, તથા સૂક્ષ્મ અર્થમા, વલી માયામા મુક્તાય નહીં, એ
અમમોહ એટલે મોહરહિતનુ લક્ષણ કહ્યુ ૨ ॥ ૮૪ ॥

વિવેકાત્સર્વસયોગાદ્વિન્નમાત્માનમીક્ષતે ॥

દેહોપરુરણામગો વ્યુત્સર્ગાઝાયતં મુનિ. ॥ ૮૫ ॥

પ્રત્યધ્યાનક્રમ શુદ્ધ મત્વા ભગવદાઝયા ॥

ય. કુર્પદિતદભ્યાસ સપૂર્ણાધ્યાત્મવિદ્ધરેત્ ॥ ૮૬ ॥

અર્થ—સર્વ સયોગથી આત્માને જુદો દેલે, એ વિવેકનુ
લક્ષણ છે ૨, દેહ તથા ઉપકરણની ત્યાગબુદ્ધિયે અસંગાનુષ્ઠાન વર્તે
છે, એ વ્યુત્સર્ગનુ લક્ષણ છે ૪ એ ચાર લક્ષણ ૬૬ મા શ્લોકમા
કહ્યા છે તેનો ૭ અર્થ વિચરીને કહ્યો એ લક્ષણે જે મુનિ હોય
તે જ્ઞાનપણુ પામ ॥ ૮૫ ॥ એ રીત ધ્યાનનો જે અનુક્રમ તે
શુદ્ધ રીતે જાણીને, પ્રમુખી આજ્ઞા પ્રમાણ એનો અભ્યાસ જે કરશે
તે સપૂર્ણ અધ્યાત્મજ્ઞાની થાશે ॥ ૮૬ ॥

શિવ ધ્યાનાધિકાર. પોઢશ ॥

अथ ध्यानस्तुत्याधिकारः

यत्र गच्छति पर परिपारु पारुशासनपद तृणकल्प ॥
स्वप्रसादासुखबोधमय तद्धानमेव भवनाशि भजध्व ॥ १

अर्थः—माटे उत्कृष्ट परिपक्व ध्यान पामे थके मुनिराज
ते इदानी पदमीने पण तृण बराबर गणे, माटे जे यकी सुखे करी
आत्माने प्रकाशकारी ज्ञान प्रगटे एवु समारनु नाश करनारु
ध्यान सेवतु ॥ १ ॥

आतुरैरपि जडैरपि साक्षात्

सुत्यजा हि विषया न नु रागः ॥

ध्यानवास्तु परमर्तुतिदर्शी

तृप्तिमाप्स्य न तमृच्छति भूयः ॥ २ ॥

अर्थः—रामातुर जे प्राणी तथा जड जे प्राणी ते पण
प्रगटपणे निषयसुखने सुखे छाडे, पण रागदशा छाटरी दुर्घट
छे, अने ध्यानवत मुनि वो मात्र परमात्मानो ज दर्शनी छे ते
वो ध्यानमा तृप्ति पामीने फलीयी रागद्वेषने बाछे नही ॥ २ ॥

या निशा सकलभूतगणाना

ध्यानिनो दिनमहोत्सव एषः ॥

यत्र जाग्रति च तेजमिनिविष्टा

ध्यानिनो भवति तत्र सुप्रसिः ॥ ३ ॥

अर्थः—सर्ष प्राणीने निद्रामा जे रात्रि जाग्र छे ते
ध्यानदशावालांने ए रात्री ते जाग्रत महोत्सवनो दिवस छे,

અને સપારી જીવ વિષયમા લીન થકા જે વેલાયે જામે છે તે
વેલા ધ્યાનરાલા મુનિગજને શયનરૂપ છે ॥ ૩ ॥

સપ્લુતોદરુ ઇગાધુજલાના સર્વતઃ સકલકર્મ્મફલાના ॥
સિદ્ધિરસ્તિ સ્વત્તુ યત્ર તદુચ્ચેધ્યાનમેવ પરમાર્થનિદાન ॥૪

અર્થ.—જેમ વપરાયા પિનાના (અગડ ઇગાનુ)
પાણી ઢોહોલુ રહે છે તેમ જેમા સર્વથકી સકલ કર્મના ફલની
સિદ્ધિ એહવો જે ધ્યાનરૂપ ઘટ જે જલમા રમતો હોય, (પાણી
વપગતુ હોય) ત્યા જલ નિર્મલ હોય; માટે સકલ ક્રિયાફલની
સિદ્ધિ ધ્યાનથી છે, ધ્યાન તે પરમ અર્થનુ કારણ છે ॥ ૪ ॥

યદ્યપિ ન હિ કપાયમસુત્યૈર્માનસેર્ન તતભૂપનમદ્ધિઃ ॥
અત્પનિષ્ટવિષયૈરપિ દુઃસ્વધ્યાનગાન્નિભૂતમાત્મનિ લીનઃ

અર્થ—જે ધ્યાનગાનુ પુરુષ તે કપાયજનિત મને કરી
વધાતો નથી તેહને જો રાજાની યેળી આગી નમસ્કાર કરે, તો
પણ તેનુ ચિત્ત ઢોહોલાય નહી, અને અનિષ્ટ વિષયની પ્રાપ્તિના
દુઃખે કરી પણ નિશ્ચલપણુ છોડે નહિ, તેને આત્માને વિષે લીન
કહિયે ॥ ૫ ॥

સ્પષ્ટદષ્ટસુખસમ્ભૂતમિષ્ટ

ધ્યાનમસ્તુ શિવશર્મગરિષ્ટ ॥

નાસ્તિકસ્તુ નિહતો યદિ ન ॥

સ્યાદેગમાદિનયગાદમયદઢાત્ ॥ ૬ ॥

અર્થ—પ્રગટ દીઠ અને મોક્ષસુખે મર્યું એવુ જે ધ્યાન તે
ઈષ્ટ છે, એટલે મોક્ષસુખથી પણ ધ્યાન મોડુ છે, પણ જિહા સુધી

શાસ્ત્રના દટથકી નાસ્તિકમાગને અતિશયવળે હણ્યો નથી તિહા
સુધો નથી, પણ નાસ્તિકમાવે રહિત જે જ્ઞાન તે મોટું છે ॥ ૬ ॥
યદ્ નાર્કવિધુતારઠ્ઠીપજ્યોતિષા પ્રસ્મરતામવકાશઃ ॥
ધ્યાનમિન્નતમમામુદિતાત્મજ્યોતિષાતદપિ ભાતિ રહસ્ય

અર્થ—જેની આગલ સૂર્યનું તેજ, તથા ચંદ્રમા અને તારાનું
તેજ, વલી દીપકના તેજનો પ્રકાશ અત્પ છે, એવું જે ધ્યાન તેજે
કરીને મેદાણો છે જ્ઞાનરૂપ અધકાર જે ગ્રાણીનો એકા મુદિત
આત્માનાલાનું તેજ તે ગુણવળે પણ આત્માને ગિપે શોમે છે ॥ ૭ ॥

યોજયત્યમિતકાલવિયુક્તા પ્રેયસીં જમરતિં ત્વરિત યત્ ॥
ધ્યાનમિન્નમિદમેવ મત ન. કિં પરૈર્જગતિ કૃત્ત્રિમમિત્રૈઃ ॥૮॥

અર્થ—જમતાગતિરૂપ સ્ત્રીની સાથે ગ્રાણીને ઘણા કાલથી
ત્રિયોગ હતો તે ક્ષણમા ત્રિયોગ ભાગીને સયોગ મિલાને એકા ધ્યાન
રૂપ પરમમિત્ર છે, તે ધ્યાનમિત્ર અમારે પ્રમાણ છે, એમ ધ્યાન કરનાર
ગ્રાણી બોલે છે, માટ સમારમા કૃત્રિમ પરમિત્રથી શુ બાય ? તે
કૃત્રિમ મિત્રો કરતા તો ધ્યાનમિત્ર ઘણો શ્રેષ્ઠ છે ॥ ૮ ॥

વારિતસ્મરયલાતપચારે

શીલશીતલસુગધિનિવેશેઃ ॥

ઉચ્ચિત્તપ્રશમતત્પનિવિષ્ટો

ધ્યાનધામ્નિ લભતે સુરમાત્મા ॥ ૯ ॥

અર્થ—ઠવે ધ્યાનને રંગમદિરની ઉપમા આપે છે જિહા
કામરૂપ તાપ ટલ્યો છે, અને શીલરૂપ શીતલ સુગધી પમરી રહી
છે તેગી વેઠકને ગિપે જમતારૂપ મોટી તલાઈ છે, તે ઉપર આત્મા
વેઠો થકો પૂર્ણ આનંદ પામે છે; એવું ધ્યાનરૂપ મદિર છે ૧ ૯ ॥

શીલવિષ્ટરદમોટકપીઠ પ્રાતિહાર્યસમતામધુર્ધ્નઃ॥
ધ્યાનધામ્નિ ભગતિ સ્ફુટમાત્માદૃતપુતવરમાતિથિપૂજા

અર્થ—ધ્યાનમદિરમા શીલરૂપ મિત્રાગને ઇન્દ્રિયદમન
રૂપ જલનો પાનોટ છે, અને ક્ષમતારૂપ પોલીઓ તે એવા
ધ્યાનધરમા પવિત્રપણે આત્માને તેડીને તેની મધુર્ધ્ન કરી
પરોળાગત કરે છે ॥ ૧૦ ॥

આત્માનો હિ પરમાત્મનિ યોઽ

ભૂદ્વેદનુદ્વિકૃત ણ્ય વિવાદ. ॥

ધ્યાનસધિકૃદ્ધુ વ્યપનીય,

દ્વાગભેદમનયોર્નિતનોતિ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—આત્મા અને પરમાત્માને ગિપે જે ભેદનુદ્વિનો
ગિનાદ હતો, છટ્ટે તેમા પડિતના ગિનાદરૂપ ક્ષયટા હતા તેને
ધ્યાનરૂપ મધિપાલે છટ્ટે ધ્યાની પુરૂષ તે ગિનાદોને ટાળ્યા
અને જલદીવી છ નેત્રુ અમેદપણુ કરી આપ્યુ ॥ ૧૧ ॥

કામૃત વિપમૃતે ફળિલોકે ?

ક ક્ષયિણ્યપિ ગિધાં ત્રિદિવે ચા ?

કાપ્સરો રતિમતા ત્રિદશાના ?

ધ્યાન ણ્ય તદિદ બુદ્ધમેજ્ય ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—ગિપયકી મરેલો જે નાગલોક તિહા અમૃત-
ક્યાથી હોય ? તેમ દિન દિન ક્ષય પામતો જે ચંદ્રમા તેમા અમૃત
કિહાથી હોય ? અને દેવલોકમા અપ્પરાના યોગે રાતા જે દેવતા
તેમા પણ અમૃત કિહાથી હોય ? માટે છ માત્ર ધ્યાનરૂપ અમૃત
જ મત્ય છે, તેને જ પડિતે સેવવુ ॥ ૧૨ ॥

ગોસ્તનીપુ ન સિતાસુ સુધાયા નાપિ નાપિ વનિતાધરવિવે॥
તરસ કમપિ વેત્તિ મનસ્વી ધ્યાનસંભવધૂર્તા પ્રયતે ચઃ॥૧૩॥

અર્થ—ગાયના સ્તનમાં જે રસ નથી, જે સાકરમાં રસ નથી અને જે રસ અમૃતમાં પણ નથી, તેમના સ્ત્રીના અધર જે હોઠ તેમાં પણ જે રસ નથી તે રસ ધ્યાનથી પ્રગટ્યો અને મતો-પથી મિસ્ત્રીયોં એવો જે કોઈક અપૂર્વ રસ તેને તો કોઈક પઢિતજ જાણે છે ॥ ૧૩ ॥

હૃત્યવેત્ય મનસા પરિપક્વધ્યાનસંભવફલે ગરિમાણ ॥
તન્ન યસ્ય રતિરેનમુપૈતિ પ્રાઢધામભૂતમાશુ યજઃશ્રીઃ॥૧૪॥

અર્થ—એ પ્રકારે મને કરીને પરિપક્વ જે ધ્યાન, તેથી પ્રગટ્યું જે ફલ તેહને મોટાઢપણે જાણીને તેમાં જે રતિ પામ તે મહાવજવત કાતિવાન પુરુષ છે અને તેને જ યજ્ઞલક્ષ્મી વરશે ॥૧૪॥

॥ ઇતિ શ્રી ધ્યાનસ્તુત્યધિકાર. સપ્તદશ સમાપ્તઃ ॥

॥ ઇતિ શ્રી મહોપાધ્યાયશ્રીયશોભિજયગણિત્રિરચિતે

અધ્યાત્મમારપ્રકરણે પચમપરિચ્છેદઃ ॥

अथ आत्मनिश्चयाधिकारः.

आत्मध्यानफल ध्यानमात्मज्ञान च मुक्तिद ॥

आत्मज्ञानाय तन्नित्य यत्नः कार्या महात्मना ॥१॥

ज्ञाते ह्यात्मनि नो भूयो ज्ञातव्यमवशिष्यते ॥

अज्ञाते पुनरेतस्मिन् ज्ञानमन्यन्निरर्थक ॥ २ ॥

अर्थ—आत्माने ध्याननु फल ते ध्यान છે, પણ આત્મ-જ્ઞાન હોય તેરાગેજ તેને મુક્તિ આપે, માટ જ્ઞાન તે માંડુ છે, તો મોટા પુરુષે આ મજાન મળી ઉઘમ કર્યો ॥ ૧ ॥ જેણે આત્માને જાણ્યો તને ફરી વીજુ કંઈ જાણરાનુ રહુ નથી, અને જિહા સુધી આત્માને જાણ્યો નથી તિહા સુધી વીજુ સર્વ જાણ્યુ તે નિર્ણય છે ॥ ૨ ॥

નવાનામપિ તત્त्वानા જ્ઞાનમાત્મપ્રાસિદ્ધયે ।

યેનાર્જીવાદયો ભાવા સ્વભેદપ્રતિયોગિન ॥ ૩ ॥

શ્રુતો હ્યાત્મપરાભેદોऽનુભૂત સસ્તુતોऽપિ ચ ॥

નિર્મર્ગાદુપદેજાદ્વા યેત્તિ ભેદ તુ કશ્ચન ॥ ૪ ॥

અર્થ—નવે તત્ત્વનુ જે જાણણુ કરતુ તે પણ આત્મજ્ઞાન પ્રગટ કરવાને અર્થ છે, કારણ કે અર્જીવાદિક જે ભાવ તે પણ આત્મજ્ઞાનપડે શ્રમાય છે ॥ ૩ ॥ પાતાનો અને પારકો જે ભેદ તને ભેદરૂપે સામઝ્યો, અનુભવ્યો, પરિચય થયો થકો, સહજે અથવા ઉપદેશથી કોઈક ભેદને જાણ્યો ॥ ૪ ॥

તદેકત્વપૃથક્ત્વાભ્યામાત્મધ્યાન હિતાવહ ॥

વૃથૈવાભિનિવિષ્ટાનામન્યથા ધર્તિર્વિહવના ॥ ૫ ॥

एक एव हि तत्रात्मा स्वभावसमवस्थित ॥

ज्ञानदर्शनचारित्रलक्षणप्रतिपादितः ॥ ६ ॥

અર્થ—તે માટે એકત્વપૃથક્કત્વે કરી આત્મનાં હિત-
કારી વાચ, નહીં તો ફોક્લપને મિથ્યાત્વની ધુદ્ધિની ત્રિટનના
છે ॥ ૫ ॥ તિહા એક જ આત્મા સ્વભાવપણે રહ્યો છે, તે આત્મા
તો જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ લક્ષણે કહ્યો છે ॥ ૬ ॥

प्रमानैर्मल्यशक्तीना यथा रत्नान्न भिन्नता ॥

ज्ञानदर्शनचारित्रलक्षणानां तथात्मनः ॥ ७ ॥

आत्मनो लक्षणानां च व्यवहारो हि भिन्नता ॥

पष्ठ्यादिव્યપદેશેન મન્યતે ન તુ નિશ્ચયઃ ॥ ૮ ॥

અર્થ—જેમ રત્નની કાંતિ અને નિર્મલતા એ રેડની
શક્તિ કાઢ જુદી નથી, તેમ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રલક્ષણે જે
આત્મા તે કાઢ જુદો નથી ॥ ૭ ॥ આત્મા અને આત્માનું લક્ષણ
એ બે વ્યવહારે જુદા છે. તે પૃષ્ઠિ આદે પ્રિયક્તિને વ્યવહારે
કરી માનિયે, પણ નિશ્ચયથી નહીં ॥ ૮ ॥

घटस्य रूपमित्यत्र यथा भेदो विकल्पजः ॥

आत्मनश्च गुणानां च तथा भेदो न तात्त्विकः ॥ ९ ॥

शुद्ध यदात्मनो रूप निश्चयेनानुभूयते ॥

વ્યવહારો ભિદાદ્વારાનુભાવયતિ તત્પર ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—જેમ ઘટ અને ઘટનું રૂપ તનો ભેદ તે રિકલ્પ-
માત્ર છે, તેમ આત્માને અને ગુણને પરમાર્થે ભેદ નથી ॥ ૯ ॥

જે આત્મરૂપ શુદ્ધ છે તે નિશ્ચયનયે કરી અનુભવાય છે, અને
વ્યવહારપદે પણ કંઈ કાયા તે પણ ઓળખાય છે ॥ ૧૦ ॥

વસ્તુતસ્તુ ગુણાના તદ્રૂપ ન સ્વાત્મનં પૃથક્ ॥
આત્મા સ્વાદન્યયાઽનાત્મા જ્ઞાનાયપિ જડ ભવેત્ ॥૧૧

ચૈતન્યપરસામાન્યાત્સર્વપામેકતાત્મના ॥
નિશ્ચિન્તા કર્મજનિતો ભેદઃ પુનરુપપ્લવઃ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—વસ્તુભાવે તો ગુણનું અને આત્માનું રૂપ જુદું નથી
જો જુદું કહીએ તો આત્મા છે તે અનાત્મા થાય, જ્ઞાનાદિક જડ
થાય ॥ ૧૧ ॥ ચૈતન્ય પર સામાન્યરૂપે મરં આત્માની એકતા છે,
અને નિશ્ચયથી તો કર્મ પ્રકૃતિ જે ભેદ તે ચિત્તવનારૂપ છે ॥ ૧૨ ॥

મન્યતે વ્યવહારસ્તુ ભૂતગ્રામાદિભેદતઃ ॥

જન્માદેશ્ચ વ્યવસ્થાતો મિયો નાનાત્યમાત્મના ॥૧૩॥
ન ચૈતનિશ્ચયે યુક્ત ભૂતગ્રામો યતોઽગિતઃ ॥

નામકર્મપ્રકૃતિજઃ સ્વભાવો નાત્મનં પુનઃ ॥૧૪॥

અર્થ—જીવસમૂહના ભેદથી તેવા શાલ જુરાત શુદ્ધ એ
અસ્થાશબ્દ માહામાહ વિચિત્રપથ જણાય છે, એમ વ્યવહારનયવાલો
માને છે ॥ ૧૩ ॥ પણ એ શાલ નિશ્ચયનયવાલો માનતો નથી
તે એમ કહ છે કે, એ જીવને મરં અસ્થા નામકર્મના સ્વભાવથી
પ્રગટ છે; પણ એ આત્માનો મૂલ સ્વભાવ નથી ॥ ૧૪ ॥

જન્માદિકાઽપિ નિયત પરિણામો હિ કર્મણા ॥

ન ચ કર્મકૃતો ભેદઃ સ્વાદાત્મન્યવિકારિણિ ॥૧૫॥

આરોપ્ય કેવલ કર્મકૃતા વિઠ્ઠાતિમાત્મનિ ॥

અમતિ અષ્ટવિજ્ઞાના ભીમે સસારમાગરે ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—જન્મ જરાદિક પરિણામ કર્મને વશ છે, અને આત્મા તો અવિકારી છે તેથી કર્મનો ભેદ આત્માને સંભવે નહીં, કેમકે એ આત્મસ્વભાવ નથી ॥ ૧૫ ॥ જન્મ જરાદિક કર્મપ્રકૃતિ છે, અને કર્મજનિત માનને કેવલ આત્માને વિષે આરોપીને ઘટનાની ભયંકર સંસારસમુદ્રમા મમશે ॥ ૧૬ ॥

ઉપાધિભેદજ ભેદ વૈતજઃ સ્ફટિકે યથા ॥

તથા કર્મકૃત ભેદમાત્મન્યેવાભિમન્યતે ॥ ૧૭ ॥

ઉપાધિકર્મજો નાસ્તિ વ્યવહારાસ્ત્વકર્મણઃ ॥

હત્યાગમવચો હુત્યમાત્મવૈરૂપ્યવાદિના ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—સ્ફટિકમા ઉપાધિ ભેદે જેમ મૂર્તિ પ્રાણી ભેદ માને છે, તેમ આત્માને વિષે પ્રગટ્યો જે કર્મકૃત ભેદ તે માને છે ॥ ૧૭ ॥ પોતાના વ્યવહારથી કર્મજનિત જે ઉપાધિ તે નથી, એમ માનતા આત્મવિરૂપવાદી આગમનુ વચન લોપે છે ॥ ૧૮ ॥

एकक्षेत्रस्थितोऽप्येति नात्मा कर्मगुणान्वयम् ॥

यथाऽभव्यस्वभावत्वाच्छुद्धो धर्मास्तिकायवत् ॥ ૧૯ ॥

यथा तैમિરિકश्चદ્રમप्येक मन्यते द्विधा ॥

अनिश्चयकृतोन्मादस्तथात्मानमनेकधा ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—ધર્માસ્તિકાયની પરે એક ક્ષેત્રમા રહ્યો છે તો પણ કર્મગુણના મયોગને પામતો નથી, એવો આત્મા શુદ્ધ સ્વભાવથી શુદ્ધ છે ॥ ૧૯ ॥ જેમ તિમિર કે. ગ્રહણગેલો એક ચંદ્રને બે ચંદ્ર માને છે તેમ નિશ્ચયનયની જાણ મિનાનો જે પ્રાણી તે ઉન્માદ મમત્વે કરી આત્માને અનેક પ્રકારે માને છે ॥ ૨૦ ॥

યથાનુભૂયતે જ્યેષ્ઠ સ્વરૂપાસ્તિત્વમન્યથાત્ ॥

સાદૃશ્યાસ્તિત્વમપ્યેકમચિરં તથાત્મના ॥ ૨૧ ॥

સદસદ્વાદપિશુનાત મગોપ્ય વ્યવહારતઃ ॥

દર્શાયત્પંક્તારત્ન સતા શુદ્ધનયઃ સુદૃઢ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—જેમ અન્વયથી દ્રુતસ્વરૂપાસ્તિપણને અનુભવિયે
છીજ તેમ મગ્ગાપણે જે નિયમાનપણે છે તે ઘડી આમાને
એક કહિયે ॥ ૨૧ ॥ વ્યવહારનયથી સદુત્તમદ્વાદરૂપ જે
ચાહિયો તેને રૂપાગ્રીન શુદ્ધ નયરૂપ જે મિત્ર છે, તે એકતારપ
રત્નને દેખાડે છે ॥ ૨૨ ॥

નૃનારકાદિપર્યાયૈર પ્યુત્પન્નવિનશ્વરં ॥

ભિન્નેર્જઘાતિ નેકત્વમાત્મદ્રવ્ય સદાન્યયિ ॥ ૨૩ ॥

પર્યૈક દેમકેપૂરકુટલાદિષ્ટ વર્તતે ॥

નૃનારકાદિભાવેષુ તથાત્મૈકો નિરજનઃ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—નર, નારકાદિપર્યાય જે ઉપજે છે અને વિનશે છે,
તે મિત્રપર્યાય કાશ્ચર્ય નથી, માટે તે પર્યાયે કરીને સદા અન્વયી-
જે શુદ્ધમણી આત્મતત્ત્વ તે એકત્વપણને છાડતુ નથી ॥ ૨૩ ॥
જેમ સુર્ય એક છે, પણ ઘાજુર્ગંધ, ઘડી, કુડલાદિક પર્યાયે વર્તે
છે, તેમ આત્મા એક છે, પણ નર, નારકાદિકના ભવે કરી મિત્ર
છે, પણ આત્મા તો એક નિરજન છે ॥ ૨૪ ॥

કર્મણસ્તે હિ પર્યાયા નાત્મનઃ શુદ્ધમાક્ષિણં ॥

કર્મક્રિયાસ્વભાવો યદાત્મા તુ ન સ્વભાવગાન્ ॥ ૨૫ ॥

નાણૂના કર્મણો વાસૌ ભવસર્ગ સ્વભાવજ ॥

એકકવિરહો ભાવાત્ત ચ તત્ત્વાતર સ્થિત ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—જે નર, નારકાદિક મગ તે તો સર્વ કર્મના પર્યાય છે, પણ શુદ્ધ સાક્ષી ત્રિશ્વચનયે આત્મપર્યાય છે, અને કર્મક્રિયારૂપ જે સ્વભાવ તે કાઢ આત્માનો મૂલ સ્વભાવ નથી, આત્મા તો અજ, અગ્નિનાશી સ્વસ્વભાવી છે ॥ ૨૫ ॥ કેવલ કર્મના જે પરમાણુઆ તેથી આ સમાર સર્ગ સ્વામાયિક નથી પરંતુ જીવ અને પુદ્ગલ એ રૂઝેના મલગાથી તે ઉત્પન્ન થયેલ છે, અને તે વેના પરસ્પર પ્રિદ્ધથી સમાર સર્ગની ઉત્પત્તિ નથી, તેમન ગીના કોઈ તત્ત્વથી પણ સમારની સ્થિતિ સમગ્રતી નથી. એકેક ઉજ્જ્વલતાને પ્રિયે માત્રથી નર તત્ત્વમા રહ્યું છે ॥ ૨૬ ॥

શ્વેતદ્રવ્યકૃત શ્વેત્ય ભિત્તિભાગે યથા દ્વયોઃ ॥

ભાત્યનતર્ભવત્મત્ય પ્રપચોઽપિ તથેક્ષતા ॥ ૨૭ ॥

યથા સપ્તાવધુદ્ધયોઽર્થા વિબુદ્ધેન ન દશ્યતે ॥

વ્યવહારમતઃ સર્ગા જ્ઞાનિના ન તથેક્ષતે ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—જેમ શ્વેત દ્રવ્યે કીધેલું જે ચિત્રામણ તે ભીતના માગમા (મગથી) શોમે, તેમ અનત મગમત્યતાયે એ પ્રપચને જાણવો, એટલે જીવ કર્મનો સમગ્ર છૂટી ગયા પછી સમાર રહતો નથી ॥ ૨૭ ॥ જેમ સપ્નમા દીઠેલો અર્થ જાગ્યા પછી દેખાય નહીં, તેમ વ્યવહારે સર્ગાદિક માર્ગ યેદ છે, પણ નિયત પ્રમાણી જ્ઞાની પુરુષને સસાર ન જણાય ॥ ૨૮ ॥

મધ્યાહ્ને સૃગતૃષ્ણાયા પથઃ પૂરો યદેક્ષ્યતે ॥

તથા સયોગજઃ સર્ગા વિવેકાસ્થ્યાતિપ્રિહ્લવે ॥ ૨૯ ॥

ગર્ધનગરાદીનામ્બરે હસ્તરો યથા ॥

તથા સયોગજઃ સર્વાં વિલાસો વિતથાકૃતિઃ ॥૩૦॥

અર્થ—જેમ મધ્યાહ્ને મૃગનલગ્ન પૃથ્વી ઉપર જતપૂર દેવાય છે, તેમ મયોગે ઉપની તે સૃષ્ટિ તે ત્રિવક્રની રચાતિય નાશ દેવાય છે ॥ ૨૯ ॥ જેમ મધ્યનગ્નગ્રહે શ્રાકાશે આકાશ જણાય, તેમ મયોગે પ્રગટયા જે મરે તિલામ તે જૂઠા છે ॥ ૩૦ ॥

इति शुद्धनयायत्तमेकत्वं प्राप्तमात्मनि ॥

अशादिकल्पनाप्यस्य नेष्टा यत्पूर्णवादिनः ॥ ३१ ॥

एक आत्मेति मन्त्रस्याप्ययमेवाशयो मत ॥

प्रत्यग्ज્યોतिષमात्मानमाह शुद्धनया, ચતુ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—જ રીતે શુદ્ધ નયે જે એકત્વપણુ ગ્રહ્ય તે આત્માને ત્રિપે પામ્યુ; અને અશાદિકૃત્તી જે કલ્પના તે પૂર્ણ વાદીન વહાલી નથી ॥ ૩૧ ॥ સુત્રમા, “એમે આપા ” જ્યો જે પાઠ છે, તે એજ આશયે કહ્યો છે એક પ્રગટ જ્યોતિરૂપ જે આત્મા તે તેન-રૂપ છે, એમ શુદ્ધ નયવાલા કહે છે ॥ ૩૨ ॥

प्रपञ्च सचयच्छिष्टान्मायारूपाद्विभेभि ते ॥

प्रमादभगवन्नात्मन ! शुद्धरूप प्रकाशाय ॥ ३३ ॥

देहेन सममेकत्वं मन्यते व्यवहारवित् ॥

कयचिन्मूर्ततापत्तैर्वदनादिसमुद्भवात् ॥ ३४ ॥

અર્થ—નિઘ્રય નય કહ છે કે, પ્રપચ સચયગ્રહે સહિષ્ટ ઇટલે દુ રૂપ જ્યો જે જ માયારૂપ છે, તે થકી હે મગરર ! હે આત્મા ! હુ વીદુ હુ, માટે પ્રમત્ત થાઓ અને શુદ્ધરૂપ પ્રકાશ કરો ! ॥ ૩૩ ॥ કોડક પ્રકાર સ્પીષણ પામ્યો જે આત્મા તેને વદનાદિક ઉપજે છે, માટે વ્યવહાર નયવાલો શરીર સાથે આત્માનુ એકત્વપણુ માને છે ॥ ૩૪ ॥

તન્નિશ્ચયો ન સહતે યદમુર્ત્તો ન મૂર્ત્તતા ॥

અશેનાપ્યવગાહેત પાવકઃ શીતતામિવ ॥ ૩૫ ॥

ઉષ્ણસ્પાગ્નેર્યથા યોગાદ ઘૃતમુષ્ણમિતિ ભ્રમઃ ॥

તથા મૂર્ત્તાગસત્ત્વાદાત્મા મૂર્ત્ત ઇતિ ભ્રમઃ ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—પણ તે ગાત નિશ્ચયગાલો મહી શક્તો નથી, જેમ અગ્નિ શીતલતા પામતો નથી, તેમ જે ઝલ્ખી આત્મા છે તે અશે કરીને પણ રૂપીપણાને પામતો નથી ॥ ૩૫ ॥ જેમ ગ્લતા અગ્નિને સયોગે ઘૃત ઉષ્ણ છે એવો ભ્રમ થાય છે, તેમ રૂપી શરીરને સયોગે આત્મા પણ રૂપી ઢીસે છે, એ પણ ભ્રમણાજ દેણાય છે ॥ ૩૬ ॥

ન રૂપ ન રસો ગંધો ન ચ સ્પર્શા ન ચાકૃતિઃ ॥

યસ્ય 'ર્મ્મો' ન શબ્દો વા તસ્ય કા નામ મુર્ત્તતા? ॥ ૩૭ ॥

દશાદૃશ્ય હૃદાગ્રાહ્ય વાચામપિ ન ગોચરઃ ॥

સ્વપ્રકાશ હિ યદ્રૂપ તસ્ય કા નામ મુર્ત્તતા ? ॥ ૩૮ ॥

અર્થ—કેમકે રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ અને સસ્થાન દટલા વાના આત્માને નથી; એ તો પુદ્ગલનં છે, તેમજ ગ્રાહ્ય ધર્મે પણ નથી, શબ્દ નથી, તેમાર આત્માને શ્રી રીત રૂપી કહવાય ? ॥ ૩૭ ॥ ગ્લી આત્મા નજર દેણાય છો પણ નથી, મનથી ગ્રહવાય એવો પણ નથી, તથા ગ્ચને પણ અગોચર છે, જેનુ રૂપ પોતાના પ્રકાશે છે, પણ પીજાના પ્રકાશે નથી, તેને રૂપી કેમ કહેવાય ? ૩૮ ॥

આત્મા મત્યશ્ચિદાનંદઃ સુક્ષ્માત્સૂઘ્મઃ પરાત્પરઃ ॥

સ્પૃશત્યપિ ચ મૂર્ત્તત્વ તથા ચોક્ત પરૈરપિ ॥ ૩૯ ॥

ઇન્દ્રિયાણી પરાળ્યાહુરિન્દ્રિયેભ્યઃ પર મનઃ ॥

મનસાઽપિ પરા બુદ્ધિર્બુદ્ધેઃ પરમસ્તુ સઃ ॥ ૪૦ ॥

અર્થ—આત્મા મત્ત્ય છે, ચિદાનંદમયી છે, સૂક્ષ્મથી પણ સૂક્ષ્મ છે, ઉત્કૃષ્ટમા ઉત્કૃષ્ટ છે, તે મૂર્ત્યપણુ કેમ ફગસે ? તેમજ પરદર્શનમા શ્રીકૃષ્ણ કહ છે—હં અર્જુન ! શરીરમા ઇન્દ્રિયો મોટી છે, અને ઇન્દ્રિયોથી મન મોટું, મન કરતાં બુદ્ધિ મોટી છે અને તેથી જાત્મા મોટો છે ॥ ૩૯-૪૦ ॥

વિરુલે હૃત લોકેઽસ્મિન્નમૂર્ત્ય મૂર્ત્યતામ્રમાત્ ॥

પદ્યત્યાશ્ચર્યવજ્ જ્ઞાની વદત્યાશ્ચર્યવદ્વચ. ॥ ૪૧ ॥

વેદના યેન મૂર્ત્યત્ત્ર નિમિત્તા સ્ફુટમાત્મન. ॥

પુદ્ગલાના તદાપત્તેઃ કિં ત્વશુદ્ધસ્પશક્તિજા ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—હૃત્ત્વે રહે આ વિરુલ લોકને ત્રિપ જમૂર્ત આત્માને ત્રિપ મૂર્ત્યપણાના ભ્રમથી જે જ્ઞાની પુરુષ છે તે અચર્યા ત્ત્વે છે, અને વચન પણ અચર્યાના રોલે છે ॥ ૪૧ ॥ જે માટે જીવાત્માને મૂર્ત્ય નિમિત્ત વેદના પ્રગટપણે છે, એમ જો માનીએ તો પુદ્ગલને વેદના થઈ જોડાય, તે માટે જ વેદના તો આત્માને અશુદ્ધ શક્તિથી અનુભવાય છે ॥ ૪૨ ॥

અક્ષદ્વારા યથા જ્ઞાન સ્વય પરિણમત્યય ॥

તયેષ્ટાનિષ્ટવિષયસ્પર્શદ્વારેણ વેદના ॥ ૪૩ ॥

વિવાકકાલ પ્રાપ્ત્યાસૌ વેદનાપરિણામભાક્ ॥

મૂર્ત્ય નિમિત્તમાત્ર નો ઘટે દટવદન્વયિ ॥ ૪૪ ॥

અર્થ—ઇન્દ્રિયદ્વારે કરી જેમ જ્ઞાનદિશા પોતાની મેલ પરિણમે છે, તેમ ઇષ્ટ અનિષ્ટ વિષય સ્પર્શદ્વારે કરી વેદના પરિણમ છે ॥ ૪૩ ॥ વિવાકકાલ પામીને આ વેદના પરિણામને જેમ આત્મા મને છે, તેથી અમારે મને મૂર્ત્યપણુ તે

નિમિત્તમાત્ર થયું, અન્વયી કેં સહચારી થયું જેમ ઘટને રિપે દંટ સહચારી છે તેની પેઠે જાણતું ॥ ૪૪ ॥

જ્ઞાનાદ્યા ચેતના બોધઃ કુર્માણ્ય દ્વિષ્ટરક્તના ॥

જતોઃ કર્મફલાદ્યા સા વેદના વ્યપાદિશ્યતે ॥૪૫॥

નાત્મા તસ્માદમૂર્તિત્વ ચૈતન્ય ચાતિવર્તતે ॥

અતો દેહેન નૈકત્વ તસ્ય મૂર્તિન કર્હિચિત્ ॥ ૪૬ ॥

અર્થ—જ્ઞાન નામ ચેતના તે બોધ છે અને કર્મ નામ દ્વિષ્ટ રક્તના છે, તથા જીરને કર્મફલ નામ વેદના વ્યપદેશ પામે છે ॥ ૪૫ ॥ ત માટે અમૂર્ત આત્મા તે ચૈતન્યપણાને ઉલધે નહી અને મૂર્તિમાન્ દેહ સાથે આત્માને કોઈ પ્રકારે એકત્વપણુ છેવ નહી ॥ ૪૬ ॥

સન્નિહૃષ્ટાન્મનોવાણીકર્માદેરપિ પુદ્ગલાત્ ॥

વિપ્રકૃષ્ટાહ્વનાદેશ્ચ ભાવ્યૈવ ભિન્નાત્મનઃ ॥ ૪૭ ॥

પુદ્ગલાના ગુણોન્મૂર્તિરાત્મા જ્ઞાનગુણઃ પુનઃ ॥

પુદ્ગલેભ્યસ્તતો ભિન્નમાત્મદ્રવ્ય જગુર્જિનાઃ ॥ ૪૮ ॥

અર્થ.—એ રીતે કર્મ યર્ગણાના, મનોયર્ગણાના, યચનર્ગણાના જે આત્માને સમીપર્તિ, એકત્વમગનર્તિ એવા સ્તનયનાદિક જે પુદ્ગલ તે તો મર્ય આત્માથી ભિન્ન ક્રો દૂર છે ॥ ૪૭ ॥ કેમકે પુદ્ગલનો ગુણ તો મૂર્તિમાન્ છે, અને આત્મા તો જ્ઞાનગુણમય છે, માટે પુદ્ગલથી આત્મદ્રવ્ય જુદુ છે એમ પ્રમુકહ છે ॥૪૮॥

ધર્મસ્ય ગતિદેતુત્વ ગુણો જ્ઞાન તથાત્મનઃ ॥

ધર્માસ્તિકાયાત્તદ્ભિન્નમાત્મદ્રવ્ય જગુર્જિનાઃ ॥ ૪૯ ॥

અધર્મ સ્થિતિહેતુત્વ ગુણો જ્ઞાન ગુણોઽસુમાન્ ॥

તતો ધર્માસ્તિકાયાન્યમાત્મદ્રવ્ય જગુર્જિનાઃ ॥૧૦॥

અર્થ — ધર્માસ્તિકાયનો ગુણ ગતિહતુ છે અને આત્માનો ગુણ જ્ઞાન છે, માટે ધર્માસ્તિકાયથી આત્મા જુદો છે એમ પ્રશ્ન કહ છે ॥ ૪૯ ॥ અધર્માસ્તિકાયના ગુણ સ્થિતિહેતુ છે અને આત્માના જ્ઞાન ગુણ છે, માટે અધર્માસ્તિકાયથી આત્મદ્રવ્ય જુદુ છે એમ પ્રશ્ન કહ છે ॥ ૫૦ ॥

અવગાહો ગુણો વ્યોમ્નો જ્ઞાન ચત્વાત્મનો ગુણ. ॥

વ્યોમાસ્તિકાયાત્તદ્વિન્નમાત્મદ્રવ્ય જગુર્જિના. ॥૧૧॥

આત્મજ્ઞાનગુણ સિદ્ધઃ સમયો વર્તનાગુણ' ॥

તદ્વિન્ન મમયદ્રવ્યાદાત્મદ્રવ્ય જગુર્જિના. ॥ ૬૨ ॥

અર્થ,—આકાશના ગુણ અવગાહ છે, અને આત્માનો ગુણ જ્ઞાન છે, માટે આકાશાસ્તિકાય શ્રી આત્મદ્રવ્ય જુદુ છે એમ પ્રશ્ન કહ છે ॥ ૫૧ ॥ આત્મા જ્ઞાન ગુણ સિદ્ધ છે, કાલ વર્તનારૂપ છે, માટે કાલથી આત્મદ્રવ્ય જુદુ છે, એમ પ્રશ્ન કહ છે ॥ ૫૨ ॥

આત્મનસ્તદ્જીવેભ્યો વિભિન્નત્વ વ્યર્ચસ્થિત ॥

વ્યક્તિભેદનયાદેશાદર્જાવત્વમપીપ્યતે ॥ ૬૩ ॥

અજીયા જન્મિન શુદ્ધભાવપ્રાણવ્યપેક્ષયા ॥

મિદ્ધાશ્ચ નિર્મલજ્ઞાના દ્રવ્યપ્રાણવ્યપેક્ષયા ॥ ૬૪ ॥

અર્થ:—એ પ્રમાણે અજીવથી આત્માનુ જુદાવશુ સત્ય ઠયું, પણ ભેદે કરી વેશ્યથી અજીવણુ પણ વહીએ છીએ ॥ ૫૩ ॥ જેમ નિર્મલ જ્ઞાનપત મિદ્ધને દ્રવ્યપ્રાણની અપેક્ષા રહિત પણે અજીવણુ કહિયે, તેમ શુદ્ધ માત્રપ્રાણની અપેક્ષા રહિત જીવને અજીવ કહિયે છીએ ॥ ૫૪ ॥

इन्द्रियाणि बल श्वासोच्छ्वासो ह्यायुस्तथा पर ॥

द्रव्यપ્રાણાશ્ચતુર્ભદા પર્યાયાઃ પુદ્ગલાશ્રિતાઃ ॥ ૫૫॥

भिनास्ते ह्यात्मनोऽत्यत तदेतेर्नास्ति जीवन ॥

જ્ઞાનધૈર્યમદાશ્વાસનિત્યસ્થિતિવિકારિભિઃ ॥ ૫૬ ॥

अर्थः—इन्द्रिय, बल, श्वासोच्छ्वास अने आयुष्य ए रीते द्रव्यપ્રાણ ચાર મેદે છે. એના પર્યાય તો પુદ્ગલને આશ્રી રહ્યા છે ॥ ૫૫ ॥ તે આત્માથી અત્યત જુદા છે, માટે એવઢ કાઢ આત્માને જીવવું નથી. એ પર્યાય તો જ્ઞાન, ધૈર્ય, તેના શ્વાસની જે કાઢ નિત્ય સ્થિતિ તેણે કરી વર્ણિત છે ॥ ૫૬ ॥

एतत्प्रकृतिभूताभिः शाश्वतोभिस्तु शक्तिभिः ॥

જોષ્ટ્યાત્મા સદેત્યેષા શુદ્ધદ્રવ્યનયસ્થિતિ. ॥૫૭॥

जीवो जीवति न प्राणैर्विना तैरेव जीवति ॥

इदं चित्रं चरित्रं को हत पर्यनुयुज्यता ॥ ५८ ॥

अर्थः—ए प्रकृतिरूप शाश्वती शक्ति तेणे करीने आत्मा सदैव जीवे છે, ए શુદ્ધ દ્રવ્યનયની સ્થિતિ જાણી ॥ ૫૭ ॥ જીવ કાઢ પ્રાણે કરીને જીવતો નથી, એ જીવ તો પ્રાણ વિના જીવે છે, એ અચગની ઘાત ટ્રિચિત્રકારી ચરિત્ર મામલી કોણ ન હશે ? અને એ ઘાત શુદ્ધ નયે કોણ ન જોડે ? ॥ ૫૮ ॥

नात्मा पुण्यं न वा पापमेते यत्पुद्गलात्मके॥

આયલાલશરીરસ્યોપાદાનત્વેન કલ્પ્યતે ॥ ૫૯ ॥

पुण्यं कर्म शुभं प्रोक्तमशुभं पापमुच्यते ॥

તત્કથ તુ શુભ જતૂન્ યત્ પાતયાતિ જન્મનિ ॥૬૦॥

अर्थः—आत्मा पुण्यं नहीं तेम पापं पणं नहीं, केमके

પુણ્ય ને પાપ તો પુટલરૂપ છે પ્રથમ ગાલકાલે જે શરીર તેને
 ઉપાદાનભાવ કલ્પે છે ॥ ૫૯ ॥ જે શુભ કર્મ તે પુણ્ય કહીયે,
 અને જે અશુભ કર્મ તે પાપ કહીયે, તેમજ તે શુભ કર્મ જે જે તે
 જીવને સમારમા કેમ પાડે છે ? ॥ ૬૦ ॥

न ह्यायसस्य धधस्य तपनीयमयस्य च ॥

પારતઃપ્રાપ્તિર્શંકેણ ફલભેદોઽસ્તિ કથ્ચન ॥ ૬૧ ॥

ફલાભ્યા સુખદુઃખાભ્યા ન ભેદઃ પુણ્યપાપયો, ॥

દુઃખાન્ન મિથ્યતે દત્ત યત્ત પુણ્યફલ સુખ ॥ ૬૨ ॥

અર્થ.—ઠક લોહની પેડી અને ઠક સુગર્જની પેડી તે
 વળ પરગણ્ય છે, માટે વિચારીજ તો ફલભેદ કાઢ નથી, તેમ
 અશુભ કર્મ ત લોહની પેડી અને જે શુભ કર્મ ત સુગર્જની
 પેડી ॥ ૬૧ ॥ સુખના ફલ અને દુઃખના જે ફલ પ્રગટે છે,
 તેથી પુણ્યપાપ મધ્યે કાઢ ભેદ નથી જે થતી પુણ્ય સુખ મિલતે
 જ પુણ્યનું ફલ છે, તે વળ દુઃખરૂપ જ છે ॥ ૬૨ ॥

सर्वं पुण्यफलं दुःख कर्मादयकृतत्मतः ॥

તત્ર દુઃખપ્રતીકાર વિમૂઢાના સુખત્વધીઃ ॥ ૬૩ ॥

પરિણામાચ તાપાચ મસ્કારાચ બુધૈર્મત ॥

શુભવૃત્તિવિરાધાચ દુઃખ પુણ્યભવ સુખ ॥ ૬૪ ॥

અર્થ.—માટે સર્વ પુણ્યનું ફલ તે દુઃખરૂપ છે, કેમકે જ
 કર્મના ઉદયથી વાય છે, માટે દુઃખના પ્રતીકારને વિષે મૂર્ખને
 સુખવૃદ્ધિ ઉપજે જે ॥ ૬૩ ॥ પદ્ધિત કહે છે કે, પરિણામથી,
 તાપથી અને મસ્કારથી શુભવૃત્તિ વિરોધી એકબુ જે પુણ્ય,
 તેથી નીવત્યુ જે સુખ તે દુઃખપ્રાય છે ॥ ૬૪ ॥

દેહપુષ્ટેર્નરામત્યનાયકાનામપિ સ્ફુટ ।

મહાજપોષણસ્યેવ પરિણામોઽતિદારુણઃ ॥ ૬૫ ॥

જલૂકાઃ સુખમાનિન્યઃ પિત્તયો રુધિર યથા ॥

મુજાના વિપદાન યાતિ દશામતેઽતિદારુણા ॥૬૬॥

અર્થ:—નરને, રાજાને તથા ઇદાદિકને યજે સુખમા શરીરની પુષ્ટિ થાય છે તે મોટા ચોકડાની પેઠે છે, જ કથા ઉત્તમ-ધ્યયતસૂત્રમા રહી છે તિહાથી જાણી જો વારે પ્રથમ થયો, તે તારે પચિનામ અતિદુઃખ છે ॥ ૬૫ ॥ જેમ જલો લોહી પીતા થકા સુખ માને છે તેમ વિષય મોગમતા થકા પ્રાણી સુખ માને છે, યજે તેથી અતે માઠી દશાને પામે છે ॥ ૬૬ ॥

તીવ્રાગ્નિસગસશુષ્યત્વયસામયમામિચ ॥

યત્રૌત્સુક્યાત્સદાક્ષાણાત્તત્તા તત્ર કિં મુખ્ય ? ॥૬૭॥

પ્રાક્ષપશ્ચાદ્ધારતિસ્પર્શાત્પુટપારુસુપેયુપિ ॥

ઇદ્રિયાણા ગણે તાપવ્યાપ ણ્વ ન નિર્ટુત્તિઃ ॥ ૬૮ ॥

અર્થ:—શાકરી અગ્નિમા ચલતરામ ફરી લોહ પાણી પીયે છે તેમ જ્યા મળા ઇદ્રિયોની ઉત્કઠાથી ઘણીજ ચલતરામ રહે છે ત્યા શુ સુખ છે ? ॥ ૬૭ ॥ પહેલા અથવા પછી યજે યકી અગ્નિ ઉપજે, તેને જલક્રમાથી વિપાક પામ થકે ઇદ્રિયોના સમૂહમા તાપ વ્યાપે યજે સુખ ન થાય, એટલે પહેલા ચાધ્યા જે કર્મ તે જેતારે મોગમતામા આવે તેતારે યજે અગ્નિ લહેનેજ આવે, અને પછી તે કર્મો વિપાકે યજે દુઃખ આપે ॥ ૬૮ ॥

સદા યત્ર સ્થિતો દ્વેષોઽલ્લેખ. સ્વપ્રતિપથિષુ ॥

સુખાનુભવકાલેઽપિ તત્ર તાપહત મનઃ ॥ ૬૯ ॥

સ્કધાત્ સ્કર્માન્તરારોપે ભારસ્યેવ ન તત્ત્વત્ ॥

અક્ષારદાલાદેઽપિ દુઃસ્વસ્ય સસ્કારોઽપિ નિવર્ત્તતે ॥ ૭૦ ॥

અર્થ —જેને મદ્ય શુદ્ધ ઉપર દ્વેષ રહ્યો છે તે પ્રાણી જો ઘરમા મુરતે પેઠો ઢોપ, તો પણ તેને સુગ્ધ ન ઢોપ તેમ વિષયસુગ્ધમા અનુભવકાલે પણ વિચયના સાપે જરી જેનું મન ઢળાયુ છે, તેને સુગ્ધ કયાવી હોય ? ॥ ૬૯ ॥ જેમ જનક રામા ઉપરથી થીના રામા ઉપર માર લીરો, પણ તરુથી માર ઉતર્યો નહીં એમ ઇન્દ્રિયોને જ્ઞાનદે દુઃસ્વનો સસ્કાર મટતો નથી ॥ ૭૦ ॥

મુખ દુઃસ્વ ચ મોહશ્ચ તિન્નોપિ ગુણગ્તયઃ ॥

વિરુદ્ધા અપિ વર્ત્તતે દુઃસ્વજાત્યનતિક્રમાત્ ॥ ૭૧ ॥

શુદ્ધનાગવળાભોગોપમો ભોગોદ્ભવોઽગ્નિલ ॥

વિલાસશ્ચિદ્ધરૂપોઽપિ મયદ્દેતુર્વિવેકિના ॥ ૭૨ ॥

અર્થ —સુગ્ધ, દુઃસ્વ અને મોહ જ ત્રણે જો કે વિરુદ્ધ છે, તો પણ ગુણગતિને ર્તે છે, કેમકે દુઃસ્વનો જાતિને ઉદ્ધવન કરી શકતા નથી, માટે ગુણગતિરૂપ છે ॥ ૭૧ ॥ ક્રોધી નાગની વળના વિસ્તાર મગ્યો મર્મ ભોગવિલાસ છે વલી તે ભોગ-વિલાસ યદ્યપિ વિચિત્રરૂપ છે, તથાપિ વિવેકીજનને તે મયનો હતુ છે ॥ ૭૨ ॥

ઈત્યમેકત્વમાપન્ન ફલતઃ પુણ્યપાપયોઃ ॥

મન્યતે યો ન મૂઢાત્મા નાતસ્તસ્ય ભવોદ્ધે ॥ ૭૩ ॥

દુઃસ્વૈકરૂપયોર્ભિન્નસ્તેનાત્મા પુણ્યપાપયોઃ ॥

શુદ્ધનિશ્ચયત સત્યચિદાનન્દમય મદા ॥ ૭૪ ॥

અર્થ.—એ રીતે ફલની અપેક્ષાએ પુણ્યપાપનું એકત્વપણું

ઠગવ્યુ, પણ જે સૂર્ય ન માનશે તે સમારમા મટકશે, અને જે માનશે તે મયસાગર તરી જશે ॥ ૭૩ ॥ પુણ્ય અને પાપ એ વેડ એક મરણા દુઃસ્વરૂપ જ છે, તે થકી આત્મા મિત્ર છે, શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી સદા મતચિદાનદમય છે ॥ ૭૪ ॥

તત્ તુરોષદશાવ્યગ્ગરૂપમાચરણાન્નયાત્ ॥

ભાત્યુષ્ણોઽન્તઃકીલસ્ય ઘનનાશાદ્રવેરિવ ॥ ૭૫ ॥

જાયતે જાગ્રતોઽક્ષેભ્યશ્ચિત્રાર્થાસુગ્મરૂત્તયઃ ॥

સામાન્ય તુ ચિદાનદરૂપ મર્વદશાન્નયિ ॥ ૭૬ ॥

અર્થ:—એ વાત તેં ચોથી દિશાયે જાળના યોગ્ય છે જેમ વર્ષાકાલમા મધ ઝરતી રહ્યા પછી પાદલનો નાશ થાય છે, અને સૂર્યપ્રભા શોમે છે, તેમ વ્યગરૂપ વિચિત્ર દેહમા આચરણ વિશેષ કરી ચોથી દશામા શોમે છે ॥ ૭૫ ॥ જાગતા જીવને ઇન્દ્રિયોની મુલગતિઓ નાના પ્રકારની થાય છે, પણ સામાન્ય જે ચિદાનદ-સ્વરૂપ તેને તો સર્વ દશામા સરસુ સુખ છે ॥ ૭૬ ॥

સ્ફુલિગને યથા ગ્રહિર્દીપ્યતે તાપ્યતેઽથવા ॥

નાનુભૂતિપરામૃતી તયંતામિ, કિલાત્મન, ॥ ૭૭ ॥

સાક્ષિણઃ સુગ્મરૂપસ્ય સુપુષ્પાં નિરહકૃતે ॥

યથા ભાન તથા શુદ્ધચિત્તે તદતિસ્ફુટ ॥ ૭૮ ॥

અર્થ:—તળણે કરીને જેમ અગ્નિ દીપ નહીં, તપે નહીં, તેમ અનુમન પરામનાદિકે કરીને આત્માને ઝડ નથી ॥ ૭૭ ॥ નિદ્રાવસ્થામા જેમ મુલસ્પનો માક્ષી જે આત્મા તેને અહકારે રહિત મુલનો માસ થાય છે, તેમ શુદ્ધ વિષેકને વિષે તો પ્રગટ્યણે મુલ માસે છે ॥ ૭૮ ॥

તચિદાનદમારમ્ય ભોક્તાત્મા શુદ્ધનિશ્ચયાત્ ॥

અશુદ્ધનિશ્ચયાત્કર્મ્મકૃતયો સુગદુ સ્વયોઃ ॥ ૭૯ ॥

કર્મણોઽપિ ચ ભોગસ્ય સ્વગાદેવ્યરહારત્ ॥

નૈગમાદિવ્યવસ્થાપિ બાધનીયાઽનયા દિશા ॥ ૮૦ ॥

અર્થ —ત માટે શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી આત્મા ચિદાનદ-
મારના ભોક્તા ૩, અને અશુદ્ધ નિશ્ચયનય વધી રહેં કર્યા જે
સુગદુ સ તનો ભોક્તા છે ॥ ૭૯ ॥ ફૂલની શુભા તથા ફૂલના
શૂષણ પ્રમુલને ત્રિપ ભોગકર્મની વ્યવહારથી પ્રવૃત્તિ છે, તેમ
નૈગમાદિકનયની વ્યવસ્થા પણ આરી રીતે માવીયે; તે નીચે
હમ્યા પ્રમાણ છે ॥ ૮૦ ॥

કર્તાપિ શુદ્ધ ભાવાનામાત્મા શુદ્ધનયાદ્વિધુઃ ॥

પ્રતીત્ય વૃત્તિ ચચ્છુદ્ધક્ષણાનામેષ મન્યતે ॥ ૮૧ ॥

અનુપહ્લરમામ્રાજ્યે તિમ્ભાગપરીક્ષયે ॥

આત્મા શુદ્ધસ્વભાવાના જનનાય પ્રવર્તતે ॥ ૮૨ ॥

અર્થ —શુદ્ધમાનનો કર્તા આત્મા શુદ્ધનયથી સમર્થ છે,
જેગાર શુદ્ધપરિણામી છે, તે સમર્થ બીપેટ્ટિને આશ્રયીને શુદ્ધ-
માનના કર્તા છે, એમ શુદ્ધનયનાલો માને છે ॥ ૮૧ ॥ ઉપદ્રવ
અતરાયાદિક રહિત મામ્રાજ્યપણાન ત્રિપ દુષ્ટ માનનો નાશ થયે
છતે આત્મા શુદ્ધસ્વમાન પ્રગટ થત્યાન પ્રવર્તે છે ॥ ૮૨ ॥

ચિત્તમેવ હિ સસારો રાગાદિકલેશગમિત્ ॥

તદેવ તૈર્વિનિર્મુક્ત મવાત્ત્ ૩તિ કથ્યતે ॥ ૮૩ ॥

યશ્ચ ચિત્તક્ષિણલિપ્તો નાસાવાત્મા વિરોધત્ ॥

અનન્યચિહ્નત્ રૂપમિત્યર્થત્વ હ્યદઃ પદ ॥ ૮૪ ॥

અર્થ:—જે રાગાદિક ક્લેશગ્રહે ચિત્ત ગ્રાસિત હોય તે સસાર કહેવાય, અને રાગદ્વેષથી મુકાવુ તેનુ નામ મુક્તિ છે, એમ જાણવુ ॥ ૮૩ ॥ રાગદ્વેષે વ્યાપ્યો જે મનનો ક્લિષ્ટ પરિણામ છે તે કાદ આત્માનો નથી, આત્માનુ રૂપ તો સત્યાર્થપણે અવિકારી છે ॥ ૮૪ ॥

શ્રુત્વાનુપયોગશ્ચેત્યેતન્મિદયા યયા વચ્ચઃ ॥

તથાત્મા શુદ્ધરૂપશ્ચેત્યેવ શબ્દનયા જગુઃ ॥ ૮૫ ॥

શુદ્ધપર્યાયરૂપસ્તદાત્મા શુદ્ધસ્વભાવકૃત્ ॥

પ્રયમાપ્રથમત્વાદિભેદોઽપ્યેવ હિ તાત્ત્વિકઃ ॥ ૮૬ ॥

અર્થ:—જેમ આત્માનો ઉપયોગ શ્રુતગત છે, એ સોડું છે, તેમ શબ્દનયમાલા કહે છે, કે આત્મા શુદ્ધરૂપ નથી, એ પણ સોડું છે ॥ ૮૫ ॥ શુદ્ધ પર્યાયરૂપ આત્મા, પૂર્વપશ્ચાત્પણાનો જે ભેદ તેપણે શુદ્ધ સ્વભાવનો કર્તા છે, એમ તાત્ત્વિક છે ॥ ૮૬ ॥

યે તુ દિશ્પટદેશીયાઃ શુદ્ધદ્રવ્યતયાત્મનઃ ॥

શુદ્ધસ્વભાવકર્તૃત્વ જગુસ્તેઽપૂર્વબુદ્ધયઃ ॥ ૮૭ ॥

દ્રવ્યાસ્તિકસ્ય પ્રકૃતિઃ શુદ્ધા સગ્રહગોચરા ॥

યેનોક્તા સમતૌ શ્રીમત્સિદ્ધસેનદિવાકરૈઃ ॥ ૮૮ ॥

અર્થ:—દિગતર એમ કહે છે કે, શુદ્ધ દ્રવ્યાર્થ વલી જેમ ઉપયોગ વિના શ્રુત મળ્યો તેનુ પણ શુદ્ધ સ્વમાત્રુ કર્તાપણુ જતુ નથી, કેમકે તે તેને સ્વમાવેજ પરિણમ છે, એમ અપૂર્વ બુદ્ધિનુ કહેવુ છે ॥ ૮૭ ॥ દ્રવ્યાસ્તિક નયની જે શુદ્ધ પ્રકૃતિ છે, તે

મગ્રહનય ઉપર ચાલે, કેમકે સમ્પત્તિ ત્રયમા સિદ્ધસેન દ્વારે
રહ્યું છે ॥ ૮૮ ॥

તન્મતે ચ ન કર્તૃત્વ ભાવાના મર્વદાન્વયાત્ ॥

કૂટસ્થઃ કેવલતિષ્ઠત્યાત્મા સાક્ષિત્વમાશ્રિતઃ ॥ ૮૯ ॥

કર્તૃ વ્યાપ્રિયતે નાપ્રદાસી નહિ સ્થિત ॥

આકાશમિવ પદ્મન લિપ્યતે ન ચ કર્મણા ॥ ૯૦ ॥

અર્થઃ—તને મત કર્તાપણુ નથી, કેમકે સદૈવમાવનો
અન્વય છે, માટે કૂટસ્થ કેવલ નિર્નિક્રિય જે આત્મા તે સાક્ષી-
પણને આશ્રીને રહ્યો છે ॥ ૮૯ ॥ કલ્યાણનો વ્યાપાર કરતો નથી,
ઉદાસીની પેઠે રહ્યો છે જેમ કચર આકાશ લેપાતુ નથી તેમ
તમે આત્મા લેપાતો નથી ॥ ૯૦ ॥

સ્વરૂપ તુ ન કર્તૃવ્ય જ્ઞાતવ્ય કેવલ સ્વતઃ ॥

દીપેન દીપ્યતે જ્યોતિર્નિત્યપૂર્વ વિધીયતે ॥ ૯૧ ॥

અન્યથા પ્રાગનાત્મા સ્વાત્સ્વરૂપાનનુવૃત્તિઃ ॥

ભવ હેતુસહસ્રેણાપ્યાત્મતા સ્પાદનાત્મન ॥ ૯૨ ॥

અર્થઃ—પોતાના રૂપને નીતિન કરતુ નથી, માત્ર પોતાના
રૂપને પોતાથી કેવલ જાણી લેતુ છે જેમ દીવેથી જ્યોતિ
દીપ છે તેમ નિત્ય શાશ્વત આત્મા સ્વપ્રકાશ હોવાથી પોત
પોતાને પ્રકાશે છે ॥ ૯૧ ॥ એ આત્માને સ્વપ્રકાશ અને શાશ્વત
અગીકાર કરી નહી અને પરપ્રકાશ તથા કર્તૃત્વ મિદ્ધ માની
તો, પૂર્વે અનાત્મપણુ અગીકાર કરતુ પડશે, કેમકે ક્રિયાપદે
ઉત્પન્ન થઈ પદાર્થનુ પૂર્વનુ રૂપ જુદું જ હોય છે, એનો નિયમ
છે એવી રીતે આત્માની ઉત્પત્તિની પૂર્વે આત્માને અનાત્મા માનવો

પડશે અને ક્રિયાવહે આત્માનું રૂપાંતર થાય છે, એમ માનીએ તો આત્માની આટ્ટિ અગીકાર કરવી પડશે. આટ્ટિ અગીકાર કરીએ તો મનાર પ્રિયક હજારો કૃત્યરૂપ હેતુપદે હજારો રૂપ વદલાશે. ત્યારે પૂર્વ પૂર્વનુ રૂપ અનાત્મા અને ઉત્તર ઉત્તરક્રિયાજન્ય રૂપ આત્મા માનવો પડશે, અને એમ કર્યાથી છેગટે અનપ્રસ્થા દોષ પ્રાપ્ત થશે ॥ ૯૨ ॥

મયે તેનેહ નો કર્તા કિં ત્વાત્મા શુદ્ધભાવમૃત્ ॥

ઉપચારાત્તુ લોકેષુ તત્કર્તૃત્વમપીપ્યતે ॥ ૯૩ ॥

ઉત્પત્તિમાત્ર ધર્માણા વિશેષગ્રાહિણો જગુઃ ॥

અવ્યક્તિરાવૃત્તેસ્તેષા નાભાયાદિતિ કા પ્રમા? ॥૯૪॥

અર્થ:—તે માટે આ નયને પ્રિયે કર્તાપણુ નથી, કેમકે આત્મા શુદ્ધ માનવો વરનાર છે અને લોકમા ઉપચારથી તેનું કર્તાપણુ કહે છે ॥ ૯૩ ॥ વિશેષગ્રાહી જે જ્ઞાની પુરુષો છે તે પૂર્વોક્ત રીતે આત્માને ક્રિયામિદ્ર માનતા નથી, કિંતુ આત્માના ધર્મોની ઉત્પત્તિ માને છે અહીં કોઈને શંકા થશે કે, જેમ આત્મા અવ્યક્ત છે તેમ આત્માના ધર્મ પણ અવ્યક્ત છે; તો જ્યારે આત્માની ઉત્પત્તિ માનતા નથી ત્યારે તેના ધર્મની ઉત્પત્તિ પણ કેમ મનાય ? તેનું સમાધાન એ કે, કેટલી એક અવ્યક્ત વસ્તુઓ આકાશની પેઠે જેમની તેમ ગદે છે અને કેટલી એક રૂપાતરને પામે છે આત્મા શાશ્વતા વ્યક્ત છે અને તેના ધર્મ અશાશ્વતા વ્યક્ત છે, માટે તેઓની આટ્ટિ થાય છે કેમકે જેમ આત્માની અનાટ્ટિમા ઘણા પ્રમાણો છે, તેમ આત્માના ધર્મની આટ્ટિ ન થવામા કોઈ પ્રમાણ નથી, તેથી આત્માની પુનરાટ્ટિ યતી નથી પણ આત્માના ધર્મોની પુનરાટ્ટિ થાય છે, એવું સિદ્ધ થયું ॥૯૪॥

મત્વ ચ પરમતાને નોપયુક્ત કયચન ॥

સતાનિનામનિત્યત્વાત્સતાનોઽપિ ન ચ ધ્રુવઃ ॥૧૫॥

વ્યોમાબ્યુત્પત્તિમત્તત્તદવગાદ્યાત્મના તત્તઃ ॥

નિત્યતા નાત્મધર્માણા તદ્દદૃષ્ટાંતવલાદપિ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ.—આત્માનુ ઉત્પત્તિરહિતપણુ દૃષ્ટાતમહે દૃઢ કરે છે, જેમ પિતા પુત્રરૂપ પરિવારની ઉત્પત્તિમા પૂર્વ પૂર્વપિતારૂપ કારણથી ઉત્તર ઉત્તરપુત્રરૂપ કાર્યની ઉત્પત્તિ થાયથી પિતાપણાનો અભાવ અને પુત્રપણાનો ભાવ થાય છે, એમ સકલના ચાલતા જેમ પિતાનો નાશ તેમ પુત્રનો પણ નાશ થાય છે તેમ અનાત્માથી આત્માની ઉત્પત્તિરૂપ પ્રગાદથી પૂર્વનો અમાર અને ઉત્તરનો ભાવ થતા પૂર્વની પેઠે ઉત્તરના નાશનો પણ સમય સિદ્ધ થાય છે, એથી આત્મા અશાશ્વત અને નાશન્ય ઠગશે ॥ ૧૫ ॥ આકાશના દૃષ્ટાતમહે આત્માનુ અચલપણુ અને આત્માના ધર્મોનુ ચલાયમાનપણુ સિદ્ધ થાય છે જેમ આકાશ ઉત્પત્તિ રહિત છે તેથી તેનું રૂપાંતર થતું નથી, તેમજ આત્મા પણ ઉત્પત્તિ રહિત હોયથી તેનું રૂપાંતર થતું નથી અને આત્માના ધર્મ ઉપત્તિગ્રાન છે તેથી તેનું રૂપાંતર થાય છે અહીં પણ આકાશનુ વ્યતિરેક્ષણે દૃષ્ટાત છેવું જે વસ્તુ આકાશની પેઠે ઉપત્તિ રહિત નથી હોતી તેનું રૂપાંતર થાય છે ॥ ૧૬ ॥

રજુમૂઘ્રનયમૂઞ્ઞઃ કર્તૃતા તસ્ય મન્યન્તે ॥

સ્વય પરિણમત્યાત્મા ય ય માવ યદા યદા ॥૧૭॥

કર્તૃત્વ પરમાવાનામસૌ નામ્યુપગચ્છતિ ॥

ક્રિયાદ્વય દિ નૈકસ્ય દ્રવ્યસ્યાભિમત્ત જિનૈઃ ॥૧૮॥

અર્થ.—જ્યારે આત્માનુ સ્પાતર થતું નથી ત્યારે પરિણા-
મસાદનો ઉચ્છેદ થશે, એમી આશંકા કરીને તેનો ઉત્તર કહે છે.
રુદ્રુદ્ધવનયગાલો, જ્યારે જ્યારે જે જે માનના પરિણામને આત્મા
પામે છે ત્યારે ત્યારે તે તે માનરૂપ કર્મવહે પરિણામરૂપ ઉત્પત્તિ
માને છે, તથાપિ આત્માને કર્તૃત્વપણે થીજા માનની પ્રાપ્તિ થતી
નથી, કેમકે એક દ્રવ્યમા એ ક્રિયા મમએ નહી, એવું જિનને
અભિમત છે ॥ ૯૭-૯૮ ॥

ભૂતિર્વા હિ ક્રિયા સૈવ સ્યાદેકદ્રવ્યસતતૌ ॥

ન સાજાત્ય વિના ચ સ્યાત્પરદ્રવ્યગુણેષુ સા ॥૯૯॥

ન ચૈવમન્યભાવાના ન ચેત્કર્તાઽપરો જનઃ ॥

તદા હિંસાદયાદાનદરણાય વ્યવસ્થિતઃ ॥ ૧૦૦ ॥

અર્થ.—ભૂતિ એટલે માન અને ક્રિયા એ રસેનો એક
અર્થ છે તે એક દ્રવ્ય મતતિને ત્રિપે સામાન્ય વિના ન થાય,
અને દ્રવ્યના ગુણને ત્રિપે પણ ન યાય; કેમકે કોડ પણ દ્રવ્ય
અપરમાનનો કર્તા હોતો નથી ॥ ૯૯ ॥ ઇમન આત્માને ત્રિપે
અન્ય માનનું કર્તાવણું નથી. ત્યારે શિષ્યપૂછે છે કે હિંમા, દયા,
દાન ઘોરેની વ્યવસ્થા કેમ રહેશે ? ॥ ૧૦૦ ॥

સત્ય પરાશ્રય ન સ્યાત્ ફલ કસ્યાપિ યત્રપિ ॥

તથાપિ સ્વગત કર્મ સ્વફલ નાભિવર્ત્તતે ॥ ૧૦૧ ॥

દિનસ્તિ ન પર કોઽપિ નિશ્ચયાન્ન ચ રશ્નતિ ॥

નચાયુઃ કર્મણો નાશો મૃતિર્જીવનમન્યથા ॥૧૦૨॥

અર્થ.—ત્યારે ગુરુ કહે છે, યદ્યપિ એ તારું ચોલતું સાચું
છે કેમકે કોડને પણ પરાશ્રયે ફલ થતું નથી. (તથાપિ પોતાને

રિપે રહેતું જે કર્મ તે પોતાના ફલને રિપે પ્રવર્તતું નથી) ॥ ૧૦૧ ॥ નિશ્ચયપહે ચીના કોડને કોડ મારતો નથી ત્ત કોડનું કોડ રમણ કરતો નથી, આયુ કર્મનો નાશ થાય નહીં અને મૃત્યુ જીવન અન્યથા થાય નહીં ॥ ૧૦૨ ॥

દિમાદયાવિકૃત્પાભ્યા સ્મૃતાભ્યા તુ કેવલ ॥
ફલ વિચિત્રમાપ્નોતિ પરાપેક્ષા વિના પુમાન ॥૧૦૩॥
શરીરો મ્રિયતા મા ચા ધ્રુગ હિંસા પ્રમાદિન, ॥
દગૈવ યતમાનસ્ય વધેઽપિ પ્રાણિના ક્ષયિત્ ॥ ૧૦૪ ॥

અર્થ.—હિંમા અને દયાની પણ માત્ર કલ્પના છે પોતાના મતે કરી તો પરની અપેક્ષાથી પુરુષ કયલ વિચિત્ર ફલને પામ છે ॥ ૧૦૩ ॥ જીવનો ઘાત થાય અથવા ન થાય, તો પણ જે પ્રમાદી જીવ છે તેને નિશ્ચયે કરી હિંમા થાય છે, અને જ દયાવાન પ્રાણી છે તેના હાથે રુદાચ કોડ જીવનો ઘાત થઈ જાય, તો પણ તેને હિંસા લાગતી નથી ॥ ૧૦૪ ॥

પરસ્ય યુજ્યતે દાન દરણ વા ન કસ્યચિત્ ॥

ન ધર્મસુગ્મયોર્યત્તે કૃતનાશાદિદોષત, ॥ ૧૦૫ ॥
મિત્રાભ્યા ભક્તવિત્તાદિપુદ્ગલાભ્યા ચ તે કુત, ? ॥

સ્વત્વાપત્તિર્યતો દાન દરણ સત્વનાશન ॥ ૧૦૬ ॥

અર્થ:—કોડ રીજાન દાન દેતો નથી, અને ચીનાનો પાસેથી કોડ કાઢ હરણ કરી લેતો નથી, ધર્મ અને સુખને રિપે પણ દાન તથા હરણનો સમય નથી, કેમકે કૃતનાશ અને અકૃતનો પ્રસંગ ઇત્યાદિ દોષ પ્રાપ્ત થશે જેમ દાન કર્યું તેનો નાશ થાય તેનું કૃતનાશ વહ છે, અને જે રીજાને આપ્યું નથી તેનું હરણ

કરકુ તે અકૃતાગમ પ્રસંગ કહેનાય એના દોષ આત્માને ત્રિપ્રાપ્ત થશે ॥ ૧૦૫ ॥ કેમકે ભોજન તથા ધનાદિક જે પુદ્ગલ તો આત્માથી ભિન્ન છે, તો તેમા કયાથી પોતાપણું આવ્યું ? માટે દાન અને હરણ તે પોતાથી જ નાશ છે ॥ ૧૦૬ ॥

કર્મોદયાદ્ય તદ્દાન દુરણ વા શરીરિણા ॥

પુરુષાણા પ્રયાસઃ કસ્તતોપનમાતિ સ્વતઃ ॥ ૧૦૭ ॥

સ્વાગતાભ્યા તુ ભાવાભ્યા કેવલ દાનર્ચાર્થયોઃ ॥

અનુગ્રહોપઘાતૌ સ્તઃ પરાપેક્ષા પરસ્ય ન ॥ ૧૦૮ ॥

અર્થઃ—વલી તે દાન અને હરણ પ્રાણીને કર્મના ઉદય-યત્ની છે, ત્યાં પુરુષને શો પ્રયાસ છે ? તે તો પોતાની મેલેજ ઉદય પામે છે ॥ ૧૦૭ ॥ પોતામા રહ્યા એના જે દાન અને હરણના માત્ર તેણે કરીને એકથી ઉપકાર થાય, બીજાથી ઉપઘાત થાય; ત્યાં પરની અપેક્ષા પામે નહીં ॥ ૧૦૮ ॥

પરાશ્રિતાના ભાવાના કર્તૃત્વાદ્યભિમાનતઃ ।

કર્મણા ધધ્યતેઽજ્ઞાની જ્ઞાનવાસ્તુ ન લિપ્યતે ॥૧૦૯॥

કર્ત્તવ્યમાત્મનો પુણ્યપાપયોરપિ કર્મણોઃ ॥

રાગદ્વેષાશયાના તુ કર્ત્તાનિષ્ટવસ્તુષુ ॥ ૧૧૦ ॥

અર્થઃ—પર આશ્રિત જે માત્ર તેનો હું કર્તા છું, એમ અભિમાનથી કહેવું, એના કર્મે અજ્ઞાની વધાય છે, પણ જ્ઞાની તેના કર્મે લેવાતા નથી ॥ ૧૦૯ ॥ માટે આત્મા તે પુણ્ય-પાપરૂપ કર્મનો કર્તા છે, રાગ-દ્વેષ આશયનો કર્તા છે અને દષ્ટ અનિષ્ટ વસ્તુને વિષે પણ આત્મા કર્તા છે ॥ ૧૧૦ ॥

રજ્યતે દ્વેષ્ટિ ચાર્યેષુ તત્તત્કાર્યપ્રિકન્વત. ॥

આત્મા યદા તદા કર્મ ભ્રમદાત્મનિ યુજ્યતે ॥૧૧૧॥
સ્નેહાભ્યક્ત નોરગ રંણુનાશ્લિષ્યતે યથા ॥

રાગદ્વેપાનુચિદ્ધસ્ય કર્મબધસ્તથામતઃ ॥ ૧૧૨ ॥

અર્થ — જોગારે તે તે કર્મના પ્રિચ્છયી આત્માને કોડ
પદાર્થ ઉપર રાગદ્વેષ બધા દ્વેષ ઉપજે છે તેવારે આત્મા
કર્મના ભ્રમ જોડાય છે ॥ ૧૧૧ ॥ તલ લગાડેલા શરીરે જેમ
રજનો લેપ મલગે છે તેમ રાગી અને દ્વેષી આત્માને કર્મનો બધ
બલગે છે ॥ ૧૧૨ ॥

આત્મા ન વ્યાપૃતસ્તથ રાગદ્વેષાશય સ્વજન્ ॥

તન્નિમિત્તોપનમેષુ કર્માપાદાનકર્મસુ ॥ ૧૧૩ ॥

લોહ સ્વાક્રિયયાભ્યોતિ આમરોપલસનિર્ધા ॥

યથા કર્મ તથા ચિદ્ર રક્તદ્વિષ્ટાત્મસનિર્ધા ॥૧૧૪॥

અર્થ — તિહા આત્મા પોતે કોડ ક્રિયા કરતો નથી,
પણ રાગ દ્વેષ કરતો યકો તે નિમિત્તે પામ્યા જે કર્મ તેના નિમિત્તે
કર્તાવશુ કર્મ છે, પણ તિહા આત્મા તો રાગદ્વેષ રૂપ કર્મનો
મૂકનાગો છે એટલે આત્મા માત્ર કર્મનો વ્યાપારયત છે, પણ દ્રવ્ય
કર્મનો વ્યાપારયત નથી ॥ ૧૧૩ ॥ જેમ ચમક પાપાળ તે લોહન
આરૂપે, તેણે કરી લોહ પોતાની ક્રિયાયે ચમક પાસે આવી
મલે, તેમ રાગદ્વેષી આત્માની પાસે કર્મ આરૂપણે આવી
મલે છે ॥ ૧૧૪ ॥

ચારિ વર્ષન્ યથાભોદો ધાન્યવર્ષી નિગત્તે ॥

ભાવકર્મ સ્વજનાત્મા તથા પુદ્ગલકર્મકૃત્ ॥ ૧૧૫ ॥

નૈગમવ્યવહારૌ તુ ધ્રૂતઃ કર્માદિકર્તૃતા ॥

વ્યાપારઃ ફલપર્યતઃ પરિદૃષ્ટો યદાત્મનઃ ॥ ૧૧૬ ॥

અર્થઃ—જેમ પાણી ગરસે છે તે લોકવ્યવહારે ધાન્ય ગરસે એ એમ કહીએ, તેમ ભાગ્યકર્મ કરતો થકો આત્મા પુદ્ગલ કર્મનો કર્તા કહીએ ॥ ૧૧૫ ॥ નૈગમ અને વ્યવહારનયવાલા તો કર્માદિકનો કર્તા આત્માને માને છે, જે આત્માનો વ્યાપાર તે ફલપર્યત દેસાય છે ॥ ૧૧૬ ॥

અન્યાંઽન્યાનુગતાના કા તદેતદિતિ યા મિદા ॥

યાવચ્ચરમપર્યાય યથા પાનીયદુગ્ધયોઃ ॥ ૧૧૭ ॥

નાત્મનો વિકૃતિ દત્તે તદેવા નયકલ્પના ॥

શુદ્ધસ્ય રજતસ્થેઽ શુક્તિધર્મપ્રકલ્પના ॥ ૧૧૮ ॥

અર્થઃ—પરસ્પર મળ્યા એવા જે નય તને, (એનો નિર્ણય યાવત્ ચરમપર્યાય છે) પરતુ જાતિભેદ કેમ જણાય ? જેમ દુધ અને પાણીના સયોગની પેઠે સગ્રહ માને નૈગમને, અને નૈગમ માને સગ્રહને, એ બે નય માહોમાહે મળે છે એમ વ્યવહાર પણ મળે છે ॥ ૧૧૭ ॥ ત્લી શુદ્ધનયનાલો બોલે છે કે, આત્માને વિકાર નથી. વિકાર એ નૈગમ તથા વ્યવહારનયની કલ્પના છે કેની પેઠે ? તે કહ છે. જેમ શુદ્ધ રૂપાને ઝીપનો ધર્મ વસ્ત્ર છે તેની પેઠે જાણતુ ॥ ૧૧૮ ॥

મુપિતત્ત્વ યથા પાથ ગત પચ્ચુપચર્યતે ॥

તથા પુદ્ગલકર્મસ્થા વિક્રિયાત્મનિ ચાલિઙ્ગૈઃ ॥ ૧૧૯ ॥

કૃપ્ણ, શોણોડપિ ચોપાધેર્નાશુઢ, સ્ફટિકો મયા ॥

રક્તોદ્વિષ્ટસ્ત્રયેવાત્મા મમર્ગાત્પુણ્યપાપયો ॥૧૨૦॥

અર્થ.—જેમ પથ્થરને લુટતા લોક કહશે જે માર્ગ
લુટાણો, એ લોક વાક્ય છે તેમ મૂર્ત્યુ ગ્રાણી પુદ્ગલ કર્મમા રહી
જેથી શ્રિયા કર ત આત્માને ત્રિપે માને છે ॥ ૧૧૯ ॥ જેમ
કાલો અથવા રાતો સ્ફટિક છે તે ઉપાધિથી છે, માટે તને
અશુદ્ધ ન કહિયે, તમ પુણ્ય-પાપના મંયોગથી આત્મા રાગી
દ્રેષી કહનાય છે ॥ ૧૨૦ ॥

સેષ નટકલા તાવદ્ યાવદ્વિધિકલ્પના ॥

યદ્દૂષ કલ્પનાતીત ન તુ પદ્યત્યકલ્પક ॥ ૧૨૧ ॥

કલ્પનામોદિતો જતુઃ શુભ કૃષ્ણ ચ પદ્યતિ ॥

તદ્વા પુનર્વિલીનાયામશુભ કૃષ્ણમીક્ષતે ॥ ૧૨૨ ॥

અર્થ.—ત્રિહા મુખી ત્રિવિધ પ્રકારની કલ્પના હોય
ત્રિહા મુખી એ સર્વ નટકલારૂપ છે, પણ કલ્પનાયે અતીત જે
રૂપ તને તો જે અકલ્પ કહ્યો હોય તે દરે ॥ ૧૨૧ ॥ પણ
કલ્પનાય મુક્ષાણો જે જીવ તે તા ધોલાન કાલુ દેસે અને કાલાને
ધોલુ દેસે, અને તે કલ્પના જેમાર જાય તમાર તો કાલાને
કાલુજ દેસે અને ધોલાન ધોલુજ દેસે ॥ ૧૨૨ ॥

તદ્ધ્યાન મા સ્તુતિર્ભક્તિ સૈવોક્તા પરમાત્મન ॥

પુણ્યપાપવિહીનસ્ય યદ્દૂષસ્થાનુચિંતન ॥ ૧૨૩ ॥

શરીરરૂપલાવણ્યપ્રચ્છન્નધ્વજાદિભિ ॥

વર્ણિતૈર્વીતરાગસ્ય વાસ્તવી નોપચર્ણના ॥ ૧૨૪ ॥

अर्थः—पुण्य-पाप रहित एवञ्च जे परमात्मा प्रभु तेना स्वरूपनु चितवतु तेनेन ध्यान कहिये, अने स्तुति पण तेज तथा भक्ति पण तेन कहिये ॥ १२३ ॥ पण शरीरना र्णे, रूपे करी, लायण्यताए करी, समग्रमरणे अने छत्रे करी, तथा इन्द्रध्वजादिके करी जे परमात्माने ग्राहणवा एहरी स्तुतिने वस्तुतः माची न कहिये ॥ १२४ ॥

व्यवहारस्तुतिः सेय वीतरागात्मवर्तिना ॥

ज्ञानादीना गुणाना तु वर्णना निश्चयस्तुति ॥ १२५ ॥
पुरादिवर्णनाद्वाजा स्तुतः स्थादुपचारतः ॥

तत्त्वतः शौर्यगाभीर्यधैर्यादिगुणवर्णनात् ॥ १२६ ॥

अर्थः—केमके ए स्तुति तो व्यवहार छे, पण जेमा वीतरागना ज्ञानादिक गुण प्रशमना तेहने निश्चय स्तुति कहिये ॥ १२५ ॥ जेम देश नगरादिके करी रात्रा ग्राहणरो ए उपचारे स्तुति जाणरी, पण गनानु बल, गाभीर्यता, धैर्यतानु वर्णनतु, ते निश्चयधी स्तुति कहिये ॥ १२६ ॥

सुखोपचारधर्माणामभिभागेन या स्तुतिः ॥

न ज्ञा चित्तप्रमादाय कवित्वं कुरुचेरिव ॥ १२७ ॥
अन्यथाभिनिवेशेन प्रत्युतानर्थकारिणी ॥

सुतीक्ष्णस्वद्वारेण प्रमादेन करे घृता ॥ १२८ ॥

अर्थः—जेम कुकर्मिनी कर्मिणी पण्डित रीझे नहीं, तेम ग्राह्य उपचार देखी बहेचण पिनानी जे स्तुति करिये ते यकी चित्त प्रमत्त नाय नहीं ॥ १२७ ॥ जे पोताना हठ—कदाग्रहे करी

મુખ્યઉપચાર સ્તુતિ કરી ગુણ માને છે, પણ તે ઝલટી અનર્થકારી છે, જેમ પ્રમાદે કરી હાથમા ફાલેલી તરચાર તે જો કદાચ પડે, તો ઝલટી અનર્થ-ચિરાત કો છે, તેનીપરે તે સ્તુતિ પણ અન્યથા જાણરી ॥ ૧૨૮ ॥

મણિપ્રભામણિજ્ઞાનન્યાયેન શુભકલ્પના ॥

વસ્તુસ્પર્શિતયા ન્યાયા યાવજ્ઞાનર્જનપ્રથા ॥ ૧૨૯ ॥

પુણ્યપાપચિનિર્મુક્ત તત્ત્વતસ્ત્વચિકલ્પક ॥

નિત્ય વ્રજ્ઞ સદા ધ્યેય મેષા શુદ્ધન્યાસ્થિતિ ॥ ૧૩૦ ॥

અર્થ — મણિસ્ત્રની કાંતિ દેરીને જેમ મણિનુ જ્ઞાન કે. ઓલસાણ થાય છે, એ દશાત શુભ કલ્પનાયે કરી આત્માનુ જ્ઞાન થાય છે વડી વસ્તુસ્પર્શિકવડે કરી યોગ્યતા થાય છે, પણ જ્યાં સુધી નિરજન પ્રથા નથી થત ત્યાં સુધી કર્મ છે ॥ ૧૨૯ ॥ માટે પુણ્ય-પાપ રહિતપણે તત્ત્વથી નિર્વિકલ્પ એવો શાશ્વતો જે આત્મા ત મદાય ધ્યાવનો એવી શુદ્ધ નયની સ્થિતિ છે ॥ ૧૩૦ ॥

આશ્રય મયરશ્વાપિ નાત્મા વિજ્ઞાનલક્ષણ ॥

યત્કર્મપુદ્ગલાદાનરોધાગાશ્રવમયર ॥ ૧૩૧ ॥

આત્માવન્ને તુ યૈર્ભાવે સ્યતન્ન કર્મપુદ્ગલાન્ન ॥

મિથ્યાત્ગાચિરનીયોગા કપાયાસ્તે તદાશ્રવા ॥ ૧૩૨ ॥

અર્થ — આત્મા જ્ઞાનરૂપ છે, માટે આત્માને આશ્રય મયર કાઠ ન કહિયે, પણ કમ પુદ્ગલનુ ગ્રહણ તથા રોધણ ત આશ્રય મયર છે ॥ ૧૩૧ ॥ જે માત્ર કરી સ્વાધીનપણે કર્મ પુદ્ગલને આત્મા ગ્રહ છે, ત મિ. થાત્વ, અપિગતિ, કપાય અને યાગરૂપ આત્મા કરી જાણવું ॥ ૧૩૨ ॥

ભાવના ધર્મચારિત્રપરિપહજયાદયઃ ॥

આશ્રયોઽઘેદિનો ધર્મા આત્મનો ભાવસવરાઃ ॥૧૩૩॥

આશ્રવઃ સવરો ન સ્યાત્મવરશ્ચાશ્રવઃ કચિત્ ॥

મવમોક્ષફલાભેદોઽન્યથા સ્યાદ્દેતુસકરાત્ ॥ ૧૩૪ ॥

અર્થઃ—અને ભાવના ધર્મ જે ચારિત્ર છે, જેયકી પરિ-
પહનો જય થાય તે એ આશ્રયનો ડચ્છેદક ધર્મ છે એ આત્માને
માનમય કહિયે ॥ ૧૩૩ ॥ જે આશ્રવતે સવર ન યાય, અને જે
મવર તે આશ્રા ન થાય હેતુ સક્રા એ વે જો કદાપિ ંકરૂપ
થાય, તો મમાર અને મોક્ષ એ વેગા ફલ પળ એક યાય, પળ
તેમા મેદ રહ નહીં ંટલે જા આશ્રવે કરી મવરનુ મક્રમણ
થાય ત્યા મોક્ષફલ જાળવુ, અને ય્યા સવરે કરી આશ્રવનુ
સક્રમણ થાય ત્યા મમારફલ જાળવું ॥ ૧૩૪ ॥

કર્મશ્રયશ્ચ સરૂપાન્નાત્મા ભિન્નર્નિજાશયૈઃ ॥

કરોતિ ન પરાપેક્ષામલભૂઞ્ણુઃ સ્વતઃ સદા ॥૧૩૫॥

નિમિત્તમાત્રભૂતાસ્તુ હિસાઽર્હિમાદયોઽન્વિલા ॥

યે પરપ્રાણિપર્યાયા ન તે સ્વફલદેતવ ॥ ૧૩૬ ॥

અર્થ —આશ્રયમાત્રને મવર કરતો ંકો જે પોતાના
આત્માથી જુદા નથી ંયા જે પોતાના આશય તેળે કરી પરઅપેક્ષા
ન કરે, કેમકે તે પોતાથી સદા મમર્ય છે ॥ ૧૩૫ ॥ જે હિસા
અર્હિમાદિક મવલા પર પ્રાણિના પર્યાય તે આન્માને નિમિત્તમત
જે, પળ પોતાને ફલદેતુ નથી ॥ ૧૩૬ ॥

વ્યગ્રહારવિમૂઢસ્તુ હેતુસ્તાનેવ મન્યતે ॥

યાલ્પક્રિયારતસ્યાન્તસ્તત્ત્વ ગૂઢ ન પશ્યાતિ ॥૧૩૭॥

हेतुत्वं प्रतिपद्यते नेनेति नियमास्पृशः ॥

યાવત આશ્રમા પ્રોક્તાસ્તાવતોઽપિ પરિશ્રવા ॥ ૧૩૮

અર્થ,—વ્યવહારમુદ્ધ જે આત્મા તે પરપર્યાયને પોતાના ફળહેતુ માને છે, માટે જેનું મન વાલ્યક્રિયામા રક્ત છે તેમા પ્રાણી મુક્ત તરફને દેશતા નથી ॥ ૧૩૭ ॥ જે દિમાદિક તથા અદિમા દિક પરપર્યાય હતુપણુ છે, તેને પટિગ્જે અથવા નથી પટિગ્જતા એવો નિયમ તે તો નિશ્ચયના જે ફલસનારા છે તેને જેટલા આશ્રમ છે તેટલા મનસ્વ થાય ॥ ૧૩૮ ॥

તસ્માદનિયત રૂપ ચાતુરહેતુષુ મર્ચયા ॥

નિયતૌ ભાવવૈચિત્ર્યાદાત્મૈવાશ્રવમવરૌ ॥ ૧૩૯ ॥

અજ્ઞાતા વિષયામક્તો ઘડ્યતે વિષયંસ્તુ ન. ॥

જ્ઞાનાદિદમિ મુચ્યતે ચાત્મા નતુ શાસ્ત્રાદિપુદ્ગલાત્ ૧૪૦

અર્થ,—તે માટે સદાય વાલ્ય હતુને રિપ અનિયતમ્પ છે નિયતિને રિપે માનના રિચિત્રપણાથી આત્મા તેજ મનર આશ્રવ-રૂપ છે ॥ ૧૩૯ ॥ જે અજ્ઞાની છે અને વિષયામક્ત છે, તેદિજ વિષયમા રવાય છે તે રિપય તો આત્માને આત્મજ્ઞાનથી મુકાય, પણ શાસ્ત્રાદિક પુદ્ગલથી ન મુકાય ॥ ૧૪૦ ॥

જ્ઞાન્ય ગુરોશ્ચ ત્રિનય ક્રિયામાવદ્યક્તાનિ ચ ॥

મનરાગનયા પ્રાદૃર્વ્યવહારવિશારદા ॥ ૧૪૧ ॥

વિશિષ્ટા રાક્તનુસ્માત પુદ્ગલાસ્તેઽફલાવદ્વા. ॥

યં તુ જ્ઞાનાદયો ભારા મવરત્વ પ્રયાતિ તે ॥ ૧૪૨ ॥

અર્થ —ગામ મળતુ, ગુરનો ત્રિનય કરસો, તથા આર ષ્પકાદિક ક્રિયા કરવી અને વ્યવહારમા ત્રિચક્ષણ પુરુષોઈ મનરના

અંગ કહ્યા છે ॥ ૧૪૧ ॥ જે રુઢા મન-ચતન-કાયાયે કરી
પ્રવર્તેનું તેહના જે પુદ્ગલ તે ફલદાયી છે, પણ જે જ્ઞાનાદિક ભાવ
છે, તે સંસ્પર્શનાને પામ છે ॥ ૧૪૨ ॥

જ્ઞાનાદિભાવયુક્તેષુ શુભયોગેષુ તદ્ગત ॥

મયસ્ત્વ સમારોપ્ય સ્મયતે વ્યવહારિણઃ ॥ ૧૪૩ ॥

પ્રજ્ઞાસ્તરાગયુક્તેષુ ચારિત્રાદિગુણેષ્વપિ ॥

શુભાશ્રવત્સમારોપ્ય ફલભેદ વદન્તિ તે ॥ ૧૪૪ ॥

અર્થ:—જ્ઞાનાદિક ભાવે યુક્ત યા જે શુભ યોગ તેને
વિષે તદ્ગત જે મયસ્ત્વ તેને આરોપીને વ્યવહારે પ્રવર્તક જે જીવ
તે હર્ષ પામ છે ॥ ૧૪૩ ॥ રુઢા રાગે યુક્ત યા જે ચારિત્રાદિક
ગુણ તેને વિષે પણ શુભ આશ્રવણ આરોપીને ફલભેદ કદ
છે ॥ ૧૪૪ ॥

ભવનિર્વાણહેતૂના વસ્તુતો ન વિપર્યયઃ ॥

અજ્ઞાનાદેવ તદ્જ્ઞાના જ્ઞાની તત્ર ન મુહ્યતિ ॥ ૧૪૫ ॥

તીર્થકૃત્નામહેતુત્વ યત્સમ્યક્ત્વસ્ય વર્ણયતે ॥

યચ્ચાહારહંતુત્વ સયમસ્યાતિગાયિનઃ ॥ ૧૪૬ ॥

અર્થ:—મસાર તથા મોક્ષનો હેતુ તેને વસ્તુતત્ત્વે કાદ
વિપર્યાસ નથી, પણ અજ્ઞાનના યોગ્યકી તે જગાયે વિપર્યાસણ
યાય છે, પણ તિહા જ્ઞાની પુરુષ કાદ મુજ્ઞાતા નથી ॥ ૧૪૫ ॥
જિનનામ કર્મનો હેતુ જે મમકિતને ઝર્ણીએ ઝીણ, તે પણ ઉપચાર
કહેવાય છે, અને આહારક શરીરનો હેતુ જે અતિશય લન્ધિરાત
સંયમી મુનિ તે પણ ઉપચારે કહેવાય છે ॥ ૧૪૬ ॥

તપ.મયમયોઃ સ્વર્ગદેતુત્વ યચ પૂર્વયો. ॥

ઉપચારેણ તદુક્ત સ્યાદ્ ઘૃત દદતીતિવત્ ॥ ૧૪૭ ॥

યેનાશેનાત્મનો યોગસ્તેનાશેનાશ્રયો મત. ॥

યેનાશેનોપયોગસ્તુ તેનાશેનાસ્ય મયર ॥ ૧૪૮ ॥

અર્થ.—જે પૂર્વે કહલા તપ અને મયમ સ્વર્ગદેતુ છે, ત
પણ ઉપચારે કહિયે મય પાણિમ છે, પણ જેમ ધી મલે છે એ
ઉપચારે છે, પણ અગ્નિ મલે છે એ મરુ છે ॥ ૧૪૭ ॥ જે અશે
કતી આત્મા યાગવના યયા ત અંશે આશ્રય કહિયે અને જે અશે
આત્મા ઉપયાગી થયો તે અંશે મયર કહિયે ॥ ૧૪૮ ॥

તેનાસાવશબિધ્રાન્તૌ વિમ્બદાશ્રયસવરૌ ॥

બ્રાત્યાવર્શ દ્વય સ્વચ્છાસ્વચ્છાભાગદ્વય. સદા ॥ ૧૪૯ ॥

શુદ્ધૈવ જ્ઞાનધારા સ્યાત્સમ્યક્ત્વપ્રાપ્ત્યનતર ॥

દેતુમદાદિશપે તુ યોગધારા પ્રવર્તતે ॥ ૧૫૦ ॥

અર્થ —ત માટ બા અંશ વિશ્રાંતિને વિષ આશ્રયસર
ધર છે, તમા ઇન્દ્ર છે મલિન એન એક છે નિર્મલ; જેમ અરિ-
સાના પડગાડાના ભાગ મલિન છે અને આગલો ભાગ નિર્મલ
છે તેવની પર સદાય નિર્મલ મલિન એ બે ભાગે કરીને આત્મા
અરિસાની પડ ગામ છે ॥ ૧૪૯ ॥ સમક્તિ યામ્યા પછી જે
શુદ્ધ જ્ઞાનધારા પ્રગટ ત દેતુમેદશકી વિશેષ કરી યોગધારા
પ્રવત્ત છે ॥ ૧૫૦ ॥

સમ્યગ્દશા ત્રિશુદ્ધત્વ મર્ગસ્થિપિ દશાસ્તત ॥

મૃદુમધ્યાદિભાવસ્તુ ક્રિયાયોચિન્યતો ભવેત્ ॥ ૧૫૧ ॥

યદા તુ સર્વત શુદ્ધિર્જાયિને ધારયોર્દ્વયો. ॥

શેલેશોમજિત, સ્યેર્યાત્તદા સ્યાત્સર્વસવરઃ ॥૧૫૨॥

અર્થઃ—સમક્રિતીને મર્મ દશમા શુદ્ધપણું છે, એ માટે લઘુ, મધ્યમ, ઉત્તમ એ માત્ર જે છે તે ક્રિયાવિચિત્રતાથી છે ॥ ૧૫૧ ॥ જેનાર સર્વથી મન-વચન-કાયાના યોગ તથા ઉપયોગ, એ બે ધારાની શુદ્ધિ થાય તેનાર શેલેશી નામે સ્થિરતાથી મર્મ માર હોય ॥ ૧૫૨ ॥

તતોઽર્વાગ્ ચ યાત્ર ચ સ્થિરત્વ તાવદાત્મનઃ ॥

સંવરો યોગચાચલ્ય યાવત્તાવત્કિલાશ્રવઃ ॥૧૫૩॥

નિર્જરા કર્મણોત્સાહો નાત્માઽસૌ રુર્મ્મપર્યવઃ ॥

યેન નિર્જર્યિતે કર્મ સ્વભાવસ્ત્વાત્મલક્ષણ ॥૧૫૪॥

અર્થઃ—અને તેથી પેહલા હઠકા ગુણઠાણે તો જિહા સુધી આત્માને સ્થિરતાપણું છે તિહા સુધી સવર રહે છે, અને જિહા સુધી યોગની ચચલતા છે તિહા સુધી નિશ્ચયથી જાણીએ જે આત્માને આશ્રયપણું વર્તે છે, એમ યાત્ર શેલેશીકરણ સુધી સમક્ષણું ॥ ૧૫૩ ॥ કર્મનું જે શાહુ તેને નિર્જરા કહિયે, પણ આત્મા પોતે કર્મપર્યાયરૂપ નથી, તે માટે કર્મ નિર્જરિયે એવો જે સ્વભાવ તે આત્માનું લક્ષણ છે ॥ ૧૫૪ ॥

તત્તપો દ્વાદશચિત્ શુદ્ધજ્ઞાનસમન્વિત ॥

આત્મશક્તિમસુત્વાન ચિત્તવૃત્તિનિરોધકૃત્ ॥૧૫૫॥

યદ્ર રોધઃ કપાયાણા વ્રજ્યાન જિનસ્ય ચ ॥

જ્ઞાતવ્ય તત્તપ, શુદ્ધમગ્નિષ્ઠં તુ લઘનં ॥ ૧૫૬ ॥

અર્થ:—નિર્જરાનુ ક્ષણ તે શુદ્ધ ગાને સહિત પ્રગયો
 અને ચિત્તની ચચલરૂત્તિને રોમ્તો ઘટ્ટો ઘાગ મેદે તપ છે
 ॥ ૧૫૧ ॥ જિહ્વા પ્રમુના ધ્યાનયુક્ત વપાયનો રોધ છે, ત્રણચર્યનુ
 ધરયુ છે તે શુદ્ધ તપ જાળયો. એ મિત્રાય ઘીના તપ તે માત્ર
 લાઘવ કરના જેયો છે ॥ ૧૫૬ ॥

શુશ્રુક્ષા દેદ્ધકાર્કયં વા તપમ્મો નાસ્તિ લક્ષણ ॥

તિતિક્ષાબ્રહ્મગુપ્ત્યાદિસ્યાન જ્ઞાન તુ તદ્વપુ ॥૧૭૭॥
 જ્ઞાનેન નિપુર્ણેનૈસ્ય પ્રાપ્ત ચદનગધયત્ ॥

નિર્જરામાત્મનો દત્ત તપો નાન્યાદશ ક્વચિત્ ॥૧૮૮॥

અર્થ:—શૂરો મરતુ, શરીરને દુગલુ કરતુ, એ તપનુ લક્ષણ
 નથી, વળ નિહા જ્ઞાનયુક્તવળ ત્રણચર્યની ગુપ્તિ, તથા તિતિક્ષા કે
 શાંતિ હોય તે તપનુ સ્વરૂપ છે ॥ ૧૫૭ ॥ જ્ઞાન સાથે વ્રતા
 મારને વામ્યો વધો જે તપ તને તપ કહિયે, જેમ ચદન સાથે
 ગધ વ્રતામાત્રને વામ્યો છે, તનીવર એ તપ તે જ્ઞાને યુક્ત થકો
 આત્માને નિર્જરા વલ આપે, વળ ઘીજી રીતે ન આપે ॥ ૧૫૮ ॥

તપસ્વી જિનમક્ત્યા ચ શામનોદ્ઘાસનોત્યયા ॥

પુણ્ય ઘઘ્નાતિ ઘટુલ મુચ્ચતે તુ મતસ્પૃહ ॥ ૧૫૯॥
 કર્મતાપક્તર જ્ઞાન તપસ્તનૈય વેત્તિ ય ॥

પ્રાપ્તોતુ સ હતસ્વાતો ત્રિપુલા નિર્જરા કય ? ॥૧૬૦॥

અર્થ:—નિરામી માથે તપનો કરનારો તપસી જિન તથા
 જ્ઞાનમક્તિએ કરી શામનને દિવાને, ઘણુ પુણ્ય સાથે અને કર્મથી
 મુકાય ॥ ૧૫૯ ॥ કર્મને તપારે વ્યુ જ્ઞાન છે, અને તે જ્ઞાનને

जे धणी तप न जाणे ते तपमी निर्दुद्धिनो धणी निपुल निर्जरा
केम पामे ? ॥ १६० ॥

अज्ञानी तपसा जन्मकोटिभिः कर्म यन्नयेत् ॥

अतः ज्ञानतपोयुक्तस्तत्क्षणेनैव सदरेत् ॥ १६१ ॥

ज्ञानयोगस्तपःशुद्धमित्याहुर्मनिपुगवाः ॥

तस्मान्निकाचितस्यापि कर्मणो युज्यते क्षयः ॥ १६२ ॥

अर्थः—ज्ञान बिना एक कोटि भव सुधी जेटला तप
करे, ते तपमा जेटला कमक्षय न थाय तेटला कर्मोने एक क्षणमा
ज्ञान सहित तपे करी सपावे ॥ १६१ ॥ माटे ज्ञानयोगे जे तप
करतो ते शुद्ध छे, ए रीते प्रभु कहे छे, केसके ते तपथी निका-
चित कर्मनो क्षय थाय छे ॥ १६२ ॥

यदिहापूर्वाकरण श्रेणिः शुद्धा च जायते ॥

भुवः स्थितिश्चयस्तत्र स्थिताना प्राच्यकर्मणा ॥ १६३ ॥

तस्मादज्ञानमयः शुद्धस्तपस्वी भावनिर्जरा ॥

शुद्धनिश्चयतस्त्वेषा शुद्धाशुद्धस्य कापि न ॥ १६४ ॥

अर्थः—जे तपथी इहा अपूर्वाकरण श्रेणि शुद्ध थाय,
वली एथी पूर्वकर्मनी रही जे स्थिति ते स्थिति निश्चयथी क्षय
थाय ॥ १६३ ॥ ते माटे ज्ञानमयी जे शुद्ध तपमी तेने निश्चयथी
शुद्ध भाव निर्जरा थाय, पण अज्ञान तपसीने काड न थाय ॥ १६४ ॥

बधः कर्मात्ममश्लेषो द्रव्यतः स चतुर्विधः ॥

तद्धेतव्यवमायात्मा भावतस्तु प्रकीर्तितः ॥ १६५ ॥

વેષ્ટયત્પાત્મનાત્માન યથા સર્પસ્તથામુમાન ॥

તત્તદ્વાચ પરિણતો યધ્નાત્પાત્માનમાત્મના ॥૧૬૬॥

અર્થ — સર્પનો માથે આત્માનુ જે મનુ તેને વધ કહિયે, તે વધ ઘાત મેલે છે તે હતુ અવ્યયમાયે આત્મમાયથી વધો છે ॥ ૧૬૫ ॥ જેમ સર્પ પોતાની મેલે પોત ટિંટાય છે તેમ આત્મા પણ તે માથે પરિણમ્યો વધો પોતપોતાની મેલેજ કર્મ સાથે વધાય છે ॥ ૧૬૬ ॥

યધ્નાતિ સ્વ યથા કોશરૂઝકોટ સ્વનતુભિ ॥

આત્મન સ્વગત્તર્ભાગૈર્યધને સોપમા સ્મૃતા ॥ ૧૬૭॥

જતૂના માપરાધાના વધકારી ન હીશ્વર ॥

તદ્વધરૂઝનવસ્થાનાદવધસ્થાપ્રવૃત્તિત્ત્વ ॥ ૧૬૮ ॥

અર્થ.—જેમ રેઝમનો કીડો પોતાની લાલ્લે કરી પોતેજ વધાય છે તેમ જામા પોતાના રાગાદિ વર્ગિણામે કરી પોતેજ વધાય છે, એ ઉપમા વહી ॥ ૧૬૭ ॥ પણ જે ईશ્વર કર્તા કહે છે તે ગત નિપેધ છે, અપરાધી જીવને કાદ ईશ્વર વધકર્તા નથી, તે ईશ્વર વધકલાપણાના નિપધમાં થકી અવધનીય આત્માને વિષ અપ્રવૃત્તિ છે એટલે સમાવેજ વધનિવૃત્તિ આમાન છે પણ ईશ્વર કર્તા નથી ॥ ૧૬૮ ॥

તત્ત્વજ્ઞાનપ્રવૃત્ત્યર્થ જ્ઞાનવન્નોદના ધ્રુવા ॥

અવુદ્ધિર્વર્વકાર્યેષુ સ્વમાર્દા તદ્દર્શનાત્ ॥ ૧૬૯ ॥

તથાભવ્યતથા જતુર્નાદિતશ્ચ પ્રવર્તતે ॥

યધ્નન્ પુણ્ય ચ પાપ ચ પરિણામાનુમારત ॥૧૭૦॥

અર્થ:—જ્ઞાનવંતની જે પ્રેરણા છે તે તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રવૃત્તિને અર્થે જુવ છે, કેમકે સ્વપ્નાદિક જે અનુદ્વિપૂર્ણ કાર્ય છે તેને વિષે જ્ઞાનની પ્રેરણા કાઢ દેવાતી નથી, તે માટે ॥ ૧૬૯ ॥ તેમજ પ્રાણી મન્યતાએ પ્રેર્યો થકો પરિણામને અનુમારે કરી પુણ્ય, પાપને સાધતો થકો પ્રવર્તે છે ॥ ૧૭૦ ॥

શુદ્ધનિશ્ચયતઃ સ્વાત્મા ન બદ્ધો યથાશક્ત્યા ॥

મયકપાદિક કિતુ રજાવહિપતેરિવ । ૧૭૧ ॥
રોગસ્થિત્યનુસારેણ પ્રવૃત્તી રોગિણો યથા ॥

નવસ્થિત્યનુસારેણ તથા યથોઽપિ વર્ણ્યતે ॥ ૧૭૨ ॥

અર્થ:—શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી તો આત્મા અમથક છે, પણ મયકપાદિકે કરી યથની શકા રહે છે, જેમ દોરડું દેહી સર્પની શકા ઉપજે છે તેનીપરે જાણજુ ॥ ૧૭૧ ॥ રોગની સ્થિતિને અનુમારે રોગ છે, ઇટલે જે દિવસે શરીર ઉપજુ, તેજ દિવસથી સર્વ રોગની સ્થિતિઓ શરીરમાં ઉત્પન્ન થયેલી છે અર્થાત્ શરીર કેમલ રોગની સ્થિતિમ્પન્ન છે, પણ તે રોગ જેવારે રોગી કુપ્રાપ્ત સેવે તેવારે પ્રગટ થાય ને તેવારે રોગી પુરુષ જેમ રોગની પ્રવૃત્તિ ગણે છે તેમજ મગસ્થિતિને અનુમારે આત્માને વથ કહિયે છીજ ॥ ૧૭૨ ॥

દૃઢાજ્ઞાનમયીશક્તા મનોમવનિનીપત ॥

અધ્યાત્મશાસ્ત્રમિચ્છતિ શ્રોતું વૈરાગ્યકાક્ષિણઃ ॥ ૧૭૩ ॥
દિશાપ્રદર્શક જ્ઞાત્વા ચદ્રન્પ્રાયેન તત્પુન ॥

પ્રત્યક્ષવિષયા શક્તા ન હિ દત્તિ પરોક્ષધીઃ ॥ ૧૭૪ ॥

અર્થ:—દૃઢ અજ્ઞાનમય એહી જે શકા તેહને ટાલવાને

इच्छतो, वैराग्यनो अभिलाषी यको, अध्यात्मशास्त्रं सांभलमानो
 इच्छे છે ॥ ૧૭૩ ॥ જેમ નિર્મલ ચંદ્ર છતાં ગ્રહણબેલા જેવી નવા
 થઈ જાય તો તને સ્ત્રી એક ચંદ્રની પાસે વીંતો ચંદ્ર દેરો છ
 ન્યાયે કરી જે અધ્યાત્મશાસ્ત્ર છે તે પણ દિશિનુ દેખાડનાર છે,
 પણ પરીક્ષા બુદ્ધિ કાઢ પ્રત્યક્ષ વિષયની આશકાને ટાઢી ન શકે.
 છટલે અધ્યાત્મનો વિષય પ્રત્યક્ષરૂપે નથી, પરીક્ષરૂપે છે, માટે
 સ્વભાવે જે અધ્યાત્મશાસ્ત્ર છે તે પરીક્ષાબુદ્ધિ છે, પણ અનુભવ તે
 સાક્ષાત્ પ્રત્યક્ષરૂપે હોયો ન શકે, છટલે આત્માનુભવી પુરુષો
 પોતાના અનુભવે કરી આત્માનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરે છે ॥૧૭૪॥
 શાસ્ત્રે શ્વેત્યાનુમાનેऽपि दोषात्प्राप्तत्वधीर्यया ॥

શાસ્ત્રજ્ઞાનેऽપિ મિથ્યાધી' સત્કારાદ્વધધીસ્તયા ૧૭૫
 શ્રુત્યા મત્વા મુદ્ધ સ્મૃત્વા માક્ષાદનુભવતિ ચે ॥

તત્ત્વ ન વધધીસ્તેષામાત્માયદ્ધ પ્રકાશતે ॥ ૧૭૬ ॥

અર્થ —જેમ મધુરાનો રોગગત પુરુષ તે વધધિ શરને
 ઉગ્ગલ તો જાણે છે, પણ રોગે કરી તેને પીલા વર્ણની બુદ્ધિ થાય
 છે, તેમ શાસ્ત્રે સ્ત્રી આત્માને નિર્મલ તો જાણે છે પણ મિથ્યાત્વ
 બુદ્ધિના મસ્કારવધી વધરૂપ બુદ્ધિ છે છટલે આત્માને રાગી
 દ્રેષી રધરૂપ જે દેસે છે, તે અનુભવ વિના દેરો છે છ ભાર્થ
 છે ॥ ૧૭૫ ॥ ગુરુના મુગ્ધથી અધ્યાત્મશાસ્ત્રનું સાંભલવું તેને
 શ્રવણ કહે છે, તે મામલેના વિષયનો અનુભવ પુન પુન' અત'
 કાળમા વિચાર કરવો તેને મનન કહે છે, અને મામલેને વિચાર
 કરી સંશય તથા વિષયમાત્ર રહિત થઈને ઉક્ત આધ્યાત્મિક
 વિષયરૂપ સ્વામતત્ત્વ અતર્થેષ્ઠિ કરીને જે સાક્ષાત્ અનુભવ કરવો
 તેને નિદિધ્યામન કહે છે એવા સ્વાત્મ તત્ત્વજ્ઞાત પુરુષને રધબુદ્ધિ

હાતી નથી, કેમકે યધને પ્રકાશ કરનાર તો આત્મા પોતેજ છે તે અનુભવ યથા પછી અજ્ઞાનમયરૂપનો માત્રવ કેમ રર ? જ્યાં સુધી આત્મા અનુભવ અથવા જ્ઞાનપડે પ્રકાશનં પામ્યો ન હતાં ત્યાં સુધી તમરૂપ અજ્ઞાન અને યધનાનુ થયો હતાં, પણ અનુભવ યથા પછી આત્માને વિષ યધ નથી ॥ ૧૭૬ ॥

દ્રવ્યમોક્ષઃ ક્ષયઃ કર્મદ્રવ્યાણા નાત્મલક્ષણ ॥

ભાવમોક્ષસ્તુ તદ્દેતુરાત્મા રત્નત્રયાન્વયી ॥ ૧૭૭ ॥
જ્ઞાનદર્શનચારિત્રૈરાત્મૈક્ય લભતે યદા ॥

કર્માણિ ક્રુપિતાનીવ ભવત્યાશુ તદા પૃથક્ ॥ ૧૭૮ ॥

અર્થ—જે દ્રવ્યકર્મનો ક્ષય તે દ્રવ્યમોક્ષ છે, પણ તે કાદ આત્માનુ લક્ષણ નથી, માત્ર તે દ્રવ્ય કર્મનો ક્ષય તે મોક્ષનો હતુ થાય છે, પણ આત્મા તો રત્નત્રય પરિણતિરૂપ છે, તેને દ્રવ્યકર્મનો ક્ષય તો ઉપચારથી મોક્ષહેતુ કહિયે, પણ રસ્તુથી તત્ત્વબુદ્ધિયે કહયાય નહીં ॥ ૧૭૭ ॥ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર એ રત્નત્રયપડે કરીને જેવાર આત્મા એકમાત્રપણાને પામ, તેવાર જે કર્મ હતા, તે કોઠક મંમારી જીવ જેમ રીમાફને ઘરમાથી જુદો નિકળે તેમ જીવથી જુદા નીકલી જાય ॥ ૧૭૮ ॥

અતો રત્નત્રય મોક્ષ સ્તદ્ભાવે કૃતાર્થતા ॥

પાંચલિંગણલિંગૈશ્ચ શૃદ્ધલિંગૈશ્ચ કાપિ ન ॥ ૧૭૯ ॥

પાંચલિંગણલિંગેષુ શૃદ્ધલિંગેષુ ચે રતા ॥

ન તે સમયમારસ્ય જ્ઞાતારો ચાલચુદ્ધયઃ ॥ ૧૮૦ ॥

અર્થ —એ માટે જે રત્નત્રયથી તેથીજ મોક્ષ છે, પણ તે રત્નત્રયીને અભાવે પાંચલી સાધુના સમૂહને તથા પાંચલી ગ્રહી-

લિંગીને કૃતાવૃણુ કાઢ નથી ॥ ૧૭૯ ॥ માટે પાણડી સાધુના સમૂહમાં તથા પાણડીગ્રહી લિંગીમાં જે પ્રાણી રક્ત છે તેને ગાર-મતિગાના મમજા, પણ ત મિદાનના માગ પટલે રહસ્યના જાણ નથી ॥ ૧૮૦ ॥

ભાવલિગરતા યેષુ સર્વમારવિદો હિ તે ॥

લિંગસ્યા ગા ગૃહસ્યા વા સિધ્યતિ યુત્તરુન્મયા ॥૧૮૧॥

ભાવલિગ હિ મોક્ષાગ દ્રવ્યલિગમકારણ ॥

દ્રવ્ય ના યતિરુ યસ્માન્નાપ્યેકાતિકમિદ્યતે ॥૧૮૨॥

અર્થ —અને જે પ્રાણી ભાવલિંગે રાતા છે તેને સર્વ સારના જાણ કહિયે તે વેપારી માધુલિંગે હોય અથવા ગૃહસ્થ લિંગે હોય, સોળ પાપકર્મ ધાઈને મોહ પામ ॥ ૧૮૧ ॥ કેમક જે ભાવલિંગ ત મોહનુ અગ છે, અને દ્રવ્યલિંગ તો અકાગળ છે, દ્રવ્યલિંગ ત કાઈ આત્મતિરુ નથી, માટે જે ભાવલિંગી છે તે દ્રવ્યલિંગન એકાત નથી ઇચ્છના ॥ ૧૮૨ ॥

યથાજાતદશાલિંગમર્થાદવ્યભિચારિ ચેત્ ॥

ત્રિપક્ષાવાધકાભાવાત્ તદ્દેતુર્યેતુ કા પ્રમા ॥૧૮૩॥

ચન્દ્રાદિધારણેઞ્જા ચેદ્વાધિકા તસ્ય તા વિના ॥

ધૃતસ્ય ન કિમસ્થાને કરાદેરિવ વાધક ॥ ૧૮૪ ॥

અર્થ —ઈહા કોઈક કહશે જે નગ્નપણે મોહ છે તેનો ઉત્તર કહ છે જો ણ અર્થથી વાત ચરી છે તો આત્માને મોહ-વાધક છે, તે મોહનો અખાત થાશે અને જો નગ્નપણે મોહ હોય તો મોહ ટાલવાનું શું પ્રમાણ? તેવારે તો મોહ ટાલવાની કાઈ જરૂર ન રહે ॥ ૧૮૩ ॥ મલ્લ રક્ષણે પટલે ઇચ્છા વિના ણ

જો વસ્ત્ર રાસતા મોક્ષની વાધકતા છે તો ઇચ્છા વિના જે કરા-
દિક એટલે હાથ પ્રમુસ અગ ધર્યો છે તે પળ મોક્ષના વાધક
થાશે, એટલે દિગ્બર લોક કહે છે કે વસ્ત્ર રાસનાથી મોક્ષની
વાધકતા છે તેહને નિરુત્તર કર્યા ॥ ૧૮૪ ॥

સ્વરૂપેણ ચ વસ્ત્ર ચેત્કેવલજ્ઞાનવાધક ॥

તદા દિક્પટનીત્યેવ તત્તદાવરણ ભવેત્ ॥૧૮૫॥

इत्य केवलिनस्तेन मूर्ध्नि क्षिप्तेन केनचित् ॥

केवलित्वं पलायते त्यहो किमसमजस ॥૧૮૬॥

અર્થ:—જો પાત્માર્થથી જે વસ્ત્ર છે તેહિજ કેવલજ્ઞાનને
વાધકપણે હોય તો દિગ્બરની રીતે કેવલજ્ઞાનાપરણીયને ઠેકાણે
વસ્ત્રાપરણીય એમ યત્ન જોડ્યે, તે વસ્ત્રાપરણીય કર્મ દિગ્બરીયો
કહેતા નથી એટલી એની ચુક છે ॥ ૧૮૫ ॥ એ રીતે તો કેવ-
લીને માથે કોઈક વસ્ત્ર ઓઢાડે તેમારે કેવલજ્ઞાને નાસી જતુ
જોડ્યે, પણ કેવલીને વસ્ત્ર ઓઢાડતા કેવલજ્ઞાન નાસી જાય છે
એમ તો થતુ નથી, માટે અહો इति आश्चर्यं शु जुहु असमजस
ધોલો છો ? ॥ ૧૮૬ ॥

भावलिङ्गात्ततो मोक्षो भिन्नलिङ्गेष्वपि भुवः ॥

कदाग्रह विमुच्यैतद्भावनीय मनस्विना ॥ ૧૮૭ ॥

अशुद्धनयतो ह्यात्मा बधो मुक्त इति स्थितिः ॥

न शुद्धनयतस्त्वेव बध्यते नापि मुच्यते ॥ ૧૮૮ ॥

અર્થ:—તે માટે ભાવલિંગથી મોક્ષ છે, વેપનો કાદ
નિયમ નથી, કદાપિ દ્રવ્યથી અન્યલિંગીનો વેપ હોય, તો પણ
નિશ્ચયે મોક્ષ છે. માટે કદાગ્રહ છાડીને 'બુદ્ધિવત્ પુરુષે' એ રીતે

વિચારતુ ॥ ૧૮૭ ॥ અશુદ્ધ નયથી આત્મા ઘઘાય છે અને
મુક્તિ પળ ટે, પણ શુદ્ધ નય તો જ આત્મા ઘઘાતો પણ નથી
અને મુક્તિ તો પણ નથી ॥ ૧૮૮ ॥

અન્યવ્યવતિરેકાભ્યામાત્મતત્ત્વચિનિશ્ચય ॥

નયભ્યોઽપિ હિ તત્ત્વેભ્યઃ, કુર્યાદિવ વિચક્ષણઃ ॥૧૮૯॥

ઈદં હિ પરમઘ્યાત્મમમૃત દાદ ગચ ચ ॥

ઈદં હિ પરમ જ્ઞાન યોગોઽય પરમ, સ્મૃત ॥ ૧૯૦ ॥

અર્થઃ—અન્ય વ્યવતિરેક કરીને જે છત તે છતુ, તેને
અન્ય કહિયે અને જે અઠતે તે અઠતુ તેને વ્યવતિરેક કહિયે
॥ તદ્માયે તદ્માયો અન્યઃ તદમાયે તદમાયો વ્યવતિરેક દડપદ—
દદાતેન માન્ય ॥ વિચક્ષણ પુરુષે એ રીતે આત્મતત્ત્વનો નિશ્ચય ત્ર
તત્ત્વે કરીને કર્યો ॥ ૧૮૯ ॥ એહિજ ઉત્કૃષ્ટ અધ્યાત્મ છે, એહિ
જ અમૃતોપમ છે, વલી એહિજ પરમનાન છે અને એહિજ પરમયોગ
કર્યો છે ॥ ૧૯૦ ॥

શુદ્ધાદુષ્ટતર તત્ત્વમેતત્સુક્ષ્મનયાશ્રિત ॥

ન દેય સ્વલ્પબુદ્ધીના તે દ્યોતસ્ય વિહયિકાઃ ॥૧૯૧॥

જનાનામલ્પબુદ્ધીના નૈતત્તત્ત્વ દિતાવદ્ ॥

નિર્વિલાના ક્ષુધાર્ત્તાના ભોજન ચક્રિણો યથા ॥૧૯૨॥

અર્થઃ—જાનામા છાતુ એ તત્ત્વ છે, માટે સુક્ષ્મનય
આશ્રિતે એ તત્ત્વ અલ્પબુદ્ધિને ન સમજાયવુ, જામાટે કે જે અલ્પ-
મતિવાલા તે એ તત્ત્વના નિહયક છે ॥ ૧૯૧ ॥ માટે અલ્પબુદ્ધિ
વત પ્રાણીને એ તત્ત્વ હિત કરે નહી, જેમ ચક્રવર્તીનુ સીરનુ ભોજન

નિર્બલ જે ક્ષુધાયે પીડ્યા પ્રાણી હોય તેને પચે નહીં તેનીપરે
જાણતું ॥ ૧૯૨ ॥

જ્ઞાનાશદુર્વિદગ્ધાના તત્ત્વમેતદનર્થકૃત્ ॥

અશુદ્ધમત્રપાઠસ્ય ફણિરત્નગ્રહો યથા ॥ ૧૯૩ ॥

વ્યવહારાવિનિષ્ણાતો યો જીપ્સાતિ વિનિશ્ચય ॥

કાસારતરણાશક્તઃ સાગર સ તિતીર્પતિ ॥ ૧૯૪ ॥

અર્થઃ—તેમ સહ સહ પહિતાડયે કરીને અર્ધગ્લ્યા એહવા
જે પ્રાણી તેને એ તત્ત્વ અનર્થકારી છે, જેમ અશુદ્ધ મત્રના પાઠ-
વાલો પુરુષ સર્પનો મળિ લેના જાય, તે તેને અનર્થકારી થાય
તેનીપરે જાણતું ॥ ૧૯૩ ॥ જે પ્રાણી વ્યગ્રહારનયમા કુશલ નથી
અને નિશ્ચયનયને સમજવા જાય, તે પ્રાણી તત્ત્વાગ્રને તરનામા
અમમર્થ છતાં સમુદ્ર તરના વાછે છે ॥ ૧૯૪ ॥

વ્યવહાર વિનિશ્ચિત્ય તતઃ શુદ્ધનયાશ્રિતઃ ॥

આત્મજ્ઞાનરતો ભૂત્વા પરમ સામ્યમાશ્રયેત્ ॥ ૧૯૫ ॥

અર્થઃ—વ્યગ્રહાર અને નિશ્ચયે કરી શુદ્ધનયને આશ્રીને
આત્મજ્ઞાને ગ્ત એક જે પ્રવર્તે તે પ્રાણી પરમપદને પામ ॥ ૧૯૫ ॥

इति आत्मनिश्चयाधिकार अष्टादश समाप्तः ॥

જૈનમતસ્તુત્યાધિકાર•

ઉત્સર્પદૂવ્યવહારનિશ્ચયકથાકુત્તોલકોલાહલ
ઘસ્યદુર્નયવાદિકચ્છપકુલ ઘડપત્કુપક્ષાચલ ॥

ઉપયુક્તિનદીપ્રવેશસુભગ સ્યાદ્ઘાદમર્ગાદયા
યુક્તશ્રીજિનશામન જલનિધિ મુસ્ત્યા પર નાશ્રયે ॥૧॥

અર્થ —હવે જિનશામનરૂપ રત્નાકરની સ્તુતિ કરે છે તેમા પ્રથમ જિનશામનને સમુદ્રની ઉપમા આપે છે, તે જિનશામન-રૂપ સમુદ્ર કેવો છે ? ત કહ કે પ્રસંગી બહારી વ્યવહાર તથા નિશ્ચયનયની જે કથા, તેરૂપ જે કદ્દોલ તેનો જે કોલાહલ, તેણે કરીને દુષ્ટજન નયગાન્ધિરૂપી કાચરાનો કુલ જોને વિપે શ્રાસ પામે છે વલી જેમા વી વૃમતિરૂપી પર્વત તટ્ટી ગયા છે, માગ્યા છે, વલી જેમા મોટી ઉક્તિયુક્તિરૂપિણી નદીઓનો પ્રવેશ છે તેણે કરી જે સુભગ બટલે મનોહર છે, વલી સ્યાદ્ઘાદશૈલીરૂપ મર્ગાદાયે જે યુક્ત છે બગો શ્રીજિનશામનરૂપ રત્નાકર જે સમુદ્ર તેને તજીને પરદર્શનને કોણ સેવ ? ॥ ૧ ॥

પૂર્ણપુણ્યનયપ્રમાણરચનાપુષ્પૈ મદાસ્થારમૈ
સ્તત્ત્વજ્ઞાનફલૈ સદા વિજયતે સ્યાદ્ઘાદકૃત્પદ્મ ॥
અન્તસ્માત્ પતિતૈ પ્રગાદકુસુમૈ પટ્દર્શનારામભૂ-
ય, સૌરભમુદ્ગમત્યભિમર્તરભ્યામ્મવાર્તાલયૈ ॥ ૨ ॥

અર્થ:—હવે એ જિનમતને કલ્પવૃક્ષ કરી દેણાડે છે. જેમા પૂર્ણ પરિત્ર જે સાત નય અને ચાર પ્રમાણ તેહની જે રચના તેરૂપી ફૂલમાહેથી સદૈવ શ્રદ્ધારૂપ રસે કરીને તત્ત્વજ્ઞાનરૂપ ફળ નીપન્યા છે, એગો સ્યાદ્વાદ નામા જે કલ્પવૃક્ષ તે મદા જય-વર્તો વર્તો ! એ કલ્પવૃક્ષથી સરી પડ્યા જે પ્રવાહરૂપી ફૂલ તેણે કરીને પદ્મદર્શનરૂપ ઘાડીની જે ધરતી તે નગનગી અધ્યાત્મની જે વાર્તાઓ તેના જે લગ તેણે કરીને મુચ્ચ: રહેતા ફરી ફરીને સુગંધ-પણાને પ્રગટ કરે છે ॥ ૨ ॥

ચિત્રોત્તમર્ગશુભાપવાદરચનાસાનુશ્રિયાલકૃતઃ

શ્રદ્ધાનદનચદનદ્રુમનિભપ્રજોલ્લસત્સૌરભઃ ॥

આમ્યદ્વિ. પરદર્શનગ્રહગર્ભરાસેવ્યમાનઃ સદા

તર્કસ્વર્ણશિલોચ્છિતો વિજયતે જૈનાગમો મદરઃ ॥૩॥

અર્થ:—હવે જિનજ્ઞાનને મેરુપર્વતની ઉપમા આપે છે. નાના પ્રકારનો ઉત્તમર્ગ માર્ગ અને રુડો જે અપરાધ માર્ગ તેની રચનારૂપ શિવર તેની શોભાએ શોભિત છે વલી શ્રદ્ધારૂપ નંદન-વનમા ચદનના વૃક્ષ તેરૂપ જે પુદ્ધિ તે વધી પ્રકૃતી છે સુગંધ જિહા એગો મેરુતુલ્ય છે વલી એ મેરુપર્વતની પછાડે ભમતા જે પરદર્શનરૂપી ગ્રહના મમ્મદ તેણે કરીને સદા સેવિત છે, તથા નર્મ જે શુદ્ધ વિચાર તે રૂપિણી સુવર્ણશિલા તેણે ફરીને ઊઠો છે, જૈનાગમરૂપ જે મેરુ તે જયવર્તો વર્તો ! ॥ ૩ ॥

સ્યાદોપાપગમસ્તમાસિ જગતિ ક્ષીયત ણ્વ શ્રદ્ધા

દધ્વાનો વિશદીભવતિ નિચિદા નિદ્રા દૃશ્યોન્નિદ્રા ॥

યસ્મિન્નભ્યુદિતે પ્રમાણદિવમપ્રારમ્ભકલ્યાણિની
પ્રૌઢત્વ નયગીર્દધાતિ સ રવિર્જનાગમો નદતાત્ ॥૪॥

અર્થ:—હવે જિનશામનને સૂર્યની ઉપમા આપી વણાણે છે જૈનાગમરૂપ સૂર્યના ઉદયથકી ચોરી જારી હત્યાદિ દોષ દાલે, વલી જે થકી ક્ષણેકમા જગતને ત્રિપ અજ્ઞાનરૂપ અધારુ ક્ષય થાય, જે યકી માર્ગ નિર્મલ થાય છે, વલી ચતુર્માધી પ્રમા-
દરૂપ નિદ્રા જાય છે, તથા જેમ સૂર્યોદયથી દિવમ ઉગ્યો એમ સિદ્ધ થાય છે તેમ જૈનાગમના ઉદયથી પ્રમાણની સિદ્ધતારૂપ દિવસની સિદ્ધતા થાય છે ત જાણે દિવમને પ્રારમે લોક પ્રમાતે મગલિક બોલે છે જેમ સૂર્ય ઉદયે લોક ન્યાયમાર્ગે ચાલે, ન્યાયના વચન બોલે, તેમ જૈનસૂર્ય ઉદયે નય તથા આગ મની ગાળી ત ઘણી રૂડી રીતે પ્રૌઢતા પામ છે ણ્યો એ નિન-
શાસનરૂપી સૂર્ય ત જમવતો વર્તા ! ॥ ૪ ॥

અધ્યાત્મામૃતવર્ષિભિ કુપલયોદ્યાસ વિલાસૈર્ગદ્યા
તાપવ્યાપગિનાગિભિર્નિતનુતે લઙ્ઘોદયોય મદા ॥
તર્કસ્યાણુશિરઃસ્થિત પરિગ્રત સ્ફારૈર્નયસ્તારકં
સોઽય શ્રીજિનશાસનામૃતરુચિ રુસ્યંતિ નો રુચ્યતા ॥૫॥

અર્થ:—હવે નિનશામનને ચંદ્રની ઉપમા આપી વણાણે છે અધ્યાત્મરૂપ અમૃતનો જે વરમાદ તણે કરીને કુપલય જે પૃથ્વીરૂપ કમલ તેન નિકસ્તર કર છે ણ્યો, વલી ગયા કેં
વાણીરૂપ કિરણ તેના વિલાસે કરીને સમાગ્ના તાપનો જે સમૂહ તેનો નાશ કરે છે ણ્યો, વલી એ ચંદ્રમા કેયો છે? જે તર્કવિચાર-
રૂપી જે મહાદેવ તેના મસ્તકે રહ્યો થકો ઉદય પામ્યો છે ણ્યો,

લીલી દીપ્ત જે નય તેરૂપ જે તારામહલ તેણે પરિચયો થકો ફિરે
ઠે ઇયો જિનાગમરૂપી ચંદ્ર તે કોને રુચિવળાને ન ઉપનામે? અપિતુ
મર્યાદાને ઉપજાવેજ ॥ ૫ ॥

બૌદ્ધાનામૃજુમંત્રતો મતમભૂદ્વેદાતિના સગ્રહાત્
સામ્યાના તત્ત ણ્વ નૈગમનયાદ્ યોગશ્ચ વૈશેષિકઃ ॥
શબ્દગ્રન્થાચિદોડપિ શબ્દનયતઃ સર્વેર્નયૈર્ગુણિના
જૈની દૃષ્ટિરિતીહ મારત્તરતા પ્રત્યક્ષમુદવીક્ષતે ॥ ૬ ॥

અર્થ:—જેના અનેક નયમાયી એકેકા નય ગ્રહણ કરીને
દૃષ્ટિ રુજુમંત્રનયથી બૌદ્ધનો મત પ્રગટ્યો, અને સગ્રહનયથી વેદા-
તિકનો મત પ્રગટ્યો, તથા સામ્યમત ણ્વ સગ્રહનયથીજ ઉપનો
અને નૈગમનયથી યોગમત અને વૈશેષિકમત પ્રગટ્યો, શબ્દનયથી
મીમામક દર્શન ઉપનુ અને જૈનશામન તો સર્વ નયે કરીને ગુણિત
છે, તે માટે આ જિનશામનમા મારમા સારણુ પ્રત્યક્ષવળે રૂઢી
રીતે દેસીય ઢીય ॥ ૬ ॥

ઝપ્મા નાર્કમપાકરોતિ દહન નૈવ સ્ફુલિંગાચલી
નાભિંધ સિંધુજલ ધ્રુવઃ સુરગિરિ ગ્રાવા ન વામ્યાપતન્ ॥
ણ્વ સર્વેર્નયૈકભાવગરિમસ્યાન જિનેદ્રાગમ
તત્તદ્દર્શનસકથાશરચનારૂપ ન હતુ ક્ષમા ॥ ૭ ॥

અર્થ:—ઝકલાટ જે વાફ તેનો જે તાપ તે સૂર્યને જીતી
શકે નહીં, અને અગ્નિના કણિયા તે દાગાનલને જીતી ન શકે,
તથા સિંધુનદીનુ જલ તેનો જે વેગ તે લગણસમુદ્રને ઠેલી ન
શકે, પથ્થરના જે સડ તે મરુપર્વતને દાગી ન શકે, એમ સર્વ

નયના એકતા માગતી મોટાડનું સ્થાનક એહતુ તીર્થકારનું જે
આગમ તેહને તે પરદર્શનીઓ દળવાને સમર્થ નથી, શા માટે જે
એ જૈન તે સર્વદર્શની છે, અને તે દર્શનીયો જૈનના એકેક
અશી છે ॥ ૭ ॥

દુઃસાધ્ય પરવાદિના પરમતક્ષેપ વિના સ્વ મત
તત્ક્ષેપે ચ કૃપાયપકરુન્તુષ ચેતઃ મમાપગતે ॥
સોઽય નિઃસ્પર્શનિધિગ્રહવ્યવસિતો વેતાલકોવક્રમો
નાય સર્વહિતાગ્રહો જિનમતં તત્ત્વપ્રસિદ્ધયર્થિના ॥ ૮ ॥

અર્થ — પરદર્શની જેટલા છે તે એક એકતા મતને
છડ્યા વિના પોતાના મતને ધારી શકતા નથી એ મતમતનો જે
કદાગ્રહ તેનો પ્રક્ષેપ કરતા કપાયરૂપ કાઢવે કરીને મન મલિન
ધાય છે એ કદાગ્રહનો વ્યાપાર તે સો દરિદ્રીના ઘરનો નિધાન
હરવાને વેતાલ ગયો તે પ્રાય જાણ્યો, એ ઉપક્રમ સર્વ
જિનમતને ત્રિષે હિતકારી નથી, માટે અર્થાં જીવને એ જિનમત
તે તત્ત્વરૂપે પ્રસિદ્ધ છે ॥ ૮ ॥

ધાર્તા સતિ મદસ્રશ પ્રતિમત જ્ઞાનાશયઙ્ક્રમા
શ્વેતસ્નાસુ તતઃ પ્રયાતિ ન તુ મા લીન જિનેદ્રાગમે ॥
નોરસર્પતિ લતાઃ કતિ પ્રતિદિશ પુષ્પૈ પવિત્રા મઘૌ
તાભ્યો નૈતિ રતિ રસાલકલિકારક્તસ્તુ પુસ્કોકિલ ॥ ૯ ॥

અર્થ — જેનો અનુક્રમ જ્ઞાનને માત્ર અણે કરીને વધાયો
છે એવી પરદર્શનીઓની વાત છે, તમા મતમમત્ત્વ હજારો ગમ
વર્તે છે, પણ તે વાતોને ત્રિષ માહરુ ચિત્ત જાતુ નથી શા માટે?

જે સિદ્ધાંતોને પ્રિયે મહારુ મન લીન છે, માટે પંચમાસે દિશોદિશે
જે ફૂલ તેણે કરીને પવિત્ર ઇંદ્રની જે લતા તે કેટલીક ત્રિકસ્વર
થાય, ફાલે; પણ પુસ્કોકિલ જે કોયલ તે આગ્રાની મજરીથી રક્ત
પ્રી થકી તે લતાઓને પ્રિયે રતિ ન પામે, તેની પરે મહારુ ચિત્ત
પણ સિદ્ધાંતરૂપ આગ્રાની મજરિયે રક્ત યથુ યકુ અન્ય દર્શનરૂપ
લતાઓમા જાતું નથી ॥ ૯ ॥

શબ્દો વા મતિરર્થ एव वस्तु वा जातिः क्रिया वा गुणः ।
शब्दार्थः किमिति स्थितिः । प्रतिमत सदेहशक्युर्यथा ॥
जैनैरे तु मते न सा प्रतिपद जात्यतरार्थस्थितिः ।
सामान्य च विशेषमेव च यथा तात्पर्यमन्विच्छति ॥ १० ॥

અર્થ:—આ શબ્દ છે, કિંઞા મતિ છે, કે અર્થ છે, કે
ગુણ છે, કે વસ્તુ કે० દ્રવ્ય છે, કે જાતિ છે કે ક્રિયા છે ?
બલી યનો શબ્દાર્થ કેમ હશે ? એવો સંદેહરૂપી સીલો મત મત
પ્રત્યે રહ્યો છે પણ જિનમતમા નથી. તે પદ પદ પ્રત્યે જાત્યતર
અર્થની સ્થિતિ છે, માટે સામાન્ય અને વિશેષ જેઞા પદાર્થનો
પદાર્થ નિશ્ચય તાત્પર્ય—અર્થ તેને મળે છે, માટે જિનમતમા સંદેહ-
રૂપ સીલો નથી ॥ ૧૦ ॥

यत्रानर्पितमादधाति गुणता मुख्य तु वस्त्वर्पित ।
तात्पर्यानवलयेन तु भवेद्बोधः स्फुट लौकिकः ॥
सपूर्ण त्ववभासते कृतधिया कृत्स्नाद्विवक्षाक्रमात् ।
ता लोकोत्तरभगपद्धतिपद स्याद्वादमुद्रा स्तुमः ॥ ११ ॥

અર્થ:—સ્યાદ્વાદરૂપ જૈન મુદ્રામા કેવો ગુણ છે ? કે

જેમા વસ્તુને અનર્પણ કરી છતાં પણ તે વસ્તુ ગૌણતાને પ્રાપ્ત થાય છે, અને વસ્તુ અર્પણ કરી છતાં તે મુખ્યતામાને પામે છે, અને જેના તાત્પર્ય અર્થને અગ્રણ્યને કરીને તો પ્રગટ્થળ લૌકિક ઘાથ થાય છે, અને સર્વોપ ઘાથ તો મમગ્ર વિચ્છાના અનુરમથકી મહા નિપુણ પુદ્ગિલાનાને પ્રકાશ થાય છે, તે માટે ૪ લોકોત્તર મંગ જાલનુ ટેકાણુ એવી જે સ્યાદાદર્શલીરૂપ મુદ્રા તેને અમ સ્તરીદ છીદ ॥ ૧૧ ॥

આત્મીયાનુમયાશ્રયાર્થવિષયોઽપ્યુર્ધ્વર્પદીય પ્રાપ્તો ।

શ્લેષ્ઠાનામિવ સસ્કૃતતત્તુધિયામાશ્રયર્પમાંદાવદ્ ॥

વ્યુત્પત્તિપ્રતિપત્તિદેતુચિત્તતસ્યાદ્વાદગમ્યુક્તિ ।

ત જૈનાગમમાકલય્ય ન રથ વ્યાક્ષેપમાજ, ક્ષચિત્ ॥૧૨

અર્થ.—તે જૈનાગમ કેટું છે ? જેમા પોતાના આત્માનો અનુમય કરવાના આશ્રયનો વિષય છે, એવો ઉચ્ચપણે કરીને જેનો વ્રમ છે એટલે પરિપાટી છે, અને શ્લેષ્ઠને જેમ સસ્કૃત ભાષા આશ્રય કરનારી અને મોહ ઉપજાવનારી છે તેની પર અલ્પપુદ્ગિલાનાને અર્ચનો પામી મુક્તામાનુ સ્થાનક છે, માટે જૈનાગમ તે વ્યુત્પત્તિનુ નિરૂપણ કરનારા જે હતુ તળે કરી વિસ્તીર્ણ એહવો જે સ્યાદાદ માર્ગ તળે કરી રહેલું છે તેને પામીને મહારા ચિત્તમા થીજી કોરૂપણ વ્યાક્ષેપણુ ક્યારે પણ થતુ નથી ॥ ૧૨ ॥

મૂલ સર્વવચોગતસ્ય ચિદિત જૈનેશ્વર જ્ઞાસન ।

તસ્માદેવ સમ્પુચ્છિતૈર્નયમતૈસ્તસ્યૈવ યત્પ્રહન ॥

અતરિકચન કૌશલ કલિમલચ્છન્નાત્મનઃ સ્વાશ્રિતા ।

શાસા ઝેત્તુમિવોચતસ્ય કદુકોદર્કાય તર્કાર્ધિન ॥૧૩॥

અર્થ:—માટે સર્વમનગત સમૂહનું જે મૂલ એહવું એ જિનશામન કહ્યું છે એ જિનશાસનચક્રીજ પ્રગટ્યા એહના જે નયનયના મત તેના મતે કરીનેજ દુષ્ટ પ્રાણી તેજ જિનઆગમનું સંકન કરે છે, તે પાપિષ્ટ આત્માઓનો આત્મા પાપરૂપ મેલે કરી ઢકાળો છે, એના દુષ્ટોનું જે કાઢ કિંચિત્માત્ર ઢહાપણપણું છે, તે જેમ કોઈ મૂર્ખ જે વૃક્ષની ડાલે વેઠો થકો તેજ ડાલ કાપવાને ડજમાલ થાય તેથી કડના ગિપાક પામે, તેમ તે જીવિચારવાલાને આગલ કડના ફલ પ્રગટે છે ॥ ૧૩ ॥

ત્યક્ત્યોન્માદ વિભજ્ય વાદરચનામારૂપ્ય કર્ણામૃત ।

સિદ્ધાતાર્યરહસ્યવિત્ક લભતામન્યત્ર શાસ્ત્રે રતિ ॥
યસ્યા સર્વનયા વસતિ ન પુનર્વ્યસ્તેષુ તેષ્વેવ યા ।

માલાયા મણયો લુઠતિ ન પુનર્વ્યસ્તેષુ તેષ્વેવ સા ॥૧૪॥

અર્થ:—નિષેચના લક્ષણ જે નયનોગદ તેનો ઉન્માદ તજીને, માહોમાહે ધગડો તજીને, પલી કાને અમૃતરૂપ વાળી સામલીને, મિદ્ધાતના અર્થરહસ્યનો જે જાણ પુરૂષ તે વીજા શાસ્ત્રને નિષે રતિ કેમ પામ ? અર્થાત્ નજ પામે જે જૈનપ્રાણીને નિષે સઘલા નય પ્રવેશ કરે છે, પણ તે જુદા જુદા મતવાલાના મતમા સર્વનય નથી. તેથી જૈન વાળી કાઢ તેમા રહેતી નથી શા માટે જે તે સર્વે વ્યગ્ર ચિત્તવાલા છે માટે જૈનમા સર્વે નય છે જેમ માલાને વિષે સર્વ મણકા રમે છે, પણ છટા મણકા પડ્યા હોય તેને માલા ન કહિયે, અને એક મણકે સર્વે મણકા મમાળા એમ પણ ન કહીએ, માટે તે માલા મગસો જૈનમત છે ॥ ૧૪ ॥

અન્યોઽન્યપ્રતિપક્ષભાવવિતથાન્ સ્વસ્વાર્થસત્યાન્નયા—

નપેક્ષાવિષયગ્રદૈર્વિભજતે માધ્યસ્થમાસ્થાય યઃ ॥

સ્થાદ્વાદે સુપથે નિવૃત્ત્ય હરતે તેપાં તુ દિગ્મૂઢતા ।

કુદેદુપ્રતિમ યશોવિજયિનસ્તસ્યૈવ સપદ્ધેતે ॥ ૧૫ ॥

અર્થ.—એમ એકબીનાને ખેરભાવે કરી જૂઠા જૂઠા જે પોતપોતાના અર્થ તેને સાચા કરતા જવા મતગાલા જે દર્શની તે પોતાના નવનો પ્રિય ગ્રહણ કરી, માધ્યસ્થપણને સ્વીકારી, સારા માઠાનો વિભાગ કરીને, સ્થાદ્વાદરૂપ ઉત્તમ માર્ગને પ્રિય લોકનુ ચિત્ત સ્થાપન કરાવીને અને માધ્યસ્થપણુ ગ્રહણ કરી તેમની દિગ્મૂઢતાનો નાશ કરે, તે વિજયવત પ્રાણી હૃદનુ ફૂલ તથા ચંદ્રમા મંચરો ઉજરલો જે જશ તણે કરી યુદ્ધિવન્તા ઘશે અહીં કરિયે પોતાનુ નામ પણ મૂચવ્યુ છે ॥ ૧૫ ॥

૧) इति श्री जैनमतस्तुत्यधिकार एकोनविंशति समाप्त ॥

॥ इति श्री महोपाध्याय श्री यशोविजयगणिना
विरचिताध्यात्मसारप्रकरणे पष्ठप्रबंधः ॥

અનુભવાધિકાર

શાસ્ત્રોપદર્શિતદગ્ધા ગલિતાસદ્ગ્રહકપાયકલુપાણા

પ્રિયમનુભવૈરુચેય રહસ્યમાવિર્ભવતિ કિમપિ ॥૧॥

પ્રથમાભ્યાસવિલાસા દાલિર્ભૃંગાવ ચત્ક્રણાલીન ॥

ચચલતરુણીચિન્નમસમ સુતરલમન. કુરુતે ॥ ૨ ॥

અર્થ:—ગ્રાહ્યે ચતારી જે દિશા તેણે કરીને ગલી ગઈ છે સારી નરસી અમદ્ગ્રહરૂપ કપાયની કલુપતા જેની, તેને પ્રિય પદનો જે એક અનુભવ તેથી જણાતુ એટલું જે રહસ્ય તે કાઢક પ્રગટ થાય છે ॥ ૧ ॥ પ્રથમ અભ્યાસરૂપી વિલામના યોગે કરીને તે પ્રાણી પૂર્વોક્ત કાઢક રહસ્યના લીન થાય છે અને ફરી ચચલપણે રહે છે, જેમ ચચલ સ્ત્રી પોતાના વિલામના યોગે કરી કાઢક સુરતમા લીન થાય છે અને પછી જેવી ને તેવી ચચલ રહે છે, તથા જેમ કીડાને ભમરી જ્યારે ચટકો ભગાયે છે ત્યારે તેના ધ્યાને કરીને તે તણીન થઈ જાય છે અને પછી જેવારે ભમરી પોતાના ચટકાનો ઉદ્યોગ મુકી દે છે, તેવારે તે સર્વ મૂલી જઈ પોતાનો મૂલનો સ્વમાન ધારણ કરે છે તેની પરે જાણી લેતુ ॥ ૨ ॥

સુવિદિતયોગૈરિષ્ઠ ક્ષિપ્ત મૂઢ તયૈવ ચિક્ષિપ્ત ॥

एकाग्र च निरुद्ध चेतः पञ्चप्रकारमिति ॥ ૩ ॥

વિષયેષુ કલ્પિતેષુ ચ પુર.સ્થિતેષુ ચ નિવેશિત રજસા ॥

भूगर्हिर्भुग्वमायात क्षिप्तमिद्ध चित्त

જ્ઞાનવિચારાભિમુખે યથા યથા ભવતિ કિમપિ સાનદ ।

અર્થે પ્રલોભ્ય બાહ્યરનુગૃહ્ણીયાત્તથા ચેત ॥ ૧૩ ॥

અભિરૂપજિનપ્રતિમા વિશિષ્ટપદવાક્યવર્ણરચના ચ ॥

પુરુષવિશેષાદિકમપ્યત પ્વાલબન વ્રુચતે ॥ ૧૪ ॥

અર્થ.—જ્ઞાનવિચારણાના મુલથી જેમ કાંઈક જ્ઞાન થાય એહને બાહ્ય અર્થે કરી લોભાગીને તેમા ચિત્તન થોભાવી રાગીને જ્ઞાનના વિચારને સન્મુલ્ય કરીયે ॥ ૧૩ ॥ સ્ત્રી જિન પ્રતિમા, રુડા મિઢાતના પદ, વચન, અક્ષર, તે પુરુષવિશેષ જે મહુશ્રુત ગીતાર્થ મુનિ હોય તેહને એ ત્રણ આલબન પ્રશ્ન કહ્યા છે ॥ ૧૪ ॥

આલબનૈઃ પ્રશસ્તૈઃ પ્રાયો ભાવઃ પ્રશસ્ત એવ યતઃ ॥

इति सालबनयोगी मनः शुभालबन दध्यात् ॥ १५ ॥

સાલબન ક્ષણમપિ ક્ષણમપિ કુર્યાન્મનો નિરાલબ ॥

इत्थनुभवपरिपाकादाकाल स्यान्निरालबन ॥ १५ ॥

અર્થ:—રુઢે આલબને કરીને પ્રાયે રુઢો ભાવ હોય, માત્ર સાલબન યોગી જે રુઢા જીન હોય તેણે શુદ્ધ આલબન કર્યું ॥ ૧૫ ॥ અને ક્ષણિકમા સાલબન મન કરે, અને ક્ષણિકમા નિરાલબન મન કરે, એ રીતે અનુભવના પરિપાકથી ત્ર પ્રાણી સદા નિરાલબન થાય ॥ ૧૬ ॥

आलव्यैरुपदार्थं यदा न किञ्चिद्विचिंतयेदन्यत् ॥

अनुपनतेधनवन्निवदुपज्ञात स्यात्तदा चेत ॥ १७ ॥

શોકમદમદનમત્સરકલહકદાગ્રહવિપાદવેરાણિ ॥

क्षीयते शातहृदामनुभव एवात्र साक्षात् ॥ १८ ॥

અર્થ:—પગી એક પદાર્થને અવલગીને જે વાર વીજુ કાઢ
 ચિત્તે નહીં તેયારે જેમ કાષ્ઠ વિનાનો અગ્નિ ઉપશ્મ છે, તેની પરે
 મન ઉપશાતવશુ પામે ॥ ૧૭ ॥ માટે શોક, ગર્વ, કામ, મત્સર,
 ક્લેશ, દુઃખ, મિપાદ અને વૈર એટલા વાના શમતાવત પ્રાણીને ન
 હોય, એ વાતનો સાક્ષી રૂપા અનુભવ છે ॥ ૧૮ ॥

જ્ઞાતે મનસિ જ્યોતિઃ પ્રકાશતે જ્ઞાતમાત્મનઃ સદૃજ ॥
 મસ્મીભવત્યવિશા મોહધ્વાન્ત વિલયમેતિ ॥ ૧૯ ॥

બાહ્યાત્મનોઽધિકારઃ જ્ઞાતહૃદામતરાત્મના ન સ્યાત્ ॥
 પરમાત્માનુધ્યેયઃ સન્નિહિતો ધ્યાનતો ભવતિ ॥૨૦॥

અર્થ:—જ્ઞાત મનને મિપે રહેતા થકા આત્માનું જ્ઞાત,
 સ્વાભાવિક, સહજાનદરૂપ જે તેજ છે તે પ્રગટ થાય, તેવાર જે
 કુવિદ્યા તે રાણ થઈ જાય અને મોહાધકાર નાશ પામ ॥ ૧૯ ॥
 બાહ્યચક્ષુ મનનો જે અધિકાર તે જ્ઞાત પરિણામી અંતરઆત્મા
 વાલા પ્રાણીને ન હોય, કેમકે તેને ધ્યેયસ્વી જે પરમાત્મા તે
 ધ્યાનથી ઢુકડો છે ॥ ૨૦ ॥

કાયાદિર્બહિરાત્મા તદધિષ્ઠાતાતરાત્મતામેતિ ॥
 ગતનિઃશેષોપાધિઃ પરમાત્મા કીર્તિતસ્તજ્ઞૈઃ ॥૨૧॥
 વિષયરૂપાયાવેશસ્તત્ત્રાશ્રદ્ધા ગુણેષુ ચ દ્વેષઃ ॥
 આત્માજ્ઞાન ચ યદા બાહ્યાત્મા સ્યાત્સદા વ્યક્તઃ ॥૨૨॥

અર્થ:—કાયા અધિષ્ઠિત જે બહિરાત્મા તનુ અધિષ્ઠાન જે
 અંતરાત્મા છે તે પ્રતે પામે અને ગડ છે સમસ્ત ઉપાધિ જેને તેને
 જ્ઞાનિયે પરમાત્મા કહ્યો છે ॥ ૨૧ ॥ જેને વિષયરૂપાયાનો આવેશ

હોય, તત્ત્વની જથ્થા હોય, ગુણી ઉપર દ્વેષ હોય, અને જેને
આત્માની ઓલસાણ નથી તેને પ્રગટપણે નહિરાત્મા કહિયે ॥૨૨॥

તત્ત્વશ્રદ્ધા જ્ઞાન મહાવ્રતાન્યપ્રમાદપરતા ચ ॥
મોહજયશ્ચ યદા સ્યાત્ તદાતરાત્મા ભવેદ્વ્યક્ત, ॥૨૩॥
જ્ઞાન કેવલસજ્જ યોગનિરોધઃ સમગ્રકર્મ્મહતિઃ ॥
સિદ્ધિનિવાસશ્ચ યદા પરમાત્મા સ્યાત્તદા વ્યક્ત, ॥૨૪॥

અર્થ:—જેને તત્ત્વની શ્રદ્ધા હોય, જ્ઞાનપણુ હોય, મહાવ્ર
તીપણુ હોય, તથા અપ્રમાદીપણુ હોય, એમ કરતા જેવાર મોહને
જીતે તેવાર તેને પ્રગટપણે અતરાત્મા કહિયે ॥ ૨૩ ॥ નિહા
કેવલજ્ઞાન હોય અને મન-વચન-કાયાના યોગનિરોધી આઠ કર્મ
છય કરી સિદ્ધમા નસે તેવાર તેને પ્રગટપણે પરમાત્મા
કહિયે ॥ ૨૪ ॥

આત્માનતો ગુણવૃત્તિર્થિવિચ્ચ યઃ પ્રતિપદ વિજાનાતિ ॥
કુશલાનુયયયુક્ત, પ્રાપ્નોતિ બ્રહ્મભૂયમસાં ॥ ૨૫ ॥
બ્રહ્મસ્યો બ્રહ્મજ્ઞો બ્રહ્મ પ્રાપ્નોતિ તત્ર કિં ચિત્ર ? ॥
બ્રહ્મવિદા વચસાઽપિ બ્રહ્મવિલાસાનનુભવામ, ॥ ૨૬ ॥

અર્થ:—જે પ્રાણિ આત્માને અને ગુણવૃત્તિને માહોમાહ
ચહેંચળ કરીને ઠેકાણ જોડે તે પ્રાણિ કુશલાનુરથી પુણ્ય સહિત
મોક્ષપદને પામ ॥ ૨૫ ॥ જે બ્રહ્મમા રહ્યો બ્રહ્મનો જાણ તે બ્રહ્મને
પામ, એમા શા અવગો છે ? માટે બ્રહ્મનેતા પુણ્ય જે જ્ઞાની તેના
વચને કરી તત્ત્વ જે મોક્ષવિલાસી મુખ, તેને અમ અનુભવી
છીએ ॥ ૨૬ ॥

બ્રહ્માધ્યયનેષુ મત્ત બ્રહ્માષ્ટાદશસહસ્રપદભાવૈ ॥

પેનાત્ત તત્ત્વ પૂર્ણ યોગી મ બ્રહ્મણઃ પરમઃ ॥ ૨૭ ॥

પ્રયોગ્ય સેવ્યોગ્ય કાર્યા ભક્તિ સુકૃતધિયા મૈવ ॥

અસ્મિન્ગુરુત્પયુદ્ધ્યા સુતરઃ મસારસિધુરપિ ॥ ૨૮ ॥

અર્થ:—બ્રહ્મઅધ્યયનને વિષે કહ્યું છે કે, અઢાર હજાર શીલાગર્યે કરી જે બ્રહ્મચર્યને પામ્યો, તેને પૂર્ણ યોગી અને પરમ બ્રહ્મ કહિયે ॥ ૨૭ ॥ માટે એનેજ ધ્યાવો, એનીજ પુણ્યવટે ભક્તિ કરી, અને એને વિષે મોટાપણાની બુદ્ધિ ધરીયે, તો સમારસમુદ્ર તરવો મહલ છે ॥ ૨૮ ॥

અવલબ્યેચ્છાયોગ પૂર્ણાચારાસાહિષ્ણવશ્ચ વય ॥

મસ્ત્યા પરમમુનોનાં તદોયપદવીમનુમરામઃ ॥ ૨૯ ॥

અત્થાપિ યત્ર યતના નિર્દમા સા શુભાનુવધકરો ॥

અજ્ઞાનવિષય યત્તદ્વિવેચન ચાત્મભાવાનાં ॥ ૩૦ ॥

અર્થ:—ઈચ્છાયોગ તો અમારે નિર્મલ છે, પુરો આચાર પણ અમે પાલી શક્તા નથી, પણ મોટા મુનિની ભક્તિ કરીને તેની પદવીને પામશું ॥ ૨૯ ॥ યોડી પણ જયણા કપટ રહિત થશે તો તે શુભ અનુચિતકારી છે, પણ આત્મભાવની જે વહેંચણ તે જ્ઞાનને ટાલનાર છે ॥ ૩૦ ॥

સિદ્ધાતનદગાના જ્ઞાન્ત્રાણા ય સુપરિચય શક્ત્યા ॥

પરમાલનનમ્ભૂતો ટર્શનપક્ષોઽયમસ્માક ॥ ૩૧ ॥

વિધિરુચન વિધિરાગો વિધિમાર્ગસ્થાપન વિધેરિચ્છા ॥

અવિધિનિર્પેત્રશ્ચેતિ પ્રવચનમક્તિ પ્રસિદ્ધાતઃ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ —સિદ્ધાતના અમે પક્ષી છીયે, તેના અંગ જે શાસ્ત્ર તેનો શક્તિ પ્રમાણે અમારે પચિય છે, માટે પરમ આલનનમ્ભૂત એનો જે સમક્રિતપક્ષ તે અમારે રૂડો છે ॥ ૩૧ ॥ શુદ્ધ માપવું,

વિધિશાસ્ત્રનો રાગ કરવો, શુદ્ધ માર્ગનું સ્થાપન કરવું, વિધિમાર્ગની
દૃષ્ટા રાસરી, અવિધિ ટાલવી અને મિદ્ધાતની ભક્તિ કરવી એ
અમારો મિદ્ધાત છે ॥ ૩૨ ॥

અધ્યાત્મભાવનોઽઽજ્જલચેતોઽત્તોચિત્ત હિત કૃત્ય ॥

પૂર્ણાક્રિયાભિલાપશ્ચેતિ દ્વયમાત્મશુદ્ધિકરમ્ ॥ ૩૩ ॥

દ્વયમિદ શુભાનુવધ શમ્યારમશ્ચ શુદ્ધપક્ષશ્ચ ॥

અહિતો વિપર્યય પુનરિત્યનુભવસગતઃ પથાઃ ॥૩૪॥

અર્થ—અધ્યાત્મની માનના એ કરી ડઝ્જલ એવી જે
ચિત્તવૃત્તિ તેણે કરીને ડચિત્ત કાર્ય કરવું, તથા હિતકારી કરણી
કરવી, પૂર્ણ ક્રિયાના મિલામનો અમિલાપ ધરવો, એ અમારે આત્માની
શુદ્ધિકારક છે, એટલે એક જત કરણની ડઝ્જલતા જે શુદ્ધિ
કરતી છે, અને ઘીજી આગથી માઢી અતપર્યંત પૂર્ણ શુભ ક્રિયા
કરવાની અમિલાપા એ તે વાના આત્માની શુદ્ધિ કરનારા છે
॥ ૩૩ ॥ તથા એક કરના યોગ્ય આરમ તે શક્ય આરમ અને
ઘીજી શુદ્ધ પક્ષ એ વે ગાના શુભાનુવધી છે, એ વે જેને પ્રારમ કાલે
મમર્થ છે, એમા જેની શક્તિ, ડચમ અને શુદ્ધ પ્રરૂપકપણ છે તેને
હિતકારી માને અને એથી નિષર્વામ જે છે, તેને અહિતકારી માને,
એની રીતે અનુમનનાને મલગાનો પથ છે એથી મિધ્યાત્વ ટલે ॥૩૪॥

ધે ત્પનુભવાવિનિશ્ચિતમાર્ગાશ્ચારિત્રપરિણતિભ્રષ્ટાઃ ॥

પાઘ્યક્રિયયા ચરણાભિમાનિનો જ્ઞાનિનોઽપિ ન તે ॥૩૫॥

લોકેષુ ચહિર્બુદ્ધિષુ વિપણિકાના ચહિ ક્રિયાસુ રતિ ॥

શ્રદ્ધા વિના ન ચૈતા સતા પ્રમાણ ઘતોઽભિહિત ॥ ૩૬ ॥

અર્થ —જેને અનુમનો નિશ્ચય નથી, અને નિશ્ચય માર્ગના
ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ છે, તથા વાઘ્ય ક્રિયાની આચરણા છે અનેલોકમા

છા વિહારી થઃ આચારનો મર્વ ઘરે છે, તેને જ્ઞાની ન કહીએ ॥ ૩૫ ॥ માથ દષ્ટિગાલા જે મુર્ખ લોક તે તેને બાહ્યક્રિયા-
વત દેખી પ્રીતિ ધરે, તે તો જેમ કોઢક ગાણિયો ગાહ્યકરિયાણાનો
ગાપાર કરતો દેખિયે તેની પરે જાણતી, માટે શ્રદ્ધા વિનાનું
કથુરું પ્રમાણ નથી ॥ ૩૬ ॥

બાલઃ પઠ્યાતિ લિઙ્ગ મધ્યમયુદ્ધિર્વિચારયતિ વૃત્ત ॥

આગમતત્ત્વ તુ બુધ' પરાંશ્રુતે સર્વયત્નેન ॥ ૩૭ ॥

નિંશો ન કોઽપિ લોકે પાપિષ્ઠેષ્વપિ ભવસ્થિતિશ્ચિન્ત્યા ॥

પૂજ્યા ગુણગરિમાલ્યા ધાર્યો રાગો ગુણલવેઽપિ ॥૩૮॥

અર્થ:—જે ગાલ જીવ હોય તે વેપ જોડને પરીખા કરે,
તથા મધ્યમ જીવ તે આચરણા જોડ પરીખા કરે, અને પઢિત તો
જ્ઞાનતત્ત્વ દેખી પરીખા કરે ॥ ૩૭ ॥ લોકને ત્રિપે કોઢની નિંદા
કરિયે નહીં. પાપીને ત્રિપે મહોટી સમાગની સ્થિતિ ચિંતવિયે,
જે ગુણયુક્ત પુરુષ હોય તેની પૂજા કરિયે, ચડાડ કરિયે, તથા જે
અલગુણી હોય તેના ઉપર પણ રાગ ધરીયે ॥ ૩૮ ॥

નિશ્ચિત્યાગમતત્ત્વ તસ્માદુન્મૃજ્ય લોકમજ્ઞા ચ ॥

શ્રદ્ધાવિવેકમાત્ર યતિતત્ત્વ યોગિના નિત્ય ॥ ૩૯ ॥

ગ્રાહ્ય હિતમપિ બાલાદાલાપૈર્દુર્જનસ્ય ન દ્વેષ્ય ॥

મત્યા યાચ પરાઝાપાઝા ટવ મગમા જ્ઞેયા ॥૪૦॥

અર્થ:—ગ્રાગમનો નિશ્ચય કરી લોકમજ્ઞા છોડીને ત્રિવે-
કનો સાર જે શ્રદ્ધા તેને ત્રિપ યોગીશ્વરે મદા ઉદયમ કરતો ॥૩૯॥
ગાલકથકી પણ આલાપે કરીને હિતની ગાન લેવી, દુર્જન ઉપર
દ્વેષ ન કરતો, મત્ય ચોલતુ અને પામકી આશા પામ સરખી
જાણતી ॥ ૪૦ ॥

સ્તુત્યા સ્મર્યો ન કાર્ય કોપોઽપિ ચ નિદ્ર્યા જનૈઃ કૃતયા ॥

સંઘ્યા ધર્માચાર્યોસ્તત્ત્વ જિજ્ઞાસનોઽય ચ ॥ ૪૧ ॥

જૌચ સ્યૈર્ગમદ્ભો પેરામ્ય ચાન્મનિગ્રહ કાર્ય ॥

દૃઢ્યા ભગવત્કાંપાશ્ચિત્ય દેહાદિરૂપ્ય ॥ ૪૨ ॥

અર્થ — કોઈ પ્રયાણે તો ગર્વ ન કરવો, કોઈ નિંદે તો કોપ ન કરવો, ધર્માચાર્યની મેશ કરવી, તત્ત્વને જાણવાની ઇચ્છા રાહતી ॥ ૪૧ ॥ પવિત્રપણુ, સ્થિતતાપણુ અને નિષ્કામપણુ આદર્યુ તથા વૈરાગ્ય ધર્યો અને મનને ઘડી કરી મરડ્યુ, તથા સમારના દોષ દોષરા, ગ્લી દેહને વિનાશીપણે ચિંત્યો ॥ ૪૨ ॥

મક્તિર્ભગવતિ ધ્યાયા સંઘ્યા દશઃ સદા ત્રિવિક્તઃ ॥

સ્થાતવ્ય સમ્યક્ત્વે વિશ્વાસ્યો ન પ્રમાદરિપુઃ ॥ ૪૩ ॥

ધ્યેયાત્મયોઽનિષ્ઠા સર્વેર્નરાગમ પુરસ્કાર્ય ॥

ત્યક્ત્યા કુપિતૃપ્ત્યા સ્યૈય ગ્હાનુરુત્યા ચ ॥ ૪૪ ॥

અર્થ, — પ્રભુ ઉપર મક્તિ ધર્યો, પગુપડકાદિ દોષ રહિત વૈશ જે સ્થાનક તે સેર્યુ, સમક્તિદગામા મ્થિર રહ્યુ, પ્રમાદરૂપ શત્રુનો વિશ્વાસ ન કર્યો ॥ ૪૩ ॥ ધ્યેયસ્વરૂપ જે આત્મદોષ સેમા રહ્યુ, સચલે સ્થલે આગમમિદાતને આગલ કર્યુ, કુપિફલ્પ છાટ્યા, જે માર્ગે ઘટ્ટ ચાલ ત માર્ગ ચાલ્યુ ॥ ૪૪ ॥

સાક્ષાત્કાર્યતત્ત્વ ચિદ્રૂપાનન્દમેદુર્ગભાવ્ય ॥

હિતકારી જ્ઞાનવતામનુષ્યવેચઃ પ્રક્તારોઽયમ્ ॥ ૪૫ ॥

અર્થ — તત્ત્વને પ્રગટ કર્યુ, જ્ઞાનરૂપ જ્ઞાનદાતા રહ્યુ, જ્ઞાનવતને હિતકારી થત્તને રહ્યુ, ૫ અનુભવત્ત જીવોના પ્રકાર છે ॥ ૪૫ ॥

॥ ઇતિ અનુભવાધિકાર સમાપ્ત ॥ ૨૦ ॥

પ્રશસ્તિ:

યેવા કૈરવકુદવૃદ્ધાગમૃતકર્પૂરશુભ્રા ગુણા ॥

માલિન્ય વ્યપનીય ચેતમિ નૃણા વૈશ્યમાતન્વતે ॥

સતઽસતુ મયિ પ્રસન્નમનસસ્તે કેઽપિ ગૌણીકૃત-॥

સ્વાયાંમુરુપપરોપકારવિધયોઽત્યુચ્છૃંશ્વલૈઃકિશ્વલૈઃ? ॥૧॥

અર્થ:—ચંદ્રવિકામી કમલના ફલનો સમૂહ, ચંદ્રમા, કપૂર, એ સરસા ઉજ્જ્વલા જેના ગુણ છે, તથા જે મનુષ્યના ચિત્તને વિષે મલિનતા ટાલીને નિર્મલતા—ઉજ્જ્વલતાને વિસ્તાર છે, યથા જે સજ્જન પુરુષો તે, મારા ઉપર પ્રસન્ન મને સદૈવ રહજો ! જેણે પોતાનો અર્થ ગોળ કર્યો છે, અને જેની મુરચપણે પરઉપકારની શુદ્ધિ છે, એના સજ્જન જો મારા ઉપર પ્રમત્ત છે તો, ઉન્મત્ત એના સ્વલ જે નુર્જન લોક તેની અપ્રસન્નતાએ શુ યરાતુ છે ? ॥૧॥

અયાર્યાન્ પ્રગુણીકરોતિ સુકવિર્યત્નેન તૈવા પ્રથા-
માતન્વાતિ કૃપાકટાક્ષલહરીલાવણ્યતઃ સજ્જનાઃ ॥

માકદદ્રુમમજરી વિતનુતે ચિન્નવા મધુશ્રીસ્તતઃ.

સૌભાગ્ય પ્રથયતિ પચમચમત્કારેણ પુસ્કોફિલાઃ ॥ ૨ ॥

અર્થ:—રુઢા જે કપિ છે, તે અર્થાનુપત્તિએ નવા ગ્રથ રધે, પણ કૃપાનજરની લેહરો તેનું ઘર એવા જે સજ્જન તે ગ્રન્થને વસાળીને વિસ્તાર કરે છે. તે ઉપર દૃષ્ટાંત કહ છે, જેમ ચમત્-લક્ષ્મી આવાની મજરીના મનોહરપણાને પ્રગટ કર છે, પણ પોતાના પચમ રાગના ચમત્કારે કરી એટલે રાગનો ટહુકો તળ કરીને કોયલ મજરીનું સોભાગ્યપણું જગમા વિસ્તાર છે ॥ ૨ ॥

દોષોહ્નંસ્વવિષ, ચલાનનધિલાદુચ્ચાય કોપાઙ્ગ્યલન્
 જિહ્વાદિર્નનુ કિં ગુણાન્ન ગુણિના વાસક્ષય પ્રાપયેત્ ॥
 તસ્માચ્ચેત્પ્રવલપ્રભાવમ્બવન દિવ્યૌષધી સન્નિધૌ
 શાસ્ત્રાર્યપ્રતિવદ્વિદા શુભહૃદા કારુણ્યપુણ્યપ્રથા ॥ ૩ ॥

અર્થ,—દાપના વિસ્તારરૂપ વિષ સહિત એટલું સલ
 પ્રાણીના મુસરૂપ જે સર્પનું ઘર તેવી ઉઠીને કોપે ચલતો ધકો એવો
 દુર્જનની જીભરૂપ જે સર્પ તે ગુણીના ગુણને નનુ કેન્ નિશ્ચેથી
 ક્ષયપણાને ન પમાડે શુ ? અપિતુ પમાડેજ તે માટે મહાપ્રમાથનું
 ઘર એવો જે શાસ્ત્રનો અર્થ છે તેની પ્રાપ્તિના જાણ જે સજ્જન
 તેની જે કરુણા તે પુણ્ય વાર્તારૂપની ઘુટી એટલે જડી તે દિવ્ય
 ઔષધિ કહિયે, તેની પાસ રહતા વકા તેને શેર ચઢ નહીં ॥ ૩ ॥

ઉત્તાનાર્યંગિરા સ્વતોઽપ્યવગમાન્નિ, સારતા મેનિરે
 ગમ્भीરાર્યસમર્થને યત ચલા, કાઠિન્યદોષ દદુ, ॥

તત્કો નામ ગુણોઽસ્તુ કક્ષ સુકવિ કિં કાવ્યમિત્યાદિકા
 સ્થિત્યુચ્છેદમર્તિં હરતિ નિયતા દૃષ્ટા વ્યવસ્થા, સતા ॥૪॥

અર્થ,—જેવાર પોતાની મહે પદ વાચતા અર્થ સુક્ષ્મે એમ
 અવ્યર્થ ને સુગમ પદ જો અમ જોડાય તો સ્વલ માણસ એમ
 કહેશે જે, આ અથમા કાઈ સાર નથી, વલી જો અમ ગમ્भीર અર્થ
 સહિત પદ વાંધીએ તો સ્વલ માણસ કહેશે કે, વઠણ પદ વાંધ્યા
 છે, એનો શુ અર્થ કરીએ ? એ તો મુગાની પાગમી છે એવે પ્રયે
 વોક્ષને ગુણ ન થાય, જે આગલગુદિ પ્રિચાર એમ આજે કોણ રડા
 કવિ છે ? વલી સર્પને મોગ પડે એવા કાવ્ય કથા છે ? એધુ
 દુર્જન ઘોલે માટે એ ગ્રન્થ મર્યાદાની સ્થિતિન ઉચ્છેદ કરવાની

મતિ છે તેને જે ટાલે, કરિના ગુણને જાણે એવા જે સજ્જન
પુરુષ તેની વ્યવસ્થા રહી દીઠી ॥ ૪ ॥

અઘ્યાત્મામૃતપિણીમપિ કયામાપીય સતઃ સુખં
ગાદતે વિપમુદ્ધિરતિ તુ સ્વલા વૈપમ્યમેતત્કુતઃ ॥
નદં વાદ્મુતમિદુદીધિતિપિનાઃ પ્રીતાશ્ચકોરા મૃશ
કિં ન સ્યુર્યત ચક્રાકતરુણાસ્ત્વત્યત્ત્વેદાતુરાઃ ॥૫॥

અર્થઃ—અઘ્યાત્મરૂપ અમૃતવૃષ્ટિ એવી વાર્તા, તેનું પાન
કરીને સજ્જન પુરુષ મુગ્ધ માને છે, અને જે સ્વલોક છે તે એવી
વાણીને વિપમવદ રહીને વિપરૂપ પ્રગટ કરે છે, એમા શું આશ્ચર્ય
છે ? તે ઉપર દૃષ્ટાંત વદ છે. જુઓ ચંદ્રકિરણના દર્શનથી અમૃત
પીને ચકોર ઘણું રીસ પામ છે, તો શું ચંદ્ર દેહીને ચક્રો ચકરી
વળા સ્વેદ નથી પામતા ? અપિતુ પામેજ છે ॥ ૫ ॥

કિંચિત્સામ્યમગેદ્ય યે વિદ્યતે કાચેદ્રનિલાભિદા
તેપા ન પ્રમદાયદ્યા તનુધિયા શૂદ્ધા કવીના કૃતિ ॥
યે જાનન્તિ વિશેષમપ્યવિષમે રેસોપરેસ્વાશતો
યસ્તુન્યસ્તુ સતામિત વૃતધિયા તેપા મદાનુત્સવ ॥૬॥

અર્થઃ—જેમ કાઢક મરણાપણુ દેહીને કાચમાં અને
દેહનીલમણિમા અમેટરૂપ તે જ્વલણુ જાણે, તેવા અલ્પબુદ્ધિવાલાને
મોટા કરિની મૂટ અર્થની રચના તે હર્ષમણી ન થાય જે પ્રાણી
અપિષમ વસ્તુને વિષે જ્વલે, ઉપરેગા, અર્ધસ્વા કન્યાદિક
અને થકી વસ્તુને વિશેષપણે જાણે છે, જ્યાં શુશલ બુદ્ધિવાલા
મદ્ધાને ન ગ્રન્થતા જે માત્ર છે, તે મદ્ધા બોચ્છરૂપ છે ॥ ૬ ॥

પૂર્ણાધ્યાત્મપદાર્થસાર્યઘટના ચેતશ્ચમત્કારિણી
 મોહચ્છન્નદશા ભવેત્તનુધિયા નો પઢિતાનામિત્ત ॥
 કાકુલ્યાકુલકામગર્વગદ્ગનપ્રોદામ વાક્ચાતુરી
 કામિન્યા, પ્રસન્ન પ્રમોદયતિ ન ગ્રામ્યાન્ વિદગ્ધાનિવ ॥૭॥

અર્થ.—જેમા પૂર્ણ અધ્યાત્મ પદાર્થ તે સહિત ઘટના છે, પણ જેની દશા અજ્ઞાને કરીને અગ્રગણી છે એવા અલ્પબુદ્ધિ-વાલાના ચિત્તમા તો જે રીત પઢિત લોક આપા પ્રથમી રીત પામ તે રીતનો ચમત્કાર ન ઉપજાવે. તેઓ દશાત-જેમ કામે વ્યાપી થકી, અતરંગમા ત્રિપથસુરણે રૂચ્છતી થકી, તથા પાદ્મથી મય શોક ધરતી થકી, પુરુષને ગદ્ગન, હુ રૂપગતી એમ ગર્વ ભરી થકી, રુઢી વચનની ચતુરાદ કરનાર એવી જે ચતુર સ્ત્રી હોય તે પણ ગામડીઆ સૂર્યને રીઝવી ન શક, પણ પઢિતને તો આનંદ પમાડે તેની પેરે જાણતુ ॥ ૭ ॥

સ્નાત્યા સિદ્ધાતકુડે વિધુકરવિશદાધ્યાત્મવાનીયપૂરે-
 સ્તાપ સસારદુઃખ કલિકલુપમલ લોભતૃષ્ણા ચ હિત્વા ॥
 જાતા યે શુદ્ધરૂપા. શમદમશુચિતાચદનાલિતગાત્રાઃ
 શીલાલકારસારા સકલગુણાનિધીન્સજ્જનાસ્તાન્નમામઃ ॥૮॥

અર્થ.—સિદ્ધાતરૂપ કુટમા ચદ્ર સરસા નિર્મલ અધ્યાત્મ રૂપ વાણીના પૂરમા સ્નાન કરીને, મલદુષ્કરૂપ જે તાપ અને વાપ-રૂપ જે મલ તથા લોભ, ને તૃષ્ણાને છાડીને, યથા શુદ્ધરૂપે કરી, વલી સમવારૂપે હૃદયદમન જે પત્રિત તે રૂપ ચદને કરી શરીર વિલેપિત છે જેતુ, વલી શીલરૂપ વરાણે કરી શોભતા, સર્વગુણના નિધાન એવા જે સજ્જન તને એમ નમીએ છીએ

પાયોદઃ પત્રયૈર્વિપુલરસમ્ભરં વર્ણતિ ગ્રથકર્તા
 પ્રેમ્ણા પૂરૈસ્તુ ચેતઃસર ઇદ્ધ સુહૃદા મ્લાવ્યતે વેગવદ્ધિઃ ॥
 શુદ્ધ્યંતિ સ્નાતયથાઃ પુનરમમગુણદ્વેષિણા દુર્જનના
 ચિત્ર ભાવજનેત્રાત્ પ્રણયરસવશાન્નિઃસરત્યશ્રુનીરમ્ ॥૯॥

અર્થઃ—જે ગ્રથકર્તા મેષ સરણ છે તે પદ્યમંત્રે કરીને,
 શુદ્ધ રસમે, વરસતા થકા તે પ્રેમરૂપ પૂર તે સજ્જનના ચિત્ત-
 રૂપ સરોવરમા વેગે કરીને ભરાય છે, બલી અમાધારણ ગુણના
 દ્વેષી જે દુર્જન, તેના તો અતઃકરણના વધ તૂટે છે, અને એવા
 વિચિત્રકારી જે ગ્રથ તેના માગના જાણ જે પુરુષ છે તે વિનયે-
 પ્રણીત રસે ઉજ્જ્વલા છે તેના નેત્રથી સ્નેહરૂપ આસુ શ્વે છે ॥૯॥

ઉદ્દામગ્રથભાવપ્રથનભવયશઃ સચયઃ સત્કર્ત્રના
 ક્ષીરાબ્ધિર્મટપયે યઃ સહૃદયવિયુષ્ઠૈર્મેરુણા વર્ણનેન ॥
 એતદ્વિહોરપિંહો ભવતિ વિધુરુષેર્મંડલ વિપ્લુપસ્તા
 સ્તારાઃ કૈલાસશૈલાદય ઇદ્ધ દધતે વીચિવિક્ષોમલીલ ॥૧૦॥

અર્થઃ—રુડા કવિની ઉદ્દામકે૦ પ્રોટ એહવી જે પ્રથના
 માત્રની રચના તેણે કરીને ઉપનો જે યજ્ઞનો સમૂહ તે રૂપ ક્ષીર
 સમુદ્ર તે મજ્જન પંડિતે વર્ણનરૂપી મેરુએ કરીને મન્યો તેથી
 પ્રગટ્યુ જે ફીણ. તેનો ઉજ્જ્વલો ચન્દ્રમા થયો, બલી તેને વલોવતા
 જે છાટા ઉઝ્યા તેના તારામંડલ થયા, તથા કૈલાસાદિક પર્વત
 થયા, એ રીતે ગ્રથનો જશ લીલાએ કરી પ્રમયો ॥ ૧૦ ॥

કાવ્ય દૃષ્ટ્વા કવીના હૃતમમૃતામિતિ સ્વઃ સદા પાનશક્તી
 સ્વેદ ધત્તે તુ મૂર્ચ્ના મૃદુતરહૃદયઃ સજ્જનો વ્યાધુતેન ।

જ્ઞાત્યા સર્ગપ્રભોગ્ય પ્રસૂમરમથ તત્કોર્તિષીયૂપપૂરં
નિત્ય રક્ષાવિધાનાનિયતમતિતરા મોદતે ચ સ્મિતેન ॥૧૧॥

અર્થ —કવિના કાવ્ય દેહીને અમૃત હરાયુ, ઈમ વિચારીને દેવતાઓ મદા અમૃત પીવાની શક્તિ ધરતા થતા રોદ ધરે છે શામાટે જે મૃદુ સુકોમલ છે હૃદય જેનું એવા જે સજ્જન તે મસ્તક ધૂણાગીને જે સર્ગને ઉપભોગ્યપણે પ્રસરતુ એયુ, કવિની કીર્તિરૂપ અમૃતનું પૂર તથા જેને નિરતર રક્ષારૂપ ઢાંકણ અત્યન્ત-પણે દીધું છે તેને જાણીને, દેગીને હર્ષ પામે છે ॥ ૧૧ ॥

નિપ્પાથ શ્લોકકુમ્ભ નિપુણનયમૃદા કુમ્ભકારાઃ કર્વીત્રા
દાઢ્ય ચારોપ્યસ્મિન્ન કિમપિ પરિચયાત્સત્પરીક્ષાર્કમાસામ્
પક્ત કુર્વતિ ઘાઢ ગુણહરણમતિપ્રજ્વલદોષદટ્ટિ-
જ્વાલામાલાકરારાલે જ્વલજનવચનજ્વાલજિહ્વે નિચેડય ॥૧૨॥

અર્થ —તડા નયરૂપ માટીપટે કરીશ્વરરૂપી જે કુમ્ભકાર તે શ્લોકરૂપ ઘડો નિપજાવે, પછી જેમ કુમ્ભકાર તે ઘટને પરિચયથી હાથે ફાલી, ટપણે સમારી તડકે મૂકે તેમ શ્લોક ઘટને પરિચય વિચારીને પદ અક્ષર આઘાપાઝા હોય તને સમારે ઈવી રીતે તડકે મૂકે, પછી પંડિતને દેસાહી પરિપક્વ કરે, તે જાણે નીમાડો દેસાહે છે હવે દુર્જન જાણે જે ઈ પંડિત છે, તેથી માફરા ગુણ હરણ થશે, એમ વલતો થકો પંડિતની જોડેલી કલામા દોષ કાઢવાની દટ્ટિરૂપ આગમની જ્વાલાની થેણિ તેણે કરી પિકરાલ ઈરી પોતાની નયરૂપ અગ્નિ, વલી તે દુર્જનના જે વચન તે જાણે નિંદારૂપ અગ્નિની જ્વાલા તેણે કરી ઘડેલી જીમ તે

થેદુ અગ્નિના વચમાં ગ્રથરૂપ ઘડો મૂકીને પાકો કરે છે, અને નીમાટાની રાત્ર થાય, ઘટમૂલ પોસાય છે ॥ ૧૨ ॥

इक्षुद्राक्षारसौधः कविजनवचन दुर्जनस्याग्निधन्ना-
न्नानार्थद्रव्ययोगात्ममुपचितगुणे मयता याति सद्यः ॥

સતઃ પિત્રા યદુઘૈર્દધતિ હૃદિ સુદ ધૂર્ણયત્યક્ષિયુગ્મ
સ્વૈર હર્ષપ્રકર્ષાદપિ ચ વિદધતે નૃત્યગાનપ્રબધ ॥ ૧૩ ॥

અર્થઃ—શેલડી અને દ્રાક્ષના રસના સમૂહ સરસુ કવિનું
વચન છે, પણ દુર્જનરૂપી અગ્નિનું જે યત્ર છે તે મધ્યે નાના પ્રકા-
રના દ્રવ્યના યોગ્યથી રુડી રીતે ગુણપુષ્ટિને પામતુ એટલું
કવિનું જે વચન તે, તાજા મદિરાખાને પામે છે, તે મદિરાને
હર્ષે કરી સજ્જન પુરુષ પાન કરીને હૃદયમાં હર્ષ ધરે છે, તથી જે
આલો ધુર્ણાયમાન થાય છેઃ સ્વહચ્છાએ હર્ષના વહોલથી પણ
શ્લોકનો માર્ગ પામીને નાચે છે, ગાય છે ॥ ૧૩ ॥

नव्योऽस्माक प्रबधाऽप्यनणुगुणभूतासन्नाना प्रभावात्
विरूपात्' स्यादिति सुहितकरणार्थाप्रार्थनीया न किं न ॥

નિવ્વળાતાશ્ચ સ્વતસ્તે રવિરુચયકામોરુહાણા ગુણાના-
સુહૃદાસેઽવેક્ષણીયો ન સ્વલુ પરુવાકાપિ તેષા સ્વભાવ ॥ ૧૪ ॥

અર્થઃ—અમારો ગ્રંથ નથી જે તોપણ મહાગુણવત્
સજ્જન તેના પ્રમાણથી વિરૂપ હશે! એ રીતે રુડા રીતે
અર્થે અમારે એ સજ્જનને પ્રાર્થના કરવા યોગ્ય નથી
છે જ જેમ કમલના ગુણને જાણ કરવાને સૂર્યનાં
પોતાથી જે પ્રવિણ છે એવા સજ્જનના જે
પરુચિમ્પ્ણી નિથે એવા નથી ॥ ૧૪ ॥

યત્કીર્તિસ્ફૂર્તિગાનાવદિતસુરવ્યૂવૃદકોલાહલેન
 પ્રશ્નુબ્ધસ્વર્ગસેતો પતિતજલભરૈ ક્ષાલિત' શૈત્યમેતિ ॥
 અથ્રાતઘ્રાતકાતઘ્રહગણકિરણૈસ્તાપવાન્ સ્વર્ગશૈલો
 ધ્રાજતે તે મુનોદ્રા નયપિજયબુધા સજ્જનઘ્રાતધુર્યાઃ ॥૧૫॥

અર્થ.—હવે પોતાના ગુરુનો ઝર્ણ કરે છે જેની પ્રસરતી
 જે કીર્તિ તેને ગાવાને સાવધાન એટલે સ્વર્ગમા દેવતાની અપ્સ-
 રાઓ જે છે તે શ્રીનયપિજયજીના ગુણ ગાય છે, તેના ગીત
 શબ્દના કોલાહલે કરીને ક્ષોમના પામી એવી જે સ્વર્ગ નદી તેની
 પાંચ ભાગી, તેથી પડથુ જે જલ તેના સમૂદ્ધે કરી પલાલ્યો જે
 મરુ પર્યંત, તેણે કરી મેરુપર્યંત યજ્ઞ શીતલતાને પામ્યો છે નદિ
 તો અહર્નિશ પ્રદક્ષિણાયે ભવતા જે ઘ્રહમંડલ તેના કિરણે કરી
 તાપરત મેરુ હતો, તે હમણા શીતલ થયો થકો શોમે છે એવા
 તે મુર્નોદ્ર શ્રીનયવિજયનામા પડિત જે સજ્જન પુરુષોના સમૂહમાં
 વહેરા હતા ॥ ૧૫ ॥

અથ પ્રકરણમેતત્તત્પદમેવાપરો યશોવિજય. ॥

અધ્યાત્મધૃતરુચીનામિદમાનદાવદ્ધ ભવતુ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ.—તેના ચરણના સેવક ઉપાધ્યાય શ્રીયશોવિજયજી
 એ પ્રકરણ કરતા હવા તે અધ્યાત્મને મિપે જેણે રુચિ ધરી છે,
 એવા પ્રાણીને રુચિ મહિત એ પ્રકરણ આનંદ સુખવુ આપનાર
 હોજો ॥ ૧૬ ॥

॥ ઇતિ સજ્જનસ્તુતિઅધિકાર દસવિંશતિતમઃ સમાપ્ત ॥

॥ इति मद्रोपाध्याय श्रीरूपाधिरयनीगणि शिष्यमुन्य पटित
 श्रीनागविजयगणि शिष्य मुन्य पटित श्रीनितविजयगणि
 तन्निष्ठमुन्य पटित श्रीनयविजयगणी चणकमन्त्रचारी-
 केन पटित श्रीननविजयगणिमद्रोडगेन पटित श्री
मद्रोविजयेन विगृहिते अद्याममाग्रकरणे
 समाचय ममाप्त ॥

॥ इति श्रीमत्तपागन्ते भट्टारकश्रीविजयसिद्धसूरी-वर
 शिष्य पटित श्रीमत्पविजयगणि शिष्य पटित श्री
 कर्पूरविजयगणि शिष्य पटित श्रीदशमाविजय-
 गणि शिष्य पटित श्रीपद्मोविजयगणि शिष्य
 पटित श्रीशुभविजयगणि शिष्य पटित
श्रीश्रीरविजयगणिमिष्टात्ममार
त्रयस्य वार्त्तिकरूपो मुनि कीर्त्ति-
विजयस्यानुग्रहाया यद्वयार्थं
 कृत मन्त्र १८८१ चन्द्र
 शुक्लपक्षे पूर्णिमाया-
 मिति श्रेयः ॥

